

About the Author/Editor

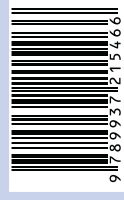
Mother Name : Gamsara Singjali
 Father Name : Bhakta Sing Singjali
 Name : Bishnu Kumar Sinjali
 Birth Date : 27/05/2033 BS
 Birth Place : Nibuwa Kharka-3, Kholakharka, Syangja, Nepal
 Qualification : B.S., MA (Sociology), MPA, B.Ed, LLB (TU), MPH (ADUST, Dhaka), Medical Professional Trainings (Ministry of Health) and Ph.D. Scholar (TU)
 Profession : Health and Medical Service
 Published : (1) Sunyatāko Akās (Collection of Stories/Poems) 2055 BS
 (2) Māyāpṛiti (Collection of Poems) 2060 BS
 (3) Lhung (Collection of Stories in Magar Language) 2064 BS
 (4) Conversation in Magar [Dhut] Language, 2066 BS
 (5) Badāp (Collection of Poems in Magar Language) 2067 BS
 (6) And many pieces of articles published in various publications and journals
 Unpublished : (1) Māyāpṛiti, Prajānan swāsthya tathā yaun sachetamā (Health Science) 2058
 (2) Karphyu (Collection of Stories in Nepali) 2063
 (3) Nepalese Culture & Society for Doctors, Nurses and Health professionals, 2066

Miscellaneous Contributions in Magar Language

- (1) Līlā (Story in Magar Language), 2052 and published in 2055 BS
- (2) Chhayo ta ākhar, Bāñjho (poems) 2054/55 BS
- (3) Co-editor, ādikabi Rekh Bahadur Thapamagar souvenir 2062 (Collection of poems in Magar Dhut), Tanahun
- (4) Editor, Magar Dhut o āhān gomok, 2063 Bhadra 28, Tanahun
- (5) Involvement in about Magar Dhut projects organized by NIM Foundation
- (6) Co-editor, Magar Dhut-Khas-English Dictionary, 2066 BS Published by Nepal Magar Association, Central Committee, Ktm.
- (7) Senior vice-president, Nepal Magar Writers' Association, Central Committee Ktm.
- (8) Publishing pieces of articles in various publication in Magar Dhut
- (9) Presentation of various papers about Magar Dhut, Magar Culture and Society in seminars

About the Co-Author

Mother Name : Man Maya Rana
 Father Name : Pram Sing Rana
 Name : Hiramati Rana (Sinjali)
 Birth Date : 15/05/2036 BS
 Qualification : Bachelor Degree, Vocational Trainings in Nurshing.

मगर ढुटआड कुराकानी**CONVERSATION IN MAGAR
(DHUT)
LANGUAGE****मगर ढुटमा बोलचाल**

लेखक/सम्पादक (Author/Editor)
 विष्णुकुमार सिङ्जाली
 Bishnukumar Sinjali
 सह-लेखक (Co-Author)
 हिरामती राना (सिङ्जाली)
 Hiramati Rana (Sinjali)

मगर ढुटआड कुराकानी Conversation in Magar (Dhut) Language लेखक/सम्पादक: विष्णुकुमार सिङ्जाली

मगर दुटआड कुराकानी

Conversation in Magar (Dhut) Language

मगर दुटमा बोलचाल

लेखक/सम्पादक (Author/Editor)

विष्णुकुमार सिङ्जाली

Bishnu Kumar Sinjali

सह-लेखक (Co- Author)

हिरामती राना (सिङ्जाली)

Hiramati Rana (Sinjali)

कृती(Book Name): Conversation in Magar (Dhut) Language (मगर ढुटमा बोलचाल)

प्रकाशक : सोम बहादुर थापासिङ्जाली

वितरक : नेपाल मगर लेखक संघ, केन्द्रिय समिति, काठमाडौं ।

लेखक/सम्पादक : विष्णुकुमार सिङ्जाली (सिंजापतिमगर)

सह-लेखक : हिरामती राना (सिङ्जाली)

सर्वाधिकार © : लेखक/सम्पादकमा (Author/editor)

संस्करण : प्रथम, असार २०६६ (July, 2009)

: दोस्रो, चैत २०६७ /April 2011 (Internate edition)

प्रकाशित प्रति : १००१

मुल्य (Price) : ब्यक्तिगत ने रु. २५०।- संस्थागत ने रु. ३५०।-

: भारतमा भा. रु. २५०।-

: विदेशमा US \$ 10 / UK £8

ISBN 978-9937-2-1546-6

कम्प्युटर टाईप : हिरामती राना (सिङ्जाली)

आवरण फोटो : स्याङ्जा र पाल्पाको मगर गाउँहरु तथा काली गण्डकीको किनार, टम्कीकोट
खोलाखर्क गाउँबाट पुर्वतिर देखिने दृष्य (फोटो : सम्पादक, २०६४)

आवरण सज्जा : उमेश काफ्ले (पहिलो संस्करण), हेमन्त राना (दोस्रो संस्करण)

कम्प्युटर सेटिङ : **Rudra Thapa**, Vision Computer Academy, Butwal, Tel -
00977- 071-543723 , 9802670023, E-mail : vcabtl@yahoo.com

मुद्रण : प्रिन्ट-टेक, काठमाडौं ००९७७ - ०१- ४४९०६४४

सम्पर्क ठेगाना : घर नं. ६३/३५क दहमार्ग, कान्तीपुर कोलोनी, का.न.पा.-१४,बल्खु, काठमाडौं
(फोन नं. ०१-४२८९९६३), वा निबुवाखर्क-३, खोलाखर्क, स्याङ्जा, नेपाल
वा C/O, नेपाल मगर लेखक संघ, काठमाडौं
वा C/O, नेपाल मगर संघ, केन्द्रिय कार्यालय, कलंकी, काठमाडौं ।

E-mail Address : bishnusinjali@hotmail.com / bishnusinjali@yahoo.com

पुस्तकसम्बन्धी सर्वाधिकार लेखक/सम्पादकमा सुरक्षित राखिएको छ । लेखक/सम्पादकको पूर्वअनुमतिविना प्रतिलिपी अधिकार बमोजीम साभार वा पाद टिप्पणी उद्धरण गर्नु बाहेक पुस्तकको कुनै पनि भागको इलेक्ट्रोनिक तथा अन्य सबै किसिमका पुनः प्रकाशन निषेध गरिएको छ ।

Conversation in Magar (Dhut) Language

Written & Edited by

Bishnukumar Sinjali [Sinjapati Magar]

जसको पुण्यवाट म यस धर्तीमा
पाईला टेकेँ उनै पुर्खा बाजे स्व. अमर
सिङ थापा (सिंजापतिमगर)
र बज्यै स्व. पवित्रा थापा तथा मलाई
बाल्यकालमा शिक्षाप्रति उत्पेरीत गर्ने
मेरी दिज्यू स्व. बालकुमारी सिङ्जालीको
सम्भनामा

र

मगर भएर धर्तीमा पाईला टेके पनि
मगर मातृभाषा बोल्न बञ्चित
गराईएका मगरहरुमा समर्पित !

उपयोगीता (Utility)

- खस नेपाली वा अँग्रेजी भाषा जान्ने पाठकहरूलाई मगर (ढुट) भाषा सिक्न सजिलो
- सरल र प्रचलित स्तरीय मगर ढुट भाषामा लेखिएको
- प्रयाप्त मात्रामा शब्दहरू, व्याकरण प्रस्तुत गरिएको
- दैनिक जीवनमा आवश्यक पर्ने ब्यवहारिक बोलीचाली, लेखनहरू समावेश गरिएको
- मगर समुदायमा प्रचलित मगर लिपी समावेश भएको
- मगर (ढुट) भाषा लेखनको सरलीकरण तथा बैज्ञानिकतामा प्रयाप्त बहस गरिएको
- उखान टुक्काहरू, बाक्यांशहरू, पर्यावाची शब्दहरू, भुक्किने शब्दहरू प्रस्तुत गरिएको
- मगर बस्तीहरूमा काम गर्ने विभिन्न क्षेत्रका कर्मचारीहरू, शिक्षक, स्वास्थ्यकर्मी, सञ्चारकर्मी, पर्यटक, समाजसेवी, राजनीतिकर्मी, नीति निर्माता तथा अनुसन्धाताहरूलाई उपयोगी
- मगर ढुट सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने ब्यक्तिहरूलाई उपयोगी
- मगर ढुट विद्यालयमा पठनपाठन गराउने शिक्षकहरूको लागि उपयोगी
- शाब्दिक ज्ञान, प्रयोग बढाउन चाहाने मगर भाषीहरूको लागि उपयोगी
- मगर ढुटमात्र जान्नेलाई अँग्रेजी र नेपाली भाषा सिक्न उपयोगी
- मगर ढुटका भाषीकाहरूलाई बुझ्न उपयोगी
- स्तरीय मगर भाषा सिक्न उपयोगी
- मगर (ढुट) भाषाको संरक्षण तथा विकासको लागि सहयोगी

Used fonts

Preeti	Kantipur	SIL Doulos IPA 93
Fontasy Himali	Hisab	
Himchuli	Aakar	
Akriti	ARAP 006	
ARAP 003	ARAP 002	
Magar	Akkharik	
Magar Akkharik	Arial	
Times New Roman	Times New Roman Baltic	
Vivadi	Banff-Normal	

Notice : If you have needed *amended and elaborated edition* of this book, contact us +977-9841291022 (mobile), 01-4289963 (res.) and E-mail : bishnusingali@hotmail.com, bishnusingali@yahoo.com we shall provide you as soon as possible. The process of amendment and research is going on, so advanced edition will published in market frequently. The amended and elaborated edition will be included improved matters, research findings, minimised mistakes, easy and scientific which will beneficial to learn better magar [Dhut] language.

Thank you/Jilau.

Authors

Attention/Legal Notice

This free internate publication will valid for one year period from the publication date. Then, it must be deleted from concerned websites and should be published new edition by taking consent of authors as *ammended and ealborated edition or Third Edition*. – © Authors

पाठक बर्गमा अनुरोध

Request to readers

यो संस्करण ईन्टरनेट संस्करण भएकोले तोकिएको वेब साईटहरुमा राखिएको छ र सो वेब साईटहरुबाट निःशुल्क डाउन लोड गर्न सकिनेछ । तर पनि पुस्तक तयार पार्न र लेख्न धेरै मिहिनेत तथा समयको बर्बादी हुने हुँदा लेखकहरुलाई सहयोग गर्न वा हौस्याउन ईच्छुक सहयोगी हातहरुलाई स्टान्डर्ड चार्टर्स बैंकमा लेखक/सम्पादकको नाममा रहेको खाता नम्बर १८-१२ २८४९६-०१ (पोखरा शाखा)मा र एभरेष्ट बैंकको खाता नं ०१६-९६० A (टेकु शाखा)मा वा सह-लेखकको नाममा रहेको नेपाल बंगलादेश बैंकको खाता नं. ११८६२ GB (बानेश्वर शाखा)मा सहयोग रकम पठाउन सकिने अनुरोध गर्दछौं । यहाँहरुको सहृदयी मायामा हामीहरु आभारी हुने छौं र अरु पनि मगर भाषा सम्बन्धी पुस्तकहरु लेख्न र प्रकाशन गर्न सक्षम हुने थियौं । हजुरहरुको सानो सहयोगले मगर भाषाको संरक्षण तथा विकासमा ठुलो सहयोग पुग्न सक्नेछ भन्ने आशा पनि गरेका छौं ।

यस पुस्तकको शंसोधित तथा परिमार्जित तेस्रो संस्करण छिट्टै बजारमा आउँदैछ खोजी खोजी पढ्न नबिर्सनुहोला । मगर भाषा सिकाउने र सिकने अभियानलाई अघि बढाऔं ।

धन्यवाद/जिलौ !

This edition is an internate edition and kept in certain web-sites in permission of authors. It could be download in free of cost. The main objectives of this publication is to make publicity and preserve magar language. If you are interested in our mission, you could help us providing some aid (/donations) to Author/editor's account Number 18-1298496-01 (pokhara Branch) of Standard Chartered Bank Nepal and Everest Bank account Number 016-960 A (teku branch) or co-author's account number 11862 GB (Baneswar branch) of Nepal bangladesh bank. Your contribution will be appreciated. Your small contribution would play vital role in preserve and develop Magar language.

thank you/ Jilau !

Authors/bishnusinjali@hotmail.com

Tel. Number 00977-9841291022(mobile),01-4289963(res.)

नेपाल मगर लेखक संघ

नि.प्र.का.का.व.नं. : ७४७/२०६६-६७

Nepal Magar Writers' Association

केन्द्रिय समिति, काठमाडौं/Central Committee, Katmandu

मगर मातृभाषाको सेवा

“मगर ढुटआड कुराकानी” पुस्तकको पहिलो प्रकाशन २०६६ मा भएको थियो, लेखक मित्रले मलाई पनि सो कृतीको एक प्रति उपलब्ध गराएका थिए। मैले सरसरती हेरेँ, मगर ढुट सिक्नको लागि यो उपयोगी पुस्तक रहेछ। लेखक, साहित्यकार मित्र विष्णुकुमार सिंजालीले सो पुस्तकका प्रति सबै सफिए भनेर २०६७ को शुरुतिर नै बताएका थिए र उनले दोस्रो संस्करण ल्याउने, सो संस्करण ईन्टरनेटका साईटहरुमा निःशुल्क डाउनलोड गर्न मिल्ने गरि बितरणको ब्यवस्था मिलाउनु, चैत २०६७ मा नै सफ्ट कपी बुझाई नेपाल मगर लेखक संघ, केन्द्रिय समितिमा अनुरोध गरेका थिए।

हुन त निःशुल्क रुपमा ईन्टरनेटमा राख्दा लेखकको हितमा नहुने कुरा मैले लेखक मित्रलाई बताईरहँदा, उनले त्यो भन्दा पनि मगर मातृभाषाहरु बचाउन र बिकास गर्न आधुनिक प्रविधीको प्रयोग गर्नु पर्ने आवश्यकता दर्शाउनु भएको थियो। त्यसपछि उहाँसँग केही छलफल भयो र लेखकले धेरै मिहिनेत गरि यो संस्करण तयार पार्नु भएको छ। नेपाल मगर लेखक संघको आफ्नो वेब साईट बनाई नसकेको अवस्थामा, हामीले अरुलाई गुहार्नु बाहेक अरु विकल्प रहेन। हाम्रो सन्दर्भमा, अवस्य पनि सच्चा लेखकहरु सृजनामा डुब्दा डुब्दै धेरै जसोको आर्थिक अवस्था जरजर छ, यस्तो अवस्थामा मगर भाषामा लेख्ने लेखक, साहित्यकारहरुको संस्था आफैमा दयनीय छ। तैपनि मातृभाषा सिकाउने सारगर्भित कृति हामीले यहाँहरु माझ प्रस्तुत गर्न पाउँदा म धेरै खुसी छु।

नेपाल मगर लेखक संघ, केन्द्रिय समितिले मातृभाषा संरक्षण, सम्बर्द्धन र बिकास गर्न कतिबद्ध छ। यसका साथै मातृभाषामा लेख्न लेखकहरुलाई प्रेरित गरिरहेको छ, अनि लेखकहरुको हितमा काम गरिरहेको छ। सरकारी विश्वविद्यालयमा मगर भाषाको अध्ययन अनुसन्धान गराईयोस भनेर आवाज उठाईरहेको छ। र यसले आउँदा दिनमा यो कृति जस्तै अरु दुई मातृभाषा मगर खाम/पाड र मगर काईके सिकाउने किताबहरु पनि बजारमा ल्याउने प्रयाश गरिरहेको छ। यसमा यहाँहरु सबैको सहयोगको अपेक्षा पनि गरेको छु।

मगर मातृभाषा छिट्टै मृत अवस्थामा पुग्ने स्थिति छ। जनगणना वि.सं. २०५८ अनुसार, ५२.४९ प्रतिशत मगरहरुले मगर भाषा बिसिसकेको र ४७.५१ प्रतिशत मगरहरु मात्र मगर भाषा बोल्न सक्दछन्। यस तथ्यले के देखाउँदछ भने मगर जातिको पहिचान बिस्तारै हराउँदै गएको छ। परिवर्तित मगर संस्कृती र मातृभाषाको लो पले मगर जातिको अस्तित्व पनि खतरामा छ। अर्कोतर्फ एकता विरोधीहरु मगर समाजलाई चिरा चिरा पार्न, ने पाली समाजलाई फुटको भुमरीमा रुमल्याउन प्रयत्नरत छन्। मगर समुदायका संघ संस्थाहरु पनि फुटको भुमरीमा फसेको छ, चाहे त्यो राजनितीक रंगमा होस् वा ब्यक्तिगत स्वार्थमा। केही मगर ब्यक्तिहरु पनि फुटको परि योजनामा संलग्न भई मगरका संघ संस्थाहरुलाई ब्यक्तिगत स्वार्थको भन्डो बनाउने, कनिके प्रवृती देखाउने चरित्रहरु हाम्रा माझ छिपेको छैन। जे सुकै भए पनि मातृभाषा र संस्कृतीको संरक्षण, सम्बर्द्धन र बिकास गर्न नसके हाम्रो अस्तित्व जोगाउन मुस्किल पर्दछ। मगरहरुलाई राज्यको मुलधारमा आउन मगर जातिको आन्तरीक बिकासका साथै एकता पनि जरुरी छ।

नेपाल मगर लेखक संघले मातृभाषाको माध्यमबाट मगरहरुलाई एकताको सुत्रमा बाँध्न चाहेको छ। यसको लागि तीन मगर मातृभाषीहरुलाई नजीक ल्याउन संयुक्त शब्दकोश निर्माणको कार्य पनि थालेको छ, आशा छ यसमा सबैको सहयोग रहनेछ। यसका साथै हामी लेखकहरु संग यस्ता धेरै मगर मातृभाषा सम्बन्धी पुस्तकहरु छुन्, बजारमा ल्याउन यहाँहरुको सहयोगी हातहरु अधि बढ्नेछन् भन्ने आशाको साथ “मगर ढुटआड कुराकानी” पुस्तकले थोरै भए पनि मगर मातृभाषाको सेवा गर्नेछ भन्दै, लेखकहरुको कलम निरन्तर अगाडी बढोस भन्ने कामना गर्दछु।

कर्णबहादुर बुढामगर

अध्यक्ष

नेपाल मगर लेखक संघ,
केन्द्रिय समिति काठमाडौं।

About Second Edition

Magar Dhut dialect is spoken by indigenous Magars of Nepal. This language is going to die in near future because most Magar people are forgetting their mother tongue, other hand there is no governmental support to preserve and develop it. Sometime govt of Nepal sprinkles small amount of money in sandy land to develop this language and gives slow poison, by this only few insects may be survive. That's why Magar Language is not able to flowering in Nepalese diversity of cultural garden. This could be proved by CBS 2001. According to CBS 2001, among the magar people 52.49% magars have forgotten their own mother tongue, and only 47.51% are speaking mother tongue till today.

Nowdays, there is enthusiastic sentiment to learn Magar mother tongue in the community, who are unable to speak. This book was prepared to help those people who are interested to learn Magar Language. First edition of this book was published in 2066 BS and the copies were finished with in few months. By this, there have necessity to published it as soon as possible, but we became so busy in personal matter or survival matter and we could do it timely. In time interval, we decided that publication through websites in free of cost and few ammement have done to make publishable. The full ammement and improved third edition will be coming as soon as possible in market. Your valuable suggestion is appreciated to make standard and applicable publication.

We want to give thanks Santa Gaha (Himal Khabar Patrika), J. B. Pun, Toran Pun, Mejan Pun, Pradip Thapa, Khadkajung Thapa, H.B. Kham, Yubarj maski (film director), Narayan Tarung (Former-president, Nepal Magar Writers' Association), Karna Bahadur Budhamagar (President, Nepal magar writers' association), Kulman (/kamal Bdr) Budha (NMTA), Ujir Rana (writer), Nabin Roka (vice president, NMA, Cental committee), Basanta Gharti Magar (NMA), Onsari Ghartimagar (CAM), Barsaman Pun (CAM), Madhav Darlami (president, NMTA), Bhojbikram Budha (ex-President, NMTA), Sanjog Laphamagar, Mek Bahadur Rana (Gorakhapatra), Purna Bahadur Rana (linguist), Santoshi Thapa (nursing officer, Lumbini Medical collage), Dr. Dev Man Limbu, Dr. Keshab Budhathoki, Keshab Suryabansi (Butwal), Mina Thapa (Lānghali Patrika), Laxmi shahi (butwal), Manoj Shrees (Butwal), Biplwap Saru (palpa), Hema Ale (Nawalparasi), Mahendra Thapa (former MP), Yub Raj Thapa (khotang), Madhumalati Budhathoki, Bom Baniya, Dibraj Rai, Rudra Shris, Rudra Sandesh, Kumar Magar, Purna Bdr Rana (linguist), Bhim Rana, Indra Bdr Ale (lecturer, Dmauli), Yam Bdr Thapa saru (Tanahun), Yam Sinjali (officer, GoN), Umesh Thapa (officer, Krishi Bikas bank), Min Sris (Ph.D. Scholar) Shyamu Thapa (Asst. Prof. TU & Ph.D. scholar, Japan), Lal Bdr Pulami (UK), Hon Capt. Mansing Gurung, Capt. Jit Bdr Thapa, Lt. Deo Bdr Rana, Lt. Thakur Gurung, Capt. Rukum Bdr Rana, Maj Balkrishna Rana, Colonel Lal Bdr Pun, Capt. Deu Bdr Rana (Presedent, Magar Baudha), Hom Bdr Galami (Butwal), Dal Bdr Birkatta (Butwal), Manbir Garbuja (Butwal), Er. Hari Bdr Darlami (Asst Prof. Pulchok Engineering Campus), Kamal Tigela Limbu (Ph.D. scholar), Lagan Rai (lecturer-Trichandra Campus) and many more youth friends who were gave us sugesstion to publish this second edition as web edition.

We also want to give thanks our parents, family, our son Sugam & daughter Alisa who give us time to prepare this book. We are grateful from our relatives Dal Bahadur Rana (R.P.-district education office syangja), Hasta Bdr Thapa (ex-SP-Nepal police) & his family, Tek Bdr Thapa (officer-GoN) & his family, Bhim

Thapa (Hongkong), brother Som Bdr Thapasinjali (UK) & his family, colonel Tahal Sing Thapa (Nepal Army), Sita devi & Dip Bdr Tamang (ktm), Kalpana (/nanu didi) Tamang (UK), Amar Thapa (nepal police) & his family, Guru Bahadur Gaha (nepal police), Durga Bahadur Thapa (Shris), Kul Bdr Thapa (sinjali), Hom Bdr Rana & his family, Ganesh Thapa (butwal), Khim Bdr Thapa, Nimindra Thapa, Nabin (/Dam Bdr) Thapa & his daughter Puspa (maitidevi Medical, maitidevi ktm.), Krishna Rana (Thapa), Gaj Bdr Rana (Ass. Secretary-GoN) & his family, Khadka Bdr Rana (Ass. Secretary GoN), Maya & Khimi (Delhi) and her parents, D.B. Thapa & his family (Delhi) and all relatives who gave us support and encourage to prepare this book.

We are grateful from Prof. Dr. Kesharjang Baral, Prof. Dr. Trilokpati Thapa, Dr. Chitra Budhathoki, Lok Bahadur Thapa (Secretary member-NFDIN), Prof. Dr. Om Guurng, Dr. Ganesh Gurung, Dr. Krishna Bhattachan, Dr. Ritu Psd Gartaula, Prof. Dr Shishir Subba, Bom Kumari Budha, Shivalal Thapa, M.S. Thapa (CAM), Man Bahadur Thapa (Gaha), Gau Bahadur Ale (advocate), Trilok sing Thapa, Dr. Govinda Thapa (president, Magar study center), Phatik Thapa (former PM), Gupta Bdr Rana (MSC), Krishna Bdr Thapa (Head, Health &Physical Education TU), Er S.B. Pun (MSC), Khildhoj Thapa (Senior Journalist), Hirasing Thapa (Dictionary Writer), Jhak Bahadur Thapa (president NMA, central commettee), Prof. Balkrishna Pokharel, Bishnu Pravat (Nepal Academy), Bunda Rana (Nepal Academy), Amrit yonjan, Pabitra Rana (linguist) and elder magar intellectuals who gave us their valuable suggestions and guidance. That's why we be able to make this publication.

We prepared this book, but there emerged so many poblems in making pdf file, cover page and other computer desings. Fonts problems in pdf file was our headache, because we are unable solve it. Rudra Thapa, proprietor of *Vision Computer Academy, Butwal* helped us in free of cost. So, we are grateful to him and his staffs.

At last, this edition may be to many type mistakes and faults because it is prepared in very low cost, so we are expecting your valuable comments over it. Your valuable comment will be beneficial to preserve and develop magar dhut for the nation and community.

Thank you/Jilau
Authors

Chaitra, 2067 BS

लेखकीय / सम्पादकीय (Editorial)

भनिन्छ भाषाको कुनै जात हुँदैन, कुनै धर्म हुँदैन । तर पनि ईतिहासका पानामा यस्तो व्यवहार भएको पाईँदैन । बरु भाषा राज्यसत्ता र सैनिक शक्तिले गर्दा भाषाको विकास, फैलावट वा भाषाको मृत्यु हुने वा मर्नु न बाँच्नुको अवस्थामा पुग्ने गर्दा रहेछन् । राज्य सत्ताको दमन र तिरस्कारले गर्दा कुनै भाषा जीवीत रहेर पनि जीवीत रहेको महसुस गर्न नसक्दोरहेछ । त्यस्तै विगतमा राज्यको फैलावट र संकुचन/जित हारको राजनितिबाट विकसीत भएर पनि पाखा लगाईएर मर्नु न बाँच्नुको दोसाँधमा पुगेको थुप्रै भाषाहरु मध्ये मगर भाषा पनि एक हो ।

विगतमा राज्यको दमनकारी नितिबाट कतिपय मगर भाषीहरुलाई बोल्न दिईएन भने कतिलाई यस भाषामा लेखपढ गर्न वा लिपिवद्ध गर्न समेत दिईएन । यस्तो समय खास गरिकन आर्यहरु मगर बस्तीमा प्रवेश गरे पछि भएको पाईँन्छ । मगर भाषाबाट संस्कृत र खस नेपाली भाषामा थुप्रै शब्दहरु लिएए, प्राचिन मगर भाषाको लिपी (अक्खारीका) लाई विकास गरेर देवानगरी लिपि बनाईयो । तर मगर भाषालाई पन्छाउँदै लगियो, दमन गरिँदै लगियो । फलस्वरूप प्राचिन युगमा विकसित भएको भाषा हराउँदै जान थाल्यो, विभिन्न भाषिकाहरु विकसीत हुँदै गए । भाषाको विकासमा अवरोध आएपछि एक क्षेत्रका मगर भाषीहरु अर्को क्षेत्रका मगर भाषीहरु सँग संचार नभएर भाषा नबुझिने भयो । भाषा हराउँदै गयो, सम्पर्क भाषाका रुपमा अरु भाषाहरु प्रयोग हुन थाल्यो ।

राज्यको दमन, शोषण तथा विभेदबाट कतिपय मगर भाषीहरु आफ्नो भाषा छोड्न बाध्य भएकोले, अन्य भाषाको प्रभावले गर्दा मगर भाषा बोल्नलाई कठिनाई भएको पाईँन्छ । यहि कठिनाईले गर्दा मगर भाषामा ले खिएका कृतिहरु पाठकहरुलाई पढ्न गाहारो महसुस भएको मैले पाएको थिएँ । यहि कुरालाई मध्यनजर गरेर मलाई मगर ढुट सिकाउने पुस्तक बनाउने चाहना जागेको थियो । त्यसको खाका २०६४ सालतिर नै कोरेँ । तर त्यसलाई प्रकासन गर्न सजिलो कुरा थिएन, एकातिर पैसाको अभाव अर्कोतिर दिनरात कठिन परिश्रम गरेर मात्र खान पाईँने अवस्थाको मान्छे भएकोले यसलाई मैले त्यसै थन्क्याएर राखेको थिएँ ।

मैले २०५२/२०५४ सालतिर केही साहित्यिक लेखहरु लेखे पछि मगर ढुटमा कलम बन्द गरेर बसेको स्थितिमा २०६० सालतिर मगर साहित्यका हस्ति बैरागी नाटामगर (नारायण तारुड) सँग अचानक भेटे पछि मगर ढुटको साहित्यमा केही काम गरेँ, २०६४ मा "लूड" नामक कथा संग्रह पनि प्रकाशन गरेँ । त्यस पछि मगर ढुटमा कलम चलाउने साथीहरुले मलाई सधैं भकभककाईरहनु भयो । मगर ढुट सम्बन्धी कार्यहरु र कार्यक्रममा मलाई तानेर नै लैजाने कामहरु भए । मगर ढुटमा लेखिएका पुस्तक प्रकाशन र वितरण गर्दाका समयमा मगर भाषा सिक्न र बोल्न चाहाने मगर तथा गैर-मगरहरुलाई कुनै सामाग्री नभएको कुरा मैले पाएँ, त्यसैको प्रयास हो यो पुस्तक ।

मगर ढुटमा बोलचाल (Conversation in Magar (Dhut) Language) नामक पुस्तक मैले पेट भर्नको लागि मजदुरी गर्दै हिँड्ने क्रममा नेपालको विभिन्न गाउँ ठाउँमा र प्रत्यक्ष सम्पर्कमा आएका व्यक्तिहरुबाट सुने का वाक्यहरु, श्रोत व्यक्तिहरुबाट पाएका शब्दहरुको अध्ययन गरि सकेसम्म मौलिकता र वैज्ञानिकता भल्किने गरि प्रयोग गर्ने प्रयास गरेको छु । तर पनि यसमा अवस्य पनि सबै भाषिका, सबै गाउँठाउँका लवजहरुलाई समेट्न सकेको छैन । यसमा धेरै जसो पाल्या, स्याङ्जा तथा तनहूँतिर बोलिने भाषिकाहरु बढी समेटिएका छन् । पूर्वी नेपालमा बोलिने मगर ढुटका फरक र प्रयोगका सूचनाहरु यसमा समावेश त भएका छन् तर पुरै भाषिका भने समेटिएको छैन । तर जुनसुकै भाषिका बोल्ने मगर ढुट भाषीलाई यस पुस्तकको अध्ययनबाट बुझ्न भने सकिनेछ ।

यस पुस्तकलाई अलि बृहद र बढी अध्ययन अनुसन्धानमा आधारीत बनाउने सोच त थियो, ठाउँ ठाउँमा गएर अध्ययन अनुसन्धान गर्न तर आर्थिक अभावबाट सम्भव भएन, मेरो बारेमा अघि नै कुरा गरिसकेँ । यस पुस्तकलाई प्रकाशन गर्नको लागि केही आर्थिक सहयोग आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, ललितपुरले गरेको छ । सहयोग रकम बाहेक बढी अरु खर्च जुटाउन गाहारो भएको कारणबाट यस संस्करण केही बिषय बस्तु समावेश नगरेर छोटाईएको छ । आउँदा संस्करणमा आर्थिक सहयोग जुटेमा यो अझ परिस्कृत, सरल, बृहत र अनुसन्धानमुलक हुनेछ भन्ने आशा पनि गरेको छु ।

वास्तवमा पुस्तक लेख्नु भनेको धेरै जनाको ऋणी बन्नु रहेछ । सर्वप्रथम पुस्तक लेखनको कार्यले गर्दा यस अवधिमा मैले घर परिवारलाई समय दिन सकिन । यस पुस्तक तयार पार्ने क्रममा मैले सन्दर्भ सामाग्रीमा उल्लेख गरिएका पुस्तकहरुको लेखक तथा प्रकाशकहरु, लेखनको क्रममा नेपालको पूर्व पश्चिमका विभिन्न स्थानमा बस्ने मगरभाषीहरु, लिईएका श्रोत व्यक्तिहरु तथा मलाई सल्लाह र सहयोग गर्ने व्यक्तिहरुलाई उपयोग गरेको

छु, उहाँहरु प्रति ऋणी छु। यस पुस्तकका सबै लेखहरु मलाई लेख्न समय नपुगेकोले कारणबाट “बार्तालाप/कुराकानी खण्ड” हिरामती राना (सिंजाली) ले लेख्नुभएको छ, जसले गर्दा पुस्तकले पुर्णता प्राप्त गर्न सक्यो, यदि उहाँले सहयोग नगर्नुभएको भए पुस्तकले पुर्णता पाउन गाह्रो हुन्थ्यो। यद्यपी उहाँले लेख्नु भएको सम्पूर्ण पाठहरु पुस्तक सानो बनाउन पर्ने भएको कारणबाट सबै समेट्न सकिएको छैन। उहाँलाई पनि धन्यवाद दिन चाहान्छु। यसै गरि पुस्तक तयार पार्दा मलाई हौसला प्रदान गर्ने नवीन थापा (मैतीदेवी मेडीकल, मैतीदेवी), ईन्द्र ब आले (लेक्चरर, तनहुँ), याम बहादुर सारु (मगर तथा जनजाति अधिकारकर्मी, तनहुँ), डा. ऋषीराम ढकाल (स्याङ्जा, हाल : गण्डकी मेडिकल कलेज, पोखरा), टहलसिङ थापामगर (कर्नेल, नेपाली सेना) तथा मेरा सम्पूर्ण आफन्तजन प्रति आभारी छु।

यस पुस्तकको लेखन, सम्पादन कार्यमा स्रोत व्यक्तिको भूमिका खेलिदिनु भएका मगर ढुटका वरिष्ठ साहित्यकार तथा मगर ढुटका विज्ञ बैरागी नाटामगर (नारायण तारुङ), तनहुँ, मगर ढुटका वरिष्ठ साहित्यकार उजीर रानामगर (सिन्धुली), मगर ढुटका शब्दकोषकार तथा मगर ईतिहासका अध्येता श्री हिरासिङ थापा (सोमैसेनमगर) दाङ, हाल: काठमाडौं, वरिष्ठ आदिवासी र मगर चलचित्र निर्देशक तथा भाषाविद युवराज मास्की (रानामगर), अठार मगर (खाम/पाङ) भाषाका शब्दकोषकार कर्णबहादुर बुढामगर, शिक्षाविद दलबहादुर रानामगर (निबुवाखर्क - ग्वादी, स्याङ्जा), शिक्षक युवराज थापामगर (मंगलटार हलेसी, खोटाङ) प्रति धेरै आभारी छु। उहाँहरुले मगर ढुट सम्बन्धी मलाई आवश्यक जानकारी नदिएको भए, यो अवस्थामा पुस्तक आउने थिएन। मैले लेखनका क्रममा अड्किएर मगर ढुटका शब्दहरुको लागि प्रश्न गर्दा विना भ्रन्कट बताईदिएर सहयोग गरि दिनुहुने पाल्पा गाबुटुङका उमबहादुर सिङ्जालीमगरलाई पनि धन्यवाद दिन चाहान्छु। त्यसै गरि मैले आफ्नो कार्य स्थलमा लेखनका कार्य गर्दा मलाई लेखनमा प्रेरित गर्ने क्याप्टेन जीतबहादुर थापा, लेफ्टिनेन्ट देवबहादुर राना, क्याप्टेन रुकुमबहादुर राना प्रति पनि आभारी छु।

यस पुस्तकका पाण्डुलिपी हेरेर आवश्यक सल्लाह दिनु हुने लोक बहादुर थापामगर (सदस्य सचिव, ने.आ.ज.उ.रा.प्र. ललितपुर), प्रा. डा. केशरजङ बरालमगर (उपकुलपति, पोखरा विश्वविद्यालय), उप प्राध्यापक मन बहादुर थापामगर (त्रि. वि. वि.), भकबहादुर थापामगर (अध्यक्ष, नेपाल मगर संघ), पवित्रा राना (भाषाविद), डा. गोविन्द थापामगर (अध्यक्ष, मगर अध्ययन केन्द्र), मीन श्रीस (विद्यार्थी, पी एच डी), गौबहादुर आलेमगर (वरिष्ठ अधिवक्ता) लाई धन्यवाद दिन चाहान्छु।

यो पुस्तक मगर भाषा सिक्न चाहाने जो कोहीलाई पनि उपयोगी हुनेछ, भन्ने आशा गरेको छु। यसका साथै मगर ढुट भाषीका बस्तीमा काम गर्ने शिक्षक, स्वास्थ्यकर्मी, सञ्चार कर्मी पत्रकार, सामाजिक कार्यकर्ता, कर्मचारीहरुलाई पनि आफ्नो कार्य क्षेत्रको भाषा बुझ्न मद्दत पुऱ्याउने छ। मगर ढुट बोल्नेहरु बीचमा यसले एक अर्काको भाषीका बुझ्न, Standard लेखन तथा बोलचाल गर्न र नेपाली तथा अंग्रेजी नजान्नेलाई थोरै भए पनि सिक्न मद्दत गर्नेछ भन्ने आशा गरेको छु।

अन्तमा, यस पुस्तक अध्ययन गरिसके पछि यसमा भएका कमीकमजोरीहरुलाई केलाएर सुझाव दिएर मगर ढुटको संरक्षण र सम्बर्द्धनमा जुटौं। हजरहरुबाट आएका अमूल्य सुझाव, आलोचना तथा समालोचनाले नै आगामी दिनमा मगर ढुटको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नको खातिर मैले मेरो कलमलाई कुन दिशामा कसरी चलाउनु पर्दछ भन्ने कुराको पनि निर्धारण गर्दछु।

धन्यवाद/जीलौ।

विष्णुकुमार सिङ्जाली
असार २०६६ (/June 2009)

बिषय सूची (Contents)

खण्ड क (Section A)	पृष्ठ नं.
१. मगर ढुटको परिचय (Introduction Magar Dhut)	१
२. मगर ढुटको वर्णमाला (Alphabets in Mgar Dhut)	२
३. अक्खा (/अक्खारीक) लिपी (Akkhā (/Akkhārik) script)	९
४. मगर ढुटमा अंक गणना Counting Numbers in Magar dhut	१४
५. अभिवादन/मीभोर (Greetings/mijhor)	१९
६. भेटघाट र विदाई (Meeting & Parting)	२२
७. छोटो भनाईहरु (Short Expressions)	२३
८. शिष्टाचार (Etiquette)	२४
९. नम्र अनुरोध/वीन्टी (Polite Request)	२६
१०. मगर ढुटमा आदर (Respect in Magar Dhut)	२८
११. अनुमति (Permission)	३१
१२. आज्ञा, निर्देशन (Order, Instruction)	३२
१३. आभार/कृतज्ञता, बधाई, निमन्त्रणा (Gratitude, Congratulations, invitation)	३४
१४. विस्मयबोधकहरु (Interjections)	३६
१५. आज्ञार्थक वाक्यहरु (Imperive Sentences)	३८
१६. सहमति, स्नेह/प्रशंसा, सान्त्वना, प्रोत्साहन (Consent, Affection, Condolence, Encouragement)	४०
१७. भिभो, नैराध्यता, भगडा, रिस/क्रोध (Annoyance, Sadness, Quarrel, Anger)	४२
खण्ड ख (Section B)	
१. केही वर्गीकृत शब्दकोश (some classified vocabularies)	४५
(क) शरीरका अंगहरुको नाम (Parts of the Body),	
(ख) रोगहरु, रोगका लक्षणहरु तथा शारीरिक अवस्था (Diseaseses, Symptomes and Body conditions)	
(ग) नातागोता/साईनो (Kinship)	
(घ) भेषभुषा (Dresses),	
(ङ) गहना र जुहारत (Ornaments & Jewels)	
(च) घरेलु सामान/ईमाओं सामानको (Household articles)	
(छ) संगीत र वाद्यबादन (Musical instruments),	
(ज) खाद्य पदार्थ/ज्याचकूरा (Cereals & Eatables),	
(झ) मसला (Spices),	
(ञ) सागपात/ ल्हागान (Vegetable),	
(ट) फलफुल/स्याचवाट्च (Fruits),	
(ठ) फूल/सार (Flowers),	
(ड) बृक्षहरु/सीडको (Trees), (
ढ) रुखका भागहरु/सीडओ भागको (Parts of trees),	
(ण) किराफट्याङ्ग्राहरु/डूको (Insects),	
(त) पशु-पंक्षीहरु/बस्ट-ग्वाको (Animals and Birds),	
(थ) खनिज पदार्थ (Minerals),	
(द) युद्ध सामग्री/पन्ट्च सामानको (Warfare),	
(ध) पेशा र व्यवसाय (Professions and Occupations)	
(न) व्यवसाय/ब्यापार (ढन्डा) (Business),	

(प) लेखन-सामग्री (Stationery),	
(फ) रंगहरु/चीह (Colours)	
(ब) स्वाद/जाप (taste)	
(भ) ब्रमाण्ड/विज्ञान तथा प्रकृती (Universe/Science & Nature)	
(म) तुलना/विशेषता (comparision)	
(य) दिशा/फेन (direction)	
(र) सर्वनाम/मीआरमीन (pronoun)	
(ल) साहित्य/लेखन (literature/writing)	
(व) समय (time)	
(श) बिबिध (Miscellaneous)	
२. क्रियापद शब्दकोश Dictionary of verbs (Nepali-English-Magar Dhut)	७५
३. क्रियापदहरु र यसको रूपहरु (शब्दकोश) Verbs and it's forms	१०५
४. मगर ढुटमा सर्वनामिक क्रियापद Pronomial Verb in Magar Dhut	१२४

खण्ड ग (Section C)

१. प्रारम्भीक व्याकरण (Basic Grammer)	१२७
२. वर्तमान काल (Present Tense)	१३२
३. भूतकाल (Past Tense)	१३५
४. भविष्यत् काल (Future Tense)	१३८
५. बचन (Numbers)	१४१
६. लिङ्गभेद (Gender)	१४३
७. संयोजकहरु/मीचाकको (Conjunctions)	१४५
८. पुरुष/मीभरमी (Person)	१५०
९. निपातको प्रयोग (use of nipāt)	१५३
१०. विभक्तिको प्रयोग (bhimbhakti/preposition)	१५४
११. विशेषण (adjectives)	१५५
१२. विशेषणको तुलना (Comparision of Adjectives)	१६०
१३. वाक्यको निर्माण (Making Sentences)	१६१
१४. वाक्यको प्रकार (Sentenceses)	१६२
१५. वाक्यको परिवर्तन (Transformation of Sentenceses)	१६६
१६. प्रश्नवाचक वाक्यहरु (/गीन्हाक वाक्यको) Interrogative sentences	१६९
१७. वाच्य (Voices)	१७७

खण्ड घ (Section D)

१. आमा छोराको गफ (Son & Mother)	१८१
२. एउटी केटीसंग कुराकानी (Conversation with a Girl)	१८३
३. एउटा केटासंग कुराकानी (Conversation with a Boy)	१८५
४. अतिथिसंगको कुराकानी (Conversation with a Guest)	१८७
५. मालिक र नोकर (Master & Servent)	१८८
६. पति र पत्नी बीच गफ (Husband and Wife)	१८९
७. बाबु-छोराको गफ (Father & Son)	१९०
८. विक्रेता र ग्राहक बीच कुराकानी (Customer & Shopkeeper)	१९१
९. विद्यालयमा कुराकानी (Convrsation in School)	१९२
१०. होटल/रेष्टुरेन्टको कुराकानी (in the Hotel/Resturant)	१९४

११. यात्रु र ट्याक्सी चालक (Paasenger & Taxi Driver)	१९६
१२. दुईजना साथी बीच कुराकानी (Two Friends)	१९८
१३. आर्थिक लेनदेन (Financial Matter)	१९९
१४. डाक्टर क्लिनिकमा (In the Doctor's Clinic)	२००
१५. मौसम (Weather)	२०२
१६. पहिरन (Dress)	२०३
१७. नियम, कानून (Law)	२०४
१८. भोक, तिर्खा (Hunger & Thrist)	२०६
१९. अध्ययन (Study)	२०८

खण्ड ड (Section E)

१. मगर टुटमा शब्दको निर्माण (Formation of Words)	२१०
२. समान अर्थ बुझाउने (पर्यावाची) शब्दहरू (Synonymes)	२१२
३. विपरीत अर्थ बुझाउने शब्दहरू (Antonymes)	२१६
४. केही भुक्कीने शब्दहरू (Some Confusing Words)	२१८
५. मगर टुटमा बहुअर्थी शब्दहरू (Multiple meanins of a word)	२२०
६. वाक्यांश वा टुक्का (phrase)	२२२
७. उखान र टुक्काहरू (Proverbs)	२२३

खण्ड च (Section F)

१. मगर टुटमा लेखन (to write Articles)	२३२
२. चिठीपत्र/ठूरी (Letters/Applications) लेखन	२३४
३. केही मगर शब्दको खस नेपाली र अँग्रेजीमा अर्थ (Dictionary)	२४२
४. अडियो भिडियोको प्रस्ताव (Proposal about Audio-Visual)	२६६
५. सन्दर्भ सामग्रीहरू (Bibiliography)	२६९
६. सुझाव पत्र (Suggestion/Complain Letter)	२७१

खण्ड क (Section - A)

परिचय / बर्णमाला / अक्खा (/ अक्खारीक) लिपी / अंक

गणना / अभिवादन / प्रारम्भीक बोलचालका बाक्यहरु

**Introduction/Alphabets/Akkhā script/Counting number/
Greeting/Pre-Conversational syntaxes**

मगर (ढूट) भाषाको परिचय (Introduction of Magar Dhut)

मगर ढूट एक प्राचिन तर जीवीत भाषा हो । प्राचिन समयमा विकसित मानिएको यो भाषा हाल नेपाल लगायत अन्य देशमा बसोबास गर्ने मगरहरूले बोल्दछन् । नेपालमा आदिवासी जनजातिमा धेरै जनसंख्या भएको र नेपालको जातिगत बनोटमा तेस्रो धेरै जनसंख्या भएको मगर समुदायले बोल्ने भाषा नै “मगर भाषा” हो । मगर भाषा तीन प्रकारका छन्, (१) मगर ढूट (२) मगर खाम/पाङ (३) मगर काईके । कुनै कुनै विद्वानहरू मगरलाई पाँच प्रकारका भनेर मान्दछन्, उहाँहरू व्याङ्सी भाषा र मीजु महर भाषालाई पनि मगर भाषाको साखा मान्दछन् । नेपालमा चेपाङ लगायतका केही आदिवासी जनजातिका भाषाहरू पनि मगर ढूट बोल्नेले धेरै बुझ्न सक्ने जानकारहरू बताउँदछन्, यस अर्थमा नेपालका धेरै भाषामा यसको प्रभाव रहेको बुझिन्छ ।

मगर ढूट लाई बाह्र मगराँतको भाषा वा पाल्ही (/पाली) मगर ढूट पनि भनेर चिनिन्छ । मगर खाम/पाङ लाई अठार मगरको भाषा भनेर पनि चिनिन्छ । अठार मगर भाषा (मगर खाम/पाङ) रुकुम, रोल्पा जिल्लाका सम्पूर्ण भेग तथा दाङ, प्यूठान, सल्यान, सुर्खेत आदि जिल्लाका केही मगर बस्तीहरूमा पनि यो भाषा बोल्ने गरेको पाईन्छ । काईके मगर भाषा चाहिँ डोल्पा जिल्लामा मात्र बोल्ने गरिन्छ, र अन्यत्रका मगरहरूले मगर ढूट बोल्ने गरेको पाईन्छ । मगर ढूट भित्र पनि अनेक भाषीकाहरू पाईन्छ, तर त्यस्ता भाषीकाहरू बीच भाषाको केही फरकहरू बाहेक मुख्य शब्द, वाक्य संरचनाहरू समान पाईन्छ । एक ठाउँको मगर ढूट अर्को भाषीकाको मगर ढूट बक्ताले ध्यान दिएर सुनेमा र बुझ्ने प्रयास गरेमा त्यो कुरा गाहारो छैन । हाल सम्म मगर ढूटको उद्गम बिन्दु पाल्पामा बोलिने भाषिकालाई लिने गरिएको पाईन्छ ।

मगर ढूट, मगर खाम/पाङ र काईके मगर भाषाहरूमा बोलिने शब्दहरूमा केही समानता पाईन्छ, तर वाक्यको संरचनाहरूमा भने केही फरकपन छ । यस अर्थमा कुनै समयमा यी भाषाहरू एकै परिवारका थिए कालान्तरमा राज्य सत्ताको कारणबाट सम्पर्क विच्छेद भएर फरक भाषा बनेको हुनु पर्दछ । मध्यकालीन मल्ल राजा र नेपालको एकीकरण पश्चात गुल्मी, बागलुङ, म्याग्दी, पर्वत आदि जिल्ला लगायत पाल्पाको पश्चिम भेग, तनहुँको उत्तरी भेगमा मगर भाषा बोल्नु तथा कुराकानी गर्दा दण्ड जरीवाना गरी प्रतिबन्ध लगाएको कारणबाट एक-अर्कामा सम्पर्क नभएर मगर भाषाहरू फरक-फरक बनेको हुनुपर्दछ । किनभने आदिवासीहरू माथी प्रभाव जमाउन उनीहरूको भाषा र संस्कृतीको ध्वस्त गर्न त्यती बेलाको सामान्ती शासकहरूलाई आवश्यक भएको हुन सक्छ, मगरहरू त्यतिखेर खानी बैज्ञानिक (आग्री/आउरी), तथा कृषक थिए । उनीहरूले उत्पादन गरेको धन सम्पती आफ्नो जातीय र क्षेत्रीय शसक्तीकरणको लागि प्रयोग हुने सक्ने भय सामान्ती शासकहरूमा भएकोले मन्द विष मगरहरूलाई कोचाईदिए । आज पनि अरु भाषाको कम प्रभाव परेको गाउँमा बोलिने मगर (ढूट) भाषा र मगर खाम/पाङ को लवज, क्रियाको प्रयोगको उच्चारण मिल्दछ ।

मगर ढूट एक प्राचिन भाषा हो । धेरै जसो भाषाविदहरू भन्दछन् - ‘हालको नेपालमा बोलीने खस नेपाली भाषामा मगर ढूटबाट आएका शब्दहरू हटाउने हो भने भाषा अपाङ्ग बन्न पुग्दछ’ । यसै गरि केही भाषाविदहरू मगर भाषाबाट संस्कृत भाषामा कम्तिमा दुई/चार हजार शब्दहरू मगर भाषाबाट गएका छन् (प्रा. बालकृष्ण पोखरेलसंग बैरागी नातामगरको चैत २०६५ भएको कुराकानीमा आधारीत) । यस अर्थमा पनि यो भाषा कुनै समयमा विकसित थियो । मगर भाषाको आफ्नै लिपी छ । यसलाई “अक्खार पीक” भनिन्छ । यसलाई ईतिहासमा ब्रम्ही (बडा+भर्मी) लिपी पनि भन्ने गरेका छन् । यो लिपी गौतम बुद्ध कालको समयको मानिन्छ । मगर भाषाबाट धेरै भाषाले जीवन पाएको पाईन्छ भने मगर भाषा चाहिँ “नदीमा डुङ्गा तार्ने माभीदाई” बनेको छ । यस भाषाको जीवीत र स्वस्थ हुने बुटी अरु भाषाले खोस्यो, तर त्यस्ता बुटीहरू आधुनीक कालमा मगर भाषाले कहिल्यै प्रयोग गर्न पाएन ।

मगर भाषालाई भाषाविदहरू भोट बर्मेली परिवारमा राखेका छन् । केही भाषाशास्त्रीहरू भने यो भाषा युरोपियन मूलको भाषाको कुनै हाँगा हो, जुन हाँगाको अहिलेसम्म अध्ययन भएको छैन भनेर पनि भन्ने गर्दछन् । यस कुरालाई उनीहरू पुष्टी गर्न मगर भाषामा रहेको “आर” शब्द वा फुर्काको अध्ययनमा जोड दिन्छन् । ईतिहास खोज्न आरमेनीया जानुपर्ने तथ्य अगाडी सार्दछन् भने कोही मंगोलीया ।

तर ईतिहासका पानामा जे जस्ता गर्भहरू लुके पनि मगर भाषा हालसम्म पनि जीवीत भाषा हो । मगर समुदायमा बोलिने भाषा एकदम सरल छ, भाषामा लैङ्गिक विभेद छैन । मगर भाषाको संरक्षण तथा विकास गर्नु साँस्कृतिक विविधताको संरक्षण गर्नु हो । साँस्कृतिक विविधताले भावी पीढीलाई ईतिहास बुझ्ने मौका प्रदान गर्दछ र विज्ञानको विकास बुझ्नलाई मद्दत गर्दछ । सामाजीक, साँस्कृतिक विविधता बचाई राख्न पनि बचेखुचेका र लोप हुन लागेका भाषाहरू बचाउनु आजको आवश्यकता हो ।

मगर ढूटको वर्णमाला / मगर ढूटओ अक्खारीक (Alphabets of Magar Dhut)

Magar Language is old and native language used by Magar caste. This Language has own script called *Akkhā (/akkhārik)*. Akkharika means Aakhar rika or writing alphabet. The script was used in Lord Buddha period. But in this literature the script has not used and used Devanagari script and Roman English script to explore the Magar (Dhut) Language. According 'liguist symposium 2050 BS' for identification of alphabets in Magar Dhut, this language have 32 consonants, 6 vowels and 6 new vowels. This book is trying to prepare according 'liguist symposium 2050 BS' and received suggestions from it' reveiw programme organised by Nepal Magar Writer's Association on Asār 2067 BS at Kathmandu.

मगर ढूटको आफ्नै लिपी “अक्खा” छ । अक्खा (/अक्खारीक) गौतम बुद्धकाल अघि देखि चलिआएको हो । मगरहरु यहाँका आदिवासीहरु भएको कारणबाट पनि आफ्नो सभ्यता विकासक्रममा लिपीको पनि विकास भएको पाईन्छ । कालान्तरमा बाहिरबाट प्रवेश गरेका अरु जातिबाट मगर समुदाय प्रति देखाईएको बैरीभाव, दमन र शोषणले गर्दा उनीहरुको सभ्यता, संस्कृती र विज्ञान ध्वस्त भएको पाईन्छ । जसले गर्दा मगरहरुले आफ्नो लिपी समेत बिर्सन बाध्य भए । यस पुस्तकमा अक्खारीका लिपी प्रयोग नगरी नेपाली देवानगरी र रोमन लिपी प्रयोग गरिएको छ । यहाँ २०५० सालमा काठमाडौंमा सम्पन्न “वर्णमाला पहिचान गोष्ठी” ले निर्धारण गरेको मगर ढूटको मानक लेखन र नेपाल मगर लेखक सँघले २०६७ असारमा गरेका पुनरावलोकन कार्यक्रममा आएका सुझावहरुको आधारमा प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

1. Vowels (आधारभुत स्वर वर्ण)

मगर (ढूट) भाषामा जम्मा ६ वटा स्वर वर्णहरु पहिचान गरिएको छ । जुन निम्न अनुसार छन् ।

अ	आ	ई	ऊ	ए	ओ
()	(ॱ)	(ी)	(ू)	(े)	(ो)
a	aa/ā/â	i	u	e	o

यी ६ वटा आधार भुत स्वर वर्ण बाहेक देवानगरी लिपीमा आउने अरु स्वर वर्णहरु द्विस्वर (Diphthong) र ह्रस्व/दिर्घ भएकोले २०५० सालको वर्ण पहिचान गोष्ठी अनुसार देवानगरी लिपीमा रहेका स्वरवर्णहरु (इ (i), उ (u), ऐ, औ, अं अः) लेख्नु नपर्ने भनिएको छ । ऐ लेख्नु परेमा यस अ+ई = ऐ (ै), औ लेख्नु परेमा अ+ऊ = औ र सबैमा दिर्घ लेखेर काम चलाईको छ । देवानगरी लिपीमा मगर ढूट लेख्ने हो भने द्विस्वर र ह्रस्व दिर्घ लेख्नु पर्दछ भाषा सरल र बोधगम्य बनाउन ।

2. Breathy Vowels (माहाप्राण स्वर वर्ण)

मगर ढूटमा माहाप्राण जोडीएका ६ वटा स्वरवर्ण पाईन्छ, जसलाई देवानगरी लिपीमा सही प्रतिनिधित्व गर्न सकिँदैन तर “अक्खारीक” लिपीमा भने यसलाई बढी सही उच्चारण आउने गरी प्रतिनिधित्व हुन्छ । भाषा विज्ञानको हिसाबले यो वैज्ञानिक छ तर यसको सहि लेखन गर्न भने कठिन छ । यसले गर्दा माहाप्राण जोडीएका व्यञ्जन वर्णहरु पनि मगर ढूटमा प्रयोग गरिएको पाईन्छ । ति नयाँ माहाप्राण जोडीएका स्वरवर्णहरु निम्न अनुसार छन् । In palhi Magr dhut the new six vowels are found and as follows.

अ/अह्	आ/आह्	ई/ईह्	ऊ/उह्	ए/एह्	ओ/ओह्
ah	aah/āh	ih	uh	eh	oh

Examples (उदाहरणहरु) :

अ/अ/(अह्/अह्) (ah)	= च च/च च (/चह् चह् chah chah = a word of imitation)
आ/आ/(आह्/आह्) (āh)	= राके/राके (राह्के rāhke = आउने, come) याके/याके (याह्के yāhke = दिने, give) आदि ।
ई/ई (ईह्/ईह्) (ih)	= ईच (ईह्च ihcha = कसिन् to be tight) रीच/रीच (रीह्च rihcha = लेखिएको written) आदि ।
ऊ/ऊ (ऊह्/उह्) (uh)	= नूनीड/नूनीड (नूनीड nhunhing = पछि after, later, behind)
ए/ए (एह्) (eh)	= आङ्गे/आङ्गे (आङ्गेह ānggeh = माग्नेछ to beg, demanded)
ओ/ओ (ओह्) (oh)	= ख्योके/ख्योके (ख्योह्के khyohke - निस्कनु to go out, emerge), जोके/जोके (जोह्के johke - भाग्नु, पोईल जानु, escape, run away, elope) आदि ।

(Source of Examples : Lokbahadur Thapamagar, Narayan Tarungamagar, Standard Transcription of Magar (dhut) Language 2064 BS, Kathmandu.)

3. Consonants (ब्यञ्जन वर्ण)

मगर (ढुट) भाषामा जम्मा ३३ वटा ब्यञ्जन वर्ण पहिचान भएको छ। वर्णमाला पहिचान गोष्ठी २०५० का अनुसार “ज” ला बाहेक गरी ३२ बनाईएको छ। “ज” मगर, नेवार लगायत मंगो लीयन भाषाहरुमा प्रयोग हुन्छ। यसको उच्चारण खस नेपाली भाषीले गर्ने भन्दा भिन्न छ। नेपाली देवानागरीमा चलाईने ण त थ द ध क्ष त्र ज्ञ यस भाषामा प्रयोगमा आउँदैन। तर यस भाषामा थप ड्ह, न्ह, म्ह, र्ह, ल्ह, व्ह ब्यञ्जन वर्ण पाईएको छ। जुन देवानागरी लिपिमा उल्लेख गर्दा सहि उच्चारण हुँदैन। “अखारीक” लिपिमा भने यसको व्यवस्था छ, जसले मगर जनजिब्रोलाई प्रतिनिधित्व गर्न सक्दछ। According 'liguist symposium 2050 BS' for identification of alphabets in Magar Dhut, this language has found 32 consonants with missing ण “ज” alphabet. So, Magar dhut can be found 33 consonants.

क	ख	ग	घ	ङ	ङ्ह/ङ्
ka	kha	ga	gha	nga	ngha
च	छ	ज	झ	ञ	
cha	chha	ja	jha	ña	
ट	ठ	ड	ढ	न	न्ह/न्
ta	tha	da	dha	na	nha
प	फ	ब	भ	म	म्ह/म्
pa	pha	ba	bha	ma	mha
य	य्ह/य्	र	र्ह/र्र	ल	ल्ह/ल्ल
ya	yha	ra	rha	la	lha
व	व्ह/व्र	स	ह		
wa	wha	sa	ha		

मगर ढुटमा निम्न व्यञ्जन वर्णहरू (Breathy Consonant) पहिचान भएका छन् जसमा महाप्राण जोडीएको हुन्छ ।

इह/इ	न्ह/न	म्ह/म	यह/य	रह/र	ल्ह/ल	व्ह/व
ngha	nha	mha	yha	rha	lha	wha

Examples (उदाहरणहरू) :

ngha इ/इ (इह) = झास/इहास nghās (सामुन्ने In front), आङ्हा/आङ्हा ānghā (तर्सियो)

nha न/न (न्ह) = डीन्हा/डीन्हा dinhā (पायो, got), छान्हा/छान्हा chānhā (भयो, happened)

mha म/म (म्ह) = म्हाँ (mhān) (खटिरो, wound), म्हाँ/म्हाँ mhen (आगो, fire)

mha य/य (यह/यह) = याके/यहाके yhāke (दिनु give)

rha र/र (रह) = रा/रहा rhā (बाखो, goat), खरहा/खरहा kharhā (खरायो Rabbit)

lha ल/ल (ल्ह) = ला/ल्हा lhā (पात leaf)

wha व/व (व्ह) = व्हा/व्हा whārhake (जान्नु, to know) आदि ।

(Source of examles : Lokbahadur Thapamagar, Narayan Tarungamagar, Standard Transcription of Magar (dhut) Language 2064 BS, Kathmandu).

मगर ढुट देवानगरी लिपीमा लेख्दा महाप्राण जनाउन सुझाव गरिएको अक्षर मुनी थो प्लो /एक तल थोप्ली (.) चिन्ह विश्वब्यापी मानक हैन । अर्कोतर्फ नेपालका अन्य मातृभाषामा यसको फरक-फरक अक्षर जनाउन प्रयोग गरिएको पाईन्छ । यो चिन्ह मगर भाषामा महाप्राण (breathy) राजवंसी मातृभाषामा महाप्राण जनाउने, त्यही चिन्हले बाहिड राईमा भाषामा गोलीत ईकार, मेवाहाड (राई) भाषामा अगोलीत उकार र हेल्मो भाषामा लामो विसर्ग जनाउने सुझाव दिईएको छ । वास्तवमा देवानगरी लिपीमा पनि तल थोप्लीको प्रचलन धेरै पहिलेदेखि हराईसके को छ, किनकि यसले बुझ्न गाहारो बनाएको थियो यस्तो अवस्थामा यसको प्रयोगले भुक्कीने र सही उच्चारण नहुने निश्चित छ । अर्कोतर्फ अन्तराष्ट्रिय मान्यता महाप्राण जनाउन तल थोप्ली दिने हो भने दुई वटा थोप्ली दिनुपर्दछ । एक तल थोप्लीले महाप्राण जनाउँदैन । यसले के शंका जन्माएको छ भने मगर ढुट लेखनको सुझाव हाम्रो मातृभाषा कसैको प्रयोगशालाको गीन्नी पीग त होईन ?

यसले गर्दा देवानगरी मात्र जान्ने पाठकहरू भुक्कीन सक्ने सम्भावना रहेको छ । तर पनि केही मगर लेखकहरू यो मानक प्रयोग गरिरहेका छन् भने केहीले छाडेका छन् । महाप्राण जनाउन अन्तराष्ट्रिय भाषा विज्ञानमा प्रचलित अक्षर मुनी दुई थोप्लो (..) यहाँ प्रयोग गर्ने प्रयाश गरिएको छ । लेखाईमा अष्ठेरो र फन्टको समस्याले गर्दा आधा अक्षर + ह लेखेर काम पनि चलाईएको छ । भोट बर्मेली भाषा र मगर भाषाको मौलिक व्यञ्जन “अ” छुटाईएको छ, यसबाट पनि थुप्रै शब्दहरू हाम्रो मातृभाषामा पाईन्छ, यद्यपी यसको अनुसन्धानात्मक काम हुन बाँकी नै छ, आशा गरौं भविष्यमा केही गतिलो काम होला । According 'liguist symposium 2050 BS' for identification of alphabets in Magar Dhut, Professor Dr. Madhab pokharel (a linguist of T.U. Nepal) was suggested a point below alphabet (.) to denote breadhy utterance but this is not scientific and variation in utterance were suggested by same linguist to other mother tongues of Nepal. So here, the two points below alphabet (..) is used to denote bready utterance which is internationallly known.

4. Consonant without vowel in Magar dhut (मगर ढूटमा आधा अक्षर)

मगर ढूटका व्यञ्जन (alphabets) लाई आधा अक्षरको रूपमा लेख्दा, देवानागरीमा जस्तो आधा नलेखेर सग्लो अक्षर नै लेखेर खुट्टा काट्नुपर्दछ भनी वि.सं. २०५० सालमा भाषाविद तथा मगर विद्वानहरुको भेलाले पारीत गरेको पाईन्छ तर यसले मगर ढूट देवानगरी जान्ने/बुझ्ने साधरण पाठकहरुलाई बुझ्न गाहारो हुने गरेको छ । यसले गर्दा भाषा विज्ञका अनुसार यस्तो प्रचलन देवानगरी लिपीमा कुनै बैज्ञानिकता नभएको भन्ने भनाई रहेको कारणबाट देवानगरिमा जस्तो आधा अक्षर लेख्दा कुनै अवैज्ञानिक नहुने र मगर ढूट पढ्न सजिलो हुने भएकोले यस पुस्तकका लेखकले आफ्ना कृतीहरुमा त्यसलाई प्रचलनमा ल्याएको छ (अनावश्यक हलन्त बहिस्कार) । मगर ढूटमा प्रयोग गरिने आधा अक्षरहरु निम्न अनुसार छन् । According 'liguist symposium 2050 BS' for identification of alphabets in Magar Dhut, there was suggestion not to use half alphabets found in devanagari script when writing magar dhut to denote consonats without vowel. This is also unpractical and difficult to undersatnad who knows devanagari script or khas Nepali langauge only. So here is used half alphabets found to write magar dhut which are found in devanagari script when magar dhut is written in devanagari script.

क	ख	ग	घ	ङ	ङ्ह
k	kh	g	gh	ng	ngh
च	छ	ज	झ	ञ	
ch	chh	j	jh	ñ	
ट	ठ	ड	ढ	ण	न्ह
t	th	d	dh	n	nh
प	फ	ब	भ	म	म्ह
p	ph	b	bh	m	mh
य/य	य्ह/य्ह	र	र्ह	ल	ल्ह
y	yh	r	rh	l	lh
व	व्ह	स	ह		
w	wh	s	h		

मगर ढूट देवानगरी लिपीमा लेख्दा आधा अक्षर लेख्ने परम्परा खस नेपाली भाषामा जस्तो लेख्ने गरेमा अलमलिने सम्भावना कम रहन्छ । जस्तै : खस नेपालीमा शब्दको अन्तमा आधा अक्षर आउने अवस्था रहे पनि नाम, सर्वनाम आदिमा पुरै अक्षर लेखिन्छ तर उच्चारण आधा अक्षर नै गरिन्छ, त्यस्तै गरि क्रियामा आए हलन्त लेख्ने गरिन्छ । तर “अक्कारीक” लिपीमा भने यो फरक हुन सक्दछ । Akkhārik script is different from the devanagri script so there will be variation to write magar dhut in akkhārik script.

5. Uses of Vowels (स्वर वर्णको प्रयोग)

व्यञ्जन वर्णहरु स्वर बिना उच्चारण हुन गाहारो हुन्छ । यसले गर्दा व्यञ्जन वर्ण हरु पनि स्वर वर्णको प्रयोगबाट उच्चारित हुने गर्दछ । स्वरवर्ण (vowel) विनाका व्यञ्जन वर्ण

जनाउनु पर्दा पूरै अक्षर लेखेर खुद्दा काट्ने (्) वा देवानगरी लिपीमा भएको आधा अक्षरहरुको प्रयोग गर्ने गरिन्छ । Consonants are uttered by the help of the vowel sounds. those consonants without vowel are written as (्) in the whole alphabet of devanagari or half alphabet of devanagari. However in Magar script "Akkharik" have not half alphabet facilities so used as (्) in the whole alphabet of Akkharik.

मगर ढूटमा स्वर वर्णको प्रयोग लाई यसरी विश्लेषण गर्न सकिन्छ । The use of the vowels in the Magar Dhut can be analysed as follows.

क/क् (k) + अ (a) / ()	= क (ka)
क/क् (k) + आ (aa/ā) / (ा)	= का (kaa/kā)
क/क् (k) + ई (i) / (ी/i)	= कि/की (ki)
क/क् (k) + ऊ (u) / (ू/ु)	= कु/कू (ku)
क/क् (k) + ए (e) / (े)	= के (ke)
क/क् (k) + ओ (o) / (े)	= को (ko)

मगर ढूटमा व्यञ्जन वर्ण सँगको स्वर वर्णको प्रयोग रुपहरु निम्न उदाहरणमा देखाईएको छ । The use of consonants with vowel is mentioned as below.

क/क्	क	का	कि/की	कु/कू	के	को
k	ka	kaa/kā	ki	ku	ke	ko
ख/ख्	ख	खा	खि/खी	खु/खू	खे	खो
kh	kha	khaa/khā	khi	khu	khe	kho
ग/ग्	ग	गा	गि/गी	गु/गू	गे	गो
g	ga	gaa/gā	gi	gu	ge	go
घ/घ्	घ	घा	घि/घी	घु/घू	घे	घो
gh	gha	ghaa/ghā	ghi	ghu	ghe	gho
ङ्	ङ	ङा	ङि/ङी	ङु/ङू	ङे	ङो
ng	nga	ngaa/ngā	ngi	ngu	nge	ngo
ङ्ह/ङ्ह्	ङ्ह	ङ्हा	ङ्हि/ङ्हि	ङ्हु/ङ्हू	ङ्हे	ङ्हो
ngh	ngha	nghaa/nghā	nghi	nghu	nghe	ngho

The above mentioned rules can be followed to write the forms of other constants (Cha, chha, ja, wa, wha, sa, ha etc.) in the magar dhut and use. यस्तै तरिका अपनाएर अरु व्यञ्जन वर्णहरु (छ, ज, भ व, व, स, ह आदि) का रुपहरु लेख्नु पर्दछ ।

मगर ढूटमा ह्रस्व र दीर्घको लेखाइमा जुनसुकै लेखे पनि अर्थ वा बुझाईमा कुनै भेदका शब्दहरु हाल सम्मको अध्ययनमा भेटिएको छैन । तर अध्ययन हरुले के देखाएको छ भने मगर भाषामा दीर्घ भन्दा पनि बढी ह्रस्व स्वर वर्ण (इ र उ) उच्चारण भएको पाईन्छ ।

मगर ढूटमा ह्रस्व र दीर्घ सम्बन्धी लेख्दा शब्दको शुरुवातमा भए ह्रस्व र पछाडी भए दीर्घ र बीचमा आवश्यकता अनुसार तथा आधा अक्षर जोडीएर आएका अक्षरमा दीर्घ लेख्दा सुन्दर हुन

सकदछ, अर्कोतर्फ उच्चारणका आधारमा लेख्दा पनि हुन्छ ।

जस्तै (e.g.)

घिचीन (चमेरो), मिमीक (आँखा), मिडी (रस, भोल), टिर्लीके (चम्कनु) आदि ।

हुन त यसलाई कसरी लेख्ने भन्ने बहस हुँदै जाला तर ह्रस्व दीर्घ लेखाई भाषाको सुन्दर ताको लागि र सहि उच्चारणको पनि आवश्यक हुन सकदछ ।

ऊकार लेख्दा (ू) को प्रयोग र आधा अक्षर लेख्दा प्रयोग गरिने हलन्त चिन्ह (्) भुक्किने भएकोले उकार (ु) सुन्दर हुन सकदछ । तर पनि यी बहसका विषय भएकोले यहाँ कुनै नियम प्रस्तुत गरिएको छैन तर पनि ह्रस्व वा दीर्घ जे सुकै लेखे पनि अर्थमा फरक नपार्ने भएको ले असुद्ध हुन भने सकदैन ।

द्विस्वर (diphthong) को बारेमा कुरा गर्दा मगर ढुट देवानगरी लिपीमा लेख्ने हो भने द्विस्वर (Diphthong) प्रयोग गर्दा सरल र बोधगम्य नै हुन्छ ।

जस्तै : जाट्चै (जाट्चई), कुसै (कुसई), औला (अउँला) आदि ।

मगर ढुटलाई देवानगरी लिपीमा लेख्दा अरु भन्दा छुट्टै देखाउनु पर्दछ भनि मगर ढुटलाई मार्न मन्द विष पिलाउने हरुले गर्दा मगर ढुट लेखन जटिल र देवानगरी लिपी फेरी पढ्नु पर्ने बनाएका हुनाले यस्ता विषयहरु हाल बहसमा छ । आशा गरौं छिट्टै मगरका आधिकारीक संस्थाले यसको टुङ्गो लगाउला । तर हाम्रो मान्यता के हो भने भाषा लेखन सरल र बोधगम्य हुनुपर्दछ ।

6. Nasalization (अनुनासिकता) :

नाक र मुखबाट दुवै स्थानबाट सास बाहिर निस्केर उच्चारण हुने अक्षर अनुनासिक (नाके) हो । मगर ढुटमा यस्ता अक्षरलाई चन्द्रविन्दु चिन्ह (ँ) राखेर लेख्नु पर्दछ । तिनीहरु निम्न अनुसार छन् । In Magr dhut nasalization is written as (ँ).

अँ	आँ	ईँ	ऊँ	एँ	औँ
an	aan	in	un	en	on

Examples (उदाहरण) : याँभू (yānbhu) = इन्द्रेणी, राँघू (rānghu) = बाघ (tiger), ठँभ्या (thenbhyā) = घमण्डी (proudy) आदि ।

अभ्यास (exercise)

(क) तलका शब्दहरु उच्चारण गर्नुहोस् । (Utter the following words)

१. इहास = सामुन्ने, अधि
(nghās = in front of,)	२. इहरापके = कोपर्नु,
ngharāpke = to scatch (with teeth)	३. इहोस्के = बताउनु
nghoske = to tell, to disclose,
४. इहरेक = रीस, आवेग
ngherek = anger, temper,		
१. न्हाल्के = रीक्त हुनु, खाली हुनु
nhālke = to empty, to be vaccant	२. न्हून = पछि
nhun = backward, backside,	३. न्हीस = दुई
nhis = two
४. न्हुक्के = पिस्नु
nhukke = to grind, to powder	५. मिन्हाँ = नाक
minhān = nose	
१. म्हाँ = घाउ, चोट,
mhān = wound, injury,	२. म्हाकाड = तल, मुनी
mhākāng = below, down	३. म्हार = कमिला
mhār = ant

४. जोम्हके = बलु, जलु
jhomhke = to lit, to fire

१. खर्हा = खरायो,
khrhā = rabbit

२. र्हा = बाखा
rhā = goat

३. र्होस = पिसाब, मुत्रजल
rhos = urine

४. र्हुस/मीर्हुस = हाड
rhus/mirhus = bone

१. मिल्हा/ल्हा = पात
milhā/lhā = leaf

२. ल्हाक्के = चाट्नु, म्वाई खानु
lhākke = to lick, to kiss

३. ल्हेस = वर्ष, उमेर
lhes = year, age

४. मेल्लहा = आँफु, आँफै
mhelhā = self, one self

५. मुल्हीन = भोकै, भोकमरी
mulhin = being hunger

(ख) कृपया दोहोऱ्याउनुहोस् (please, repeat it) ।

इहास	इहरापके	इहोस्के	इहेरेक	न्हाल्के	न्हून	न्हीस	न्हुक्के	मीन्हाँ
nghās	ngharāpke	nghoske	ngherek	nhālke	nhun	nhis	nhukke	minhān
म्हाँ	म्हाकाङ	म्हार	खर्हा	र्हा	र्होस	र्हुस/मीर्हुस	मिल्हा/ल्हा	
mhān	mhākāng	mhār	kharhā	rhā	rhos	rhus/mirhus	milhā/lhā	
ल्हाक्के	ल्हेस	मेल्लहा	मुल्हीन	र्होस्के	वार्हके	म्हीन्के		
lhākke	lhes	melhā	mulhin	rhoske	wārhke	mhinke		

अक्खा (/अक्खारीक) लिपी (Akkhā script)

अक्खा लिपी गौतम बुद्ध कालको मानिन्छ । बुद्ध कालमा शुन्य आकाश वा हावामा हातको औंलाले कुनै अक्षरको आकारमा लेख्ने अनि त्यो पत्ता लगाउने वा अक्षर सम्बन्धी ज्ञानको खेल खेलिने गरेको बौद्ध ग्रन्थहरूमा पाईन्छ । त्यसलाई “अक्खारीक” खेल भनिन्थ्यो । त्यस खेलको अर्थ आज पनि मगर ढूटमा मिल्दछ । अक्खा लिपी आज मगर समुदायमा परिचित गराउने काम एस.एस थापामगर ज्यूले गर्नु भएको हो । उहाँले ईसा पूर्वको दोस्रो सताब्दी तिरको लिपी र अशोक कालको लिपीलाई “अक्खा लिपीलाई”मा जस्ताको तस्तै उल्लेख गरेको उहाँको पुस्तकमा उल्लेख छ । अक्खा लिपीलाई आज धेरै मगरहरू आफ्नो लिपी मान्दछन् तर पनि यसको आवश्यक अध्ययन, खोज अनुसन्धानहरू तथा विभिन्न स्टार्डलका फन्टहरूको विकास गरी सुन्दर लिपी बनाउने, विकास गर्ने जस्ता कामहरू जति हुन पर्ने हो त्यो हुन सकेको छैन । यसमा मगर विद्वानहरू तथा मगर सम्बन्धी काम गर्ने सबै सरकारी, गैर सरकारी संस्थाहरूको ध्यान जान जरुरी छ ।

यो लिपीले मगर समुदायमा विद्यमान तीन मगर भाषाहरूको ध्वनीलाई समेट्ने गरी विकास गरिनु पर्दछ । मगर समुदायका नाममा आफ्नो व्यक्तिगत दुनो सोभ्याउने प्रवृत्ति वा कनिके प्रवृत्ति अन्त्य गरि लोकतान्त्रीक विधीमा मगर समुदायको ईतिहास र संस्कृती, भाषा जोगाउनु तथा मगर समुदायको चेतना बृद्धि गरी समय सापेक्ष सक्षम बनाउनु आजको आवश्यकता हो ।

अक्खा लिपीलाई ब्रम्हाणवादी विद्वानहरू ब्रम्ही (बडा+भर्मी) लिपी भनि ईतिहासमा छलकपट गरिएको छ र मगर समुदायबाट अलग्याउने प्रयाश भएको पाईन्छ, तर मगर समुदाय यहाँको आदिवासी जाति भएकोले सो लिपीको प्रयोग पक्कै पनि मगर पुर्खाहरूले गरेको हुनु पर्दछ । बौद्ध ग्रन्थहरूमा बर्णन गरिएको र मगर समुदायमा यसको अर्थ अहिले पनि मिल्ने भएकोले यसको नाम “ अक्खा लिपी /अक्खारीक” हुनुमा कुनै फरक छैन होला ।

akkhārik script is an ancient script of contemporary lord buddha and ashok period. This script is related to magar community (MS Thapa, 2049 BS). In this chapter just introduction of the "akkhā (akkkārik)" is mentioned. This will be beneficial to them, who are interested about it.

यहाँ “अक्खा” लिपीको बारेमा सामान्य जानकारी दिने प्रयाश मात्र गरिएको छ । यसबाट सम्बन्धीत विषयमा जिज्ञासु पाठकहरूलाई सघाउ पुग्ने आशा गरेका छौं ।

1. Vowels (स्वर वर्ण)

मगर (ढूट) भाषामा जम्मा ६ वटा स्वर वर्णहरू पहिचान भएका छन् अक्खारीक लिपीमा जुन निम्न अनुसार छन् । एम.एस. थापामगरको “प्राचिन मगर र अक्खा लिपी” २०४९ मा भने स्वर वर्णहरू द्विस्वर (Diphthong) समेत राखि खस नेपाली भाषामा जस्तै बाह्र वटा प्रस्तुत गरे का छन् ।

अ	आ	ई	ऊ	ए	ओ
()	(𑒀)	(𑒃 / 𑒄)	(𑒅 / 𑒆)	(𑒇)	(𑒈)
a	aa/ā/â	i	u	e	o
𑒉	𑒊	∴	𑒋	𑒌	𑒍

2. New Vowels/Breathy (नयाँ स्वर वर्ण/माहाप्राण जोडिएको स्वर)

मगर ढूटमा माहाप्राण जोडीएका ६ वटा स्वरवर्ण पाईन्छ, जसलाई देवानगरी लिपीमा सही प्रतिनिधित्व गर्न सकिँदैन तर “अक्खारीक” लिपीमा भने यसलाई बढी सही उच्चारण आउने गरी प्रतिनिधित्व हुन्छ । जुन निम्न अनुसार छन् । In Magr dhut the new six (breathy) vowels are found in akkhārik script and as follows.

अ/अ्ह	आ/अ्ह	इ/ईह	ऊ/उह	ए/एह	ओ/ओह
ah	aah/āh	ih	uh	eh	oh

३ ४ ५ ६ ७ ८

3. Consonants (ब्यञ्जन वर्ण)

मगर (ढुट) भाषामा जम्मा ३२ वटा ब्यञ्जन वर्ण पहिचान गरिएको छ। नेपाली देवानागरिमा चलिरहेको अ ण त थ द ध क्ष त्र ज्ञ यस भाषामा प्रयोगमा आउँदैन। तर यस भाषामा थप इह, न्ह, म्ह, य्ह, र्ह, ल्ह, व्ह ब्यञ्जन वर्ण पाईएको छ। जुन देवानागरी लिपिमा उल्लेख गर्दा सहि उच्चारण हुँदैन। “अक्खारीक” लिपिमा भने यसको व्यवस्था छ, जसले मगर जनजिब्रोलाई प्रतिनिधित्व गर्न सक्दछ। अक्खारीक लिपिमा मगर ढुटका ब्यञ्जन वर्णहरु निम्न अनुसार छ।

क	ख	ग	घ	ङ	इह
ka	kha	ga	gha	nga	ngha
𑄠	𑄡	𑄢	𑄣	𑄤	𑄥
च	छ	ज	झ	ञ	
cha	chha	ja	jha	ñ	
𑄦	𑄧	𑄨	𑄩		
ट	ठ	ड	ढ	न	न्ह
ta	tha	da	dha	na	nha
𑄪	𑄫	𑄬	𑄭	𑄮	𑄯
प	फ	ब	भ	म	म्ह
pa	pha	ba	bha	ma	mha
𑄰	𑄱	𑄲	𑄳	𑄴	𑄵
य	य्ह/य्ह	र	र्ह	ल	ल्ह
ya	yha	ra	rha	la	lha
𑄷	𑄸	𑄹	𑄺	𑄻	𑄼
व	व्ह	स	ह		
wa	wha	sa	ha		
𑄽	𑄾	𑄿	𑅀		

4. Consonant without vowel in Akkārīk Script (मगर ढुटमा आधा अक्षर/प्याक आखर)

मगर ढुटका ब्यञ्जन (alphabets) लाई अक्खारीक लिपिमा आधा अक्षरको रुपमा लेख्दा, देवानागरीमा जस्तो आधा अक्षरहरुको व्यवस्था छैन तसर्थ सग्लो अक्षर नै लेखेर खुट्टा काट्नु पर्दछ। यसलाई यसरी (𑄿) जनाउन सकिन्छ।

क	ख	ग	घ	ङ	इह
k	kh	g	gh	ng	nggh
𑄠	𑄡	𑄢	𑄣	𑄤	𑄥
च	छ	ज	झ	ञ	
ch	chh	j	jh	ñ	
𑄦	𑄧	𑄨	𑄩		
ट	ठ	ड	ढ	न	न्ह
t	th	d	dh	n	nh

ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ
ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ
p	ph	b	bh	m	mh
ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ
ꣳ/ꣳ	ꣳ/ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ
y	yh	r	rh	l	lh
ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ
ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ
w	wh	s	h		
ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ		

मगर ढूटमा माहाप्रण जोडिएका व्यञ्जन वर्णहरू (Breathy Consonant) पहिचान गरि एका छन् । जुन मगर ढूटको विशेषता हो । हुन त माहाप्राण मगर भाषाबाट लोप हुने दिशामा छ । यो अक्षरहरू बुझ्न र सहि उच्चारण गर्न भने अभ्यासको जरुरी छ । यसलाई अक्षारीक लिपीमा निम्न खालको अक्षरहरू सुभाईको छ ।

ꣳ/ꣳ	ꣳ/ꣳ	ꣳ/ꣳ	ꣳ/ꣳ	ꣳ/ꣳ/ꣳ	ꣳ/ꣳ	ꣳ/ꣳ
ngha	nha	mha	yha	rha	lha	wha
ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ

5. Uses of Vowels (स्वर वर्णको प्रयोग)

अक्षारीक लिपीमा स्वरवर्ण (vowel) विनाका व्यञ्जन वर्ण जनाउनु पर्दा पूरै अक्षर लेखेर खुट्टा काट्ने (ꣳको प्रयोग गर्ने गरिन्छ । In Magar script "Akkhārik" have not half alphabet facilities so used as (ꣳ in the whole alphabet of Akkhārik.

अक्षारीक लिपीमा स्वर वर्णको प्रयोग लाई यसरी विश्लेषण गर्न सकिन्छ । The use of the vowels in the Akkārīk script can be analyse as follows.

ꣳ/ꣳ (k) ꣳ + अ (a) ꣳ / ()	= क (ka) ꣳ
ꣳ/ꣳ (k) + आ (aa/ā) ꣳ / ()	= का (kaa/kā) ꣳ
ꣳ/ꣳ (k) + ई (i) ꣳ / ()	= कि/की (ki) ꣳ
ꣳ/ꣳ (k) + ऊ (u) ꣳ / ()	= कु/कू (ku) ꣳ
ꣳ/ꣳ (k) + ए (e) ꣳ / ()	= के (ke) ꣳ
ꣳ/ꣳ (k) + ओ (o) ꣳ / ()	= को (ko) ꣳ

मगर ढूटमा व्यञ्जन वर्ण सँगको स्वर वर्णको प्रयोग रुपहरू निम्न उदाहरणमा देखाईएको छ । The use of consonants with vowel is mentioned as below.

ꣳ/ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ/ꣳ	ꣳ/ꣳ	ꣳ	ꣳ
k	ka	kaa/kā	ki	ku	ke	ko
ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ
ꣳ/ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ/ꣳ	ꣳ/ꣳ	ꣳ	ꣳ
kh	kha	khāa/khā	khi	khu	khe	kho
ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ	ꣳ

र/ग्	ग	गा	गि/गी	गु/गू	गे	गो
g	ga	gaa/gā	gi	gu	ge	go
ṅ	ṅa	ṅaa/gā	ṅi	ṅu	ṅe	ṅo
घ/घ्	घ	घा	घि/घी	घु/घू	घे	घो
gh	gha	ghaa/ghā	ghi	ghu	ghe	gho
ḍ	ḍa	ḍaa/ḍā	ḍi	ḍu	ḍe	ḍo
ḍ	ḍa	ḍaa/ḍā	ḍi	ḍu	ḍe	ḍo
ङ	ङा	ङा	ङि/ङी	ङु/ङू	ङे	ङो
ng	nga	ngaa/ngā	ngi	ngu	nge	ngo
ṅ	ṅa	ṅaa/ṅā	ṅi	ṅu	ṅe	ṅo
ङ्ह/ङ्ह्	ङ्ह	ङ्हा	ङ्हि/ङ्ही	ङ्हु/ङ्हू	ङ्हे	ङ्हो
ngh	ngha	nghaa/nghā	nghi	nghu	nghe	ngho
ṅ	ṅa	ṅaa/ṅā	ṅi	ṅu	ṅe	ṅo

The above mentioned rules can be follow to write the forms of other constants (chha, ja, wa, wha, sa, ha etc.) in the magar dhut and use. यस्तै तरीका अपनाएर अरु व्यञ्जन वर्णहरु (च, छ, ज, झ व, व, स, ह आदि) का रुपहरु ले खन सकिन्छ ।

6. Nasalization (अनुनासिकता) :

नाक र मुखबाट दुवै स्थानबाट सास बाहिर निस्केर उच्चारण हुने अक्षर अनुनासिक (नाके) हो । मगर ढूट देवानगरीमा लेख्दा यस्तो अक्षरलाई चन्द्रविन्दु चिन्ह (ँ) राखेर लेखिन्छ भने अक्षरीक लिपिमा निम्नअनुसार (ँ) लेख्ने गरिन्छ । When we are using Devanagari script to represent Magr dhut, nasalization is written as (ँ). In Akkārīk script, Nasalisation is represent (ँ) as given below:

अँ	आँ	इँ	ऊँ	एँ	औँ
an	aan	in	un	en	on
अँ	आँ	इँ	ऊँ	एँ	औँ

7. Number (अंक/गणना लेखन) :

अक्षरीक लिपिमा अँकहरु लेख्दा निम्न अनुसार लेखिने गरिएको छ । यस लिपिमा सुन्ना (०) लेख्दा ० लेखिन्छ । Numbers in Akkhārik is in follows. The zero is written as ०. The numbering system is as like english or nepali language.

१	२	३	४	५	६	७	८	९
1	2	3	4	5	6	7	8	9
०	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८
10	11	12	13	14	15	16	17	18
१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८
१९	२०	३०	४०	५०	६०	७०	८०	९०
19	20	30	40	50	60	70	80	90

मगर ढूटमा अंक गणना Counting Numbers in Magar dhut

मगर ढूटमा अंक गणनाको तरीका आफ्नै छ । तर पनि यसको विकसीत रूप भने यसले पाएको छैन । मगर ढूटमा अंक गणना गर्ने गरीकामा विविधता छ । विभिन्न विद्वानहरुले भिन्न भिन्न तरीकाले अंक गणना गरेको पाईन्छ । आउँदा दिनमा मगर ढूटको अंक गणना सम्बन्धी कार्यगोष्ठी आयोजना होला र यसको सहि निर्योतल निस्केला । अध्ययनको क्रममा पाईएका प्रचलित तीन प्रकारको गणना प्रणाली यहाँ उल्लेख गरिएको छ । यी गणना प्रणालीहरु पनि विवादमुक्त छ भन्न सकिँदैन, यसका पनि आफ्नै खाले समस्याहरु र त्रुटीहरु हुन सक्दछन् । यद्यपी भविष्यमा मगर ढूटमा काम गर्ने आधिकारीक संस्थाले यसलाई सुधार गरेर पूर्णता दिनेछ भन्ने आशा गरौं । In magar community, there are three types of counting systems. which are mentioned as following.

० सुन्ना	zero	वाङ (wāng)
१ एक	one	काट (kāt)
२ दुई	two	न्हीस (nhis)
३ तीन	three	सोम (som)
४ चार	four	बूली (buli)
५ पाँच	five	बाङ्गा (bāngā)
६ छ	six	टू (/टीङ्गा)/छाङ्ग (tu (/tinggā)/chhāng)
७ सात	seven	टून(/हाङ्गा)/साङ्ग (tun/hānggā/ sāngga)
८ आठ	eight	के (/बीङ्गा)/आङ्ग (ke (/binggā)/āngga)
९ नौ	nine	कू /नाङ्ग (ku/ nāngga)
१० दश	ten	चू /डाङ्ग (chu/dangga)
११ एघार	eleven	चूकाट/गाराङ्ग (chu kāt/gārāngga)
१२ बाह्र	twelve	चून्हीस/बारहाङ (chu nhis/bārāng)
१३ तेह्र	thirteen	चूसोम/टाराङ (chu som/tārāng)
१४ चौध	fourteen	चूबूली/चाराङ (chu buli/chārāng)
१५ पन्ध्र	fifteen	चूबाङ्गा/पाराङ (chu bāngā/pārāng)
१६ सोह्र	sixteen	चूटू/सोरोङ (chu tu/sorong)
१७ सत्र	seventeen	चूटून/सीरीङ्ग (chu tun/siringga)
१८ अठार	eighteen	चूके/आराङ्ग (chu ke/ārāngga)
१९ उन्नाईस	nineteen	चूकू/उराङ्ग (chu ku/urāngga)
२० बीस	twenty	न्हीसचू/बीराङ्ग (nhis chu/birāngga)
२१ एककाईस	twenty one	न्हीस चू काट/बीराङ्ग काट (nhisachukāt/ birāngga kāt)
२२ बाईस	twenty two	न्हीस चू न्हीस/बीराङ्ग न्हीस (nhis chu nhis/birāngg nhis)
२३ तेईस	twenty three	न्हीस चू सोम/बीराङ्ग सोम (nhis chu som/birāngg som)
२४ चौबीस	twenty four	न्हीसचूबूली/बीराङ्ग बूली (nhisa chu buli/birāng buli)
२५ पच्चीस	twenty five	न्हीसचूबाङ्गा/बीराङ्ग बाँगा (nhisa chu bāngā/birāngg bāngā)
२६ छब्बीस	twenty six	न्हीसचूटू/बीराङ्ग छाङ्ग (nhis chu tu/birāngg chhāng)
२७ सत्ताईस	twenty seven	न्हीसचूटून/बीराङ्ग साङ्ग (nhis chu tun/birāngg sāngga)
२८ अट्ठाईस	twenty eight	न्हीसचूके/बीराङ्ग आङ्ग (nhis chu ke/birāngg āngga)
२९ उनन्तीस	twenty nine	न्हीसचूकू/बीराङ्ग नाङ्ग (nhis chu ku/birāngg nāngga)

३० तीस	thirty	सोमचू/टीराङ्ग (som chu/tirāng)
३१ एकतीस	thirty one	सोमचूकाट/टीराङ्ग काट (som chu kāt/tirāngg kāt)
३२ बत्तीस	thirty two	सोमचून्हीस/टीराङ्ग न्हीस (som chu nhis/tirāngg nhis)
३३ तेत्तीस	thirty three	सोमचूसोम/टीराङ्ग सोम (som chu som/tirāngg som)
३४ चौत्तीस	thirty four	सोमचूबूली/टीराङ्ग बुली (som chu buli/tirāngn buli)
३५ पैत्तिस	thirty five	सोमचूबाङ्गा/टीराङ्ग बाँगा (som chu bāngā/tirāngg bāngā)
३६ छत्तीस	thirty six	सोमचूटू/टीराङ्ग छाङ्ग (som chu tu/tirāngg chhāngg)
३७ सैत्तीस	thirty seven	सोमचूटून/टीराङ्ग साङ्ग (som chu tun/tirāngg sāngg)
३८ अठत्तीस	thirty eight	सोमचूके/टीराङ्ग आङ्ग (som chu ke/tirāngg āngg)
३९ उनन्चालीस	thirty nine	सोमचूकू/टीराङ्ग नाङ्ग (som chu tu/tirāngg nāngg)
४० चालीस	fourty	बूलीचू/चीराङ्ग (buli chu kāt/chirāngg)
४१ एकचालीस	fourty one	बूलीचूकाट/चीराङ्ग काट (buli chu kāt/chirāngg kāt)
४२ बयालीस	fourty two	बूलीचून्हीस/चीराङ्ग न्हीस (buli chu nhis/chirāng nhis)
४३ त्रिचालीस	fourty three	बूलीचूसोम/चीराङ्ग सोम (buli chu som/chirāngg som)
४४ चवालीस	fourty four	बूलीचूबूली/चीराङ्ग बुली (buli chu buli/chirāngg buli)
४५ पैतालीस	fourty five	बूलीचूबाङ्गा/चीराङ्ग बाँगा (buli chu bāngā/chirāngg bāngā)
४६ छयालीस	fourty six	बूलीचूटू/चीराङ्ग छाङ्ग (buli chu tu/chirāngg chhāngg)
४७ सतचालीस	fourty seven	बूलीचूटून/चीराङ्ग साङ्ग (buli chu tun/chirāngg sāngg)
४८ अठ्चालीस	fourty eight	बूलीचूके/चीराङ्ग आङ्ग (buli chu ke/chirāngg āngg)
४९ उनन्पचास	fourty nine	बूलीअजगकू/चीराङ्ग नाङ्ग (buli chu ku/chirāngg nāngg)
५० पचास	fifty	बाङ्गाचू/पीराङ्ग (bāngā chu/pirāngg)
५१ एकाउन्न	fifty one	बाङ्गाचूकाट/पीराङ्ग काट (bānggā chu kāt/pirāngg kāt)
५२ बाउन्न	fifty two	बाङ्गाचून्हीस/पीराङ्ग न्हीस (bāngā chu nhis/pirāngg nhis)
५३ त्रिपन्न	fifty three	बाङ्गाचूसोम/पीराङ्ग सोम (bāngā chu som/pirāngg som)
५४ चउन्न	fifty four	बाङ्गाचूबूली/पीराङ्ग बुली (bāngā chu buli/pirāngg buli)
५५ पचपन्न	fifty five	बाङ्गाचूबाङ्गा/पीराङ्ग बाँगा (bāngāchu bānggā/pirāngg bānggā)
५६ छपन्न	fifty six	बाङ्गाचूटू/पीराङ्ग छाङ्गा (bāngā chu tu/pirāngg chhānggā)
५७ सन्ताउन्न	fifty seven	बाङ्गाचूटून/पीराङ्ग साङ्ग (bāngā chu tun/pirāngg sāngg)
५८ अन्ठाउन्न	fifty eight	बाङ्गाचूके/पीराङ्ग आङ्ग (bāngā chu ke/pirāngg ānggā)
५९ उनन्साठी	fifty nine	बाङ्गाचूकू/पीराङ्ग नाङ्ग (bāngā chu ku/pirāngg nāngg)
६० साठी	sixty	टूचू/सीराङ्ग (tu chu/sirāngg)
६१ एकसट्ठी	sixty one	टूचूकाट/सीराङ्ग काट (tu chu kāt/sirāngg kāt)
६२ बयसट्ठी	sixty two	टूचून्हीस/सीराङ्ग न्हीस (tu chu nhis/sirāng nhis)
६३ त्रिसट्ठी	sixty three	टूचूसोम/सीराङ्ग सोम (tu chu som/sirāngg som)
६४ चौसट्ठी	sixty four	टूचूबूली/सीराङ्ग बुली (tu chu buli/sirāngg buli)
६५ पैसट्ठी	sixty five	टूचूबाङ्गा/सीराङ्ग बाँगा (tu chu bānggā/sirāngg bāngā)
६६ छैसट्ठी	sixty six	टूचूटू/सीराङ्ग छाङ्ग (tu chu tu/sirāngg chhāngg)
६७ सतसट्ठी	sixty seven	टूचूटून/सीराङ्ग साङ्ग (tu chu tun/sirāngg sāngg)
६८ अठसट्ठी	sixty eight	टूचूके/सीराङ्ग आङ्ग (tu chu ke/sirāngg āngg)
६९ उनन्सत्तरी	sixty seven	टूचूकू/सिराङ्ग नाङ्ग (tu chu ku/sirāngg nāngg)
७० सत्तरी	seventy	टूनचू/सराङ्ग (tun chu/sarāngg)
७१ एकहत्तर	seventy one	टूनचूकाट/सराङ्ग काट (tun chu kāt/sarāngg kāt)
७२ बहत्तर	seventy two	टूनचून्हीस/सराङ्ग न्हीस (tun chu nhis/sarāngg nhis)
७३ त्रिहत्तर	seventy three	टूनचूसोम/सराङ्ग सोम (tun chu som/sarāngg som)

७४	चहत्तर	seventy four	टूनचूबूली/सराङ्ग बुली (tun chu buli/sarāng buli)
७५	पचहत्तर	seventy five	टूनचूबाङ्गा/सराङ्ग बाँगा (tun chu bāngā/sarāngg bāngā)
७६	छहत्तर	seventy six	टूनचूटू/सराङ्ग छाङ्ग (tun chu tu/sarāng chhāngg)
७७	सतहत्तर	seventy seven	टूनचूटून/सराङ्ग साङ्ग (tun chu tun/sarāngg sāngg)
७८	अठहत्तर	seventy eight	टूनचूके/सराङ्ग आङ्ग (tun chu ke/sarāng āngg)
७९	उनासी	seventy nine	टूनचूकू/सराङ्ग नाङ्ग (tun chu ku/sarāngg nāngg)
८०	असी	eighty	केचू/अराङ्ग (kechu/arāngg)
८१	एकासी	eighty one	केचूकाट/अराङ्ग काट (ke chu kāt/arāngg kāt)
८२	बयासी	eighty two	केचून्हीस/अराङ्ग न्हीस (ke chu nhis/arāngg nhis)
८३	त्रियासी	eighty three	केचूसोम/अराङ्ग सोम (ke chu som/arāngg som)
८४	चौरासी	eighty four	केचूबूली/अराङ्ग बुली (ke chu buli/arāngg buli)
८५	पचासी	eighty five	केचूबाङ्गा/अराङ्ग बाँगा (ke chu bāngā/arāngg bāngā)
८६	छयासी	eighty six	केचूटू/अराङ्ग छाङ्ग (ke chu tu/arāngg chhāngg)
८७	सतासी	eighty seven	केचूटून/अराङ्ग साङ्ग (ke chu tun/arāngg sāngg)
८८	अठासी	eighty eight	केचूके/अराङ्ग आङ्ग (ke chu ke/arāngg āngg)
८९	उनान्बवे	eighty nine	केचूकू/अराङ्ग नाङ्ग (ke chu ke/arāngg nāngg)
९०	नब्बे	ninety	कूचू/नराङ्ग (ku chu/narāngg)
९१	एकनब्बे	ninety one	कूचूकाट/नराङ्ग काट (ku chu kāt/ narāngg kāt)
९२	बयानब्बे	ninety two	कूचून्हीस/नराङ्ग न्हीस (ku chu nhis/narāngg nhis)
९३	त्रिनाब्बे	ninety three	कूचूसोम/नराङ्ग सोम (ku chu som/narāngg som)
९४	चौरानब्बे	ninety four	कूचूबूली/नराङ्ग बुली (ku chu buli/narāngg buli)
९५	पन्चानब्बे	ninety five	कूचूबाङ्गा/नराङ्ग बाँगा (ku chu bāngā/narāngg bāngā)
९६	छयानब्बे	ninety six	कूचूटू/नराङ्ग छाङ्ग (ku chu tu/narāngg chhāngg)
९७	सन्तानब्बे	ninety seven	कूचूटून/नराङ्ग साङ्ग (ku chu tun/narāngg)
९८	अन्ठानब्बे	ninety eight	कूचूके/नराङ्ग आङ्ग (ku chu ke/narāngg āngg)
९९	उनान्सय	ninety nine	कूचूकू/नराङ्ग नाङ्ग (ku chu ke/ narāngg nāngg)
१००	सय	hundred	भोङ्ग (bhongga)

यहाँ मगर ढुटमा दुई किसिमका गणना प्रणालीको उच्चारहरु प्रतुत गरिएकोमा छड्के रेखा (oblique line) भन्दा अगाडी उल्लेख गणना प्रणाली आदिकवि जीतबहादुर सिंजालीले मगरहरु माझ परिचित गराउनु भएको हो । जुन जस्ताको तस्तै छैन, मगर विद्वानहरुले तोडमोड गरि यो स्वरुपमा दिएका छन् । भने छड्के रेखा (oblique line) भन्दा पछिको अंक गणना प्रणाली डा. केशरजड बरालमगर ज्यु ले मगर समुदायमा परिचित गराउनु भएको हो । यो बाहेक अर्को तेस्रो गणना प्रणाली पनि मगर समुदायमा छ । जसलाई निम्न अनुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

०	सुन्ना	zero	वाङ (wāng)
१	एक	one	काट (kāt)
२	दुई	two	न्हीस (nhis)
३	तीन	three	सोम (som)
४	चार	four	बूली (buli)
५	पाँच	five	बाङ्गा (bāngā)
६	छ	six	छ (chha)
७	सात	seven	सात (sā)
८	आठ	eight	आठ (ātha)
९	नौ	nine	नौ/नउ (nau)

१० दश	ten	डस (dasa)
११ एघार	eleven	एघार (eghara)
१२ बाह्र	twelve	बाहार (bāhāra)
१३ तेह्र	thirteen	तेहेर (tehera)
१४ चौध	fourteen	चौध/चउढ (chaudha)
१५ पन्ध्र	fifteen	पन्ध्र/पन्ड्र (chu bāngā/pārāng)
१६ सोह्र	sixteen	सोहर (sohara)
१७ सत्र	seventeen	सट्र (satra)
१८ अठार	eighteen	अठार (athāra)
१९ उन्नाईस	nineteen	उन्नाईस (unnāisa)
२० बीस	twenty	बीस/काट बीसे (bisa/kāt bise)
१ एक्काईस	twenty one	काट बीसे काट (kāt bise kāt)
२२ बाईस	twenty two	काट बीसे न्हीस (kāt bise nhis)
२३ तेईस	twenty three	काट बीसे सोम (kāt bise som)
२४ चौबीस	twenty four	काट बीसे बुली (kāt bise buli)
२५ पच्चीस	twenty five	काट बीसे बाँगा (kāt bise bāngā)
२६ छब्बीस	twenty six	काट बीसे छ (kāt bise chha)
२७ सत्ताईस	twenty seven	काट बीसे सात (kāt bise sāt)
२८ अट्ठाईस	twenty eight	काट बीसे आठ (kāt bise ātha)
२९ उनन्तीस	twenty nine	काट बीसे नौ (kāt bise nau)
३० तीस	thirty	काट बीसे दस (kāt bise dasa)
३१ एकतीस	thirty one	काट बीसे एघार (kāt bise eghara)
३२ बत्तीस	thirty two	काट बीसे बाहर (kāt bise bāhara)
३३ तेत्तीस	thirty three	काट बीसे तेहर (kāt bise tehera)
३४ चौतीस	thirty four	काट बीसे चउढ (kāt bise chaudha)
३५ पैतिस	thirty five	काट बीसे पन्ड्र (kāt bise pandhra)
३६ छत्तीस	thirty six	काट बीसे सोहर (kāt bise sohara)
३७ सैंतीस	thirty seven	काट बीसे सट्र (kāt bise satra)
३८ अठतीस	thirty eight	काट बीसे अठार (kāt bise athara)
३९ उनन्चालीस	thirty nine	काट बीसे उन्नाईस (kāt bise unnāisa)
४० चालीस	seventeen	न्हीस बीस (nhis bisa/nhis bise)
६० साठी	eighteen	सोम बीस (som bisa/som bise)
८० असी	nineteen	बुली बीस (buli bisa/ bāngā bise)
१०० सय	twenty	बाँगा बीस (bāngā bisa/bāngā bise)

This is carried on chha bisa (120), sāt bisa (140) so on. This is old counting system. Old people of the Magar community were count as this system but time is changed, new generation forgotten this system and adopt new roman or arebic counting system. The names of loacation as "bāhara bise", "nau bise" etc are evidence ot this counting system. मगर समुदायमा बीसे गणना प्रणाली पहिला पहिला पाईन्थ्यो । आजकल यो प्रणाली लगभग लोपको स्थीतीमा छ । यहाँ मगर समुदायको ईतिहाँसलाई देखाउन मात्र खोजिएको हो । यस्को प्रयोगको रुपमा आज पनि हाम्रा सामु “नौ बीसे”, बाहर बीसे ” जस्ता ठाउँहरुको नामकरणबाट यसको ऐतिहासिक महत्व बुझ्न सकिन्छ । यद्यपी नयाँ पुस्ता सबै रोमन वा अरेबिक गणना प्रणालीमा बानी परिसकेको अवस्था छ ।

केही गणितीय संकेतहरू (Mathematical signs)

जोड	plus (+)	चाक (chāk) (चाक्के = जोडनु)
घटाउ	minus (-)	हीडा (hingā) (हीडाक्के = घटाउनु)
गुणन	multiply (X)	जराप (jarāp)
भाग	devison/devide (÷)	पूड (punga)
बराबर	equal to (=)	कासेऊ (kāseu)
भन्दा ठूलो	greater than (>)	डेनाड करहाङ्च (denānga karhāngcha)
भन्दा साना	smaller than (<)	डेनाड मार्च (denānga mārcha)
प्रतिशत	percentage (%)	भोडाड/सयाड (bhongānga/sayāng)
सानो कोष्ठ	small bracket ()	मार्च खोप (marcha khop)
ठूलो कोष्ठ	great bracket []	करहाङ्च खोप (karhāngcha khop)
मझौला कोष्ठ	middle bracket { }	मीघ्याओं खोप (mighyāo khop)
दशमलब	decimal (.)	ठोप्ला/डेसीमल (thoplā)
भाजक	divider	पूड्या (pungyā)
भाज्य	divisible	पूड्खाट (pungakhāt)
भागफल	quotient	पूडफल/बीलो (pungaphala/bilo)
शेष	remainder	माडूम (mādhum)
भिन्न	fraction	फ्याक (phyāk)
नाफा	profit	नाफा (nāphā)
घाटा	loss	ख्याम्सा (khyāmsā)

मगर ढुटमा दशाङ्क गणना

सुन्ना	zero	वाड (wānga)
एक	one	काट (kāt)
दश	ten	चू (chu)
सय	hundred	भोङ्ग (bhongga)
हजार	thousand	व्हाड (whānga)
दश हजार	ten thousand	चूव्हाड (chuwānga)
लाख	hundred thousand	लीवाड (liwānga)
दश लाख	million	चू लीवाड (chu liwānga)
करोड	ten million	कीवाड (kiwānga)
दश करोड	hundred million	चू कीवाड (chu kiwānga)
अरब	thousand million	ईवाड (iwānga)
दश अरब	ten thousand million	चू ईवाड (chu iwānga)
खरब	hundred thousand million	खीवाड (khiwānga)
दश खरब	billion	चू खीवाड (chu khiwānga)
नील	ten billion	नीवाड (niwānga)
दश नील	hundred billion	चू नीवाड (chu niwānga)
पद्म	thousand billion	पीवाड (piwānga)
दश पद्म	ten thousand billion	चू पीवाड (chu piwānga)
शंख	hundred thousand billion	सीवाड (siwānga)
दश शंख	trillion	चू सीवाड (chu siwānga)

अभिवादन/मीभोर (Greetings/mijhor)

भोरके (jhorke)[v] - अभिवाद गर्नु, ढोग गर्नु, to do greeting,

भोर/मीभोर/भोरमीन (jhor/mijhor/jhormin) - अभिवादन, ढोग, नमस्कार, greeting, good morning..... etc

भोरलाड/भोरले (jhorlāng/jhorle) - अभिवादन गर्छु, greetng

जडउ/जेडउ (jadau/jedau) - अभिवादन, ढोग, नमस्कार, greeting, good morning.... etc

बीन्टी/जुहार (bindit/juhār) - दर्शन, बिन्ती, निवेदन, request, application

गोराक (gorāk) - बिहान, शुभ, morning

नमसीन (namasin) - दिउँसो, मध्यान्न, afternoon, noon

चमरलाक (chamarlāk) - साँझ, evening

नबी (nabi) - राती, साँझ, night

सलाम (salām) (स्वाढ्या + लाम) - सलाम, salām

मगर समुदायको अविवादन गर्ने परम्परा आफ्नै प्रकारको छ। साधरणतया मगरहरु धनुष आकार (bow position) मा अभिवादन गर्ने चलन हुन्छ। मगरहरुमा खुट्टा छोएर ढोग्ने चलन हुँदैन। तर आजकल हिन्दुहरुको प्रभावले गर्दा केही मगरहरु खुट्टा ढोग्ने अभिवादन गर्दछन्। मगर समुदायमा दुई हात जोरेर “नमस्ते” गर्ने अभिवादन भगवान वा परमेश्वरको लागि प्राथना गर्दा वा “बीन्टी वा जुहार” को लागि मात्र प्रयोग गर्ने परम्परा पाईन्छ्यो। तर आजकल सबै नेपालीले जस्तै नमस्तेको अभिवादन मगर समुदायमा घुसेको छ, तर पनि “नमस्ते” अभिवादन प्रदान गर्ने र ग्रहण गर्ने दुवै हल्का निहुरनु पर्ने (bow position) शिष्टता भने कायमै छ।

(१) मगर समुदायमा समान नातामा ढोगभेट गर्दा देब्रे हातले दाहिने हातको नाडी नजीक वा नाडी र कुहिना बीचमा छोएर हात अगाडी बढाई दुबै पक्ष हल्का निहुरीने (bowing position) र बिस्तारै हात तलबाट माथी उठाई अविवादन गर्ने चलन हुन्छ। यस समयमा “भोर ीड” शब्द चलाईएको हुन्छ।

(२) नातागोतामा सानाले आफू भन्दा ठूलालाई अभिवादन गर्नुपरेमा साईनोमा ठूलो मान्छे (बडा + भर्मी) पर्नेले देब्रे हातले दाहिने हात छोई हल्का भुके जस्तो गरी उभिने र साईनोमा सानो मान्छे निहुरीएर दुई हातले भुई छोए जस्तो गरी बिस्तारै हात माथी बढाउँदै शरीर सीधा बनाउँदै जानु पर्दछ। यसमा एकैपटक सीधा वा ठाडो भएमा त्यति शिष्ट मानिँदैन यसले गर्दा धनुष आकारको अवस्था (bowing position) बिस्तारै सिधा बनाउने चलन हुन्छ। यस खालको अभिवादनमा सानो नाता पर्नेले “डई नाकोके भोरलाड/भोरले” शब्दहरु प्रयोग गरेको हुन्छ र ठूलाले आशिरवाद प्रदान गरेका हुन्छन्।

मगर समुदायमा अभिवादन वा ढोगभेट गर्दा छोरा मानिस भए टाउको टोपी वा फेटा र महिला भए टाउकोमा पछ्यौरी (लुहुप/लरफु) हुनु शिष्ट मानिन्छ। यदि यस्तो सम्भव नभए देब्रे हात टाउको छोपे जस्तो गरि अभिवादन लिने, दिने चलन पनि छ।

(३) मगर समुदायमा कुनै समान दिँदा वा लिँदा एक हातले दिने वा लिने गरिँदैन। यदि प्रदान गरिने सामान सानो भएमा देब्रे हातले नारी नजीक वा नारी र कुहिना बीचमा समाएर दाहिने हातले प्रदान गरिन्छ। ग्रहण गर्नेले पनि एक हातले लिने गर्दैनन्, दिने व्यक्तिले जस्तो हात समाएर ग्रहण गर्दछ र बिस्तारै उठाएर शिर नजीक पुऱ्याउदछ र “जीलऊ” अर्थात धन्यवाद

प्रदान गर्दछ ।

केही उदाहरणहरु (*examples*) :

मोई, नाकोके भोर्लाड । (अनुरोध)

moi, nākoke jhorlāng.

जीलऊ, भाग्यमानी अट्छाने ।

jilau, bhāgyamani atchhāne.

आमा मैले ढोग/अभिवादन गर्छु ।

mum ! I like to greeting you.

धन्यवाद, भाग्यमानी भएस् ।

thank you, god bless you.

लफा भोरीड (/भोरले) ।

Laphā jhoring (/jhorle).

जीलऊ, भोरीड (/भोरले) ।

jilau, jhoring (/jhorle).

साथी, नमस्कार ।

good mornig, friend.

धन्यवाद, नमस्कार ।

thank you, good mornig.

जम्माकोके डउ मीभोर (/भोर) ले ।

jammākoke ngau mijhor(/jhor) le.

यहाँहरु सबैमा मेरो नमस्कार ।

good morning every body.

जम्माकोके डई भोर्लाड ।

jammākoke ngai jhorlāng.

यहाँहरु सबैमा मेरो नमस्कार ।

good morning every body.

मगर समुदायमा अभिवादन (greeting) गर्दा “भोर (jhor)” क्रियापदबाट शब्द बनाईएको हुन्छ । “भोर (jhor)” शब्दको सट्टामा “जेडउ/जडउ (jedau/jadau)” शब्द पनि मगर समुदायमा चलाईएको पाईन्छ । मगर ढूटमा अभिवादन गर्दा अंग्रेजीमा जस्तो समय अनुसार को अभिवादन पाईदैन तर पनि आजकाले अंग्रेजीको प्रभावमा परेर यस्ता अभिवादन चलाउने गरिन्छ । त्यस्ता अभिवादनलाई निम्न अनुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ । To greeting or say good mornig/afternoon/evening/night, Magar community used "jhor" verb root. Actually there is different system to greeting each other than in english. If we translate directly in Magar dhut it will be "good mornig - *sehecha (/swādhyā) gorāk*", good afternoon - *sehecha namsin*", good evening - *sehech nabilāk/chamarlāk*" and "good night - *sehecha nabi*", but such practices are not found in magar community.

शुभ प्रभात

Good mornig

शुभ दिवा

Good afternoon

शुभ सन्ध्या

Good evening

शुभ रात्री

Good night

स्वाढ्या गोरक वा गोरकओं जडऊ/ भोर/मीभोर/भोरमीन

Swādhyā Gorāk or Gorāko mijhor/ jhormina/ jadau

स्वाढ्या नमसीन वा नमसीनओं जडऊ/ भोर/मीभोर/भोरमीन

Swādhyā namsina or Namsino mijhor/ jhormina/ jadau

स्वाढ्या नम्बीलाक वा नम्बीलाकओं जडऊ/भोर/मीभोर/भोरमीन

Swādhyā nambilāk or Nambilāk o mijhor/ jhormina/ jadau

स्वाढ्या नम्बी वा नम्बीओं जडऊ/ भोर/मीभोर/भोरमीन

Swādhyā nambi or Nambio mijhor/ jhormina/ jadau

मगर समुदायमा प्रयोग गरिने अभिवादन/नमस्कारको निम्न अनुसार दिन सकिन्छ ।

Greeting of the magar community could be mention as follows.

(१) डई नाकोके भोर्लाड (/भोरले) । म हजुरलाई ढोग गर्दछु ।

ngai nākkoke jhorlāng (/jhorle). I greet you.

(२) जीलऊ, भोरीड ।

धन्यवाद, ढोगौं/अभिवादन गरौं ।

jilau, jhoring.

(२) डई नाक्कोके डाभोराड ।

ngai nākkoke ngājhorāng.

(३) कान्कोई काभोरास् ।

kānkoi kājhorārs

thank you, for greeting.

मैले हजुरलाई ढोग गरें ।

I did greeting to you.

हामीले ढोग गर्यौं ।

we did greeting.

यहाँ “भोर” धातुको अगाडी पछाडी सर्वनाम लागेको छ (जस्तै : डाभोराड) । मगर भाषा सर्वनामिक भाषा भएकोले यस्तो भएको हो । पूर्वी नेपालमा सर्वनामिकता हराउँदै गएको पाईन्छ । यसले गर्दा “भोरले” शब्द चलाइएको हुन्छ । तर यस्तो “भोरले” शब्द मात्र प्रयोग भएमा पाल्पा र स्याङ्जाको दक्षिणी भेगका मगर बस्ती आदर गरेको मानिदैन । Magar dhut language is a pronouned verb (sarbanāmik) language. So in greeting verb "jhor" also influenced by pronoun e.g. *jhorlāng*, *ngājhorang* for I, *kājhorās*, *jhorling* for we etc. In eastern nepal such types of used verbs are disappears so they use "Jhorle" for greeting for everybody, but this is unusual in palpa and southern syngja district.

“जूहार (juhār)” शब्द एकदम आदरणीय कुरा वा भगवानको लागि दर्शन गर्नुपर्दा मात्र प्रयोग गरिएको हुन्छ । Juhār word is used to greet or pray god . It also used to greetin for highly respected person.

जस्तै (e.g) :

गोराक गोराक नामखानके जूहार्डीके परीस्ले ।

gorāk gorāk namkhānke juhārdike parisle.

बिहान बिहानै सूर्यलाई नमस्कार गर्नुपर्दछ ।

greeting in the morning should be sun.

“बीन्टी (binti)” शब्द कुनै निवेदन गर्दा प्रयोग गरिन्छ । यसले अनुरोध भन्ने पनि बुझाउँदछ । The word 'binti' is used for greeting purpose in request of application, it shows etiquette.

जस्तै (e.g.) :

नाक्कोई डाके ईस काजुस जाट्म आयाहे डेच बीन्टी ले ।

nākkoi ngāke isa kājus jātma āyāhe decha binti le.

हजुरले मलाई यो काम गरिदिनु हुने छ भन्ने नम्र अनुरोध छ ।

भेटघाट र विदाई (Meeting & Parting)

- (क) : शुभ प्रभात !/नमस्कार !
Good morning!
- (ख) : नमस्कार/शुभ प्रभात ?
Hello, how are you?
- (क) : सन्चै हुनुहुन्छ ?
Hello, how are you?
- (ख) : हो सन्चै छु, धन्यवाद,
तपाइलाई कस्तो छ ?
very well, thank you,
And you?
- (क) म ठिक ठाक छु ।
I'm fine.
- (क) तपाइसंग भेट हुदा सारै खुशी लाग्यो ।
I'm glad to see you.
- (ख) धन्यवाद, म पनि खुसी भएँ ।
thank you, I also pleased.
- (ख) धेरै दिन पछि हाम्रो भेट हुदैछ ।
It's been a long ime since we met.
- (क) हो त नी, लामो समय भएको थियो, नभेटेको । आले ट नी, ढलीड छान्म लेआ, माडुपच ।
yes, long time no see.
- (क) मैले तपाईको बारेमा धेरै सुनेको छ ।
I've heard a lot about you.
- (ख) म पनि उच्चुक थिएँ ।
I was also curious.
- (क) मलाई देखेर अचम्म लाग्यो कि कसो ?
Are you surprised to see me?
- (ख) छैन ।
No.
- (क) धेरै समय भयो, अब छुट्टीऊँ है ।
It be long time, good bye now.
- (ख)लौ त,फेरि भेटौँला ।
O.k. see you again.
- (क) धन्यवाद
thank you.
- भोरीड /भोरले/मीभोर/गोराकओं मीभोर !
jhoring/jhorle/mijhor /Gorākon mijhor !
- भोरीड/भोरले/मीभोर ?
jhoring/jhorle/mijhor ?
- भेरम (/गेप्म) न ले ?
jherma (/gepma) na le ?
- जीलउ, भेरम (/गेप्म) न ले,
नाक्कोके कून्च ले ?
jilau, jherma(/gepma) na le,
nākkoke kuncha le ?
- डा सेहेम (/भेरम/गेप्म) न ले ।
ngā sehema (/jherma) na le.
- नाक्को कठा डूप्नाड ढलीड मर्हाडा ।
nākko kathā dupnāng dhaling marhāngā.
- जीलउ, डा ड ढलीड मर्हाडा ।
jilau, ngā da dhaling marāngā.
- ढलीड याक न्हूनीड कान्को डूप्म लेईड ।
dhaling yāk nhuning kānko dupma leing
- आले ट नी, ढलीड छान्म लेआ, माडुपच ।
āle ta ni. dhaling chhānma leā, mādupcha.
- डाई नाकूड बारेआड ढलीड सेम लेन ।
ngai nākkung bāreyāng dhaling sema lena.
- डा ड चोडम लेआ ।
ngā da chonma leā.
- डाके डाङ्नीकीड अचम्म सेआ की, कूट ?
ngāke dāngniking achamma seā ki, kuta?
- म, माहाले ।
ma, māhāle.
- ढलीड छाना, ईन्हाड(/चाहाँ) भईड ।
dhaling chhānā innhāng (/chāhān) bhaing.
- जीउ, न्हूनीड आडूपीड ।
jiu, nhuning āduping.
- जीलऊ ।
jilau.

छोटा भनाईहरु (Short Expressions)

मगर ढूटमा पनि अरु भाषामा जस्तै एक-दुई शब्दले पूरै वाक्यको अर्थ बुझाउँदछ र यस्ता भनाईहरु व्याकरणका नियमहरूसँग मेल नखाएका पनि हुन सक्छन् । केही छोटा भनाईहरु (Expressions) तल दिईएको छ । In Magar Dhtu some short expressions are given as following. There are to many such types of short expressions in Magar Dhut and application of short expressions are according to community.

१. अँ, ठीक !	Okay (O.K.)	जीया/जीउ (jiyā/jiu)
२. हो, अँ हजूर !	yes	जीऊ (jiu/jilau)
३. स्वागत !	welcome !	स्वागत/मनीटा (swāgat/manitā)
४. सन्चै/आरामै	Fine	भेरम न !/गेप्म न (jherma na!/gepma na)
५. ज्यादै राम्रो	very good	ढलीड स्वाढ्या (dhaling swādhyā)
६. शुभ प्रभात, नमस्ते Good morning		स्वाढ्या गोरक, भोरीड/मीभोर/जडऊ swādhyā gorāk, jhoring/mijhor/ jadau
७. बिदाई	bye/bye-bye	भईड/ टा टा /बाई बाई (bhaing)
८. बिदाई, छुटौँ ल !	good bye	जीलऊ भईड ल ! (jilau bhaing la!)
९. धन्यवाद	thanks	जीलउ/लास्सो (jilau/lāssō)
१०. भरखर आउँदै	Just comming	चमचम (/चाहाँ) राहाचई (chamcham rāhāchai)
११. बिदाई, जाऊँ है त ! Ta-Ta भाईड, नूईड		(/आनीड) ल ! (bhāing, nuinga la)
१२. अहिले जाँदै छु	I'm just off	आन्चई ले/नूड्चई ले (aanchai le)
१३. राम्रो	fine	स्वाढ्या/सेहेच (swādhyā/sehecha)
१४. भोली भेटौँला see you tommorow		पीहीन आडूपीड ल ! pihin āduping la !
१५. अति, धेरै, ज्यादा	Too much !	ढलीड, ढलीड (dhaling, dhaling)
१६. अरु केही होईन/छैन No thing more		ही ड माहाले/माले ! hi da mähāle /māle !
१७. कति पनि होईन/छैन Not a bit !		कूडीक ड माहाले/माले kudik da mähāle/ māle !
१८. केही कुरा छैन, वास्ता नगर्नुहोस never mind		हीड माले वास्ता नाजाट्नी । Hi da māle wāstā nājātñi
१९. कुनै वास्ता छैन, खाँचो छैन No matter		कुसई ड वास्ता माले (/खाँचो माले) । kusai da wāstā māle/khancho male.
२०. शुभ रात्री, नमस्ते (रातमा छुट्दा) Good night		स्वाढ्या नबी, भोरीड/मीभोर/जडउ Swādhyā nabi, jhoring/mijhor/jadau
२१. शुभकामना !	good wish	सेगिन्या (seginyā)
२२. बधाई !	Congratulation	स्याबास (syābās)

आदि ।

शिष्टाचार (Etiquette)

मगर ढूटमा शिष्टाचार (etiquette) का शब्दहरु अंग्रेजी, खस नेपाली भाषामा भन्दा के ही फरक पाईन्छ । The words using to express etiquette in magar language, there is different than khas Nepali and english.

उदाहरणहरु (examples) :

कृपया, कृपा गरेर	please	बीनय (binaya)
दुःखित, (ए..हे)	sorry	आईयू/एहे (āiu/ehe)
स्वागत, पाल्नुहोस्	welcome	स्वागत/राहाकेआछाने (swāgat/rāhāke āchhāne)
भो भो /पुग्यो	छाना छाना (chānā, chhānā ...)
माफ पाऊँ	excuse me	आईयू/माफ याहानी (āiu/māpha yāhāni)
धन्यवाद	thanks	जीलउ/लास्सो (jilau/lāssō)
हवस्	o.k.	जीया/जीलऊ (jiyā/jilau)
पदैँन पदैँन	no mention	छ्यो छ्यो.... (chhyo chcyo.....)
दिनुहोस न	allow me	याहानी न (yāhāni na)
पहिले हजूर	after you	नाको अघेर (nāko agher)
मलाई आनन्द लाग्छ	it's my pleasure	डाके गाङ्म राहा (ngāke gāngma rāhā)
क्षमा /के रे	pardon	कूट टा/ ही टा (kuta tā/ hi tā ?)
दयापूर्वक	kindly	रोम/रोचर्ड (roma/ rochai)
खुसीसाथ	with great pleasure	मरहाङ्म/मरहाङ्चर्ड marhāngma (/chai)

१. अंग्रेजीमा कुनै कुरा सोध्दा, भन्दा वा माग्दा भन्ने (बक्ता) र उत्तर कर्ताले शिष्टाचार दर्साउन please शब्दको प्रयोग गरिएको हुन्छ । तर मगर ढूटमा त्यसको सीधै please को शब्दार्थ मिल्ने कुनै शब्द नलगाएर बाक्यमा बक्ताले कुनै नजीकको नाता लगाएर (जस्तै : डाजर्ड, भया, डर्ड, बहिनी, बोर्ड, मोर्ड आदि) मात्र सम्बोधन गरेर क्रियापद (verb) को धातु (root) मा “नी (ni) वा नीस (nis)” प्रत्यय (suffix) थपेर “न (na)/नी (ni) /ट (ta)” निपात को प्रयोग गरिन्छ ।

जस्तो (e.g.) :

मलाई एक कप चीया दिनुहोस् न । डाके काकप चीया याहानीस न ।
Give me a cup of tea, please. ngāke kākup chiyā yāhānis na.

माथीको मगर ढूटको बाक्यमा सम्बोधन गरिएको छैन, यस अर्थमा यसमा शिष्टाचार भल्केको हुँदैन । सम्बोधन नगरी गरीएको बाक्यले अर्थ बुझाए पनि शिष्टता प्रदान गर्दैन । यसलाई निम्न अनुसा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

– डर्ड, डाके काकप चीया याहानी न । (dai, ngāke kākup chiyā yāhāni na.)

यसको उत्तर (Answer) मा तलको बाक्य भन्न सकिन्छ ।

- हवस्, लिनुहोस् । जीया (/जीलऊ), लानीस् भया ।
- O.k., take please. Jiyā (/Jilau), lānis bhayā.
- धन्यवाद (thank you) जीलऊ (jilau)

मगर ढूटमा उत्तर दाताले शिष्टाचार (etiquete) दर्साउन “जीया/जीऊ (jiu), जीलऊ

(jilau) आदि सम्मानजनक शब्दहरुको प्रयोग गरिएको हुन्छ ।

२. अंग्रेजीमा कसैले कसैलाई गुन लगाओ भने "Thanks" or "thank you" दिने चलन हुन्छ । मगर ढूटमा शिष्टाचार दर्साउन त्यस्ता शब्दहरुको साटोमा “जीलउ/लास्सो (jilau/lāssō), नाको के जीलऊ/लास्सो (naakoke jilau/lasso), गरीड गीरीड जीलऊ/लास्सो (giringa giringa jilau/lāssō) जस्ता शब्दहरु भन्ने चलन हुन्छ ।

३. कसैले धन्यवाद (Thanks) दिईसके पछि त्यसको उत्तर फर्काउन मगर ढूटमा जीया/जीऊ (jiyā/jiu) वा जीलऊ (jilau) शब्द प्रयोग गरिन्छ । यस्ता शब्दले यस्तो सन्दर्भमा welcome or you are welcome or O.K. को भाव दर्साउँदछ तर शाब्दिक अर्थमा भने सिधै प्रयोग गर्न सकिँदैन ।

४. कुनै काम गर्न, खान वा जान आदिमा कसैलाई प्राथमीकता दिनु पथ्यो भने मगर ढूटमा “जीया/जीउ, नाको अघेर (jiu, nāko agher)” भन्ने गरिन्छ ।

५. कुनै कार्य गर्दा वा बोल्दा वा कुनै कारणबश गल्ती भएमा माफ माग्ने चलन हुन्छ ।

(क) कहिले काहिं बाटोमा ठोकिँदा वा ढीलो हुँदा वा साना तिना गल्तीमा मगर ढूटमा आईयू/एहे शब्द चलाईएको पाईन्छ, यसको अर्थ sorry को जस्तो लाग्दछ तर वास्तविक शाब्दिक अर्थ भने नमिल्न सक्दछ । जस्तै : आईयू ! नाकोके भ्याका । (āiu nākkoke bhyākā.)

(ख) बाटो छोड्न अनुरोध गर्नुपरेमा वा कुनै अनुरोध गर्न परेमा Excuse me को सट्टामा “माफ जाट्नी (mapha jātni)” कुनै कुराको ध्यान मोड्नु परेमा “सेनीस ट (senis ta)” जस्ता शब्दहरु प्रयोग गरिएको पाईन्छ ।

(ग) कसैले भनेको नबुभदा वा नसुन्दा pardon को सट्टामा “ही टा (hi tā)” शब्द र I beg your pardon को सट्टामा “फेरी डेनीस ट/ही नाडेआस (pheri denis ta/hi nādeās)” जस्ता शब्दहरु प्रयोग हुन्छ ।

(घ) कसैको कोठाभित्र पस्न अनुमती माग्दा May I come in, please भन्दा मगर ढूटमा पहिला सम्बोधन गरेर “डा नाकूड कोठाड राहाके हेक्ले ” जस्ता वाक्यहरु प्रयोग गरिन्छ । अनुमती दिनु परेमा “हिके माहक्के” वा “जीलऊ राहानी (jilau rāhāni)” वा खस नेपाली भाषामा प्रयोग गरिने हवस (o.k.) को सट्टामा “जीया/जीऊ (jiyā/jiu)” शब्द पनि प्रयोग गरिन्छ ।

नम्र अनुरोध/बीन्टी (Polite Request)

मगर दूटमा नम्र अनुरोध गर्दा क्रियापद (verb) को धातु (root) मा “डनी (dani) प्रत्यय (suffix) लगाएर सुहाँउदो निपात लगाउने चलन हुन्छ ।

जस्तै : सारीस् + डनी + टी (नीपात) = सारीस्डनी टी ? (सरिदिनुहुन्छ कि ?), जाट + डनी + नी (निपात) = जाट्डनी की ? (गरीदिनुहुन्छ कि ?) आदि ।

नम्र अनुरोध गर्दा क्रियापद (verb) को धातु (root) मा “म/मो (ma/mo)” प्रत्यय (suffix) लगाएर “याहाडनी (yāhādani)” + निपात पनि लगाउने चलन हुन्छ । जस्तै (e.g.) : राक् + म + याहाडनी + नी (नीपात) = राक्म याहाडनी की ? (ल्याईदिनुहुन्छ कि ?)

यसका साथै मगर दूटका शिष्टाचार दर्साउने शब्दहरु (जस्तै : जीऊ जीलऊ, माफ याहानी, आईयू आदि) पनि प्रयोग गर्ने गरिन्छ ।

उदाहरणहरु (examples) :

म ढिलो आएँ, दुःखित छु ।

डा ढिलो राहा, माफ याहानी ।

I'm sorry, i'm late.

ngā dhilo chhānā, māpha yāhāni.

क्षमा रहोस्, म बाट ढिलो भयो ।

माफ याहानी, डई ढिलो जाता ।

I'm sorry, I got little late

māpha yāhāni ngai dhilo jātā.

मलाई ज्यादै दुःख लागेको छ ।

डाके ढलीड मामराड लईस्म ले ।

I'm verry sorry.

ngāke dhaling mānarāng laisma le.

ए हे, मैले तपाईंलाई ठेलें नि ।

आईयू, डई नाकोके ढूसा नी ।

Sorry, I pushed up you.

āiu, ngai nākkoke dhusā ni.

माफ पाऊँ, मैले तँपाईंलाई ब्यूँभाएकोमा

माफ याहानी, डई नाकोके रीन्हाक्ठाड ।

Sorry to wake up you.

māpha yāhāni, ngai nākkoke rinhākthāng.

कृपया क्षमा पाउँ । यो गल्तीले भयो ।

डा के माफ याहानी, गल्तीए इस छाना (/छान्हा) ।

Excuse me please, It was aa by mistake.

ngāke māpha yāhāni, galtie isa chhānā.

ओह, म पैसा दिन सक्दिन ।

आईयू ! डा पर्ईसा याहाके माहेक्ले ।

Sorry, I can't give money.

āiu ! ngā paisā yāhāke māhekle.

मेरो तर्फबाट माफी माग्नुहोस् ।

डऊलाकीड माफ डीहीनीस् ।

Please beg my apologies.

ngau lāking māpha ngihinis .

क्षमा गनुहोस् ।

छेमा जाट्नीस्/सेनीस् न ।

I beg your pardon, or pardon.

chhemā jātnis/ senis na.

तँपाईंको अनुमतिले बोल्न चाहान्छु

नाकूड अनुमटीए डाक्के जाक्लाड ।

Allow me to speak to.

nākung anumatie ngākke jāklāng.

कृपया, ध्यान दिनुहोस् ।

कीरपया, ध्यान याहानीस् ।

May i have your attention, please? Kirpayā, dhyān yāhānis.

के मलाई केही रुपैयाँ सापटी दिनुहोला ।

डाके चेक्टार (अडीजा) रूपीयाँ सापटी याहाडनी ?

Will you please lend me some money.

ngāke chektār rupiyān sapatī yāhādani?

के मलाई बोल्नु दिनुहोला ?

ही, डाके डाक्के आयाहे ?

Will you please let me speak. hi, ngāke ngākke āyāhe?
के अलि पर सर्नुहोला ? नाको अडीजा आलाक सरीस्डनी ?

Will you please move a bit? nāko adija ālāk sārīsdani?
कृपया ढोका उघारीदिनुहुन्छ कि ? गलाम फोमो याहाडनी टी ?

Will you mind openig the door, please. galām pholmo yāhādani ti?
परतिर सर्नुहोस् न । आलाक सारीस्नीस् न ।

Move along, please. ālāk sārīsnis na.
मैले त्यो केटीलाई अर्के ठानेछु । डई होस नान्जाके आस्काट ज सेलेसा ।

I mistook the girl. ngai hosa nānjāke āskāt ja selesā.
अरे, मैले तपाईंलाई दुःख दिएँ ? आईयू, नाकोके डई बीहाका (/कहर याहा) ?

Sorry, did I hurt you? āiu, nākkoke ngai bihākā (/kahar yāhā)?
मैले तपाईंलाई मद्दत गर्न नसकेकोमा क्षमा पाउँ ।

I must apologize for not being able to help you.
डई नाकोके डूस्के माहेक्ठाड छेमा याहानी ।

ngai nākkoke duske māhekthāng chhemā yāhāni.
मेरो भारी उचालीदिनुहुन्छ की ? डऊ भारी गराङ्म याहाडनी की ?

would you mind lifting my load, please? ngau bhāri garāngma
yāhādani ki?

मगर ढुटमा आदर (Respect in Magar Dhut)

कुनै व्यक्तिलाई गरिने मानमनिता वा कदर नै आदर हो । मगर ढुट बोलिने मगर समुदायमा आदर गर्ने शब्दहरूको प्रयोग, वाक्यहरूको भाका (tone) अरु भाषामा भन्दा भिन्न छ । साधारणतया मगर भाषामा सबैलाई समान आदर गर्ने गरिन्छ । तर पनि मगर भाषाको मुल रूप वा भाषाको आधार रहेका पाल्पा, दक्षिणी स्याङ्जा र नवलपरासीका केही मगर बस्तीहरूमा उच्च र अति उच्च आदर पाईन्छ । ति आदरहरू निम्न अनुसार छन् । In magar dhut respect system is different than other language. Generally, there is no any respect forms of verb (word)s like in Khas Nepali Language, because all members are equal in the community. However, in palpa district and southern part of syangja district level of respect is found. It could be classified as following.

(क) आदर रहित/निम्न आदर (No respect/ Low respect)

यस्तो खालको आदर नातासम्बन्ध वा पद-प्रतिष्ठाको दृष्टिले तल्लो स्तरको व्यक्ति, समकक्षी वा अति घनिष्ठता भएका व्यक्तिहरूका लागि गरिन्छ । In Magar Dhut, this type of respect is done for juniour, juniou in kinship or lower prestigious person.

जस्तै (e.g.) :

रामए छो ज्या ।	रामले भात खायो ।
rāme chho jyā.	ram ate rice.
सीटा राहा ।	सीता आईन ।
sitā rāhā.	sitā came.
नए छो ज्याउ (/जेउ) ।	तैले भात खा /तिमीले भात खाउ ।
naya chho jeu.	take rice/eat rice
ईलाक राहान ।	यता आऊ/आईज ।
ilāk rāhāna.	come here.
होसे ईमाङ आन्ले ।	उ घर जान्छ ।
hose imāng ānle.	he/she goes home.

(ख) सामान्य आदर (Simple respect)

सामान्य आदर सानालाई बढी माया गर्दा, कसैप्रति आत्मियता दर्साउँदा र आफु भन्दा माथीकालाई पनि बढी आदर भाव नदर्साउँदा प्रयोग हुन्छ । This type of respect is done for equal kinship or respected person without expressing respect. Most of the magar community have this type of respect except palpa & syangja district.

जस्तै :

आरन्हामको राहाकाङ ।	युवतीहरू आए ।
ārnhāmko rāhākāng.	young girls came.
आरन्हाम राहा ।	युवती आईन ।
ārnhām rāhā.	young girl came.

ईलाक राहानी ।	यता आऊ ।
ilāk rāhāni.	come here.
नाक्कोको ईलाक राहानीस् ।	तिमीहरु यता आउ ।
nākkoko ilāk rāhānis.	you are come here.

(ग) उच्च आदर (**high respect**)

उच्च आदर आफु भन्दा ठुला वा मान्नु पर्ने ब्यक्ति वा नातामा ठुलो पर्ने ब्यक्तिहरुलाई प्रयोग गरिन्छ । High respect is used to respect for higher kinship or prestigious persons of the community.

जस्तै (e.g.) :

रास्टरपटीए ज्याट ज्याकाड ।	राष्ट्रपतिले खाना खानुभयो ।
rāstrapatie jyāt jyākāng.	President ate food.
हरिए नाक्कोके एट्काड ।	हरिले तँपाईलाई बोलाउनु भयो ।
harie nākkoke etkāng.	Hari invited you/Hari called you.
नाक्को नाराहास् ।	तँपाईलाई आउनु भयो ।
nākke nārāhās.	Do you arrived.
नाक्को राहानीस् ।	तँपाई आउनुहोस् ।
nākko rāhānis.	please, come.
हरिए नाक्कोके एट्लेको ।	हरिले तँपाईलाई बोलाउनु हुनेछ ।
nākko rāhānis.	Hari will invite you.

मगर ढुटमा उच्च आदर जनाउन क्रियामा (१) भुतकाल जनाउन क्रियाको धातुमा “काड” प्रत्यय थपिने गर्दछ, जस्तै : जाट् + काड = जाट्काड, ज्या+काड = ज्याकाड, ह्वा+काड = ह्वाकाड आदि । तर द्वितिय पुरुष (second person) मा नाक्कोको “ना”+ क्रियापद (भुत वा सामान्य काल) + “स्” हुन्छ जस्तै : ना+राहा+स् = नाराहास्, ना+ज्या+स् = नाज्यास्, ना+साटा+स् = नासाटास् आदि । (२) अनुरोध वा आदेशात्मक भए “नीस्” प्रत्यय थपिने गर्दछ, जस्तै : जाट् + नीस् = जाट्नीस्, ह्वा + नीस् = ह्वानीस्, रीक् + नीस् = रीक्नीस् अदि । (३) भविष्यत कालमा क्रियाको धातुमा “लेको” प्रत्यय थपिने गर्दछ जस्तै : जाट् + लेको = जाट्लेको, ह्वा + लेको = ह्वालेको ।

उच्च आदर जनाउन क्रियामा थपिने “काड”, “नीस्” र “लेको” प्रत्ययहरु, सामान्यतया बहुबचन जनाउन प्रयोग गरिन्छ । तर यसले आदर पनि जनाउँदछ । In Magar Dhut "kāng", "nis" and "leko" suffix are added to express high respect in the community. Generally these suffix are used to express multiple number sentence in the magar dhut, however, they also denotes high respects.

(घ) अति उच्च आदर (**special high respect**)

अति उच्च आदर आफु भन्दा ठुला मानिस वा विशिष्ट मानिसहरुलाई विशिष्ट सम्मान जनाउन प्रयोग गरिन्छ । Special high respect is used to those persons who have highest position in kinship or the community. These type of respects are not found in all magar community, only found in Palpa districts.

जस्तै (e.g.) :

मीबाकोई ईस्कूल ईम फोके छाना ।	अध्यक्ष ज्युले स्कूल भवन उद्घाटन गरिबक्स्यो ।
mibākoī iskul im phoke chhānā.	President did opening bulding of school.
जुवाई नुङ्के छाना ।	ज्वाई गईबक्स्यो/गईसियो ।
juwāi nungke chhānā.	Brother in law (/Juwāi) went.
नाक्कोई हुट हुरके आछाने ।	हजुरले हात धोई बक्स्योस्/धोईसियोस् ।
nākkoi hut hurke rāchhāne.	Wash your hand please.
नाक्कोई ज्याट ज्याके आछाने ।	हजुरले खाना खाईसियोस् ।
nākkoi jyāt jyāke āchhāne.	please, take your food.

मगर ढुटमा उच्च सम्मान जनाउन भुत कालमा भए क्रियामुल + छाना र वर्तमान वा भविष्यत कालमा भए क्रियामुल + आछाने थपिएको हुन्छ । यस्तो खालको सम्मान वा आदर पाल्पा जिल्लाका मगर बस्तीहरुमा मात्र पाईन्छ । आजकल रेडीयो, टेलीभिजनमा नेपाली भाषाको सिधै उल्था गरि क्रियामुल+ छाना (जस्तै : गर्नुभयो = जाट्के छाना) ले त्यस्तो कुनै विशिष्ट आदर वा सम्मानको भाव राख्दैन । त्यस्तो खालको वा सन्दर्भको बाक्यहरुलाई पाल्पा र स्याङ्जाको दक्षिणी भेगमा क्रिया धातु + काड (जस्तै (e.g) : गर्नुभयो = जाट्काड, हिड्नुभयो = त्वाकाड, खानुभयो = ज्याकाड, लेख्नु भयो = रीक्काड, गाउनुभयो = ल्हीङ्काड, उद्घाटन गर्नुभयो = फो काड आदि) प्रयोग गर्ने गरिन्छ । जुन आदर उच्च मानिन्छ ।

To denote this type of respect, there is added word "chhānā" in past tense and "āchhane" in present & future tense after to verb (v1) in Magar dhut.

अभ्यास (excercise)

(ख) तलका बाक्यहरुको अर्थ नेपालीमा लगाउनुहोस् (give the meaning in english or following sentences) ।

- (१) होसे राहा (hose rāhā) ।
- (२) होसको राहाकाड (hosako rāhākāng) ।
- (३) होसको राहाके छाना (hosako rāhāke chhānā) ।
- (४) नाड राहान (nāng rāhāna) ।
- (५) नाको राहानी (nāke rahāni) ।
- (६) नाक्को राहानीस् (nākko rāhānis.) ।
- (७) नाक्को नाराहास् (nākke nārāhās) ?
- (८) नाक्को राहाके आछाने (excercise) ।

(ख) तलका बाक्यहरु मगर ढुटमा उल्था गर्नुहोस् (Translate in Magar dhut) ।

- (१) भित्र आईज (come in) ।
- (२) भित्र आऊ (come in) ।
- (३) भित्र आउनुहोस् (come in, please) ।
- (४) भित्र आईसियोस्/आईबक्स्योस् (come in, please) ।
- (५) प्रधानमन्त्रीले हिँजो स्कूल भवन उद्घाटन गर्नुभयो (Priem minister did opening school bulding, yesterday) ।

अनुमति (Permission)

मगर समाजमा कुनै पनि काम गर्न वा नगर्न आफु भन्दा अग्रज वा सम्बन्धीत सँग अनुमति लिने वा सोध्ने काम शिष्टचार भित्र पर्दछ । यस्ता अनुमति लिँदाका केही बाक्यहरुका उदाहरणहरु निम्न अनुसार दिईएको छ । Taking permission is an etiquette in a society, this type of taking permission is existing in the magar society, however it may varries one to another places.

म जाऊँ ?	डा नूईड/आनीड ?
May I go/ May I leave?	ngā nuinga/āning?
तँपाईको कलम प्रयोग गरु कि ?	नाकूड कलम केटीड की ?
May I use your pen, please?	nākkung kalam keting ki?
के हामीले तुरुन्तै थाल्नुपर्छ ?	ही कानकोई टूरुन्टई ठाल्के परीस्ले ?
Should we begin at once?	hi kānakoi turuntai thālke parisle?
म भित्र आऊँ ?	डा भीट्री रहीड ?
May I come in?	ngā bhitri rahing (/unging)?
मलाई अब बोल्न दिनुहोस् ।	डाके ईन्हाड डाके याहानीस् ।
Let me speak now.	ngāke innhāng ngākke yāhānis.
रेडियो बन्द गर्न सक्छु ?	डई रेडीयो साट्के हेक्लाड ?
Can I switch off the radio?	ngai radio satke heklāng?
म तँपाईको टेलीफोन प्रयोग गर्न सक्छु ?	डई नाकूड टेलीफोन केट्के हेक्लाड ?
Can I use your telephone?	ngai nākkung telephone ketke heklāng/(hekle)?
के तँपाईको सुत्ने कोठामा धुम्रपान गर्न सक्छु ?	नाकूड मीस्च कोठाड खू गाके हेक्लाड ?
May I smoke in your bed room?	nākung mischa kothāng khu gāke heklāng?
म पनि सँगै हिँड्न सक्छु ?	डा ड कठा ह्वाके हेक्लाड/हेक्ले ?
May I also walk along?	ngā da kathā hwāke heklāng?
तँपाई सकेसम्म चाँडो जान सक्नुहुन्छ ।	नाको हेक्टर चाँडो नूड्के हेक्दनी ।
You may leave as soon as possible.	nāko hektār chāndo nungke hekdani.
अहिले बिदा लिन सक्छु ?	चाहाँ (/ईन्हाड) भाके हेक्लाड ?
May I leave now?	chāhān (/innhāng) bhāke heklāng?
के म ढोका नघच्चचाई भित्र पस्न सक्छु?	ही डा गलाम माडाहाम भीट्री पहीस्के हेक्लाड ?
May I enter without knocking?	hi ngā galām māngāhāma bhitri pahiske heklāng.
कृपया ढोका नघच्चचाई प्रवेश नगर्नुहोस् ।	कीरपया गलाम माडाहामो भीट्री नापहीस्नीस् ।
please don't enter without knocking.	Kirpayā gālām māngāhāma bhitri nāpahisnis.
मलाई बस स्टपसम्म तँपाईको गाडीमा लैजानुहुन्छ कि ?	
Would you give a lift to the bus stop?	
डाके बस बाट्ठाड नाकूड गाडीए टाहाम याहाके आछ्छाने टी?	
ngāke bas bātthāng nākunga gadiāea tāhāma yāhāke āchhāne ti?	

आज्ञा, निर्देशन (Order, Instruction)

मगर ढुटमा आज्ञा वा निर्देशन दिनुपर्दा आदरको तह, बचनलाई ख्याल गरिएको हुन्छ । तर पनि केही मगर बस्ती, जहाँको स्थानीय मगर ढुटमा सम्मान छैन त्यस्तो ठाउँमा यो नियम लागु हुँदैन । In Magar Dhut level of respect is taking attention where level of respect is used, but some places of magar chut such types of respects are not found.

नम्र होऊ ।	नरम छान्नी ।
Be polite.	naram chhānni.
सबेरै उठ ।	कागोराक सोनी ।
Rise early.	Kāgorāk soni.
तयार होऊ/ठीक पर ।	टयार छान्नी ।
Be ready/Get ready.	tayār chhānni.
आफ्ना हात खुट्टा धोऊ ।	लहो हील हूट हूर्नी ।
Wash your hand and fet.	Laho hil hut hurni.
तिम्रा दाँत माभ्र ।	नाक्कूड स्याक ठूट्नी ।
Brush your teeth.	nākung syāk thutni.
चिकित्सकलाई डाक ।	जीवाटाक (डाक्टर) के डाहाक्नी ।
Call for the doctor.	Jiwātāk (/dāktar)ke ngāhākni.
बत्ती बाल ।	बट्टी जूर्नी ।
Light the lamp.	batti jurni.
चाँडै फर्क ।	चाँडै ल्हेस्नी ।
Come back soon.	chāndai lhesni.
तिम्रो जुत्ता फुकाल/खोल ।	नाक्कूड जूट्टा फोनी/पीट्नी ।
Put off your shoes.	nākung juttā phoni/pitni.
तिम्रो नाक सफा गर ।	नाक्कूड न्हा (/मीन्हा) सफा जाट्नी ।
Blow your nose.	nākung nhā (/minhā) saphā jātni.
तिम्रो जुत्ता लगाऊ ।	नाक्कूड जूट्टा भेर्नी ।
Put on your shoes.	nākung juttā bherni.
फूलका कोपिला नटिप ।	सारओं मीपूरुड नाहुम्नी ।
Don't pluck the buds.	sāraon mipurung nādhumni.
सधैं काममा ध्यान देऊ ।	सढा काजूसान्ग ध्यान याहानी ।
Mind your own business.	sadhā kājusāng dhyān yāhāni.
ट्याक्सी भाडामा लेऊ ।	ट्याक्सी भाडाङ लानी ।
Hire taxi.	tyāksi bhādāng lāni.
धैर्य गर ।	ढारज्य मूनी/मूनीस् ।
Have patience.	dhārjyā muni.
भूटो नबोल ।	भूटा नाडाक्नी /नाढाँट्नी ।
Don't tell a lie.	Jhutā nāngākni/ nādhāntni.

म नफर्केसम्म पर्खनु ।

Wait till I return.

डा माल्हेस्टास रुङ्नी ।

ngā mālhestās rungñi.

मान सम्मान वा आदर गर्नुपर्ने ब्यक्तिलाई कुनै आज्ञा वा निर्देशन (अनुरोधको रूपमा) गर्नु परेमा, बहुबचन (Plural) मा verb को धातु (root) मा “नीस् (nis)” प्रत्यय थप्नु पर्दछ । उच्च आदर वा सम्मान जनाउनु पर्ने भएमा क्रियामुल (verb 1) मा भुतकाल भए “छाना” र बर्तमान तथा भविष्यत भए “आछाने” थप्नुपर्दछ ।
जस्तै (e.g) : जाट् + नीस = जाट्नीस् (गर्नुहोस्), जाट्के आछाने = गरिसियोस्/गरिबक्सियोस् आदि ।

आदर वा सम्मान नजनाईकन आज्ञा वा निर्देशन दिन परेमा वा सम्मान/आदरको तह नभएका मगर ढुट भाषामा आज्ञा वा निर्देशन दिन परेमा क्रिया धातु (verb root) मा “न”/“ओ”/“उ” प्रत्यय जोडिएर आउँदछ । To give order/instruction in magar dhut with out respect or low level of respect, there is " na/o/u" suffixes are added in verb root.
जस्तै (e.g) :

ह्वा (hwā) + न (na) = ह्वान (hwāna = walk), खेउ (kheu) + न (na) = खेउन (kheuna = come out),

जाट् (jāt) + ओ (o) = जाटो (गर्) (jāto = do), लाक् (lāk) + ओ (o) = लाको (लिप्) (lāko = smear),

ज्या (jyā) + उ (u) = ज्याउ/जेउ (खा) (Jyāu/jeu = eat), भ्या (bhyā) + उ (u) = भ्याउ/भेउ (सक्) (bhyāu/bheu) । सामान्यतया क्रिया धातुको अन्त “आ” स्वरमा भएको भए “उ” प्रत्यय लाग्दा जोडिएर “एउ” भएको पाईन्छ ।
आदि ।

आभार/कृतज्ञता, बधाई, निमन्त्रणा (Gratitude, Congratulations, Invitation)

आधार/कृतज्ञता (Gratitude)

तँपाईलाई भेट्दा खुसी लाग्यो । I'm glad to have met you धन्यवाद, तँपाईलाई देख्दा राम्रो लाग्यो । Thank you, it was nice to have seen you. कुरा के हो ? What's matter? मलाई केही जानकारी लिनु छ । I need some information. तँपाईलाई धेरै धन्यवाद । Thank you very much. म नगर बस कहाँ भेट्छुहोला ? Where do I get the city bus? तँपाईले घन्टाघर छेउ बस भेट्नुहुनेछ । You'll get it by the clock tower. धेरै धेरै धन्यवाद । Thanks very much. भो भो पर्देन/भैगो नि । Don't mention it. धरहरामा बसबाट ओर्लनुहोस् । Get off the bus at the tower. सहयोगको लागि धन्यवाद । Thanks for help. भनिरहनु पर्देन नि । Don't mention it.	नाक्कोके डूप्नाड डाके मरहाड खेत्वा । Nākkoke dupanāng ngāke marhāng khehwā. जीलऊ, नाकोके डाङ्के डीन्हाड स्वाढ्या सेआ । Jilau, nākokoke dāngke dinnhāng Swādhyā seā. कुरा ही आले ? Kurā hi āle? डाके चीकूजा (अडीककाल) जानकारी लाके ले । ngāke chikujā janakāri lāke le. नाक्कोके गीरीड गीरीड जीलऊ (/लास्सो) । nākkoke giring giring jilau (/lāссо). डई नगर बस कूलाक आडूपे ? ngai nagar bas kulāk ādupe? नाक्कोई घन्टाईम खेरेप बस डूप्डनीस् । Nākkoi ghantāim kherep bas dupdani. ढलीड ढलीड जीलऊ(/लास्सो) । Dhaling dhaling jilau (/lāссо). छ्यो छ्यो मापरीस्ले/अट्छाने नी । chhyo, chhyo māparisle/atçhāne ni. ढरहराआड बसईड भाल्नीस् । Dharharāng basaing jhālnis. जीलऊ (/लास्सो) डूष्ठाड । Jilau (/lāссо) dusthāng. डेम मूके मापरीस्ले नी । Dema muke māparisle ni.
--	---

बधाई/स्याबास (Congratulations/syābās)

तँपाईको यात्रा सुखद होस् । Wish you a happy journey. Nākung तिम्रो उन्नती होस् । May you flourish. तँपाईको परीक्षामा सफलता मिलोस् । May you get success in your examination. सफलताको लागि बधाई । Congratulation on your success.	नाकूड यात्रा स्वाढ्या अट्छाने । Nākung yātrā swādhyā atçhāne. नाकूड ऊन्नती छान्म अट्छाने । Nākung unnati chhānma atāne. नाकूड जाँचाड सफलता अट्छाटे । Nākung jānchāng safalatā atkhāte. नाकूड सफलताआड स्याबास (/बढाई) । Nākkung safaltāng syābās (/badhāi).
---	---

तँपाईहरु दुबै ज्यादै खुसी रहनुहोस् । नाक्को न्हीसान ढलीड खूसी अट्छाने ।
 May you both be very happy. Nākko nhisān dhaling khusi atchhāne.
 मेरो सौभाग्य होस् । डऊ स्वाढ्या (/सेहेच) भाग्य अट्छाने ।
 Wish me luck. ngau swādhyā (/sehecha) bhāgya atchāne.
 तँपाईको शुभ बिबाहको हार्दिक बधाई । नाक्कूड स्वाढ्या बीबाहओं गीनीडहँडा स्याबास ।
 Heartly congratulation on your marriage. Nākung swādhyā bibāhāo gining hundā syābās.
 तँपाईले स्नातक पास गर्नुभएछ, बधाई । नाक्कोई ब्याचलर पास जाट्लेसा, स्याबास (/बढाई) ।
 You have passed your bachelor, congratulation. Nākkoī bachelor pās jātlēsā, syābās
 म उसको नयाँ काममा राम्रो होस भन्ने चाहान्छु । डई होचेऊ मीनाम काजूसाड सेहेच अट्छाने डेलाड ।
 I wish him well in his new job. ngai hocheu minām kājusāng sehecha atchāne delāng.

निमन्त्रणा (Invitation)

भित्रै आउनुहोस् भीट्री राहाके आछाने/भीट्री राहानी ।
 Come in, please. bhitri rāhāke āchhane/bhitri rāhāni.
 कृपया तातो वा चीसो पेय केही लिनुहुन्छ । कीर्पया, जाल्च या केक्च गाच ही लाडनी ।
 Have somethinga cold or hot, please. Kripayā, jālcha yā kekcha gācha hi lādani.
 अहँ पदेन धन्यवाद । मैले भरखर चीया खाएको छु । जीलऊ, म मापरीस्ले । डई चमचम चीया गाच आले ।
 No, htanks. I have just had tea Jilau, ma māparisle. ngai chamcham chiyā gācha āle.
 यो बाटो भएर पाल्नुहोस् न । ईस लाम छान्म राहाके आछाने (/राहानीस्) ।
 Come this way if you please. Isa lām chhanma rāhāke āchhāne (/rāhānis).
 कृपया दुई कप चिया दिनुहोस् न । कीर्पया न्हीस कप चीया याहानीस् न ।
 Two cups of tea, please. Kirpayā nhis kap chiyā yāhānis na.
 तँपाई अहिले नै जानुहुन्थ्यो कि ! नाक्को चाहँ (इन्हाड) ज आन्चलेआ(स्) टी !
 Would you go now, please! Nākko chāhān(innhāng) ja ānchaleā(s) ti!
 तँपाईलाई कफी ल्याउँ कि ? नाक्कोके कफी राकीड टी ।
 Would you like some coffe? Nākoke kaphi rākinga ti?
 अवस्य, फेरी गफ गरौंला । अवस्य, फेरी कूरा आजाटीड
 Of course, we will hva talk again. abasya pheri kurā ājāting.

विस्मयबोधकहरु (Interjections)

मगर ढूटमा पनि अरु भाषामा जस्तै हर्ष, आनन्द, खुसीयाली, चिन्ता, पीडा, दुःख आदि विस्मय (exclamation) बुझाउने शब्दहरु वा वाक्यांशको राम्रो प्रयोग हुन्छ जस्वाट मगर ढूट बोलाई स्वाभाविक देखिन्छ । केही विस्मयबोधक (Interjections) का उदाहरणहरु (examples) तल दिईएको छ ।

राम्रो !	Good !	स्वाढ्या !/सेहेच (Swādhyā/sehecha !)
धेरै राम्रो, अत्यन्त सुन्दर !	Excellent	ढलीङ स्वाढ्या ! (dhalinga swadhyaa !)
स्याबास	bravo	स्याबास् (syābās)
भब्य !	Marvelous!	कूडीक बडा ! (kudik badā)
सुन्दर	beautiful	सेहेच (sehecha)
ओ !, ए !, हजुर !	hello!	एई !, ए !, ओ ! (ei!, e!, o!)
अहा !, हँ	hey	आच्या !, एई ! (āchyā, ei!)
साँच्चिकै	really	साँच्चई ! (sānchchai !)
धन्यवाद !	thanks	जीलऊ/लास्सो ! (jilau/lāssō!)
तपाईं/तिमीलाई धन्यवाद !	Thank you	नाकोके जीलऊ/लास्सो ! (Nākkoke jilau!)
धन्य ईश्वर	thanks god	जीलऊ परमेस्वर (jilau parameswar)
(हे !) (मेरा) ईश्वर	(oh) (my) god	हे ! भगूमान (he! bhagumān)
अवस्य/निसन्देह	of course!	अवस्य !, पक्का ! (abasya!, pakkā!)
ए, सुन्नुहोस् त !	hello, listen!	एई, सेनीस् ट ! (ei, senis ta!)
अचम्मको, आश्चर्यजनक	Wonderful!	अचम्म ! (achamma!)
आम्मै नि	oh dear!	आच्या ! (āchyā !)
राम्रो गच्यौ, स्वाबास	well done!	स्वाढ्या नाजाटास्, स्याबास् ! (swādhyā nājātās, syābās)
कति सुन्दर, क्या राम्रो	how lovely!	कूडीक स्वाढ्या ! (kudik swādhyā!)
बधाई !	congratulation!	स्याबास/बधाई ! (Syābās/badhāi !)
आउनुहोस्, स्वागत !	welcome	राहाके आछ्छाने, स्वागट (rāhāke āchhāne,
swāgat) हे परमेश्वर	good god	हे परमेस्वर/स्वाढ्या भगूमान (he parameswar)
ईश्वरका निम्ति !	for god's sake	भगूमानके/परमेस्वरके (bhumānke/parameswarke)
कति राम्रो!	how fine!	कूडीक स्वाढ्या ! (kudik swādhyā !)
कति चाखलाग्दो !	How interesting!	कूडीक चाख लईस्म ! (kudik chhākh laisma !)
तिम्रो इत्रो हिम्मत !	How dare you!	नाकूड ईड्को हीम्मट ! (nākung idko himmat !)
हतपत गर्नुहोस् !	Hurry up!	हटार जाटनीस् ! (Hatār jātnis!)
आतुरी गनुहोस् !	make haste!	आटूरी जाटनीस् ! (āturi jātnis)

कृपया शान्त रहनुहोस् ! Be quit, please! बीन्टी ! गाङ्म मूनीस् । (binti ! gāngma munis.)
 कति अग्लो ! how tall ! कूडीक घाङ्च ! (kudik ghāngcha !)
 सावधान ! Beware! साबढान ! (sābadhān/hosiyār)
 कस्तो मूर्ख ! What a full! कून्च मूर्ख ! (Kuncha murkha!)
 बिचरा ! how pityable/poor ! बोपरा ! (boparā)
 कस्तो नचाईदो कुरो ! What nonsense कून्च माचईस्च कूरा ! (kuncha māchaischa kurā)
 कति मनमोहक ! how charming! कून्च गीन जूट्च खाले (kuncha gin jutcha khāle)
 कति टीठ लाग्दो what a pity बोपरा ! (boparā!)
 आदि ।

आज्ञार्थक बाक्यहरु (Imperive Sentences)

मगर भाषामा आज्ञार्थक बाक्यहरु बनाउँदा नाड् (तँ) वा आफूभन्दा सानो वा आदर गर्न नपर्ने ब्यक्तिलाई आज्ञा (order) दिँदा वा अह्नाउँदा, अनुरोध (request) गर्दा क्रियापद (verb) को धातु (root) मा ऊ (u), ओ (o), उन (una), न (na) आदि प्रत्यय (suffix) जोडिन्छ ।

जस्तै (e.g.) :

ह्वाके (hwāke), ह्वा+न (hwā +na = ह्वान (hwāna = walk)

ज्याके (jyāke), ज्या+उ (jyā + u) = ज्यऊ (jyau = eat)

राक्के (rākke), राक् + ओ (rāk + o) = राको (rāko = bring.)

आदि ।

आदर गर्नुपर्ने ब्यक्ति, वा आफूसँग समान ब्यक्ति वा आफूभन्दा ठूला ब्यक्तिहरुलाई आज्ञा दिँदा क्रियापद (verb)को धातु (root) मा नी (ni) प्रत्यय (suffix) जोडीन्छ ।

जस्तै (e.g.) :

ह्वाके (hwāke), ह्वा + नी (hwā +ni) = ह्वानी (hwāni = walk)

ज्याके (jyāke), ज्या + नी (jyā + ni) = ज्यानी (jyāni = eat)

राक्के (rākke), राक् + नी (rāk + ni) = राक्नी (rākni = bring)

आदि ।

पाल्ही मगर भाषामा धेरै नै (उच्च) सम्मान वा आदर गर्नुपर्ने ब्यक्ति, साईनोलाई र बहुबचन (plural number) मा नी (ni) प्रत्यय (suffix) को सट्टामा नीस् (nis) प्रत्यय लगाउनु पर्दछ ।

जस्तै (e.g.) :

ह्वाके (hwāke), ह्वा + नीस् (hwā +nis) = ह्वानीस् (hwānis = walk)

ज्याके (jyāke), ज्या + नीस् (jyā + nis) = ज्यानीस् (jyānis = eat खानुहोस् /

खाईसीयोस्/खाईबक्सियोस्)

राक्के (rākke), राक् + नीस् (rāk + nis) = राक्नीस् (rākni = bring)

आदि ।

केही उदाहरणहरु (examples) :

भन्/भन/भन्नुहोस् । say.

डेऊ/डेनी/डेनीस् (deu, deni, denis)

सोध्/सोध/सोध्नुहोस् । ask.

गीन्हो/गीन्हनी/गीन्हनीस् (ginho/ginnhi)

शुरु गर । begin.

ठाल्नी (thalni)

गर्/गर/गर्नुहोस् । act.

जाटो/जाटनी/जाटनीस् । (jāto/jātni/jātnis)

बोल । speak.

डाक्न/डाक्नी/डाक्नीस् (ngākna/ngākni/ngākni)

सुन, ध्यान देऊ । listen.

सेनी, ध्यान याहानी (seni, dhyān yāhāni)

खेल । play.

गेस्नी । (gesni)

सुन । hear.

सेनी । (seni)

सिक । learn.

पाहानी । (pāhāni)

सिकाऊ । teach.

पाहाक्नी । (pāhākni)

सम्भ । remember.

आरमीटनी । (āmitni)

लेख ।	write.	रीक्नी । (rikni)
प्रयास गर ।	try.	पर्यास (/जुङ्कुट) जाट्नी । (prayāsā jātni)
काम गर ।	work.	काजूस जाट्नी । (kājus jātni)
यता आऊ ।	come here.	ईलाक राहानी । (ilāk rāhāni)
उता जाऊ ।	Go there.	आलक आन्नी । (ālāk ānni)
त्यता जाऊ	go there.	होलाक आन्नी । (holāk ānni)
विस्तारै बोल	speak softly.	सूस्ट डाक्नी । (susta ngākni)
व्युँभ, उठ, जाग ।	Get up.	सोनी । (soni)
निस्क ।	get out.	बहीरीड खेउनी । (bahiringa kheuni)
नकराऊ।	don't cry.	नाच्याक्नी । (nāchyākni)
भगडा नगर	Dont quarrel.	भगडा नाजाट्नी । (jhagadā nājātni)
हल्ला नगर ।	don't make a noise	हल्ला नाजाट्नी । (hallā nājātni)
चुप लाग ।	please keep quite.	चूप लरडीस्नीस् । (chup lagdisnis)
बाहिर पर्ख ।	Wait outside.	बहीरीड रूङ्नी । (bahiring rungni)
रोक, अड ।	halt.	नाह्वानी, रोकईस्नी (nahwaani, rokaisni)
तुरुन्तै जाऊ	Go at once.	टूरून्टई आन्न । (turuntai aanna)
फर्क ।	go back.	लहेस्नी । (lehsni)
तयार होऊ ।	be ready	टयार छान्नी । (tayār chhānni)
छोडीदिनुहोस्/हुन दिनुहोस्	Leav it.	अट्छाने/डास्नीस् । (ātchhāne/dasnis)
मलाई पछ्याऊ ।	follow me.	डाके डूट्नी । (ngāke dutni)
ठट्टा नगर	Don't crack jockes.	ठट्टा नाजाट्नी । (thattā nājātni)
.....आदि ।		

सहमति, स्नेह/प्रशंसा, सान्त्वना, प्रोत्साहन Consent, Affection, Condolence, Encouragement

सहमति (consent)

म सहमत छु /म मान्छु ।

I agree/I consent.

तँपाईको ईच्छा ।

As you like it.

के तिनी हाम्रो सुभाब मान्न लाग्दै छिन् ? ही होसे कानकूड सल्लाह मन्डीचई (/मन) लेको ?

Is she is going to agree to our suggesstion? hi hose kāngkung sallāha mandichai leko?

यो खुसीको कुरो हो ।

It's a matter of happiness.

के यसमा तँपाईको सहमति छ ?

Do you give your consent to htis?

म मेरो बिचार तिमि माथी लाद्न चाहान्न ।

I don;t want to impose my

ideas on you.

कुनै आपत्ती छैन/बाधा छैन ।

No objectiopn at all.

डा सहमत ले/डई मन्डीले ।

ngā sahamat le/ngai mandile.

नाकूड ईच्छा (मीभड/मन) । नाकोई जाक्याड ।

nākkung ichchā/Nākoi jākdhyāng.

ईस मरहाङ्च कूरा आले ।/ईस मरहाङ्च बाट आले ।

is a marhaangacha kurā āle.

ही ईसाड (/ईलाड) नाकूड सहमटी ले ?

hi isāng nākung sahamati le?

डा डऊ बीचार नाकोडेम (/मीटाक) लाड्डीके माजाक्लाड ।

nā ngau bichār nākodhem lāddike mājāklāng.

कूसई ड रोकटोक माले ।

Kusai da rokatoka māle.

स्नेह/प्रशंसा (Affection)

स्वाबास्/राम्रो गर्यौ ।

Well done.

तँपाईको ठूलो कृपा हो ।

It is your kind of you.

तँपाईको काम गराई प्रसंसा योग्य छ ।

Your performance is noteworthy.

स्वाढ्या/स्याब्बास् ।

swādhyā/syābbās.

नाकूड करहाङ्च बीनय (/रो) आले ।

Nākung karhāngacha binaya (/ro) āle.

नाकूड काजूस परसङ्सा जाट्के जगरो ले ।

Nākung kājus parsansā jātkē jagaron le.

सान्त्वना (Consodolence)

ऊ यति अल्पायु मै मर्नु दुःखद हो ।

It is tragic that he died so young.

मलाई तँपाई प्रति दया छ ।

I feel pity for you.

ठूलो अफशोचको कुरा हो ।

It's great pity.

ईश्वरको ईच्छा ।

It is god's will.

होसे ईडीक मार्च आयुआड सीच डूखड आले ।

Hose idika mārcha āyuāng sicha dukhada āle.

डाके नाकोलाक रो ले ।

ngāke nākolāk ro le.

ईस करहाङ्च अफसोचओ कूरा आले ।

Isa karhāngcha aphsochao kurā āle.

परमेस्वर (/भगुमान)ओ ईच्छा ।

Parameswar (/bhagumān)o ichchā.

म अत्यन्त दुःखित छु । डा ढलीड डूखीट (/बीक्चीस्च) लेन ।
 I am deeply grieved. ngā dhaling dukhit (bikchischa) lena.
 म सान्त्वना बाहेक दिन के नै गर्न सकछु र ।
 I can do nothing except offer condolences.
 डा सान्त्वना याहाके बाहेक ही ज जाट्के हेक्लाड र ।
 ngā sāntwānā yāhāke bāhek hi ja jātkē heklāng ra.
 मलाई के आईपर्यो थाहा छैन । डाके ही छानराहा ठाहा माले ।
 God knows what's happened to me. ngāke hi chhānrāhā thāhā māle.

प्रोत्साहन (Encouragement)

फेरी कोशिश गर । फेरी कोसीस (/जुङ्कुट) जाट्नी ।
 Try again. pheri kosis (/jungkut) jātni.
 दुःखित नबन/फिक्रि नलेऊ । बीहाक्चीस्च नाछ्छान्नी/फीक्री नालानी ।
 Don't worry. bihākchischa nāchhānni/phikri nālāni.
 नडराऊ/डर नमान । नाबीरहीनी/बीरीस नामन्डीनी ।
 Don't be afraid. nābirhini/ biris nāmandini.
 संकोच नमान । करा ना(/मा)छ्छिकनी ।/ नाकरानी ।
 Don't hesitate. karā nā(/ma)chhikni/ nākarāni.
 आबस्यक परेका बेला मलाई सम्भ्र । परीस्च याकाड डाके आरमीट्नी ।
 Remember me in times of need. parischa yākāng ngāke ārmitni.
 तँपाईलाई के को चिन्ता छ ? नाक्कोके ही ओ चीन्टा ले ?
 What's bothering you? nākkoke hi o chintā le?
 म तँपाईलाई मदत गर्न नसकेकोमा दुःखित छु ।
 I can't help you, i am afraid.
 डा नाकोके डूस याहाके माहेकठाड, डूखीट लेन ।
 ngā nākoke dusa yāhāke māhekthāng, dukhit lena.
 हालको काममा रहन सन्तुष्टी लिनुहोस् । चाहाँ(/ईन्हाड)ओ काजूसाड मूके सन्तोस लानीस् ।
 Be content to stay in your present job. Chāhāno kājusāng muke santos lānis.
 कदापी बिचलीत नबन/नआत्तिनु । सेन ड बीचलीट नाछ्छान्नी/माछ्छान्नी ।
 Never feel nervous. Sen da bichalit nāchhānni.

भ्रिभो, नैराष्यता, भगडा, रिस/क्रोध Annoyance, Sadness, Quarrel, Anger

असन्तोष/भ्रिभो/टन्टा (Annoyance)

किन तिमी आफ्नो काम गर्दैनौ ?	हीके नाक्को लहो (/मेनों) काजूस माजाट्दनी ?
Why do you not do your task.	hikse nākko laho(/meno) kājus mājātdani?
ऊ मूर्ख हो ।	होसे मूर्ख आले ।
He is a fool.	hose murkha āle.
तिमी किन मेरो कुरा काट्छौ ?	नाक्को हीके डऊ कूरा चेडनी ?
Why do you interrupt me?	nākko hike ngau kurā chedani?
उ मबाट फाईदा लिन चाहान्छ ।	होसे डाईड फाईडा माट्ई लाके पाम ले ।
He wants to take advantage of me.	hose ngāing phāidā matrai lāke pāma le.
मानीसहरु बेकारी केटाहरुलाई मन पराउँदैनन् । भर्मीको बेकारी बाऊजाके माजाक्लेको ।	
People do not like idle boys.	bharmiko bekāri bāujāke mājākleko.
उनी आफ्ना बुबालाई सधैं रिस (भ्रिभो) उठाउँछिन् ।	She always irritates her father.
होसे मेल्लो बोईके सढा इहेरेक खेह्वाक्ले ।	hose melho boike sadhā ngherek khehwākle.
कति मानिसहरु आफ्नो बचनको पक्का हुँदैनन् । कूडीक भर्मीको लहो डाकआड पक्का माछान्लेको ।	
Some people do not keep their words.	kudik bharmiko laho ngākāng pākka māchhānleko.
आँखा तरेर हेर्नु बेसोमती हो ।	मीक टारडीम डोस्च मास्वाढ्या आले ।
It's rude to stare.	mik tārdima ngoscha māswādhyā āle.
नरिसाउनुहोस/क्रुद्ध नहुनुहोस् ।	नाइहेर्नी । इहेरेक खेऊच नाछान्नी ।
Don't be angry.	nāngherni/ nghereka kheucha nāchhānni.

निराशा (Sadness)

म दुःखित छु मैले मद्दत गर्न सकिन ।	डा डूखीट लेन, डई नाकोके डूसके माहेका ।
I'am sorry I could n't help you.	ngā dukhit lena, ngai nākkoke duske māhekā.
म क्षमा चाहान्छु ।	डा छेमा डीहीले ।
I beg pardom.	ngā chhemā ngihile.
तँपाईलाई चोट पुऱ्याएकोमा म ज्यादै दुखित छु । नाक्कोके चोट याहाचठाड डऊ गीन बीहाक्म ले ।	
I'm very sorry to hurt you.	Nākkoke chot yāhāchathāng ngau gin bihākma le.
तिमी घर फर्कन नमानेकोले तिम्रो आमा ज्यादै दुःखित छिन् ।	
Your mother is very grieved by your refusal to return.	
नाक्को ईमाड ल्हेस्के मामन्डीचए जाट्नाड नाक्कूड मोईओ गीन बीक्म ले ।	
Nākko imāng lheske māmandichae jātnāng nākkung moio gin bikma le.	

भगडा/जन (Quarrel)

नरिसाउ/रिस दबाऊ ।	नाइहेर्नी/इहेरेक के साट्नी/इहेरेक के ईक्नी ।
Tray to keep your temper.	nāngherni/ngherek ke sātni./ngherek ke ikkni.

आवेशमा नबोल ।	इहेरेक खेऊन्हाड नाडाकनी (/माडाकनी)
Don't speak in bad temper.	ngherek kheunhāng nāngākni(/māngākni).
किन तिमी रिसाएर बोल्छौ ?	नाकको हीके जाम्छोस्म डाकडनी ?
Why do you speak in anger ?	nākko hike jamchhosma ngākDani ?
मूर्खसँग सतर्क होउ ।	मूर्ख कठा अघेर ज गान्नी ।
Beware of the fool.	murkha kathā agher ja gānni.
तिमी रिसाहा मानिस रहेछौ ।	नाकको इहेरेक खेऊच भर्मी आईसा ।
You are hot temper man.	nākko ngherek kheucha bharmi āisā.
रिस देखाउनु नराम्रो हो ।	इहेरेक टनाकके मास्वाढ्या आले ।
It is bad to lose your temper.	ngherek tanākke maswādhyā āle.
मैले तँपाईको कुनै बिगार गरेको छु ?	डई नाकूड ही ड बीगार जाट्मो लेन ?
Have I done any harm to you?	ngai nākung hi da bigār jātmō lena?
तिमी जे भन्छौ, त्यसको अर्थ छैन ।	नाको ही डेडनी, होचेऊ मेठरलक माले ।
What you say, makes no sennse.	nākko hi dedani, hocheu metharлак māle.
उत्तेजित नबन ।	सेरेड सेरेड नाचोडनी ।/सेरेड सेरेड माचोडनी ।
Don't get excited.	sereng sereng nā(/mā)chongni.
असल व्यक्ति बन्ने प्रयत्न गर ।	स्वाढ्या भर्मी छान्के बल जाट्नी ।
Try to be a good fellow.	swādhyā bharmi chhānke bal jātni.

रिस/इहेरेक (Anger)

लाजमर्दो ब्यवहार नगर ।	करा खेउच बेबहार नाजाट्नी ।
Don't behave shamefully.	Karā khucha bebahār nājātni.
तिमी किन रिसाएको ?	नाकको हीके इहेरुच ?
Why are you angry?	Nākko hike nghercha?
यस्तो भूट बोल्दा तँपाईलाई लाज लाग्नु पर्ने हो । ईन्च भूट डाकनाड नाकोके करा खेउके परीस्के ।	
You should be a shamed of yourself for telling such lies.	Incha jhut ngāknāng nākoke karā kheuke pariske.
उसले तिमीलाई घृणाबाहेक केही देखाएन । होचेइ नाकोके घीर्ना बाहेक हीड माटानाका ।	
He showed nothing but contempt for you.	hochei nākoke ghirnā bāhek hi da mātanākā.
यो सबै तँपाईको ब्यवहारले गर्दा हो ।	ईस जम्मई नाकूड बेहोराए जाट्नाड आले ।
It's all because of your behaviour.	Isa jammai nākkung behorāe jātnāng āle.

खण्ड ख (Section - B)

बर्गीकृत शब्दकोश/क्रियापद शब्दकोश/क्रियापदको रूपहरु
**Some Classified Vocabularies/Dictionary of Verb/Verbs
and it's forms**

केही वर्गीकृत शब्दकोश Some Classified Vocabularies

मगर ढूट बुभनको लागि यस भाषाका शब्दहरु जान्नु जरुरी हुन्छ। यस शिर्षकमा त्यस्ता केही वर्गीकृत केही दैनिक प्रचलित शब्दहरुलाई मगर ढूटमा दिईएको छ। In this topics some claassified vocabulary is given to understand magar Dhut.

(क) शरीरका अंगहरुको नाम (Parts of the body)

अनुहार/मुख	face	मेङ्गेर/डेर/अनूहवार (mengger/nger)
अण्डकोष	testies	गेरेक/गेरे (gereka)
अण्डासय/गुला	scrotum	गेरेक मीम/गेरेकईम (gereka mim)
आन्द्रा	intestine	मेखे/खे (mekhe)
आँखा	eye	मीक/मीमीक (mika/mimik)
आँखीभौ	eyebrow	मीकपुस/मीकपूसा (पू. म.) (mikapus)
ओठ	lip	बूर्लीन/मीबूरलीन (burlhina/miburalin)
आमासय/पेट	stomach	मीभुँडी/मीटूक/मेपूड (पू.) (mibhundi/mituk)
औंला (हातको)	finger	हूट छ्याड (huta chhyāng)
औंला (खुट्टाको)	toe	हील छ्याड (hila chhyāng)
औंलाको हाड	phalanx	छ्याड र्हूस (chhyāng rhus)
कन्चट (कन्सीरी, पुर्पुरो)	temple	चीक्रीड (chikring)
कपाल, केश, रौं	hair	छाम/मीछाम (chhām/michhām)
कम्मर (कोखा)	waist	मीकोखा (mikokhā)
करड, करङ्ग	rib	मीकरड (mikarang)
कलेजो	liver	मीसीन/मीकलेजो (misin/mikalejo)
काख	lap	कूहू (kuhu)
काखी	armpit	घारलाप (ghārlāp)
कान	ear	केप/मेकेप/मेनेकेप(पू.) (kep/mekep)
कानको जाली	ear drum	केपजाली (kepajāli)
काँध/कुम	shoulder	सारकोट (sārkot)
कान्छी औंला	little finger	मेजी छ्याड (meji chhyāng)/कान्छी छ्याड
कुर्कुच्यो	heal	कूरकूच्चा (kurakuchchaa)
कुरकुरे हाड	cartilage/grittle	माराङ्च र्हूस (mārāngacha rhus)
कुहिनो	elbow	घूड (ghung)/मीकूईना
केशिका/केशनली	capillary	मार्ह नसा (mārhanasā)
खप्पर	skull	खप्पर (khappar)
गर्धन/घाँटी	neck	डूङ्गा/मीडूङ्गा (dungaa/midungaa)
गर्भासय/पाठेघर	uterus	भाँडर/मीभाँडर (mibhāndar)/जामीहीम्ह
गाला	cheek	स्यापूस (syāpus)/मीगाला
गिजा	gum	स्याकस्या (syāksyā)/गीँजा
गुदद्वार/मलद्वार	anus	चोरह्या (chorhyā/mechorhyā)
गुप्ताङ्ग रौं/जाँठा	pubic hair	मीम्हूस/म्हूस (mimhus/mhus)
गलो/घाँटी (भित्री भाग)	throat	घोँक्रा/मीघोँक्रा (ghonkrā)
गोडा/पाऊ	foot	हील (hila)

गोलीगाँठो	ankle	बूलीगाँठा / गोलीगाँठा (buligantha)
घुँडा	knee	घुँडा / मीघुँडा (ghundā/mighundā)
चाक / फीला / नितम्ब	buttock	पूठा (puthā)
चिउँडो	chin	घोयोक, मेघोयक (ghoyok/meghoyok)
च्यापु / बङ्गारा	jaw	मीबाङ्गारा (mibānggārā)
चोर औलो	forefinger/indexfinger	खूस छ्याड (khus chhyāng)
छाती / वक्ष	chest	कठरा (katharā) / मीछाटी
छाला / त्वचा / चर्म	skin	स्याखोक (syaakhok) / छांला
जिब्रो	tongue	मेलेट / लेट (meleta)
जुँघा	mostache	मीम्हूर / म्हूर (mimhur/mhur)
जाँघ / तिघो	thigh	गाहा (gaahaa)
जोर्नी / आँख्लो	joints	गाँठा (gaanthaa)
तालु	Palate	मीखाँ / मीखाम / खाम / टालू (mikhaam/mikhaama/khaam/talu)
टाउको	head	लू / मीलू (lu/milu)
थुतुनो / चोसो	snout	मीनासखूँ / नासखूँ (mināsakhun)
दाही	beard	खाटा (khātā)
दाँत	tooth	मीस्याक / स्याक (misyāk/syāk)
डिम्ब	ovum	मेलोक (meloka)
डिम्ब बाहीनी नली	fallopian tube	मेलोक ह्वाच ढोङ्गरो (melok hwācha dhongro)
डीम्बासय	ovary	मेलोकमीम (melokamima)
धमनी / रक्तबाहीनी	artery	हीऊ जोक्च ढोङ्गरो (hiu jokcha dhongaro)
नङ	nail	आर्कीन / मीआर्कीन (aarkina/miaarkina)
नसा / शिरा	vein	ढोङ्गरो / नसा (dhongro/ nasā)
नाक / नासिका	nose	न्हँ / मीन्हँ (nhan/minhān)
नाडी / धुकधुकी	pulse	नारी (nāri)
नाईटो / नाभी	umbilicus	पेंड्या, मेपेंड्या (pendyā/mependyā)
नाकको प्वाल	nostril	मीनाहा ढ्वाँट (mināhā dhwānt)
नाडी / नारी	wrist	नारी / नारीगाँठो (nāri/naarigāntho)
नानी (आँखाको)	Pupil	रानी (rāni) / मीक नानी
नेत्रकोष	eyeball	मीक डल्ला (mik dallā)
नितम्ब, चाक	hip	पूठा (puthā)
निधार	forehead	टार / मीटार (tār/mitār)
पटल / पलक / नयनच्छद	eyelid	मीकस्याप (mikasyāp)
परेला	eyelash	मीकछाम (mikachhām) / परेला
पाखुरो / बाहु	arm	पाखूरा / मीपाखूरा (pākhurā/mipākhurā)
पिँडुलो	calf	फारग्याँ / लाटास्या (phārgyān)
पित्त थैली	gall bladder	पीट्ट साना (pitta sānā)
पीठ्युँ	back	चारडी / चारी (chārdi/chāri) / मीचारी
पैतालो	sole	ठाप (thāp) / पर्ईटला
तल्लो पेट	lower abdomen	मेपोङ (mepong)
पुरुष / पौरुष ग्रन्थी	prostate gland	मास्ताप गरन्ठी (māstāp granthi)
फियो	spleen	फीयो (phiyo)
फोक्सो	lung	मेफोक्सा (mephoksā)

बंगारा (चपाउने दाँत)	molar teeth	घामपाक (ghāmapāk)
बिर्य	seman	मीङ्ग्या डी/ङ्ग्याँ डी (ngyhā di)/फूसी
बूढी औला	thumb	बऊँठा (baunthā)
भग	Vulva	मीमूजी/मूजी (mimuji/muji)
भगनासा/योनीलिङ्ग	clitoris	मीटीसी/मीसीहीन (mitisi/misihin)
भूँडी/पेट/उदर	abdomen	टूक/मीटूक (tuk/mituk)
भ्रूण/गर्भ	embryo/foetus	जाटाक/गर्भ (garbha)/टूकबूके
मलासय	rectum	बेरहवा (berrhawā)
मस्तिष्क/दिमाग/गिदी	brain	मीलूकडू (milukadu)
माझीऔलो	middle finger	मीघ्या छ्याड (mighyā chhyāng)
मिगौला	kidney	मीरगऊला/कीङ्नी (mirgaulā)
मुख	mouth	डेर/मेडेर (nger/menger)
मुटु/हृदय	heart	गीन/मीगीन (gin/migin)
मुट्ठी/मुङ्की	fist	मूङ्की (mudki)
मांसपेशी	muscle	मीस्या (misyā)
मुत्रासय	urinary bladder	रहोसमीम (rhosamim)
योनी	vagina	पोरोट/मेपोरोट (porot/meporot)
योनीरस	vaginal fluid	मेपोरोट डी (meporot di)
योनीको बाहीरी ओष्ठ	labia majora	मेपोरोट बहीरीड बूरलीन (meporot bahiring burlin)
योनीको भित्री ओष्ठ	laiba mainora	मेपोरोट भीट्री बूरलीन (meporaot bhitri burlin)
योनीच्छद/कुमारीत्व	hymen	कूमारीत्व (kumāritwa)
रगत	blood	मीही/हीऊ (mihi/hiu)
राल/च्याल	saliva	ल्यार/राल (lyār/rāl)
रौं/केश	hair	छाम/मीछाम (chhām/michhām)
रौं (टाउको बाहेकको)	hair	म्हाड/मीम्हाड /मीम्हूस (mhāng/mimhāng/mimhus)
लिङ्ग	penis	डो/मेडो (do/medo)
लिङ्गमुन्द/लिंगको टुप्पा	glans penis	डो मीडूम (do midum)
शरीर	body	जाङ/मीजाङ (jāng/mijāng)
श्वासनली	trachea	मीसूहू नल्की (misuhu nali)
शुक्रकिट	spermetazoa	ङ्ग्या (nghyā)
साहिंली औलो	ring finger	साहिंली छ्याड (sāhili chhyāng)
सालनाल	placenta	नल/मीसाल/साल (nal/misāl/sāl)
स्तन	breast	डूट (dut)
स्तनको मुट्टो	nipple	डूटओ ठून (duto thun)
हत्केलो	palm	पोजा/हटकेला (ponjā/hatkelā)
हात	hand	हूट/मीहूट (hut/mihut)
हाड	bone	रहूस/मीरहूस (rhus/mirhus)

In magar dhut the prifix "mi" or "me" is added to represent oragans names. But generally, these prifix is not added when subject is respected person or guest. मगर ढूटमा शरीरका अंगहरुको नाम अगाडी “मी” र “मे” उपसर्ग लगाएर प्रयोग गरि

न्छ । साधारणतया आकार, ईकार र ऊकार बाट शुरु भएका शब्दमा “मी” उपसर्ग लाग्दछ । जस्तै नाहाँ = मीनाहाँ, मीक =मीमीक, म्हूर = मीम्हूर आदि र एकार, ओकार बाट शुरु भएका अंगका नामहरुमा “मे” उपसर्ग लाग्दछ जस्तै : डेर = मेडेर । स्मरणीय कुरा के छ भने यस्ता उपसर्गहरु आफूभन्दा ठूलो वा मान सम्मान गर्ने व्यक्तिलाई भने प्रयोग गरिदैन ।

(ख) रोगहरु, रोगका लक्षणहरु तथा शारीरिक अवस्था (Diseases, Symptomes and Body conditions)

अनिन्द्रा/निद्रा नलाग्ने	insomnia	मीक माराहाके (mik mārāhāke)
अपच	indigestion	माहींच/अपच (māhincha)
अर्बुद रोग	cancer	क्यान्सर (kyānsar)
अम्लपित्त	acidity	बीर्च खेउके (bircha kheuke)
अरुची	anorexia	ज्याके मीभड (मन) मालेके/माजाक (jyāke mibhad māleke)
आंसु	tear	मीकडी/रापडी (पू.म.) (mikadi)
औषधी/दवाई	medicine	उसाहा (usāhā)
उपचार	treatment	ऊसाहा जाट्के (usāhā jātkē)
एलर्जी/जाबे	allergy/allergic rash	सीखान/जाबे (sikhān/jābe)
कमलपित्त	jundice	वोर्च/कमलपीट्ट (worcha)
कब्जीयत/गोटा पर्नु	constipation	कब्जीयट (kabjiyata)
काखी गन्हाउनु	bad smell of armpit	घारलापभेस (ghārlāpbhes)
कामज्वरो	ague/chills fever	होएँक्च/बूरक्च छान (hoyankcha chhān)
कुष्ठरोग	leprosy	कोर/कूष्ठरोग (kor/kustharog)
किटाणु	bacteria	मार्च ड/मीडू (mārcha du/midu)
किरा	insects/bacteria	डू (du)
खकार	sputum	खार/मीखकार (khār)
खोकी	cough	चूहु/चूहूच (chuhu)
खटीरा/घाउ	boils/wound	म्हाँ (mhān)
गर्भपात	abortion	मीजा पीट्च (mijā pitcha)
गर्भवती	pregnant	टूक बूच (tuk bucha)
गानो गोला	tumors	गानोगोला (gānogolā)
धूवाँ	smoke	खू/मीखू (khu/mikhu)
पीलो	boil	जूम्हाँ (jummhān)
भिरीङ्गी	syphilis	भीरीङ्गी (bhiringgi)
जुका (पेटमा पर्ने)	worm	सूल (sul)
जुगा	common leech	लावट (lāwat)
जुका (पानीको)	leech	लीन (lin)
जीवाणु	virus	भाईरस/जीवानु (bhāiras/jibānu)
ट्युमर	tumor	पोकस्या (pokasyā)
सानो ट्युमर	small tumor	नाकस्या (nāksyā)
ग्रन्थी	gland	गरन्थी (garanthi)
घाउ /चोट	wound	म्हाँ (mhān)
चोट	hurt	चोट/बीक (chot/bik)
चिसो, ठंडा	chills	जूम्हो होएँच/क्योक्च (jummhō hoyancha)

छारैरोग	epilepsy	फनफने/मरीयो (phaphane/mariyo)
हाच्छीउं/छीउ गर्नु	sneezing	छीस्के (chhiske)
हाई	yawing	हाम्के/हाई (hāmke/hai)
ज्वरो	fever	छान (chhān)
टाउको दुख्नु	headache	लू बीक्के/लूबीक/टालूबीक्के (lu bikke/lubik)
टाईफाईट	typhoid	टाईफाईड (täiphāid)
डकार	belching	घक राहाके/घक्क (ghak rāhāke/ghakka)
डन्डीफोर	acne	डन्डीफोर (dandiphore)
तिर्खा/प्यास	thirst	सोन्च/डीसोन (soncha/dison)
थुक	spittle	ठोक/ठोह (thok)
दाद	ring worm	टाहा (tāhā)
लुतो	scabies	लूटो (luto)
उकुज	eczema	उकुज (ukuja)
दादुरा	measles	डाडूरा (dādūrā)
दिसा/भाडा	stool	बेन (ben)
दुखाई/दुख्नु	pain	बीहाक/बीक्के (bihāk/bikke)
दुब्लो पातलो	lean and thin	रुट्च सेप्च (rutcha sepcha)
भाडापखाला	diarrhoea	छेरीस्च/छेर (chherischa)
पागलपन/मतिभ्रम	psychosis	बहुलास्च (bahulāscha)
धातुरोग/सुजाक	gonorrhoea	ढाटू (dhaatu)
निद्रा	sleep	मीस्च/मीक राहाके (mischa)
निको हुनु	heal	गेप्के/भेर्के (gepke/jherke)
नाथ्री फुट्नु	epitaxis	नाहाँ भाट्के (nāhān bhātke)
पत्थरी	stone/calculus	लूड (lhunga)
पसीना	sweat	नमसोस/नमचस (namasosa)
पिसाब/मुत्र	urine	रहोस/मेरहोस (rhosa)
पीडा/कष्ठ	pain	बीक्च/मीबीक/बीहाक (bikcha)
पीप	pus	डेस (nges)
पेट दुख्ने	abdomen pain	टूक बिक्के (tuk bikke)
पेट फुल्नु	abdomen distention	टूक सोक्के (tuk sokke)
पेट काट्ने दुखाई	abdomen cramps	जीहके/टूक चेके (jihake/tuka cheke)
माहामारी	epidemic	डेसान (desān)
मोतीयाबिन्दु	catract	मोटीबीन्दू (motibindu)
फोका	sore/blister	फोका (phokā)
फुलो पर्नु (आँखामा)	opacity	फूला बाहाके (phulā bāhāke)
मधुमेह	diabetes	जीस्च बेठा/डाईबेटीज (jischa bethā)
मुटु पोल्ने	heart burn	गीन जोके/गीनजो (gin joke/ginjo)
बाथ	rheumatism	बटाहा (batāhā)
बाडुली	hiccup	खीटीच/बाडूली/सीक्ही (khiticha/sikhi)
बिफर	smallpox	माई/बीफर (māi/biphar)
बिरामी हुनु	ill	छाके (chhāke)
भाँचिनु (हड्डी)	fracture	ग्याहाके/रहूस ग्याहाच/भाट्च (gyāhāke)
भिरींगी	syphilis	भीरीङ्गी (bhiringgi)
भुँडेपन/मोटोपन	obesity	ढेस्च/मीढेस (dhescha/midhes)

मर्कनु/मर्काई	sprain	मर्कईस्के (markaiske)
मुसा	wart	जीस/भीस (jis)
यौन/समभोग	sexual intercourse	ओभास (ojhās)
कलेजोको संक्रमण	hepatitis	मीसीन मीबीलसान (misiin mibilsān)
रक्तस्राव	bleeding	मीही आन्के/हीज्योक (mihi ānke)
रगतमासी/आउँ	dysentery	मासी (māsi)
रक्तअल्पता	amaemia	मीही कम/मीही अडिजा (mihi kam)
रिंगता/चक्कर	dizziness/giddiness	म्हाङ्के/लू छर्याक्के (lu chharyākke)
रुघा/मार्की	flu/common cold	मार्की/रूघा (mārki/rughā)
रोग	disease	छाटाक/बेठा (chhātāk/bethā)
रोगी	patient	मन्द्रू/छाच भर्मी/रोघाहा (mandru/roghāhā)
बान्ता गर्नु	vomiting	वोक्के (wokke)
धम्की/दम	asthma	डम/ढम्की/मीसास ल्हुङ्के (dam/dhamki)
संक्रमण	infection	मीबीलसान (mibilsān)
सुन्निनु/फुल्लिनु	swelling	सोक्के (sokke)
सिंगान	snot, mucus from nose	नाप/न्हाप/मीन्हाप (nāp/nhāp/minhāp)
क्षयरोग	tuberculosis	खपटे (khapate)
स्वर	voice	सावाट/मीडाक (sāwāt/mingāk)
धोद्रो स्वर	hoarseness	सावाट भासईस्के/ढोड्र्या सावट (sāwāt bhāsaiske)
स्वास्थ्य	health	गेपच/मीभेर/भेरच (gepcha/jhercha)
हर्सा	piles	बेर्हा ल्हेस्च/हर्सा (berhā lhescha)

(ग) नातागोता/ साईनो (Kinship)

आमा/माता	mother	मोई (moin) (कुनै मगर गाउँमा बोई पनि भनिन्छ)
आईमाई	female	मानमान/मास्टो (mānamān/māsto)
उत्तराधीकारी/हकवाला	heir	हकडार (hakdār)
आफ्नै/साक्खै	own	लहो/मेल्लहो/मेनो (laho/mellho/meno)
काका	uncle	काकई/मुसीबोई (kākai/musiboi)
काका (आमाको बहीनीको श्रीमान)		मूसाबोई/मूसीबोई (musāboi/musiboi)
काकी	aunti	मूसी/मसी (musi)
क्रेता/ग्राहक	customer	लोचको (lochako)
गुरु/शिक्षक	teacher	मास्टर/वापा (māster/wāpā)
घरपटी	host	ईम मीमुरुङ (Im mimurung)
जेठान	brother in law	कूकू/जेठू (kuku/jethu)
ज्वाइ	brother in law	जूवाई/भान्जा (juwāi/bhānjā)
छोरा	son	बाऊजा/मीजा (bāujā/mijā)
छोरी	daughter	नान्जा/माहाभामीजा (nānjā/māhājhāmijā)
ठूलाबा	elder uncle	मीभारबोई/मीभारबा (mijhāraboi/mijhārabā)
ठूलीआमा	elder aunti	मीभारमोई (mijhāramoi)
दाइ/दाजु	brother	डाजई/डाजे (dājai/dāje)
दिदी	sister	डई/डीडी/नाना (dai/didi/nānā)
धर्मपुत्र	adopted son	कोक्च मीजा (kokcha mijā)

धर्मपुत्री	adopted daughter	कोक्च नान्जा (kokcha nānjā)
नाति	grand-son	जजा(जउ जा)/नाटी (jajā)
नातिनी	grand-daughter	जऊनान्जा /नाटीनी (nātini)
पति/लोग्ने	husband	लेन्जा/मीलेन्जा (lenjā/milenjā)
पत्नी/स्वास्नी	wife/spouse	माहाभा/मीमाहाभा (māhājhā)
पाहुना/अतिथी	guest	पाहुना (pāhunā)
फूपाजु	uncle	नीबा (nibā)
पुरुष (भद्र पुरुष)	male	मास्टाप (māstāp)
फूपू	aunti	नीनी/नीमा (nini/nimā)
बहिनी	younger sister	नानी (nāni)
बुबा/बाबा	father	बोई/बा (boi/bā)
बुहारी	daughter-in-law	खोन (khon)
भान्जा/भानिज	nephew	भान्जा (bhānjā)
भान्जी	niece	भान्जी (bhānji)
भतिजो	nephew	भयाजा/भटीजा (bhayājā)
भतिजी	niece	भया नान्जा/भटीजी (bhayānānjā)
भाइ	younger brother	भया/भोया (bhayā)
भदै/भदैनी	brother in law's Son/DTR	खोन (khon)
भाडावाल	tenant	भाडाइमूचको/भारावाल (bhādāng muchako)
महिला/स्त्री	female	मास्टो/माहाजा/मानमान (māsto/māhājā)
मामा	maternal uncle	मामा/कूबा/कूबाज्यू (māmā/kubā)
माईजू	maternal aunti	माईजू/गूमाजी (māiju/gumāji)
मायालु/प्रेमी	lover	मायालु/रो/रोह (māyālu/ro)
युवक/युवा	young	रेन्भा (renjhā)
युवती	young girl	आरन्हाम (āranhām)
रखौटी	concubine	रखऊटी (rakhauti)
शिष्य/चेला	pupil/displine	पाहाचको/सिप्या/पाल्ही (pāhāchako/sipyā)
ससुरा	father in law	नीबा (nibā)
सासू	mother in law	नीनी/नीमा (nini/nimā)
सानामी	mother in law	मूसी/मसी (musi/masi)
साथी/मित्र	friend	लफा/लाफा (laphā/lāphā)
सालो	brother in law	साला (sālā)
साली	sister in law	साली (sāli)
सौता	step	सऊटा/भटकेला (sautā/jhtkelā)
सौतेनी आमा	step mother	सऊटा मोई (sautā moi)
सौतेनी छोरी	step daughter	सउटऊ (/भटकेला) नान्जा (sautau nānjā)
सौतेनी छोरा	step son	सउटऊ (/भटकेला) मीजा (sautau mijā)
सौतेनी बहिनी	step sister	सऊटा (/भटकेला) बहिनी (sautā bahini)
सौतेनी भाइ	stepbrother	सऊटा (/भटकेला) भया (sautā bhayā)
हजुरबा/जिबा	grand father	बाजी/हाडा बाजी (bāji/hādā bāji)
हजुरआमा	grandmother	बजई/हाडाबजई (bajai/hādābajai)
हजुरबा (मावलका)	maternal grandfather	बाजी/डूडूबाजी (baaji/dudubāji)
हजुरआमा (मावलका)	maternal grandmother	बजई/डूडूबजई (bajai/dudubajai)

मगर ढूटका कुनै भाषीकाहरुमा माथी उल्लेख गरिएका साईनोमा भन्दा फरक शब्दहरु आउन सक्दछ । यसलाई धेरै फरक दृष्टीकोणबाट नहेरी पर्यावाची शब्दको रुपमा ब्याख्या गरेमा उत्तम होला ।

(घ) भेषभुषा/बढेन/जडउरी (Dresses)

उन	wool	ऊन (una)
उज्यालो/चम्कीलो रंग	bright colour	टीरुह्रीच/चहक चीह (tirhicha/chahak chiha)
ईजार/चेन	ईजार (ijaara)
ईस्टकोट	waist coat	ईस्टाकोट/आसकोट (istakota)
कपडा	cloth	बढेन/बढीन/जडउरी (badhen/jadauri)
कम्बल	blanket	कम्बल (kambal)
कमीज	shirt	कमेज (kameja)
कमीजको कपडा	shirting	कमेजओं बढेन (kamejaon badhen)
कपास	cotton	कपास (kapās)
किनारा	boarder	छेऊ/बीट/मीबीट (chheu/bit)
कोट	coat	कोट (kot)
कोट पाईन्ट	suit	कोट पाईन्ट (kot päint)
कट्टु/जाँघिया	underwear	भीट्टी बढेन/कट्टू/कच्छा (bhitri bhaden/kattu)
कच्छाड(.....)
खल्ली/गोजी	pocket	खल्ली/गोजी (khalti/goji)
गद्दा/डसना	mattress	टाङ्मा/डसना (tangmā/dasanā)
गलबन्दी/फेटा	muffler	गलबन्डी/मफलर (maphalar)
गुनीयाँ	गोन्या (gonyā)
घुम्टो	veil	घूम (ghum)
चोली	bodice	चोला (cholā)
छिट	chintz	छीट (chhit)
जामा/फरिया	gown	फरीया (phariyā)
जीन	drill	जीन (jin)
जाकेट/भोटो	jacket	जाकेट/भोटो (jacket/bhoto)
टाँक	button	टाँक (tānk)
टोप/टोपी	hat	टोपी/टोप (topi)
टोपी	cap	टोपी (topi)
तन्ना	sheet	टन्ना/फास (tannā/phās)
तौलिया	towel	गम्छा/टऊलीया (gamchhā)
धागो	thread	सूटा (sutā)
सुरुवाल	trousers/pants	सूरुवाल (suruwāl)
पछ्यौरा/दोसल्ला	shawl	लूहूप/लरफू (पू.म.) (luhup/laraphu)
पाईजामा	pyjamas	पाईजामा (pāijāmā)
पटुका/पेटी	belts	माठा (māthā)
पन्जा	gloves	पऊँजा (paujā)
पेटी	belts	पेटी (peti)

पेटीकोट	petikot	पेटीकोट (petikot)
तुनो/फिता	lace	टना/लेस/फिता (tanā/phitā)
फिता	tape	फीटा (phitā)
फनानेल	flannel	फनानेल (fanānel)
फेटा	turban	फेटा/पगरी (phetā/pagari)
बर्को/मजेत्रो	scarf	बर्को/लूहूप (barko/luhup)
बाहिरीकोट/बरमकोट	overcoat	बरमकोट (baramkot)
बाहुलो	sleeve	बाहुला (bāhulā)
बर्दी/ड्रेस	uniform	बर्डी (bardi)
ब्लाउज	blouse	बूलूस/बलाउज (balāuj/bulus)
मखमल	velvet	मखमल (makhamal)
मलमल/सूती	linen	मलमल/सूती (malamal/suti)
मैन कपडा	oil clothes	मईन बढेन (main badhen)
मोजा/जुराफ	socks	जुराप (jurāp/mojā)
रेशम	silk	रेशम (resam)
लहंगा/घाँगर	skirt	घागर (ghāgar)
लुङ्गी	lungi	लुङ्गी (lungi)
सूटको कपडा	suiting	सूटओं बढेन (suton badhen)
सिरक/दोलाई	quilt	फास/सीरक (siraka/phās)
सारी	sadi	सारी (sāri)

(ड) गहना र जुहारत (Ornaments & Jewels)

औंठी/मुन्द्री	ring	गूठली (guthali)
बाजू, बाँही	bracelet	बालो (baalo)
काँटा, चिम्टी	hairpin	चीमटी (chimati)
चुरा, बाला	wristlet	गेल/बालो (gel)
चुरा, बाँही	bangle	गेल/बालो (gel)
चाँदी, रजत	silver	रूपी/रुपा/चाँडी (rupi/rupā/chāndi)
जुहारत, भुषण	jewellery	गहना (gahanā)
भुम्का (कानका)	ear stud	बीरफूली/भुम्का (jhumkā)
ढुङ्गी, मुन्द्री	ear ring	ढुङ्गी, मून्ड्री (Dhungri, mundri)
मुन्द्रा	ear ring	बीरबल (birbal)
नत्थी	nose rope	नट्ठ (nattha)
नीलेश्वर रत्न	zircon	रट्ठ (ratna)
पुलक, दुधे पत्थर	opal	पुलक (pulaka)
फूली	nose pin	फूली (phuli)
नीलम, नीलमणि	sapphire	नीलम (nilam)
पन्ना, यूँ	emerald	पन्ना (pannā)
पदक, तक्मा	medal	टक्मा/फुली (takmā/phuli)
पाउवेब, घुंगुरा	anklet	भर्रा/घुंगुरा (jharrā/ghungrā)
पुष्पराज, पारदर्शक मणि	topaz	पुष्पराज (pusparāj)

बाजु, बाजुबन्द	armlet	आर्मलेट (armaleta)
बुँलाकी	nose ring	बुँलाकी (bunlāki)
बुरुच	brooch	बूरुच (burucha)
मणिक, मानिक	ruby	ग्याच रट्न (gyācha ratna)
मुकुट, शिरपेच	crown	मूकूट (mukuta)
मुगा	coral	मूगा (mugā)
मोती	pearl	मोटी (moti)
शिरफुल, च्यापा	clip	लूसार/मीच्याप (lusār/michyāp)
सिक्रि, साङ्लो	chain	साङ्ला/सीक्री (sānglā/sikri)
सिरबन्दी	head locket	टालूछ्याक/लूछ्याक (tāluchhyāk)
सुन	gold	गे/गेर (ge/ger)
हार, तिलहरी, कन्ठी	necklace	टीलहरी/कन्ठी (tilahari/kanthi)
हीरा	diamond	हीरा (hirā)

(च) घरेलु समान/ईमाओं समानको (Household articles)

अगेनो, चुल्हो	hearth	आरहूम/म्हेडाम (ārhum/mhedām)
आल्मारी	almirah	आलमारी (ālmāri)
आलमारी, दराज, तासी	cupboard	टासी (tāsi)
ओछ्यान, पलड	bed	ओछ्यान/पलड (ochchhyān/palang)
ओखल, खल	mortar	ओखल (okhal)
ईस्त्री	iron	आईरन/ईस्टीरी (āiran/istri)
ईन्धन	fuel	कासी (kāsi)
ऐना, दर्पण	mirror	अईना (ainā)
कलम	pen	रीक्मा/कलम (rikmā, kalam)
कचौरा, प्याला	cup	बटूको/बडको (batuko)
कम्बल, काम्लो	blanket	कम्बल (kambala)
कराही	caldron	करही (karahi)
काईयो	comb	साट (sāt)
काँटा, शूल	fork	काँटा (kāntā)
किस्ती, थाली	tray	ठाली/ट्रे/ट्रे (thāli/tre)
कुची, बुरुस	brush	बूरूस (burus)
कुचो	broom	बढनी (badhani)
कुर्सी, मेच	chair	कूरची (kurchi)
खरानी	ash	बडाप (badapa)
खरेटो	broom	खरकचा (kharakhachā)
खडकुँलो, फोसी	cauldron, caldron	खोप्या/खरकडा (khopyā)
गद्दी, डसना	bolster	गड्डी/गड्डा (gaddā)
गाग्रो	jar	गागरी (gāgri)
गोडा/जुत्ता पुछ्ने सुकुल	doormat	गलाम म्याट/हील सीट (galām myāt)
गुन्द्री, चटाई, सुकुल	mat	गून्डरी (gundari)
धूवाँकस, चिमनी	chimney	खू चीमनी (khu chimani)
धुम (छाता)	Umbrella (made from leaf & Bamboo)	स्यागू/छाँटा (syāgu)

घर	house	ईम (ima)
चम्चा	spoon	चमस (chamas)
चाल्नी, चाल्नु	seive	चाल्ना (chālnā)
चाबी, साँचो	key	चाबी (chābi)
चिम्टा, सनासो	pincers	सीगाप (sigāp)
चाल्नी (धातुको जाली)	grate	जाली (jāli)
चूल्हो	stove	आरहूम/महेडाम/ईस्टोभ (ārhum)
छडी, लौरो	stick	डाङ्गा (dānggā)
भोला	bag	म्हान (mhān)
भया	widndow	जीगा (mhān)
टाहालो	piece of clothes	टाहाला (tāhālā)
ठेकी	jar (wood)	सीङमाङ/ठेकी (singamānga/ theki)
डालो	bamboo basket	गीरहीङ (girhing)
डोको	basket	ढाकर (dhākar)
डोली	palanquin	डोली (doli)
डोरी, रसी	string	लहारा/डोरी/रसी (laharā/dori)
ढ्वाङ, बट्टा	canister	ढ्वाङ/बट्टा (dhwāng/battā)
ढोका	door	गलाम (galām)
तराजु, तुलो	balance	पार/टूलो (pār/tulo)
तन्ना	bed-sheet	टन्ना (tannā)
तार	wire	टार (tār)
ताला, ताल्चा	lock	टाल्चा (tālchā)
थाल, रिकाबी	plate	ठाल (thāl)
थूकदानी, कफदानी	spittoon	ठोहडानी/ठूकडानी (thohadāni)
डाडु	ladle	डाडू (dādu)
दन्तमञ्जन	toothpaste	स्याक ठूट (syāk thut)
दन्त चूर्ण	tooth powder	स्याक पाउडर/स्याक ढूलो (syāk pāudar)
दाँत कोट्याउने सिन्का	toothpick	स्याक कोट्याट्च सिन्का
दाउरा	firewood	सीङ/जूट्के सीङ (sing/jutke sing)
दीयो, बत्ती	lamp	मीजूरह/ढेब्री/बट्टी (dhebri/batti)
धारा	tap	कठरा, ढारा (katharā)
धूपदानी, धूपौरो	censer	ढूपडानी (dhupadāni)
पीङ, भलुङ्गो	swing	पीङ/डाँडी (dāndi)
पेरुङ्गो	bamboo basket	पेरुङ्गा/कोर्का/फ्याहा (korkā)
फूलदानी	flower-vase	सारडानी (sārdāni)
बाकस, बट्टा	box	बाकस (bākas)
बट्टोको, डबका	bowl	बट्टोको, डबका (batuko, dabakā)
बरफ राख्ने बाकस	ice-box	बरफडानी बाकस (baraphadāni bākas)
बाल्टी	bucket	बाल्टीन (bāltin)
बेलना	rolling pin	बेलना (belanā)
बोरा, थैलो	sack	साना/कीरपेक/ढोकरा/बोरा (sānā/kirapek/dhokrā)

बोटल, शीशी	bottle	बोटल (botal)
भाँडो	pot, container	भाँडा (bhāndā)
भाँडाकुँडा	utensil	भाँडाकुँडा (bhāndākundā)
भुङ्गो	cinder	भूङ्ग्रा (bhungrā)
मैनबत्ती	candle	मईनबट्टी (mainabatti)
मट्टितेल	kerosene	भासिडी/मट्टीसीडी (jhāsidi/mattisidi)
मदानी	churner	मढनी (madhani)
रिकाबी, थाली	saucer	ठाली (thāli)
लुगा राख्ने दराज/तासी	wardrobe	बढेन डाच डराज (badhen dācha darāj)
लेख्ने फल्याक	table desk	डेस्क (deska)
सन्दूक	safe	मढूस (madhus)
सलाईको काँटी	match stick	सलाईओ काँटी (salāio kānti)
सरौता	nut cracker	सरऊँटा (sarauntā)
सिलाई सूईरो	knitting needle	रूप्च आर्चा (rupcha ārchā)
सियो	needle	आर्चा (ārchā)
सिरक, दोलाई	quilt	फास/सीरक (phās/sirak)
सिरानी, तकिया	pillow	सिरानी/लूबाटमा (sirāni)
सिरानीको खोल	pillow cover	सिरानी हूप्मा (sirāni hupmā)
सुराही	flagon	सूरहाई (surhāi)
सोली, नली	funnel	ग्योक/सोली (soli)
हुक्का, सोते	hookah	हुक्का (hukkā)

(छ) संगीत र बाद्यबादन/डाहाल्हीड ड डाहाचको

(Musical instruments)

खैजडी	tabor	खईजडी/डम्फा (khajjadi)
गितार	guitar	गीटार (gitār)
घन्टा	bell	घन्ट (ghanta)
ढोल	drum	ढोलकी (dholaki)
ढोलक	tomtom	ढोलक (dholaka)
ट्याम्को	tabor	ट्याम्को (tyāmko)
डम्फू	tabor	डम्फू (damphu)
तुरही	clarion	टूरही (turahi)
थैले बाजा, न्याउली बाजा	bagpipe	ब्यागपाईप (byāgapāip)
दमाहा	drum	बाजा/डमाहा/नगरा (bājā/damāhā)
नगरा	drum	बाजा/नगरा (bājā/nagarā)
पखबाज	tambourine	पीयानो (piyāno)
बाँसुरी, मुरली	flute	मूरली/बाँसुरी (bānsuri)
बीन-बाजा	mouth-harmonica	बीन बाजा (bin bājā)
बिगुल	bugle	बीगूल (bigul)
बेन्जो	benjo	ब्यान्जो (byānjo)
भ्वाईलीन	violin	भ्वाईलीन (violin)
मूर्चुङ्गा	jew's harp	मूरचूङ्गा (murchunggā)
मादल	madal	माडल (mādal)

शहनाई	clarinet	सहनाई/सहना (sahanāi)
सारंगी	harp	सारङ्गी (sāranggi)
सितार	sitar	सीटार (sitār)
सिठी	whistle	सीठी (sithi)
हारमोनियम	harmonium	हारमोनीयम (hârmoniyam)

(ज) खाद्य पदार्थ/ज्याजकूरा (Cereals & Eatables)

अचार, सितन	pickle	छोप/अचार (chhop)
अनाज, अन्न	grains	अन्न (anna)
अफिम, पोस्ता	poppy	अफिम (aphim)
कफी	coffee	कफी (kaphi)
कीमा	mixed meat	कीमा (kimaa)
केराउ, मटर	pea	केराऊ (kerāu)
कुल्फी	ice cream	आईसकिरिम (āisakirim)
कुखुराको मासु	chicken	ग्वास्या (gwaasyaa)
कोदो	millet	राङ्क्वा, पाङ्डूर, मारामछो (rāngkwā)
खोले, जाउलो	gruel	फाँडो, जउली/खोल्या (phāndo, jauli)
खाजा, चमेना	snacks	रईसी/अरनी (raisi/arni)
खाना	food	ज्याट (jyāt)
खसी/बाखाको मासु	mutton	रहास्या (rhāsya)
गहूँ	wheat	गहूँ (gahun)
गाई/गोरुको मासु	beef	हँट/बार्डाओ स्या (henta/bardāo syā)
गाजर	carrot	गाजर (gājar)
गोलभेंडाको चटनी	tomato ketchup	गोलभेडऊ छोप (golibhantau chhopa)
गोलभेंडा	tomato	गोलभेंडा (golibhendā)
गुन्द्रुक	gundruk	गानरूहू/गून्डूरूक (gaanruhu)
घिउ	ghee	घीऊ (ghiu)
चना	gram	चना (chanā)
चामल	rice	छूरू (chhuru)
चिया	tea	चीया (chiyā)
चिउरा	beaten paddy	चीऊरा (chiurā)
चिनी	sugar	जीस्च/जीच/चीनी (jicha/chini)
छुर्पी, पनीर	cheese	छूरपी, पनीर (chhurpi, panira)
जौ	oat/barley	जऊ (jau)
जौको पीठो	oatmeal	जऊओ पीठो (jauo pitho)
तरकारी, तिहुन	curry	मेट (met)
तर, मलाही	cream	टर/मीटर (tar/mitar)
तिल	sesame	मीन (min)
तेल	oil	सीडी (sidi)
दाल	pulse, dal	डाल (dāl)
दिउँसोको भोजन	lunch	नमसीनओ ज्याट (namsino jyāt)
दूध	milk	डूट (dut)
धान	paddy	छोसान (chhosān)

पाउरोटी	loaf	बेस्काम/बेस्काड (beskām)
नौनी घिउ	butter	नऊनी (nauni)
पानी, जल	water	डी (di)
पीठो, आँटा मैदा	flour	बेभोक (bebhok)
फापर	buckwheat	फापर (phaapar)
बरफ	ice	मूस/बरफ (baraph)
बारा	bārā	बारा (bārā)
बिस्कूट	biscuit	बीस्कूट (biskut)
भात	rice	छो (chho)
भूस, चोकर	bran	भूस/चोकर (bhus/chokar)
भुजा, मुरै	puffer rice	भुजा (bhujaa)
भेंडाको मासु	mutton	भेंडाओ स्या (bhendāo syā)
भोज, भतेर	feast	भट्यार (bhatyār)
भोजन, खाना	food	ज्याट/छो (jyāt/chho)
मकै	corn-ear, maize	मकई (makai)
मद्य, मद, जाँड	wine	हान (haana)
मही	whey	मही (mahi)
मह	honey	मह (maha)
मास	black gram/pulse	टेछो (techho)
मूला	radish	मूला (mulā)
मुसुरो	lentil	मसूरी (masuri)
मासु	meat	स्या (syā)
माछा	fish	डीस्या (disyā)
मिठाई	sweetmeat	मीठाई/जीस्च (mithāi/jischa)
मूंग	kidney bean	सीभी/मूङ्गी (sibhi)
रहर	pigeon pea	अलहर (alahar)
रातिको भोजन	dinner	नबीओ ज्याट (nabio jyāt)
रोटी, पाउरोटी	bread	बेस्काम (beskām)
रायो साग	mustard	चीनीगान (chinigān)
सागपात/तरकारी	vegetable	ल्हागान/गानमेट (lhāgān/gānmet)
सिरका, चुक	venegar	चूक/बीर (chuk/bir)
सिलटुड, मस्याम	grey-brown lentil	मूगी/मस्याड (mugi)
सूजी	semolina	सूजी (suji)
सूंगुरको मासु	pork	वाकस्या (wākasyā)

(भ्र) मसला (Spices)

अदुवा	ginger	छेबोक (chhebok)
अलैची	cardamom	अलईची (alanchi)
आलस, तिसी	linseed	आलस (ālas)
अमिलो, चुक	vinegar	बीर/चूक (bir/chuk)
कत्था, खयर	catechu	कट्ठा/खयर (katthā/khayar)
कपूर	camphor	कपूर (kapur)

कपूरसदृश वस्तु	menthol	मेन्ठोल (menthol)
कस्तूरी	musk	कस्तूरी (kasturi)
केशर, कुमकुम	saffron	केसर (kesar)
कोकेन	cocaine	कोकेन (koken)
खसखस	poppy seed	खसखस (khasakhas)
खुर्सानी	chilli	खूरसानी/ठूक्च (khursāni)
चन्दन, श्रीखण्ड	sandalwood	चन्दन (chandān)
चिराईतो	chiretta	चीराईतो (chirāito)
जाईफल	nutmeg	जाईफल (jaiphal)
जाइपत्री	mace	जाईपट्टी (jāipatri)
जीरा	fumin seed	जीरा (jirā)
जूवानो, ज्वानो	parsley, caraway	जूवानो (juwāno)
तुलसी	basil	तूलसी (tulasi)
तेजपात	casia	सीन्कउली ल्हा (sinkauli lhā)
दालचीनी	cinnamon	डालचीनी/सीन्काउली (dālachini)
धनिया	coriander	ढनीया (dhaniyā)
नुन	salt	छा (chhā)
पुदीनाको तेल	thymol	पटेनाओ सीडी (patenā o sidi)
प्याज	onion	पीयाज (piyāj)
फिटकीरी	alum	फीटकीरी (phitakiri)
फिलुङ्गे	niger	फीलूङ्गी (philunggi)
बेसार, हलेदो	turmeric	बेसार (besār)
मरिच	black pepper	मरीच (marich)
मर्चा, खमीर	yeast	मार्चा (mārchā)
ल्वाड	clove	ल्वाड (lwānga)
लसुन	garlic	आर्याक (āryāk)
सोडा, ढुङ्गे नुन	saltpetre	सोडा/ बीरेछा (sodā, birechhā)
सेन्ना, सुकाईएका पात	senna	सेन्ना (sennā)
सूठो	dry ginger	छोव्हाक्च छेबोक (chhowhākcha chhebok)
सुपारी	betel-nut	सूपारी (supaari)
सोंप, सौफ	aniseed	सोंप/सम्फू (sonp)
सखरखण्ड	sweet potato	चकर्याक (chakaryāk)
हर्रो	myrobalan	हर्रो/ठोकसीड (harro)
हिंग	asafoetida	हीड (hinga)
क्षार	alkali	छार (chhar)

(ज) सागपात/ल्हागान (Vegetable)

आलस	flax	आलस (ālas)
आलु	potato	आलू (ālu)
ईस्कूस	squash/iskusa	ईस्कूस (iskus)
करेलो	bitter gourd	करेला (karelā)
काउली, कोपी	cauliflower	काउली गोभी (kaauli/ gobhi)

कुभिन्डो	cucurbit gourd	बोमोस्या (bomosyā)
केराउ, मटर	pea	केराऊ (kerau)
गिठा	a kind of edible yam	ढमसूट (dhamasut)
घाँस	grass	घाँस (ghāns)
घिरौला	a kind of smaall gourd	घीरऊला (ghiraulā)
च्याउ	mushroom	म्हूगान (mhugān)
चिचिन्डो	snake gourd	चीचीन्डा (chichindā)
जापानी बयर	japanese plum	जापानी बयर (jāpāni bayar)
तमाखु, सुती	tobacco	टमाखू (tamākhu)
तरुल	yam	नाम्या/नामे (nāmyā)
धनिया	coriander	ढनीया (dhaniyā)
पान	betel	पान (pān)
पालक	spinach	पालङ्गी/पालक (pālangngi)
पिंडालु, कर्कलो	colocesia antiquorum	ह्याक, करकलो (hyāk)
पुदिना	mint	पटेना (patenā)
प्याज	onion	पीयाज (piyāj)
फर्सी	pumkin	कबली/कभली (kabali/kabhali)
बकाईनो	lilac	रहाबेनसीड (rhābenasing)
बदाम	almond	बडम (badam)
बन्दकोपी	cabbage	बन्डाकोपी (bandākopi)
बाँसको तामा	sisal	छूरूगान (chhurugān)
भन्टा	brinjal	भन्टा (bhantā)
रामतोरीया	lady finger	भेडारी (bhendāri)
रायोसाग	mustard	चीनीगान (chinigān)

(ट) फलफूल/स्याचवाट्च (Fruits)

अनार, दारिम	pomegranate	अनार/डारीम (anār/dārim)
अम्बा, अम्बक	gauva	बेलऊटी (belauti)
अमला	myrobalan	घ्वारमेट/अमला (ghwārmēt/amalā)
अंगूर	grape	अङ्गूर (angur)
आँप	mango	सटाक (satāk)
आलुबखडा	plum	आलुबखडा (ālubakhadā)
आरु	peach	घोर्ली (ghorli)
ओखर	walnut	ओखर (okhara)
कटुस	chesnut	भ्नीरू (jhiru)
उखु	sugar-cane	खूम (khum)
कटहर	jackfruit	कटहर (katahar)
कागती	lemon	कागती (kāgati)
काफल	berry	काफल (kāfal)
काँक्रो	cucumber	डे (nge)
किम्बु	mulberry	कीम्बू (kimbu)
केरा	banana	मचा/मोचा (machā)

खरबुजो	melon	खरबूजा (kharabujā)
ज्यामीर	citron	ज्यामीर (jyāmir)
चिनिया बदाम	grounut	चीनीया बडाम (chiniyā badām)
नरिबल	coconut	गडी/नरीबल (gari/naribal)
नासपती	pear	नासपटी (nāsapati)
निबुवा, अमिलो	big lemon	बीर (bir)
भुईकटहर	pineapple	भाकटहर/डरई (jhākatahar)
भोगते	सङ्खट्टर (sankhantra)
मेवा	papaya	मेवा (mewā)
लिची	litchi	लीची (lichi)
सुन्तला	orange	यामबीर/सन्तऊला (yāmbir/santaulā)
स्याउ	apple	बस्याफल/स्याऊ (basyāphal/syāu)

(ठ) फूल/सार (Flowers)

कमल	lotus	नालन सार/नल (nālan sār/nal)
केवँरा फूल	केवँरासार (kewanrāsār)
कोपीला	bud	पुरुङ/मीपुरुङ (purung/mipurung)
गुलबहार	daisy	गूलबहार/गुलाँची (gulbahār)
गुलाब	rose	गूलाबसार (gulābasār)
गुराँस	rododendron	पटाकसार (patāksār)
गोदावरी	chrysanthemum	गोडावरीसार (godāwarisār)
चमेली, जाई	jasmine	चमेली/जाई (chameli/jāi)
चम्पा	magnolia	चम्फा (champhā)
नीलकमलज	lilly	फीफीच नालन (phiphicha nālan)
पातीफूल	पाटीसार (patisār)
फूल	flower	सार (sār)
फक्रनु, फुल्लु	flowering	वाट्के (wātke)
मखमली	amaranths	मखमलीसार/चायाँसार (makhamlisār)
लालुपाते	euphorbos	ग्याचल्हा (gyāchalhā)
सुनाखरी	orchid	भूलेसार (jhulesār)
सयपत्री	marigold	टीहारेसार/फक्केसार (tihāresār)

(ड) बृक्षहरु/सीडको/बूटाको (Trees)

अशोक	polyalthia	असोक (asok)
अम्बक	gauva	बेलऊटी (belauti)
आँप	mango	सटाक (satāk)
काभ्रो	Ficus glaberrima	घोडसीडबार (ghonsingabār)
खनिया	Ficus cunia	आरखोट (ārkhota)
चिलाउने	घ्याङसीङ् (ghyāngasing)
चिउरी	sterculia coxinia	आरबेन (ārben)
चिराईतो	swertica purpursascens	चीराईतो (chirāito)

राइसीड	राइसीड (rāngasing)
ताड, ताडी	palm	टारी (tāri)
तितरी	tamarind	टीटीरी (titari)
पैयु	Cherry	पर्इयूँ (paiyun)
सल्लो, देवदारु	pine	आर्गी (ārgi)
बाँस	bamoo	हूँक (hunk)
राइसल्लो	cypress	राईआर्गी (rāi ārgi)
शिरिष	abbizza labbek	सीरीस (sirisa)
साल	Shorea robusta	फोकसीड (phokasing)
सिउँडी	cactus	सीउँडी (siundi)

(ढ) रुखका भागहरु/सीड (बुटा)ओ भागको (Parts of trees)

अंकुर, टुसो	germ	मीगीट/टूसा/म्वेर्च (migit/tusā)
कलमी	graft	कलमी जाट्च (kalami jātcha)
कन्द, गान्टो	bulb	गान्टा (gāntā)
काठ	wood	सीड (singa)
काण्ड, डन्डी	stem	डाल्हा/हाडा (dālhā/hāngā)
काँडो	thorn	जू (ju)
केस्रो, त्यान्द्रो	fibre	ट्यान्द्रो, केस्रा (tyāndro, kesrā)
कोपीला	bud	मीपूरुड/कोपीला (mipurung)
कोयो, बीयाँ	stone	कोया, बीयाँ/डाँठर्या छयो (koyā, biyān)
खोटो, चोप	gum	चोप/खोटो (khoto/chopa)
गर्भकेसर, स्त्रीकेशर	pistil	गर्भकेसर (garbhakesar)
गुदी	pulp	गूडी (gudi)
जटा (नरीबलको)	coir	गरीओ जटा (gario jatā)
जरो	root	म्यार्का/जरा (myārkā/jarā)
पराग	pollen	पराग (parāg)
परागकण	pollen grain	परागकन (parāgakan)
परागनलिका	pollene tube	परागनली (parāganali)
पात	leaf	ल्हा (lhā)
पुंकेसर	stamen	पूडकेसर/केसरा (pungkesara/kesara)
फूल	flower	सार (sār)
बीउ, बीजन	seed	छोयो/छयो (chhoyo/chhayo)
बोक्रा, छाला	bark/skin	मेखोक/बोक्रा (mekhok/bokrā)
रस, भोल	juice	मीडी (midi)
हाँगा, शाखा	brancha	हाँगा (hāngā)

(ण) किराफट्याङ्ग्राहरु/डूको (Insects)

अरिगाल	hornet	आरगान (āragān)
उँपियाँ	flea	बूरछूम (burchhum)
कीरा	insect	डू (du)

कमिला	ant	म्हार (mhār)
धमीरा	termite	गरा (garā)
खजुरो	scorpiaon/centepede	मन्टर म्हार/खजुरो (mantara mhār/khajuro)
खुम्लेकिरा	Larve of Cockchaser	खूम्लेडू (khumledu)
घून	Weevil	घुन (ghun)
जुनकीरी	Fire fly/glow worm	बीम्लीक/भोंबली (bimlik/bhonbali)
जुम्रा	head louse	सीक (sik)
जुम्रा	body louse	घेरेस (gheres)
भुसिलकिरा	larva	भालूडू/भूसीलडू (jhusil du)
भंगीगा	housefly	जीम्महा (jimmhā)
पुतली	butterfly	भाँपीलाप (bhānpilāp)
फट्याङ्गो	grasshopper	बोरछोम (borachhom)
वन मौरी,खाग	forest bee	सीङ्घोस/खाघों (singaghons)
बारुलो	wasp	वामा (wāmā)
भुसुना	snout, tiny black fly	भुसुना (bhusunā)
भँवरा	bimblr brr, black bee	भमरा (bhamarā)
माकुरो	spider	घरूवा (gharuwā)
मौरी	bee	घोस (ghons)
लामखुट्टे	mosquito	लामखुट्टया (lāmkhuttyā)
सूलसूले	A type of small beetle, shining moth	ग्वाम्हाँ/ग्वाम्हे (gwāmhān)
शङ्खेकीरो	snail	सङ्खेडू (sankhedu)
साङ्गो	cokroach	साङ्गले/साङ्गला (sāngle)

(त) पशु-पंक्षीहरु/बस्ट-गवाको (Animals and Birds)

ऊँट	camel	ऊँट (unta)
कछुवा	tortoise	ठोटरी/कछुवा (thotari/kachhuwā)
काग	crow	कऊवा (kauwā)
कालिज	wild pheasant	डीगवा (digwā)
कुकुर	dog	चीऊ (chiu)
कुकुरको छाउरो	puppy	छाऊरा (chhāurā)
कुखुरो	cock	गवा भाले (gwā bhaale)
कुखुरी	hen	गवामान (gwāmān)
कुखुराको चल्लो	chick	गवाजा/गवामीजा (gwājā)
खरायो	rabbit, hare	खर्हा (kharhā)
गधा	donkey, ass	गढा/गर्हा (garhā)
गाई	cow	हेंट/न्हेट (hent/ nhent)
गंगटा	crab	रें (ren)
गाईको बाच्छो	calf	बाच्छा (bāchchhā)
गोरु	ox	बारडा/ठोर (bārdā/thor)
गोही	corcodile	गोही (gohi)
गौथली	swallow	टाडसवी/गऊँठली (gauthali)

गिद्ध	vulture	गीड्ड (gidda)
घोडा	horse	घोरहा (ghorhā)
चिल	eagle	मोलो (molo)
चितुवा	leopard	चीटूवा (chituwā)
छेपारो	lizard	बारछाम (bārachhām)
छुचुन्द्रो	musk rat	चीकबीऊ (chikbiu)
जिराफ	giraffe	जीराफ/ऊँट (jirāph)
ढुकुर	dove	ढूकूर (dhukur)
न्याउरीमुसो	mangoose	न्याउरी (nyāuri)
परेवा	pigeon	परेवा (parewā)
बाघ	tiger	राँघू (rānghu)
बिरालो	cat	सूठू (suthu)
वाख्रा	goat	रहा (rhā)
बाँदर	monkey	लाखू, बाँडर (lākhu, bāndar)
ब्वाँसो	wolf	बनचीऊ (banachiu)
बनघोडा	zebra	बन घोरहा (banaghorhā)
बाम माछा	Fish like snake	बूलूङ्गा (bulunggā)
भालु	bear	भालू (bhālu)
भेंडा	sheep	भेरहा (bherhā)
भेडाको पाठो	lamb	ठूभ्या (thubhyā)
भँगोरा	sparrow	म्होरकोटयाक (mhorakotayāk)
भैसी	buffalo	भईसी (bhaisi)
भ्यागुतो	frog	रोकट्याक (rokatyāk)
मयुर, मजुर	peacock	मोजोर/मजूर (mojora)
माछा	fish	डीस्या (disyā)
मृग	deer	मीर्ग (mirga)
मुसा	rat	बीऊ (biu)
रानीचरी	ladybird	रानीग्वा (rānigwā)
लोखर्के	squirrel	लोखर्क्या (lokharkyā)
सर्प	snake	बूल (bul)
साँढे	bull	ठोर/बार्डा/बहर (thor/bardā/bahar)
सिंह	lion	राँघू (rānghu)
सूँगुर	pig	वाक (wāk)
सूँगुरको पाठो	piglet	वाक पाठा (wāk pāthā)
स्याल	jackle, fox	राङ्सीला (rāngsilā)
सुगा	parrot	सूघा (sughā)
हरिण	deer	कीस्या (kisyā)
हात्ती	elephant	खा/हाट्टी (khā/hatti)
हाँस	duck	हाँस (hāns)
हाँसको चल्लो	duckling	हाँसजा (hānsajā)

(थ) खनिज पदार्थ (Minerals)

अभ्रक	mica	माईका (māikā)
ईस्पात, सारलोह	steel	ईस्पाट (ispāt)
कसी	touchstone	कसी (kasi)
काँस	bronze	काँस (kānsa)
कोईला	coal	म्हेग्रीट/कोईला (mhegrit/koilā)
खनिज फलाम	iron ore	मीबील आर (mibil ār)
खरी, कमेरो	chalk	बोभा (bojhā)
खरी	soap stone	बोल्हूड (bolhung)
गन्धक	sulphur	गन्धक (gandhak)
गेरू	ochre, ocher	ग्याभा/गेरू (gyājhā/geru)
चाँदी	silver	रूपी/रूपा/चाँडी (rupi/rupā)
जस्ता	zinc	जस्टा (jastā)
तामा	copper	टामा (tāmā)
दर्सनढुङ्गो, पत्थर	flint	डार्सने ल्हूड/चक्र्याकल्हूड (dārsane lhung)
नीलो तूथो	blue vitrol	नीलोतूठो (nilo tutho)
पारो	mercury	पारा (pārā)
पीतल	brass	पीट्टल (pittal)
फलाम/लौह	iron	आर/भड (āra)
बिटुमेन, धातुज	bitumen	बीटूमीन (bitumina)
मट्टितेल	kerosene	मट्टीसीडी (mattisidi)
मुगा	cornelian	मूगा (mugā)
युरेनीयम	uremium	यूरेनीयम (ureniyam)
रामतिलक	yellow ocher	रामटीलक (rāmatilāk)
सिसा	lead	सीसा (sisā)
सखिया	arsenic	आर्सेनीक (ārsenik)
सुरमा, एन्टीमोनी	antimony	एन्टीमोनी (antimoni)
सुन	gold	गे/गेर (ge/ger)

(द) युद्ध सामग्री/पुन्हच सामानको (Warfare)

अभियान, सैनिक यात्रा	expedition	काल्हाना/मीपून्हत्वा (kālhanā/mipunhhwā)
आक्रमण, धावा	attack	मीपून्ह (mipunh)
क्याम्पीईन, कटक	campaign	मीघराम्हा (migharāmhā)
कवच, तनुत्राण	armour	कवच (kawach)
कारबाही	operation	पून्हठाल (punhathaala)
किल्लाबन्दी	fortification	जूड/जोड (jung/jong)
खाडल, सुरुड	trench	खाल्टा/खाडल (khālta/khādal)
गोली	bullet	गोली (goli)
गृह युद्ध	civil-war	ईम-युड्ड/ईम-पुन्ह (ima-yuddha)
घेरा	siege	घेरा काके (gherā kāke)
छापामार	gurilla	गूरील्ला (gurillā)
जलसेना, नौसेना	navy	डी आर्मी (di ārmi)

जंगीजहाज	battleship	पून्चजहाज (punchajahāj)
तोप	cannon	टोप (top)
तोपका गोला	cannon-ball	टोपओ गोला (topao golā)
नाकाबन्दी	blockade	नाकाठून/वालीम्के (nākāthun/wālimke)
पनडुब्बी	submarine	डीआड ठाहाके हेक्च जहाज
परमाणु युद्ध	atomic war	परमानू पून्ह (paramaanu punha)
प्रधान सेनापति	field marshal	सेना मीमूरुड/मीबा (senā mimurung)
बन्दुक	gun	बन्दूक (banduk)
बम	bomb	बम (bama)
बम/गोला आक्रमण	bombardment	बम गोलऊ मीपून्ह (bamgolau mipunh)
बारुद	gunpowder	बारूट (bārut)
बारुदखाना	magazine	बारूडईम (bārudaim)
विद्रोह	mutiny	बीडरोह/ऐन (bidroha/en)
भोजन सामाग्री	provisions	खरचपर्च/ज्याटको (kharchaparacha/jyātako)
मनोबल	morale	मनऊबल/गीनोबल (manaubal/ginobal)
मेसीन गन	machine-gun	मेसीन गन (mesin gan)
युद्ध	battle, war	मीपून्ह/पून्ह (mipunh/punh)
युद्ध-कौशल	strategy	मीपून्हो सीप (mipunho sip)
युद्ध-विराम	ceasefire	मीपून्हबाट (mipunh bāt)
युद्धरत राष्ट्र	belligerent nation	पून्म लेच लीस (punma lecha lis)
रक्तपात	bloodshed	हीऊकान्ड/मीहीकान्ड (mihikānd)
रंगरुटको भर्ती	recruitment	भर्ती (bharti)
रक्षा	defence	रच्छया (rachchhyā)
रक्षा कोष	defence fund	रच्छया कोस (rachchhyākōs)
राईफल	rifle	राईफल/बन्दूक (raiphal/banduk)
लडाकु, योद्धा	combatants	पून्चको/पून्च भर्मी (punchako)
विमान भेदी तोप	anti-aircraft gun	बीमान ख्वाक्च टोप (bimān khwākcha top)
विध्वंसक	destroyer-bom	स्वाहा जाट्च बम (swāhā jatcha bam)
शत्रु	enemy	सट्टूर/डूस्मन (sattur/dusman)
शीत युद्ध	cold war	क्योक्च मीपून्ह (kyokcha mipunh)
स्थल सेना	land force, troops	भाडओ पल्टन (jhango paltan)
सन्धी	treaty	मीछ्याक/मीखाट (michhyāk/mikhāt)
सेनापति	commander-in-chief	पल्टनओ मीमूरुड (mimurung)
सेनाभंग	demobilisation	सेनाभङ्ग (senābhangga)
सिपाही	solider	सीपाही (sipāhi)
हात-हतियार	armments	पून्चसाजाको/पून्चजाटको (punchasājāko)
बारुदी सुरुड/पासो	ambuse	ढराप (dharāp)

(ध) पेशा र व्यवसाय (Professions and Occupations)

अत्तर-बनाउने/बेचन	perfumer	परफूमर (parfumar)
अक्षर विन्यासक	compositor	आखरखाटाक (ākharakhātāk)
अधिवक्ता	advocate	वकील (wakil)

ईन्जीनीयर, यन्त्रकार	engineer	इन्जीनीयर (inginiyara)
औषधी बनाउने मानिस	pharmacist	उसाहा खास्च भर्मी (usāhā khāscha)
औषधी बिक्रेता	druggist, chemist	उसाहा पसल्या (usāhā pasalyā)
उपन्यासकार	novelist	आहान्या/नामरीहीया (āhānyā)
कपडा पसले	draper	बढीन आरलाच भर्मी (badhin ārlāchako)
कलाकार	artist	सीपकार (sipakar)
कसाही, बगरे	butcher	स्याआरलाचको/बूचर (buchar)
कवि	poet	रील्हीङ्ग्या (rilhinggyā)
कन्डक्टर	conductor	कन्डक्टर (kandaktar)
कामी	blacksmith	कामी (kāmi)
कारिन्दा	clerk	कलरक/बहीडार (kalarak/bahidār)
कालिगड, शिल्पी	artisan	सील्पी (silpi)
किसान	farmer	कीसानी (kisāni)
कुचिकार, स्वीपर	sweeper	सीटाहारी/स्वीपर (swipara/sitāhāri)
कुम्हाले	potter	कूमाल्या (kumālyā)
कुल्ली, भरिया	coolie	भारी बुच भर्मी/कुल्ली (bhāri buchako/kulli)
कोषाध्यक्ष, खजाञ्ची	treasurer	खजान्ची (khajānchi)
खुद्रा व्यापारी	retailer	खुजूरा आरलाचको (khujurā ārlāchako)
खोप दिने	vaccinator	खोप याहाच भर्मी (khopa yāhacha bharmi)
गद्य लेखक	prose-writer	रील्हीङ्ग्या (rilhinggyā)
गातो/खोल लगाउने व्यक्ति	book-binder	कीटाब छ्याक्चको (kitāb chhyākchako)
गायक	singer	लीङ्ग्याक/लीङ्गचको (lhingyāk/lhingchako)
गीतकार	lyrician	लीङ्ग रीक्चको (lhing rikchako)
ग्रन्थकार, लेखक	author	सास्टरी/रीक्च भर्मी (sāstari/rikcha bharmi)
गोठाले/ग्वाला	shepherd/cowherd	माहारे/माहार्या (māhāre/māhāryā)
चिकित्सक, डाक्टर	doctor, physician	जीवाटाक/डाक्टर (jiwātāk/daktar)
चित्रकार	artist, painter	नक्सा रीक्चको/लाक्चको (naksā rikchako)
चटकी, जादुगर	magician	चटक्या (chatakyā)
चालक (गाडी)	driver	डाईबर/हवाटाक्चको (dāibar/whātākchako)
चौकीदार	watchman	चऊकीडार/पाल्या (chaukidār/pālyā)
जमीन्दार	landlord	भऊ मीमूरुङ/जमीन्दार (jhau mimurung)
जुत्ता बनाउने, चर्मकार	shoe maker	सारकी/जूट्टा खास्चको (sārki/juttā khāscha)
जूहार, बाँडा	jeweller	बाँडा/सुन्हार (bāndā/sunhār)
छवीकार	photographer	फोटोगराफर (photogrāphar)
ठेकेदार	contractor	ठेकेडार (thekedār)
डकर्मी, बास्तुकार	mason	डकर्मी/ईम खास्चको (dakarmi)
तेली	oilman	सीडी चीप्चको (sidi chipchako)
दन्त-चिकित्सक	dentist	स्याक जिवाटाक (syāk jiwātāk)
दर्जी	tailor	ढोली/रूप्च भर्मी (dholi/rupcha bharmi)
दलाल	broker	डलाल (dalāl)
दूत, सन्देशबाहक	messenger	डूट/हुलाकी (dut/hulāki)
धाई, परिचारीका	nurse	सूसार्या/नर्स (susāryā/narsa)
धोबी	washerwoman	बढेन हूरचको (badhena hurchako)
नर्तक, नर्तकी	dancer	स्याहाचको (syāhāchako)

नाटककार	dramatist	गेस्मा गेसाक्चको (gesmā gesākchako)
नाविक, मल्लाह	sailor	मल्लाहा (mallhā)
निरीक्षक	inspector	जाँच्या/नीरीछक (jānchyā/nirichhak)
निर्देशक	director	रऊरा (raurā)
नेता	leader	सीरा/टालूकडार (sirā/tālukdār)
परीक्षक	examiner	जाँच्या/परीछ्यक (jānchyā)
पसले	shopkeeper	पसल्या/आर्लाकेमूचको (pasalyā)
पत्रकार	journalist	पट्रकार/ग्याचीस्या (patrakār/gyāchisyā)
पानवाला	betel-seller	पान आर्लाचको (pān ārlāchako)
पुरोहित	priest	भूसाल/वापा/उमरा (bhusāl/wāpā/umarā)
पाले, परिचर	peon	पीऊन (piun)
प्रकाशक	publisher	फोवाक/छीक्चको (phowāk/chhikchako)
प्रबन्धक	manager	व्यवस्थापक (byabasthāpak)
बीज - विक्रेता	seed seller	छयो आर्लाचको (chhayo ārlāchako)
बेरा	waiter	वाङ्या/वेटर (wāngyā)
बैठके, मुख्य नोकर	butler	मूवाँक्या (muwānkyā)
भरिया	carrier	भरीया/भारी बुचको (bhariyā)
भु-गर्भशास्त्री	geologist	आउरी/आगरी (āuri)
भान्छे, भान्से	cook	भान्स्या/फीन्चको (bhānsyā/phinchako)
माफी, मछुवा	fishman	डीस्याहारी/माफी (disyāhāri/mājhi)
मजदुर/खेताला	labour	ह्यामी (hyāmi)
मालीक, धनी	proprietor	मीमूरुङ (mimurung)
मिस्त्री, यन्त्रकार	mechanic	मीस्टीरी (mistiri)
मुद्रक	printer	छापक/छापडीच (chhāpāk/ chhāpdicha)
मुर्तिकार	sculptor	मूर्टी खास्चको/मूर्टीकार (muritkār)
यौनकर्मी	sex worker	ओभास काजुस्या (ojhās kājusya)
लेखक	writer	रीक्मी/रीक्च भर्मी/रीक्चको (rikmi/rikchako)
लेखापाल	accountant	बहीडार (bahidār)
रासायनशास्त्री	chemist	रसायनसास्ट्री (rasāyānsāstri)
राजनितिज्ञ	politician	राजनीटीग्या (raajanitigyā)
व्यापारी, महाजन	merchant	आर्लाचको/साहू (ārlāchako/sāhu)
शल्य चिकित्सक	surgeon	सील्हसाल जीवाटाक (silhsāl jiwātāk)
शिल्पकार	artisan	सीपालू/सीपकार (sipakār)
शिक्षक, अध्यापक	teacher	वापा/पाहाक्चको/मास्टर (wāpā/pāhākchako)
सफा गर्ने व्यक्ति	cleaner	भोङ्या/सीट्चको (jhongyā/sitchako)
संगीतकार	musician	डाहाचको/सङगीटकार (sanggitakār)
सम्पादक	editor	सम्पाडक (sampādak)
सार्की, मोची	cobbler	सार्की (sārki)
सुनार, स्वर्णकार	goldsmith	सुनार (sunār)
सुँडेनी	midwife	सुँडेनी (sudeni)
सिकर्मी	carpenter	सीङ्या/सीडकर्मी (singyā/singkarmi)
हजाम, नाऊ	barber	छाम चेचको (chhām chechako)
हुलाकी, हल्कारा	postman	हुलाकी/ठूरी ह्वास्चको (hulāki/thuri hwāschako)

(न) व्यवसाय/ब्यापार (/ढन्डा) (Business)

अर्थ-व्यवस्था	economy	अरुठ-ब्यवस्था/हिल्मा जोहो (artha byabasthā)
आसामी	debtor	आसामी (āsaami)
आय, आमदानी	income	आमदानी/राहाच पर्ईसा (āmadāni)
औसत	average	सालाखाला (sālākhālā)
उधारो,	credit	उधारो (udhāro)
उपभोक्ता	consumer	लोचकेट्चको (lochaketchako)
ऋण	loan	रीन (rin)
मौज्दात, बाँकी	balance	लेच/ख्योहच (lecha)
कर्मचारी, जागीरे	employee	काजूस्या/कामडारी (kājusyā)
कोष, निधि	fund	कोस/मीगोरहम (migorham)
खजाञ्जी	cashier	खजान्ची (khajānchi)
खर्च	debit	खर्च (kharcha)
खर्च	expenditure	खर्च (kharcha)
खाता	ledger	खाटा (khātā)
ग्राहक	customer	गाहाके (gāhāke)
छुट, बट्टा	discount	मीडास (midās)
जम्मा	deposit	गोम्होक्च/गोरहोम/डाच (gorhom)
जाली नोट	forged note	जाली नोट (jāli not)
तिरो, शुल्क	charges	कर/डस्तूर (dastur)
तलब, वेतन, ज्याला	pay	नीम्याक/टलब (nimyāk/talab)
धनादेश	draft	पर्ईसा बीरीन्च (paisā birincha)
नगद	cash	नगड/पर्ईसा/हील्च (nagad)
भरपाई, प्राप्ती	receipt	भरपाई (bharapāi)
भाडा	rent	भाडा (bhādā)
मूलधन, पूँजी	capital	जीलो (jilo)
फुटकर मूल्य	retail price	फाटफुट्या/भास्च मोल (bhascha mola)
बही	journal	बही (bahi)
बक्यौता, बाँकी	arrears	बक्यऊटा/माडूम (bakyaütā)
बजार, हाट	market	बजार/हाट (bajāra, hāt)
बीमा	insurance	ईन्सूरेन्स (insurens)
बिलपत्र	bill	बील (bil)
मध्यस्थ	arbitrator	खाटाक/मीघ्याड (khataaka)
माग	demand	मीडीह (mingiha)
माल-भाडा, बहन शुल्क	freight	बूचभारा (buchabharā)
मालिक, साहू	employer	मीमुरुड/साहू (mimurung/sāhu)
मुद्रा स्फीर्ति	inflation	मूड्रा म्हाक (mudra mhāk)
मुल्य ह्रास	depreciation	मोल म्हाक (mola mhāk)
रकम, धनराशि	amount	रकम/हील्च (rakam)
लाभांस	bonus	बोनस (bonas)
लेखापाल	accountant	लेखापाल/बहीडार (bahidār)
व्याख्यापत्रत्र	covering letter	हूप्च ठूरी/ठूरी हुप्मा (thuri hupmā)
व्यापारीक माल	merchandise	आर्लाचकूड माल (ārlāchakūḍ māla)

व्यापारी	merchant	बेपारी/आर्लाचको (bepāri)
लाभ, नाफा, फाईदा	profit	सरफाऊ(sarphāu)/नाफा (nāphā)
बिक्रेता	salesman	आर्लाचको (ārāchako)
वित्त, अर्थ	finance	अर्ठ/पईसा/हील्व (hilcha)
विनिमय	exchange	मीयेस/येस (miyes/yes)
सुनचाँदी बजार	bullion exchange	ग्यो रूपी बजार (gyo rupi bajār)
साभेदार	partner	साभेडार (sajhedār)
साहू, ऋणदाता	creditor	साहू (sāhu)
साहू	money lender	साहू (sāhu)
हानि, नोक्सान	loss	ख्याम्सा/खटी (khyāmsā/khati)
क्षतिपूर्ति	compensation	मीपयाक (mipayāk)

(प) लेखन-सामग्री (Stationery)

आलपिन	pin	आलपीन (ālapin)
आलमारी	almirah	आलमारी (ālamāri)
अर्धकट्टी	counterfoil	प्याकचेच/अर्धकट्टी (ardhakatti)
कटर, छुरा	cutter	चेच कुरा/कटर (checha kurā/katar)
कलम	pen	रीकमा/कलम (rikmā/ kalam)
कागज	paper	कागज (kāgaj)
क्लिप, च्यापा	clip	कीलीप (kilip)
खाम, लिफाफा	envelope	खाम (khām)
गूँद, चोप	gum	गम (gam)
गोजी किताब	pocket book	गोजी कीटाब (goji kitāb)
चुच्चो (कलमको)	nib	नीब (nib)
छाप	stamp	छाप (chhāp)
छिद्रण यन्त्र	punching machine	ख्वाकमा (khwākmā)
टिकट (हुलाकको)	postage stamp	टीकट (tikat)
टेबल	table	टेबल (tebal)
टाँचा, मोहर	seal	टाँचा (tānchā)
डस्बीन, रद्दीको टोकरी	dusbin	डस्बीन (dasbin)
तार	wire	टार (tār)
पत्ती, तास	card	टास (tās)
दर्ताबही, रजिस्टर	register	रजीस्टर (rajistar)
दैनिक-पत्र	daily paper	याकओं पट्रीका (yākon patrikā)
धारक, लिने, अड्याउने	holder	होल्डर (holdara)
नक्कल सार्ने कागज	carbon-paper	कार्बन कागज (kārbān kāgaj)
नक्शा, मानचित्र	map	नक्सा (naksā)
निमन्त्रण-पत्र	invitation-card	नीम्टो ठूरी (nimto thuri)
पत्रिका	magazine	पट्रीका/ग्याचीस (patrikā/gyāchis)
पवाँखको कलम	quill pen	मीखारओं कलम (mikhaarao kalam)
प्रतिलिपी कागज	tracing paper	नक्कल कागज (nakkal kāgaj)
फिता	tape	फीटा (phitā)
फूर्को	tag	ट्याग (tyāg)

बहीखाता	ledger	बहीखाटा (bahikhātā)
बोलाउने घन्टी	calling bell	डाहाकच घन्टी (ngāhākcha ghanti)
मसी	ink	सेही/मसी (sehi/masi)
मसी लगाउने गद्दा	inpad	सेहीडानी (sehidāni)
मिसिल, फाईल	file	फाईल/मीसील (phaail/misil)
मेट्ने, मेटाउ	eraser	मीम्हास (mimhaansa)
रबरको छाप	rubber-stamp	रबरओ छाप (rabaro chhāp)
रसिद बही	receipt-book	रसीडओ बही (rasido bahi)
रूलर	rular	रूलर (rular)
रंगीन खरी	crayon	चीहीच खरी/चीह खरी (chihicha khari)
लाहा	sealing-wax	लाहा/लाहाक (lāhā/lāhāk)
लेख्ने कागतको बुड	writing pad	रीक्च कागजओ प्याड
सीसाकलम	pencil	पेन्सील (pensil)
समाचारपत्र	newspaper	पट्रीका/ग्याचीस (patrikā, gyāchis)
सरेस, टाँस्ने	glue	मीलाहाक/लाहाक (milāhāk)
सादा कागन	blank paper	साडा कागज (sadā kagaj)
सोली, बिको	cork	बूरक्या/बूजो (bujo)
हुलाक-पत्र	post-card	हूलाक कार्ड (hulāk kārd)

(फ) रंगहरु/चीह (Colours)

रंगीन	colourful	चीहीच (chihicha)
सेतो	white	बोच (bocha)
सेतै/बढी सेतो	white/whity	फोक्साल्टई (phoksāltai)
गाढा सेतो/बढी सेतो	dark white	फोक्साल्ट (phoksālta)
रातो	red	ग्याच (gyācha)
गाढा रातो	dark red	चीरहाट्च (chirhātcha)
नीलो	blue	नीलो/फीफीटाऊँ (nilo/phiphitaun)
हरीयो	green	फीच/फीफीच (phicha/phiphicha)
पहेँलो	yellow	वोर्च (worcha)
पहेँलो	yellow	ढोकरोट्च (dhokrotcha)
कालो	black	चीक्च/चीहीच/चीक्लीम्च (chikcha)
कलेजी	dar kedis	कलेजी/मीसीन्या चीह (kaleji)
बैजनी	brinjal/purple	बईजनी/भन्टा चीह (baijani)
खैरो	brown	पोहोङ्च/पोङ्च (pohongcha)
रंग लगाउनु	to make colour	चीहाक्के (chihākke)
रंगीनु	to colour	चीहके/चीहीके (chihake/chihike)
ईन्द्रेनी	rainbow	त्राभु/याँभू (yānbhu)

(ब) स्वाद/जाप (taste)

अमिलो	sour / acid	बीर्च (bircha)
गन्हाउनु	bad smell	सुहिम नामम्के (suhima nāmke)
बसाउनु	smell	नाम्च/नाम्के (nāmcha/nāmke)

गुलीयो	sweet	जीच (jicha)
नुनीलो	salty	छाच/छाके (chhāke/chhācha)
तितो	bitter	खाच (khācha)
टर्णे	tasteless, bitter	पाक्च (pākcha)
पन्यालो/पातलो	watery	डीस्च (discha)
कुहिएको	decay/to rot	घेरेल्च/सुहिच (gherelcha/suhicha)
तातो	hot	जोस्च/खान्च (joscha/khāncha)
चिसो	cold	क्योक्च (kyokcha)

(भ) ब्रमाण्ड/बिज्ञान तथा प्रकृती (Universe/Science & Nature)

ईन्द्रेनी	rainbow	त्राभु/याँबू (yānbu)
कुहिरो	mist, fog, haze	ड्याम्बू (dyāmbu)
पानी	water	डी (di) (मगर खाम/पाडमा री /ri)
आगो	fire	म्हे (mhe)
चन्द्रमा	moon	ग्याहॉट (gyānhot)
तारा	star	टूगा (gyānhot)
सूर्य	sun	नाम्खान/नमखान (nāmghan)
ढुङ्गा	stone, calculus	लूड (lhung)
माटो	soil	भा (jhā)
रुख	tree	बूटा/सीड (butā/sing)
जाडो	cold	जुम्च (jumcha)
तातो	hot	जाल्च/खान्च (jalcha/khāncha)

(म) तुलना/बिशेषता (comparison)

तातो	hot	जाल्च (jalcha)
अग्लो	tall	घाङ्च (ghāngcha)
गर्मी/न्यानो	warm/hot	खान्च (khāncha)
तातो/न्यानो	warm/hot	जाल्च (jālcha)
जाडो	cold	जुम्च (jumcha)
चिसो	cold	क्योक्च (kyoklcha)
लामो	long	लोट्च (lotcha)
हॉचो/छोटो	shrot	टून्च (tuncha)
सेतो, गोरो	white	बोच (bocha)
कालो	black	चीक्च/चीक्लीम्च (chikcha/chiklhimcha)
छोटो	short	टून्च (tuncha)
मोटो	fatty	ढेस्च (dhescha)
डुब्लो	thin	रुट्च (rutcha)
राम्रो	well, good	सेहच/स्वाद्या (sehecha/swadhyā)
नराम्रो	bad	मास्वाद्या/मासेहेच (māswādhyā)
खुसी	glad	मराङ (marāng)
दुःखी	sad	डूखी/मीवीक/मीवीहाक (dukhi)

(य) दिशा/फेन (direction)

दिशा	direction	फेन (phen)
आकास	sky	नम/नाम (nam/nām)
पाताल	underworld/hell	भा-म्हाक/नर्क (jhā-māk/narka)
उत्तर दिशा	north	ढेमफेन (dhemaphen)
दक्षिण	south	लीटफेन/डक्खीन (litphen)
पश्चिम दिशा	west	कीमफेन (kimphen)
पूर्व दिशा	east	फेरफेन/पूर्ब (pheraphen)

(र) सर्वनाम/मीआरमीन (pronoun)

उ/उनी	he/she	होस/होसई/आसे/आसई (hosa/asai)
उ/उनी (सम्मान गर्दा)	he/she (in respect)	होसको/आसको (hosko/āsko)
उनीहरु	they	होसको/आसको (hosko/āsko)
ढोका	door	गलाम (galām)
तँ, तिमि	you	नाङ/नीङ (nāng/ning)
तपाईं, हजूर	you	नाक्को/नाको/नाहाको (nākko/nāko)
मेरो	my	ङऊ (ngau)
म	I	ङा (ngā)
मलाई	me	ङाके (ngāke)
हामी	we	कान/कानको (kān/kānko)
हामीहरु	we	कानको (kānko)
हाम्रो	our	काङकुङ/कानकूङ (kānkung)

(ल) साहित्य/लेखन (literature/writing)

कथा	story	आहान (āhān)
लघुकथा	short story	टुन्च आहान (tuncha āhān)
कविता	peom	रील्हीङ (rilhing)
छन्द	rhythn	लय (laya)
गीत	song	लीङ (lhing)
निबन्ध	essay	मीरीक (mirik)
यात्रा संस्मरण	traveling article	छरह्यारीक (chharhyārik)
पाठ	lesson, topic	पोङ (pong)
दैनिकी	diary	याकरीक/डायरी (yākrik)
चिठी, पत्र	letter	ठूरी (thuri)
लेख	article	रीक (rik)
अक्षर	alphabet, letter	आखर/अक्खा (ākhar/akkhā)
उपन्यास	novel	लोटाहान/नामरीही (lotāhān)
पत्रिका	newspaper	ग्याचिस/पट्रीका (gyāchis/patrikā)
लेख्नु	write	रीक्के (rikke)

पढ्नु	read	परहीस्के / पढीस्के (parhiske/padhiske)
गाउनु	sing	लहीङ्के (lhingke)
हास्यब्यंगकार	comedian	मोखच्या (mokhryā)

(व) समय (time)

दिन	day	याक (yāk)
आज	today	छीनीड (chhining)
परिस	day after tommorrow	आप्परीन (āpparin)
हिँजो	yesterday	टीस्यानीड (tisyāning)
अस्ती	day before yesterday	खयाक्नीड (khayākninga)
विगत	past/in past day	खयाक (khayāk)
बिहान, बिहानी	mornig	गोराक (gorak)
दिउँसो	afternoon/noon	नमसीन (namsin)
साँभ	evening	चमरलाक / नबीलाक (chamarlāk/nabilāk)
राती	night	नबी / नम्बी (nabi/nambi)
साल, वर्ष	year	ल्लेस (lhes)
बज्नु	O' clock	डाक्के (ngākke)

(श) बिबिध (Miscellaneous)

नयाँ	new	मीनाम (minām)
आत्मा	soul	ऊङ्ग्या (unggyā)
ईच्छा	will	मीजाक / मीभड (mijāk)
क्रमशः	serially	नीङ्गारई (ninggārai)
डढेलो	fire burn	बाङ्गरो / म्हे जोस्च (bangro/mhe)
देश, राष्ट्र	nation	लीस (lis)
धन्यवाद	thanks	जीलऊ / लास्सो (jilau/lāssō)
नमस्कार गर्छु	greetings	भोरलाड / भोरले (jhorlāng/jhorle)
नमस्कार / अभिवादन	greetings	मीभोर / भोर / जडऊ (mijhora)
पण्डित / पुरोहित	priest	वापा / ऊमरा (wāpā/umarā)
बिद्यार्थी	student	सीप्या / ईस्कूल्या (sipyā)
बन्चरो	axe	आर्हवा / आर्वा (ārhwā/ārwa)
माया	love	रो / रोह / माया (ro/roha/maya)
रीस / घृणा	anger, hate	जाम्छो / ड्हेरेक (jamchho/ngherek)
लास	deceased	सीवाट (siwāt)
शुद्ध	pure	भर्रा (jharrā)
शिक्षक, पुजारी, नेता	teacher, priest	वापा (wāpā)
सम्मान	respect, honour	मनीटा / मानमनीटा (manitā)
स्वतन्त्र	independent	फूक्का (phukkā)
स्मरण	remembarance/memory	हेक्का / ह्याखा (hyākāhā)
हवस	O.K.	जीया / जीउ (jiyā/jiu)

..... आदि ।

क्रियापद शब्दकोश

Dictionary of verbs (Nepali-English-Magar Dhut)

मगर ढुट सिक्न सजिलो होस भन्ने आशाका साथ यहाँ क्रियापदको शब्दकोश दिईएको छ । नेपाली वा अँग्रेजी मात्र जान्ने र मगर ढुट भाषा सिक्न जिज्ञासुहरुलाई नेपाली वा अँग्रेजीको क्रियापदबाट मगर ढुटका क्रियापदहरु यहाँ सजिलो गरि पाउन सक्ने गरि दिईएको छ । आउंदा संस्करणहरुमा अब यसलाई परिमार्जित र कमजोरीहरुलाई सुधार गर्दै लगिनेछ । Dictionary of verb will helpful to learners of magar dhut, because here is presented as directly translated form of root of verb which is easy to find out. In future, It will be amended as readers, learners suggestion in further editions.

अ (a)

अँगाल्नु /to take, to accept/ - लाके, मन्डीके, lāke, mandike

अँचेट्नु /to press, force/ - ईक्के, ikke

अँचेटीनु /to be press, forcefully/ - ठीहीके, thihike

अँठ्याउनु /to squeeze, to press/ - ईक्के, ikke

अँठीलो हुनु /to be strong, hard/ - ठीहीके, thihike

अकमकिनु /to be confused/ - हाके, हाअके, टोल्हास्के, hāke, tolhāske

अकासिनु /to go up in sky/ - घाङ्के, नमलाक घाङ्के, ghāngke, namlāk ghāngke

अग्लो हुनु, अग्लिनु /to be tall/ - घाङ्के, ghāngke

अग्ल्याउनु /to make tall/ - घाङ्गाक्के, ghāngākke

अघाउनु /to be satiated/ - र्हास्के, rhāske

अटाउनु /to contained, to hold/ - सीन्हके, sinhke

अडकल्नु /to guess, estimate/ - अडकल्डीके, adkaldike,

अडकनु /to jam, to stopped, to be obstruct/ - हाके, hāke

अड्काउनु /to cause to stick, cause to obstruct, to postpone/ - हाक्के, hākke

अडिनु (केही सोचर अडिनु) /stop, stand by thinking something/ - टोङ्क्के, tonghke

अत्तालिनु /to be agited, hurried/ -

अट्टईस्के, भोस्के, attaiske, jhoske

अत्याउनु /to make hurry, to make confuse, to frighten/ - भोसाक्के, jhosākke

अन्कनाउनु /to hesitate/ - कराके, karāke,

अनुभवी हुनु /to be experience/ - खारीस्के, khāriske

अन्वेषण गर्नु /research, inovation/ - पाके, pāke

अनुहार धुनु /face washing/ - मेस्के, meske

अपहरण गर्नु /to kidnap/ - जोक्के, jokke

अपहरण गराउनु /to make kidnap/ - जो काक्के, jokākke

अभिवादन गर्नु /to greet/ - भोर्के, jhorke

अमिल्याउनु /to meke sour/ - वीराक्के, tonghke

अह्नाउनु /to order, to command/ - अर्

हईट्के, arhaitke

अर्जाप्नु /to sharpen a weapen or cutter, to put temper on a blade of cutter/ -

आर्जाप्के, ārjāpke

अर्थिनु /to have meaning, to be clear/

- मेठरलक लेके, भोङ्के, metharlak leke, jhongke

अलमलिनु /to be confused, to be puzzeled/ - अलमईस्के, हाअके, हाके, almaiske, hāke

अलिपनु /disappear/ - म्हाके, आर्चीके,

mhāke, ārchike

आ (ā)

आँखा बन्द गर्नु /to close eye, not concern/

- चिल्लीम्के, chilhimke

आउनु (तलतिरबाट)/come from downward/ - ऊङ्के, ungke

आउनु /to come/ - राहाके, rāhāke

आड दिनु /to give protection, to cover/ - हुप्के, hupke

आडेस लाग्नु /to be support, to lean/ - ठो न्के /thonke/

अण्डा पार्नु /to give egg/ - रहुके, rhuke

आतुर हुनु /curious, energetic/ - चोङ्के, chhonghke

आत्तिनु, समस्यामा हुनु /to be nervous, to frighten, to be in problem/ - फसाहाके, phasāhāke

आत्तिनु /to be hurried/ - फोन्जोके, फोरजोके, फोरभोके, phonjoke, phorjhoke

अत्तलिननु /to frighten/ - बीरहीके, birhike, आवश्यक हुनु /to be need/ - चाहिस्के, चाहिस्के

आरोप लगाउनु /to accuse/ - लोक्के, lokke

इ (i)

इच्छुक हुनु /to be will, wish, desire/ - जाक्के, गीन लेके, jākke, gin leke

इन्कार्नु /to refuse, to deny, to disagree/ - मामन्डीके, माजाक्के, māmandike, mājākke

ई (ī)

ईन्धन वा दाउरा बाल्नु /using fuel/ - जुट्के, jutke

ईज्यत गर्नु /to do prestige/ - मन्डीके, मनीटा जाट्के, mandike, manitā jātkē

उ (u)

उकास्नु /to lift/ - गराङ्के, garāngke

उकेरा लगाउनु /to weed/ - माल्के, mālke

उक्कनु /to break open/ - खेउके, kheuke

उखेल्नु /to dig up, to excite/ - हुट्के, hutke

उड्नु /to be drowsy, to doze/ - ओङ्के, ओङ्के, onghke, ongke

उचाल्नु /to lift/ - गराङ्के, garāngke

उचालिननु /to be lifted, rise, to lighten/ - गराङ्चीस्के, garāngchiske

उछिन्नु /to overtake, go ahead/ - रीट्के, ritke

उठ्नु /to get up, aware/ - सोके, soke

उठाउनु /to lift/ - गराङ्के, garāngke

उठाउनु /to make get up, aware, rise, erect/ - सोट्के, sotke

उठाउनु, जम्मा पार्नु /to collect/ - गोहोके, gohoke

उठाउन लगाउनु /to make lift/ - गराडाक्के, garāngākke

उड्नु /to fly/ - भुरके, bhurke

उडाउनु /to make fly/ - भुरुक्के, bhurukke

उत्सुक हुनु /curious, energetic/ - चोङ्के, chhonghke

उत्तेजीत हुनु /to be exiting, thrilling, provocation, stimulating/ - सेरहेङ्के, serhengke

उद्घाटन गर्नु /to do opening/ - फोके, phoke

उदाउनु /to rise/ - फेरुके, फेरुके, pherhke

उघार्नु /to open, to uncover/ - च्याट्के, chyātke

उन्नु /to thread (as beads on a string)/ - रुपके, भीलीक्के, rupke, jhilikke

उफ्रिनु /to jump/ - फोन्भोके, फोरभोके, उफारीस्के, खाङ्के, phonjhoke, phorjhoke, uphāriske, khāngke

उबार्नु /to save, to cause to be left over/ - जोगडीके, उबारडीके, jogadike, ubārdike

उब्जनु /to germinate, to grow/ - गीट्के, gitke

उब्जाउनु /to cause to grow/ - गीटाक्के, gitākke

उभिनु /to stand, to erect, to stop/ -

टोरोस्के, टोङ्क्के, toroske, tonghke
 उभ्याउनु /to cause to stand, to casue to erect/ - टोरोसाक्के, टोङ्हाक्के, torosākke, tonghākke
 उम्रनु /to germinate, to grow/ - गीट्के, फुहुके, gitke, phuhuke
 उमानु /to cause to grow/ - गीटाक्के, gitākke
 उम्कनु /to scape, to be free, to release/ - फस्के, जोहोके, भीस्के, phaske, johoke, bhiske
 उम्लनु /to be boil/ - हाट्के, hātke
 उमालनु /to make boil/ - हाटाक्के, खान्हाक्के, hātākke, khānhākke
 उरालनु /to throw up/ - गराङ्म लोहोके, garāngma lohoke
 उर्लनु /to be tossed up, to surge up/ - ल्हुङ्के, ल्होङ्के, lhongke, lhungke
 उल्टनु /to be reverse/ - ल्हेस्के, lheske
 उल्ट्याउनु /to cause to reverse/ - ल्हेट्के, lhetke
 उसीनु /to cook by boiling or use steam/ - मुङ्के, mungke

ऊ (ū)

ऊत्तम हुनु /to be excellent, well, golden/ - गेरुके, gerke

ए (e)

एकोहोरिनु /to be concentrate, to be one sided/ - काट्लाक ल्हेस्के, काहोर्यास्के, melhākāt lheske, kāhoryāske
 एकोहोर्याउनु /to cause to concentrate, to performe once/ - काट्लाक ल्हेसाक्के, काहोर्यासाक्के, kātlāk lhesākke, kāhoryāsākke

ऐ (en)

ऐँठनु /to twist, to sprain, to opress/ - बाङ्गाईस्के, फेट्के, ..., bānggaiske, phetke

ओ (o)

ओइरनु /to drop (rice, pulse, corn etc

into pot or mill), to attack/ - ओईरो काके, ओईरट्के, काल्हान्के, oiratke, kālhānke
 ओईलनु /to fade, becoming dry/ - छो कान्के, ओर्च छान्के, chhokānke, orcha chhānke
 ओकलनु /to vomit/ - वोक्के, wokke
 ओगटनु /to occupy, to cover, to protect/ - हुप्के, hupke
 ओछ्याउनु /to spread or lay our for bedding, to make one's bed/ - टाङ्के, tāngke
 ओडालनु /to stir with a laddle while boiling/ - घ्वाट्के, ghwātke
 ओढनु /to cover, to wear/ - पुहुके, puhuke
 ओतीनु /to be sheltered from rain/ - ओटडीस्के, otadiske, ...
 ओबाउनु /to dry, to become dry/ - सीप्के, ओबईस्के, sipke, obaiske
 ओर्लनु /to climb down, to come down/ - भाल्के, jhālke
 ओरालनु /to bring down, to take down/ - भालाक्के, jhālākke
 ओसानु /to shift; to move/ - ओन्के, राक्के, ओसारडीके, onke, rākke, osardike
 ओसिनु /to be damp, moisten/ - ओसईस्के, osaiske,

औ (au)

औँल्याउनु /to point out by finger/ - टनाक्के, tanākke,

क (ka)

कक्रनु /to become stiff (from cold)/ - टेर्हे न्के, terhenke
 कख्याउनु /to keep in lap/ - कुहुके, kuhuke
 कज्याउनु /to cause to work/ - काजुसाक्के, कजईट्के, kājusākke, kajaitke
 कटाउनु /to make cut/ - चेटाक्के, chetākke
 कचकच गर्नु /to nag, to complain/ - इहुरके, nghurke

कठ्याँग्रीनु /to be cold/ - क्योक्के, kyokke
कठ्याँग्रीनु /to be shiver/ - टेरहेन्के, terhenke

कडा हुनु (छिप्पीनु) /to mature, hard, grow/ - राङ्के /rāngke/

कड्कनु /speak aloud in anger, or pride/ - च्याक्के, chyākke

कन्नु /to emit low cry, to speak with hesitation/ - इहुरके, कन्डीके, nghurke, kandike,

कन्याउनु /scratch/ - उक्के, ukke

कमाउनु /cause to shiver or vibrate from cold/ - चेटोक्के, बुरुक्के, chetokke, burukke

कमाउनु /to earn/ - गोम्होक्के, कमईट्के, gomhokke, kamaitke

कलह गर्नु /debate, conflict, quarrel/ - एन्के, जेन्के, enke

कराउनु /to cry out, to shout/ - च्याक्के, डाक्के, chyākke, ngākke

कहनु /to tell/ - डेके, सेटाक्के, deke, setākke

कहलिनु /to be famous/ - आरमीन केस्के, कहलईस्के, ārmin keske, kahalaiske

काँडा हुनु, काँढैकाँडा हुनु /to be thorn/ - जुके, juke

काँम्नु /to convulsion/ - होएँके, बुरुक्के, honeke, burukke

काँप्नु /to convulsion/ - बुरुक्के, burukke

काट्नु /cut/ - चेके, cheke

काढ्नु (कुखुराले चल्ला काढ्नु) /hatch/ - प्याक्के, phyākke

काउकुती लाग्नु /to be ticking, tingling, stimulation/ - क्लीहीके, klihike

काम्नु /to shiever, tremble/ - होएँके, बुरुक्के, hoenke, burukke

किच्नु /to press upon/ - फेट्के, phetke

किट्नु /to point out by finger/ - टनाक्के, खुट्टडीके., tanākke, khuttadike,

किन्नु /to buy/ - लोके, loke

किरा पर्नु /to be contaminate/ - डुके, duke

कुँडीनु /to become blunt (teeth), to broken some one's heart/ - जीम्के,,

कुच्चनु /to crash/ - कोच्याहाके, कोचोहोके, kochyāhāke, kochohoke

कुच्च्याउनु /to make crash/ - कोच्याक्के, kochyākke

कुल्चनु, कुच्नु /to step, to press/ - फेट्के, phetke

कुच्नु /to step, to press/ - फेट्के, पुचीके, phetke, puchike

कुट्नु /beat/ - डुङ्के, dungke

कुट्नु, पिट्नु /to beat/ - डाठुप्के, डाडुप्के, dāthupke, dādupke

कुटाउनु /to make beat/ - डुडाक्के, dungākke

कुटिनु /to be beaten/ - डुङ्चीस्के, dungchiske

कुद्नु /to run/ - खेरके, kherke

कुर्नु /to wait, to keep watch/ - रुङ्के, कुरके, rungke, kurke

कुर्लनु /to cry out loudly/ - च्याक्के, फाल्के, फलाक्के, chyāke, phālke, phalākke

कुहिनु /to rot, to decay/ - घेरेल्के, gherelke

केरिनु /to cross out, to be cross exam/ - रीक्चीस्के, चेके, केरडीके, rikchiske, cheke, kerdike

केलाउनु /remove impurities/ - आर्साल्के, आरछाल्के, स्वाढ्या खास्के, ārsālke, swādhyā khaske

कोक्याउनु /to having itching irritation on the tongue/ - ओसोट्के, कोकईट्के, osotke, kokaitke,

कोच्नु /to overcrowd/ - पीनीक्के, खाज्डीके, pinikke, khājdike, ...

कोट्टयाउनु /to prick, to pierce/ - कोट्टयाट्के, kotyātke

कोतर्नु /to scrach, to scrap/ - खुरुक्के, चिलीक्के, khurkke, chilikke,

कोर्नु /to comb/ - कोर्याट्के, खोर्याट्के, koryātke, khoryātke

कोरल्लु /to hatch/ - पुङ्के मुके, फ्याक्के मुके, पुम्हके, pungke muke, phyākke muke, ...

ख (kha)

खटाउनु/to appoint, to deputed, to make command/ - अरहईट्के, arhaitke

खटनु /to work hard, to tolerate/ - टक्के, खट्डीस्के, takke, khtdiske

खन्नु /to dig/ - कोहोके, kohoke

खन्याउनु /to pour out, to empty/ - ह्वाके, न्हालाक्के, चार्के, hwāke, nhālākke, chārke

खप्टनु/to overlap, to double over/ - खप्टईस्के, khaptaiske

खप्नु, सहनु /to endure/ - टक्के, टाक्के / takke, tākke/

खरिनु /to get over fried or over parched/ - खारिस्के, khāriske

खर्च गर्नु /to expense, to finish/ - म्हास्के, mhāske

खलबलिनु /to be distrub/ - खलबलीस्के, khalbaliske,

खस्नु /to fall/ - भाल्के, jhālke

खस्कनु /to fall slightly/ - पीस्के, piske

खारीनु /to be experience/ - खारीस्के, khāriske

खसाल्लु /to drop, to defame/ - भालाक्के /jhālākke/

खान तलासी लिनु /to touch, to serrch/ - सुहुके, suhuke

खानु /to eat/ - ज्याके, jyāke

खाना पकाउँदा चलाउनु /to stir/ - घ्वाट्के, ghwātke

खाली हुनु /to be empty/ - न्हाल्के, nhālke

खाली गराउनु /to make empty/ - न्हालाक्के, nhālākke

खिईनु /to rust, to be thinner because rubbing/ - मारहान्के, खिया लईस्के, mārhanke, khiyā laiske

खुईलिनु /to become bald/ - छाम भाल्के, chhām jhālke

खुईलिनु /to fade (of color), to lose the colour or freshness / - चीह भुरके, chih bhurke

खुटनु /to stich closely/ - रुपके, rupke

खुट्याउनु /to identiry, to prove, to trace/ - खुटईट्के, टीखडीके, khutaitke,

खुवाउनु /to make eat/ - ज्याटाक्के, कास्के, jyātākke, kāske

खुसी हुनु /to be glad/ - मरहाङ्के, marhāngke

खुस्कनु /to slip away, to make mistake, to be losened/ - पीस्के, piske

खेद्नु /to chase, to drive, to pursue/ - लगार्डीके, खेरेक्के, lagārdike, kherekke,....

खेप्नु /to do trip/ - खेप काके, khep kake

खेल्लु /to play/ - गेस्के, dāske

खेलाउनु /to make play, game/ - गेट्के, गेसाक्के, getke, gesākke

खोकी लगाउनु/to make cough/ - चुहाक्के, chuhākke

खोक्नु, खोकी लागनु /to cough/ - चुहुके, chuhuke

खोज्नु /search, inovation/ - पाके, pake

खोतल्लु /to dig into, to make hole/ - को होके, ख्याक्के, सुहुके, kohoke, khwākke, kohoke

खोप्नु/to to prick, to make whole, vacinate/ - खोप्के, खाक्के, khopke, khwākke

खोल्लु (कपडा, छाला, आदि) /to uncloth, took out/ - पिट्के, pitke

खोल्लु, उद्घाटन गर्नु /to open/ - फोके, phoke

खोल्सनु /took out/ - पिट्के, pitke

खोस्नु /to snatch away/ - स्याट्के, syātke

खोस्नु /scratch/ - छुटाक्के, chhutākke

ग (ga)

गडगडाउनु /to roar, to blare, to thunder/ - इहुरके, डुरके, nghurke,

गड्नु /to penetrate, to be shunk, to

be burried/ - ठाहाके, छाहाके, thāhāke, chhāhāke
 गनगन गर्नु **/to nag, to complain/** - इहुरके, nghurke
 गन्नु **/to count/** - हिल्के, hilke
 गन्हाउनु **/to stink, be bad smell/** - आर खिस्के, नाम्के, ārkhiske, nāmke
 गम्नु **/to think over/** - सोच्डीम मुके, so-chdima muke,
 गर्नु **/to do/** - जाट्के, jātke
 गर्मी हुनु **/to be warm/** - खान्के, उम्हके, khānke, umhke, ..
 गल्लु **/to melt, dissolve, tired, to confess or accept/** - म्हुङ्के, घेरेल्ले, मन्डीके, nhungke, gherelke, mandike,
 गह्वौ हुनु **/to be weaty, heavy/** - लिस्के, liske
 गाड्नु **/bury/** - छाक्के, ठाक्के, chhākke, thākke
 गानीनु **/to be full breast of female/** - गानीस्के, कर्हाङ्के, gāniske,.....
 गाभिनु **/to be included/** - चाक्कीस्के, काके, chākchiske, kāke
 गाभ्नु **/to include, to comprise, to sum/** - चाक्के, chākke
 गाली गर्नु **/to do scold, abuse, mistreatment, rebuke/** - ढीके, नार्के, dhike, nārke
 गाल्लु **/to mamke melt, dissolve, tired, to confess or accept/** - गाल्डीके, galdike,
 गिँड्नु **/to cut in pieces/** - चेके, cheke
 गिजिनु **/to talk shamelessly/** - माकराम डाक्के, mākarām ngākke,
 गिज्याउनु **/to tease, to jeer ar to laugh at/** - गीजडीके, जिस्कर्ईट्के, gijadike, jiskaitke,.....
 गीत गाउनु **/to sing/** - ल्हीङ्के, lhingke
 गुजार्नु **/to pass or spend time/** - केलाक्के, समय चेके, kelākke, samaya cheke
 गुड्नु **/to roll/** - खुरहीके, कुल्हुम्के, kulhumke, khurhike,

गुनगुनाउनु **/to grumble/** - गुनगुन जाट्के, gungun jātke
 गुत्तु **/to tie round the head or thrat/** - पुहुके, puhuke
 गुल्टनु **/to get stumble, to fail/** - खोरहोके, भाल्के, khorhoke, jhālke
 गुलियो हुनु **/to be sugary taste/** - जीके, jike
 गुहार्नु **/to cry for help/** - गुहार डीहीके, guhār ngihike
 गोडमेल गर्नु **/to weed/** - माल्के, mālke
 गोरो हुनु **/to be white/** - बोके, boke,

घ (gha)

घँस्याउनु **/to feed grass/** - घाँस कास्के, घसडीके, ghāns kāske, ghasadike, ...
 घचेट्नु **/to push/** - दुस्के, dhuske
 घटाउनु **/to reduce, to subtract/** - हीडाक्के, घटडीके, hingākke
 घट्नु **/to decrease, reduce/** - हीङ्के, hingke
 घस्नु **/to rub/** - मोल्के, molke
 घस्रनु **/to creep, to crawl/** - घसारीस्के, ghasāriske
 घिनाउनु **/to hate, to despise/** - घीन से के, ghin seke
 घुम्नु **/to tour/** - छर्याके, chharyāke
 घुमाउनु **/to make tour, to be dizinness/** - छर्याक्के, chharyākke
 घुर्नु **/to snore/** - घुर्के, इहुरके, ghurke, nghurke,
 घुस्नु **/to enter, to pass through/** - पिल्हके, pilhke
 घुसार्नु **/to cause insert, thrust/** - पील्हाक्के, pilhākke
 घोक्नु **/to learn by rote/** - घोक्डीके, ghokdike,
 घोच्नु **/to poke, to prick, to hurt the feeling/** - डुहुके, duhuke
 घोट्नु **/to rub/** - घोसोक्के, रगाडीके, ghosokke, ragadike,
 घोरिनु **/to ponder to think deeply, try to remember/** - घोरईस्के, काहोर्या छाक्के,

ghoraiske,

घोल्नु (/छान्नु जाँड) /**mix or make wine/**
- रोन्के, ronke

घ्याँक्नु /**to knock by the neck, to attack, to grab/** - ड्याक्के, न्याक्के, ngyākke, nyākke,

ङ (nga)

ड्याक्नु /**to knock down, to attack, to grab/** - ड्याक्के, न्याक्के, ngyākke, nyākke,

च (cha)

चखाउनु /**to cause to be tasted, to cause to feel uneasy experience/** - म्याङाक्के, myāngākke

चटाउनु /**to cause to lick/** - ल्हाकाक्के, lhākākke,

चड्कनु /**to flash, to rage/** - चिटीक चिटीक जाट्के, बिक्के, चड्कईस्के, chitik chitik bikke, chadkaiske,.....

चड्काउनु /**to give a slap to/** - डाठुप्के, डाप्के, dāthupke, ngāpke,

चढ्नु /**to climb, to ride, to soar/** - का(ल्हके, kālhke

चढाउनु /**to offer, to raise/** - काल्हाक्के, kālhākke,

चप्काउनु /**to cheat/** - खुस्के, khuske,

चम्कनु /**to shine, to glitter/** - टीरल्हीके, tirlhike

चम्काउनु /**to make shine, glitter/** - टीरल्हीटाक्के, tirlhitākke,

चर्कनु /**to crack, to split/** - भाट्के पाके, भाट्के, चोम्हके, bhātke pāke, bhātke, chomhke,

चर्चनु /**to use land as one's own, to cultivate land/** - हुप्के, लहो जग्गा डाके, hupke,

चर्नु / **graze, taking grass as food by cattle /** - स्यास्के, syāske

चराउनु (संगुर) / **grazing pig/** - ह्याक्के / hyākke/

चराउनु / **to graze, to tend cattle/** -

स्यासाक्के syāsākke

चलाउनु /**to move/** - केट्के, ketke

चल्नु /**to move, to waver, to be current/**
- केस्के, keske

चह्याउनु /**to feel burning sensation/** - चहरईट्के, जोम बीक्के, chaharaitke, jom bikke

चाउरीनु /**to be wrinkle/** - रुहुके, ruhuke

चाख्नु /**to taste/** - म्याङ्के, myāngke

चाड लगाउनु /**to make heap, pile, mass/** -

चाङ्के, गरीङ्के, chanke, giringke

चाट्नु /**to lick, lap, kiss/** - ल्हाक्के, lhākke

चाप्नु / **to press/** - फेट्के, phetke

चाप्नु / **to be tough, stiff, dry and hard, wrinkle/** - रुहुके, नबर्या छान्के, ruhuke, nabaryā chhānke

चाल्नु / **to sift, to sieve/** - जेम्के,

चाहिनु /**to be need/** - चहिस्के, chahiske

चिक्नु /**sexual intercourse/** - घ्याके ghyāke

चिकाउनु /**to make sexual intercourse/** - घ्याटाक्के ghyātākke

चिच्याउनु /**to shout/** - च्याक्के, chyākke

चिच्याएर बोल्नु (जथाभावी) /**to speak shouting without reason/** - फाल्के, phalke

चिढाउनु /**to offend to displease, to make angry/** - ड्हेराक्के, ngherākke

चिताउनु /**to think/** - गीन डाके, चिटईट्के gin dāke, chitaitke,

चिथोर्नु /**to tear/** - च्याट्के, chyātke

चिनिनु /**to be introduced, to be familiar/** - वार्चीस्च छान्के, चीन्डीच छान्के, आरमीन केस्के, wārchischa chhānke, chindicha, ārmin keske.....

चिन्नु /**to know, to recognize/** - वारके, चीन्डीके, wārke, chindike

चिन्नु /**to pile up, construct wall etc/** - गीरीङ्के, girinke

चिप्लनु, चिप्लो हुनु /**to be slippery/** - आरभेट्के, आरभ्याट्के, ārbhetke, ārbhyātke

चिप्ल्याउनु, चिप्लो बनाउनु /to make
slippery/ - आरभेटाकके, आरभ्याटाकके,
ārbhetākke, ārbhyātākke

चिमोटनु /to pinch, to squeeze/ - चीलीकके,
chilikke

चिम्लनु /to close eye/ - चिल्लीम्के, मीक ठुन्के,
chilhimke, mik thunke,

चियाउनु /to peep, to spy/ - चीयईटके,
चयाउँस्के, चेङगेसीङके, chiyaitke,
chyāunske, chenggesingke,

चिरिनु /to splitted/ - फ्याहाके, phyāhāke
चिर्नु /to cleave/ - सील्टके, फोरलोकके, silhke,
phorlokke

चिलाउनु /to itch/ - वोसोटके /wosotke/

चिस्याउनु /to make cold/ - रीनीकके, गाडाकके
/rinikke, gāngākke/

चिसिनु, चिसो हुनु /to be cold/ - क्योकके,
जुम्हके /kyokke, jumhke/

चुँडाउनु, चुँडालुनु /to break, to snap/ - भर
ाकके, bharākke

चुँडनु /to pluck, to tear, to snap/ - भर
हाके, bharhāke

चुक्नु/to mistake, to miss, to go wrong/ -
चुकडीस्के, chukdiske,

चुकाउनु/to finish, to repay in full/ -
म्हाटके, mhātke,

चुटनु /to beat or hit/ - डुङके, डाठुपके,
dungke, dāthupke

चुठनु /to wash hands and mouth after
eating/ - हुरके, हुट हुरके, hurke

चुनु /to choose, elect, select/ - आरसालके,
ārsālke

चुस्नु /to suck, to absorb/ - चुपके, chupke

चुसाउनु /to cause to suck, absorb/ -
चुपाकके, chupākke

चुहाउनु /to drip/ - जुरुकके /jurukke/

चुहिनु /to leak/ - जुरके, jurke

चेत्नु /to come to one's sense/ - वार्के, वार्
हके, रीन्हके, wārke, rinhke

चेप्टिनु /to be flattened, to be pressed/ - चे

प्टईस्के, फेट्चीस्के, cheptaiske, phetchiske
.....

चोखिनु /to become pure/ - फस्के, phaske

चोबुनु, चोभुनु /to dip/ - छोपके, chhopke

चोभलुनु /to dip, to immerse/ - ठाकके, छो
पके, thākke, chhopke

चोर्नु /to steal, cheat, theft/ - खुस्के,
khuske

चोराउनु /to make steal, cheat, theft/ -
खुसाकके, khuske

च्याँठिनु /to get irritated, to loose temper/
- इहेर्के, ngherke,

च्यातिनु /to tear/ - च्याकके, chyākke

च्यालुनु /to tear/ - च्याटके, chyātke

च्यापिनु /to be pressed, squeezed/ - फेट्
चीस्के, phetchiske

च्याप्नु /to press/ - फेटके, phetke

छ (chha)

छकाउनु, छक्काउनु /to tell lies/ - ढाँटके,
dhāntke

छचलिकनु /to be shaken (liquid or wa-
ter)/ - होएँके, hoenke

छटपटीनु /to feel uneasy, to be con-
vulsed/ - फुसुन फुसुन छान्के, मामरहाङके,
phusun phuun chhānke, māmrahāngke

छटकनु /to boil with babling sound
(rice etc), to escape/ - हाटके पाके, hātke
pāke,.....

छम्कनु /to sprinkle, to spray/ - छ्यापके,
chhyāpke

छर्कनु /to sprinkle, to spray/ - छ्यापके,
chhyāpke

छर्नु /to sow, to disperse, to scater/ -
भेरेस्के, bhereske

छाँटनु, छाँटकाट गर्नु /to do trim/ - क्याम्के,
मालके, kyāmke, mālke

छाउनु /to roof, to cover/ - जीपके, jipke

छाडनु /to release, to leave, to give up,
quit/ - डास्के, dāske

छाद्नु /to vomit/ - वाक्के, wākke
 छान्नु /to choose, elect, select/ - आरसाल्के, ārsālke
 छाप्नु /to print/ - छाप्डीके, chhāpdike,
 छाम्नु /to touch, to serrch/ - सुहुके, suhuke
 छिचोल्नु /to pass through, to get over/ - केल्लके, kelke
 छिटर्नु /to scatter, disperse/ - राट्के, rātke
 छिटर्न लगाउनु /to make scatter, disperse/ - राटाक्के /rātākke/
 छिप्नु /to be hidden/ - आर्चीके, ārchike
 छिप्पीनु /to mature, hard, grow/ - राङ्के /rāngke/
 छिरल्नु /to scatter, disperse/ - राट्के, rātke
 छिराउनु /to penetrate, to tread (needle)/ - पील्हाक्के, काके, pilhākke, kāke
 छिर्नु /to insert, to include/ - पील्हके, pilhke
 छिल्कनु, ताछ्नु /to peel/ - खोक्के, khokke
 छिल्लिनु, /to pass the limits, to stimulate (specially sexual)/ - हयाके, ओभास्के, hayāke, ojhāske
 छुट्टीनु /to be separate/ - भाके, bhāke
 छुट्ट्याउनु /to separate, divide/ - भाक्के, bhākke
 छुटाउनु, छोडाउनु /to release/ - डासाक्के, dāsākke
 छुनु /touch/ - छुके, chhuke
 छेकाउनु /to give measurement of clothes/ - जाप्के, टाराक्के, jāpke, tārākke
 छेक्नु /to block, halt/ - टार्के, tārke
 छेड्नु, छेड्नु /to bore, to perforate, to make hole, to insult/ - ख्वाक्के, khwākke
 छोट्याउनु /to make short/ - टुन्हुक्के, tunhukke
 छोड्नु /to leave, divorce/ - डास्के, भीस्के dāske, bhiske
 छोडाउनु /to make leave, divorce/ - डासाक्के, dāsākke

छोडाउनु (मकै आदि) /to cause to set free/ - मुरुक्के, murukke
 छोप्नु, समाउनु, पकडनु /to catch, arrest/ - घोके, ghoke
 छोप्नु /to cover/ - हुप्के, hupke
 छोल्नु /to masturbate/ - खिप्के, khipke, ..

ज(ja)

जँच्नु /to be prefferd, matched, appreciated/ - जेस्के, jeske
 जगल्ट्याउनु /to tear somebody's hair out/ - च्याट्के, chyātke
 जनाउनु /to inform, warn/ - सेटाक्के, डेके, setākke, deke
 जन्मनु /to be birth, delivery/ - फुन्के, फुन्ट्के, phunke, phunhke
 जन्माउनु /to give birth, to reproduce/ - फुन्हाक्के, डीन्के, phunhākke, dinke
 जम्नु /to freeze, to gather/ - जाम्हके, jāmhke,
 जम्मा हुनु /be collect, gather/ - गोम्के, गोम्हके, गोम्की gomke, gomhke, gomki
 जम्मा गर्नु /to collect/ - गोमोक्के, गोम्होक्के गोरुम्की, भुरुम्के gomokke, gomhokke, goromki, jhurumke
 जम्मा गराउनु /to make meeting, gathering/ - भुरुमाक्के, jhurumākke
 जम्मा पार्नु, उठाउनु (सुकाएको कपडा, विस्कनु, अन्नपात आदि उठाउनु) /to collect/ - गोहोके, gohoke
 जल्नु /to burn, to brust in flame/ - जोस्के, ढाके, joske, dhāke
 जलाउनु /to make burn/ - जोसाक्के, josākke
 जाँच्नु /to check up, examine/ - जाँच्डीके, jānchdike,
 जाक्नु /to confine, to thrust forcefully/ - जबरजस्ती काके, पील्हाक्के, jbarjasti kāke, pilhākke,
 जाकिनु /to be confined, to imprisoned/

- ठुन्चिस्के, पहिस्के, thunchiske, pahiske
जागनु /to awake, to revive/ - सोके, भेरके, soke, jherke
जानु (/जानु माथीतिर) /to go, to go upward/ - नुङ्के, nungke
जानु (/जानु तलतिर) /to go, to go downward/ - आन्के, āngke
जान्नु /to know, understand/ - वार्के, वार्हके, wārke, wārḥke
जागनु /to get up, aware/ - सोके, soke
जगाउनु /to make get up, aware/ - सोट्के, sotke
जागरुक हुनु /curious, energetic/ - चोङ्के, chhonghke
जागरण गराउनु /to make aware/ - सोट्के, sotke
जाडो हुनु /to be cold/ - जुम्के, जुम्हके, jumhke
जित्नु /to win/ - जुट्के, jutke
जिलाउनु /to weed/ - माल्के, mālke
जिस्कनु /to joke, to trifle/ - जीस्कईस्के, jiskaiske,
जिस्क्याउनु /to tease/ - जीस्कईट्के, jiskaitke,
जीउनु /to live/ - जीवाके, jiwāke
जुभनु /to fight, compete/ - पुन्के, डाप्के, punke, dāpke
जुटाउनु /to provide, collect, to cause to assemble/ - भोराक्के, jhorākke
जुट्नु /to assemble/ - भोरोहोके, jhorohoke
जुधनु /fight, to compete/ - डाप्के, dāpke
जुर्नु /to be forthcoming, to be available unexpectedly/ - खाट्के, khatke
जेल्लु /to tie round by twisting with a rope/ - आर्ज्याक्के, ārjyākke
जोख्नु /to weight, measure/ - जाप्के, jāpke
जोगाउनु /to save, preserve/ - जीवाटाक्के, jiwātakke,
जोगिनु /to be saved/ - जीवाके, jiwāke
जोडिनु /to be attached/ - जोरीस्के,

चाक्कीस्के, joriske, chakchiske
जोड्नु /to add, to join/ - चाक्के, chākke
जोत्नु /to plough/ - घोएँके, ghoenke
जोताउनु /to make plough, exploite/ - घोएँटाक्के, ghoentākke
जोर्नु /to connect, to join/ - भोरोक्के, चाक्के, jhorokke, chākke

भ (jha)

भगडा गर्नु, लडाईं गर्नु /fight, quarrel/ - पुन्के, punke
भगडा/बिवाद गर्नु /debate, conflict, quarrel/ -एन्के, जेन्के, enke, ngenke
भगडा गराउनु /to make quarrel/ - पुनुक्के /punukke/
भगडा/बिवाद गराउनु /to make debate, conflict, quarrel/ - एनाक्के, जेनाक्के, enākke
भट्कार्नु /to thrash, to pull out forcefully/ - भ्याँक्के, jhānkke
भन्कनु /to have tingling or thrilling sensation/ - आर्हेन्के, भनननऽऽ छान्के, ārhenke, jhanana.. chhanke,
भमभाउनु /totingle, to feel burning sensation/ - आर्हेन्के, भमभम जाट्के, मीहील मीस्के, ārhenke, jhamjham jātkē, mihil miske
भम्टनु /to attack, to pounce on/ - चे लोसान्के, भम्टडीस्के, chelosānke,
भर्कनु /to talk irritably/ - ड्हेर्के, ngerke
भर्नु /to fall/ - भाल्के, jhālke
भराल्लु /to drop, to defame/ - भालाक्के, jhālākke
भल्कनु /to shine, glitter/ - टीर्लीके, डाङ्कीस्के, tirlhike, dāngchiske
भस्कनु/to be taken aback, to be fear/ - गान्के, gānke
भाँट्नु /to thrash (paddy, wheat, etc)/ - खर्हाके, kharhāke
भान्नु /to fry in oil or ghee/ - सोर्के, sorke

भार्नु /to sake off, to bring down/ - भ(लाक्के, jhālākke
 भिकाउनु /to call, to import/ - डोनोक्के, donokke
 भिक्नु /to pull out/ - डोन्के, donke
 भिम्क्याउनु /to wink eye, to make gesture/ - भीम्कईट्के, jhimkaitke,
 भुक्किनु /to be mistaken/ - भुक्कईस्के, jhukkaiske,
 भुक्क्याउनु /to mislead/ - ढाँट्के, donke
 भुक्नु /to bend, to bow, to incline/ - गुहुके, guhuke
 भुत्रिनु /to be torn out/ - ठोट्रास्के, thotrāske
 भुन्डीनु /to be hang, sticky/ - चेलोस्के, cheloske
 भुन्ड्याउनु /to make hang/ - चेलोक्के, chhelokke
 भुम्नु /to feel drowsy or sleepy/ - ओङ्के, वोङ्के, ongke, wongke
 भुम्मिनु /to crowd round/ - वोलिम्के, भुरुम्के, wolimke, jhurumke
 भुरिनु /to become dry pr scorched/ - मुरहुके, murhuke
 भुलाउनु /to cause to wasting time/ - भुलाक्के, भुलईट्के, bhulākke, jhulaitke,
 भुल्कनु /to rise/ - फेरुके, फेरुके, pherhke
 भुल्लु /to swing, to dangle, wasting time/ - ओङ्के, वोङ्के, होएँके, ongke, wongke, hoenke,
 भेल्लु /to suffer/ - डुख पाहाके, dukha pāhāke
 भौँकिनु /to to be angry/ - इहेरुके, ngerke
 भोक्रिनु /to be sad/ - वोङ्के, wongke,
 भोलिनु /to hand down/ - चेलोस्के, cheloske
 भोस्नु /to fire, to inflame/ - जोके, अघेर काके, joke, agher kāke
 भयाँक्नु /to grabe forcefully/ - होएँक्के,

भयाँक्कीके, बुरुक्के, hoenkke, jhyākdike, burukke
 भयाँम्मिनु /to be familier, be close/ - भयाँम्के, jhyāmke

ज (n#a)

the tenth letter of consonant according to nepali articulation.

ट(ta)

टकटक्याउनु /to shake, to dust, to brush/ - खरुहाके, kharhāke
 टकराउनु, टक्राउनु /to offer to present/ - याहाके, yāhāke
 टट्टाउनु /to irritate/ - जोस्के, जोके, joske, joke
 टन्कनु /to grow tight/ - ठीहीके, करुहाङ्के, thihike, karhāngke,
 टन्काउनु /to tighten, to make long/ - करु हाडाक्के, लोटाक्के, ठीहीटाक्के karhāngākke, lotākke, thihitākke
 टप्काउनु /to steal/ - खुस्के, टप्कईट्के, kharhāke, tapkakitke
 टर्नु /to pass over, to be finished/ - छान्के डुम्के, chhānke dumke
 टल्कनु /to shine, to glitter/ - टीरल्लीके, tirlhike
 टहल्लु /to take a walk/ - ह्वाके, छरुह्याके hwāke, chharhyāke
 टाढिनु /to be separate, to be away/ - भाके, bhāke
 टाँगनु /to suspend/ - चेलोक्के, chelokke, ..
 टाँसिनु /to be hang, sticky/ - लाहाके, डाप्के, चेलोस्के, lāhāke, ngāpke, cheloske
 टाल्लु /to patch, to mend/ - टाल्डीके, taldike,
 टिप्नु /to pick, to pluck, to note down/ - ढुम्के, dhumke
 टुक्रनु (टुक्राटाकि हनु) /breaking into pieces/ - खुन्ट्के, khunhke
 टुक्राउनु (टुक्रा टुक्रा पार्नु) /to make piece/

- खुन्हुकके, khunhukke

टुङ्गीनु /to be finished/ - डुम्के, डुम्हके, dumke, dumhke

टुटनु /to be broken/ - भरहाके, भाटके bharhāke, bhātke

टुसाउनु /to sprout/ - गीटके, म्हेरके, gitke, mherke

टेक्नु /take support on, take base on/ - ठाप्के, टुस्के, thāpke, tuske

टोक्नु /bite/ - जिकके, jikke

टोलाउनु /to be absent-minded, to be at a loss/ - टोलईस्के, tolaiske,

ठ (tha)

ठगनु /to deceive, to swindle/ - ढाँटके, ठगडीके, dhāntke, thagdike

ठटाउनु /to beat, thrash/ - डाठुप्के, डुङ्के, dāthupke, dungke

ठडीनु /to stand erect/ - टोरोस्के, toroske

ठन्कनु /to swell and become erect, to be strong, hard/ - ठीहीके, thihike

ठहर्नु /to be settled, to be proved/ - ठहरीस्के, thahariske, ...

ठहय्याउनु /to prove, recognise/ - ठहरईटके, चीन्डीके, thaharaitke, chindike

ठाँटिनु /to be fashionably dressed/ - ठाँटबाँट जाटके, thāntbānt jātkē

ठान्नु /to think, to consider/ - सेके, लख सेके, seke, lakha seke

ठुँगनु, ठुङ्गनु /to sting, to bite/ - जीक्के, jikke

ठुन्कनु /to be broken in pieces/ - ग्याहाके, gyāhāke

ठुलो हुनु /to be big/ - करहाङ्के /karhāngke

ठेल्लु /to push/ - ढुस्के, dhuske

ठोक्नु, /to strike, to hit, to shoot, to give a blow/ - डाप्के, ngāpke

ठोस्नु /to poke (as of fire brand)/ - ठोसो क्क, thosokke,

ड (da)

डगमगाउनु /to shiver, to quake/ - होएँके,

hoenke

डगनु /to draw back/ - ल्हेस्के, lheske

डडनु /to burn/ - सीक्के, sikke

डढाल्लु /to make burn/ - सीकाक्के, sikākke

डढाउनु, पोल्नु /to burn/ - जोके, joke

डराउनु /to fear/ - बीरहीके, birhike

डराउनु दिनु /to give fear/ - बीरहीटाक्के, birhitākke

डल्लिनु /to be lame, to become round/ - रुहुके, डल्लईस्के, ruhuke, dallaiske

डस्नु /to bite, to sting/ - जीक्के, jikke

डाँडनु /to fine, penalty/ - टीरडीटाक्के, डाँडडीके, tirditākke, danddike

डाक्नु /to call, invite/ - डाहाक्के, एटके, ngāhākke, etke

डाम्नु /to brand, to boil in oil/ - डाम्डीके, dāmdike,

डुब्नु /to sink/ - ठाहाके, thāhāke

डुबाउनु /to cause to sink/ - ठाहाक्के, ठाहाटाक्के, thāhākke, thāhātākke

डुल्नु, टहल्लु /to move, to tour/ - छर्याके, chharyāke

डोब्नु /to dip, to mark/ - छोप्के, chhopke

डोच्याउनु /to lead/ - डोरईटके, doraitke, ..

ढ (dha)

ढकढक्याउनु /to knock/ - डाहाके, ngāhāke

ढड्याउनु /to soak or drench in water/ - छीमीक्के, chhimikke

ढल्कनु /to incline/ - गुहुके, फुटके पाके, guhuke, phutke pāke, dhalkaiske

ढल्काउनु /to cause to incline/ - गुक्के, gukke

ढल्लु /to falling, to lay down/ - फुटके, phutke

ढलाउनु /to make falling, to make lay down/ - फुटाक्के, phutātke

ढाँटनु /to lie/ - ढाँटके, dhāntke

ढाक्नु /to cover, wrap/ - हुप्के, hupke

ढाल्लु /to make falling, to make lay

down/ - फुटाक्के, phutātke
 ढाल्नु **/to cut down/** - फुस्के, phuske
 ढुक्नु **/to lie in wait, to lie in ambush/** -
 ढराप रुङ्के, dharāp rungke, ..
 ढुस्सिनु **/to have unessy felling stomach,**
sweeling abd/ - टुक सोक्के, टुक ढुस्स सो
 क्के, tuk sokke, tuk dhussa sokke
 ढेप्नु **/to press against/** - ढेप्डीके, dhep-
 dike,

ढेस्सिनु **/to be jostled, to be at one's**
elbow/ - ढेस्सईस्के, dhessaiske,
 ढोग्नु **/to greet/** - भोरके, jhorke

ण (na)

the fifteenth letter of the consonants.

त (ta)

तड्पनु **/to be jealous, to regret/** - अमीट्म
 मुके, āmitma muke,

तप्कनु **/to drip, to leak /** - जुरके, jurke

तताउनु **/to make warm/** - जालाक्के,
 jālākke

तन्किएर हेर्नु **/to look by streching/** -
 च्याउँस्के, chyāunske

तम्सनु **/to active/** - टम्सईस्के, चोड्ङ्के,
 tamsaiske, chonghke,

तर्कनु **/to walk away/** - जोहोके, johoke

तर्नु **/to cross, to get over/** - टारीस्के,
 tāriske

तर्पनु **/to dedicate, to offer as a gift/** - चर्
 हईट्के, charhaitke

तर्सनु **/to terrify/** - गान्के, gānke

तातो हुनु **/to be warm/** - जाल्के, jālke

ताछ्नु **/to peel off, to trim/** - ख्याप्के,
 khyāpke

तातिनु, तात्नु **/to be heated/** - जाल्के, जोस्के,
 खान्के, jālke, joske, khānke

तानिनु **/to be pulled/** - टन्डीस्के, tandiske

तान्नु **/to pull, to attract/** - टन्डीके, खेरेप
 राक्के, tandike, kherep rākke

ताप्नु **/to warm, to bask in the sun or**

heat/ - गुप्के, gupke
 तास्नु **/to chop/** - ख्याप्के, khyāpke
 तिखानु **/to sharpen/** - र्हेटाक्के, rhetākke
 तितो हुनु **/to be bitter/** - खाके, khāke
 तिर्खानु तिर्खा लाग्नु **/thirsty/** - सोन्के, सो
 न्के, sonke, sonhke
 तिर्नु **/to pay, to repay/** - याहाके, टिरडीके,
 चिहाक्के, yāhāke, tirdike,

तुर्क्याउनु **/to pour out/** - जुरुक्के, jurukke,

 तुल्याउनु **/to prepare, to make/** - खास्के,
 जगराँ खास्के, khāske, jagaron khāske
 तुहाउनु **/to do abortion/** - मीजा पीट्के,
 लोहोके, mijā pitke, lohoke
 तुहिनु **/to be abortion, to fail/** - खेराड
 आन्के, kherāng ānke,

तेर्सिनु **/to be placed crosswise/** - फेनाम
 मुके, phenām muke
 तेर्स्याउनु **/place cross/** - फेनाम डाके,
 phenām dāke
 तोक्नु **/to fix, to decide/** - टोक्डीके, tok-
 dike,

त्याग्नु **/to avoid, divorce/** - डास्के, dāske

थ (tha)

थन्किनु **/to be kept on one side, to**
be stored/ - कापटा डाके, ठन्कईट्के,
 स्याहारीस्के, kāpatā dāke, thankaitke,
 syāhāriske,.....

थलिनु **/to be sick, ill/** - छाके, मन्ड्रु छाक्के,
 chhāke, mandru chhānke

थरथराउनु **/to shiver by fear or anger/** -
 आङ्ङ्के, āngghke

थाक्नु **/to become tired/** - म्हुङ्के, mhun-
 gke

थाप्नु **/to set up, to erect, ready to**
receive, to stake in gambling/ - ठोहो
 के, thohoke

थाप्न आउनु **/to come set up, to erect,**
ready to receive, to come stake in

gambling/ - ठोरोहोके, thorohoke
 थिग्रनु **/to form sediment/** - बाहाके,
 म्हाकाड बाहाके, bāhāke, mhākāng bāhāke,

 थिचिनु **/to be pressed down/** - फेट्चीस्के,
 phetchiske
 थिचु **/to pressed down/** - फेट्के, phetke
 थुक्नु **/to spit/** - ठोक्के, thokke
 थुत्नु **/to take out/** - टन्डीके, tandike
 थुन्नु **/to shut up, to imprisoned/** - ठुन्के,
 thunke
 थुपानु **/to accumulate/** - चाङ्क्के, गोर
 होम्के, ठुपार्डीके, chhāngke, gorhomke,
 thupārdike,
 थुप्रिनु **/to be piled, to be heaped/** - ठुपार
 ीस्के, गोम्हके, thupāriske, gomhke
 थेगनु **/to last, to endure/** - टक्के, टाक्के, हे
 क्के, takke, tākke, hekke

द (da)

दक्ष हुनु **/to be balance/** - पार्के, वार्हके,
 pārke, wārhke,
 दगुनु **/to run/** - खेरके, kherke
 दङ्ग्याउनु **/to cheat by flattery/** - डङ्
 गडीके, dangadike,
 दच्चनु **/to be terrified/** - बीरहीके, birhike
 दच्काउनु **/to frighten away/** - बीरीट्के,
 biritke
 दच्छ्याउनु **/to spread or lay our for bed-
 ding, to make one's bed/** - टाङ्के, tāngke
 दन्कनु **/to flare up/** - ढाके, dhāke
 दबाउनु **/to press/** - फेट्के, ईक्के, phetke,
 ikke,
 दबुनु **/to fall, to go down, pressed/** - भ्र
 ल्के, फेट्चीस्के, jhālke, phetchiske
 दया गर्नु **/to do kind/** - रोके, roke
 दरफ्याउनु **/cause to bruise ro scratch/**
 - कोर्याट्के, koryātke
 दर्कनु **/to rain torrents/** - भर्री काके, डर
 कडीस्के, jhari kāke, darkadiske, ...

दर्नु, दर्ता गर्नु **/to put in writing, to enter
 in a ledger/** - रीहीके, रीक्के, rihike, rikke
 दर्शाउनु **/to show, to exhibit/** - टनाक्के,
 tanākke
 दलिनु **/to be oppressed/** - डलीस्के, पोहो
 नी छान्के, daliske, pohoni chhānke,
 दल्लु **/to rub/** - मोल्के, फेट्म मोल्के, molke
 दहो हुनु **/to be strong, hard/** - ठीहीके,
 thihike
 दाँजुनु **/to compare/** - पार्के, डजडीके,
 pārke, dajadike, ...
 दाबुनु **/to press down, rub/** - फेट्के, जाक्के,
 phetke,
 दिनु **/to give, to grant, to allow/** - याहाके,
 yāhāke
 दिलानु **/to cause to give/** - याहाटाक्के,
 yāhātākke
 दुखाउनु **/to make pain/** - बिहाक्के, bihākke
 दुखुनु **/pain/** - बिक्के, bikke
 दुब्लाउनु **/to be thin/** - रुट्के, rutke
 दुहुनु **/to dra milk, giving milk/** - चीप्के,
 chipke
 देखाउनु **/to make see/** - डोसाक्के, डाडाक्के,
 टनाक्के, ngosākke, dāngākke, tanākke
 देखिनु **/to be seen, to appear/** - डाङ्चीस्के,
 dāngchiske
 देखुनु **/to see/** - डाङ्के, dāngke
 दोबानु **/to double/** - न्हीसरो खास्के, nhisarā
 khaske,
 दोहोरीनु **/to be repeated/** - डोहोरीस्के,
 dohoriske,
 दौडनु **/to run/** - खेरके, kherke

ध(dha)

धकेल्लु **/to push, to press forward/** -
 ढुस्के, dhuske
 धङ्कनु **/palpitation, to beat/** - गीन ढुक
 ढुक जाट्के, gin dhuk dhuk jātkē,
 धपाउनु **/to chase away/** - लगार्डीके,
 lagārdike
 धमिलो हुनु **/to be muddy/** - डुन्के, डुन्ट्के,

dunke, dunhke
 धमिल्याउनु /to make dim, obscure/ -
 डुनाक्के, dunākke
 धम्काउनु /to threaten/ - बीरीटाक्के,
 ढमकडीके, biritākke
 धस्नु /to press; to shink, to thrust/ -
 छाक्के, ठाक्के, chhākke, thākke
 धाउनु /to fruquent; to go in and out of/
 - ढईडीस्के, dhaidiske,
 धान्नु /tomaintain, to last/ - टक्के, हेक्के
 takke, hekke,.....
 धारिलो हुनु /to be sharp/ - र्हेट्के, rhetke
 धिक्कानु /to to curse, to condemn, to re-
 proach/ - ढीक्कारडीके, dhikkārdike,
 धुवाँनु /to make smoke/ - खुटाक्के, khutākke
 धुवाँ हुनु /to be smoke/ - खुके, khuke
 धुवाउनु /to make wash/ - हुराक्के, hurākke
 धुनु /to wash, do clean/ - हुरके, hurke
 धुलिनु /to be powder/ - खुन्ट्के, मुरहुके,
 khunhke, murhuke, ...
 धुलो उड्नु /to be dusty/ - बुङ्के, bungke
 धुलो उडाउनु /to cause to be dusty/ -
 बुडाक्के, bungākke
 धुलो मैलो बनाउनु /to make dusty/ -
 भासाक्के, jhāsākke, ..
 धोक्नु /to drink immoderately/ - ढलीङ
 हान/मड्डा गाके, dhaling hān/maddā gāke

न(na)

नङ्ग्याउनु /to uncloth, took out/ - पिट्के,
 pitke, badhen phoke
 नचाउनु /to cause to dance/ - स्याहाटाक्के
 /syāhātākke/
 नहुनु /not be/ - माछान्के, māchhānke
 नाधनु /to jump/ - खाङ्के /khāngke/
 नाङ्गीनु /to be uncloth, to be naked/ - र
 बढेन खोल्के, बढेन पीट्के, badhen pitke, ...
 नाचनु /to dance/ - स्याहाके, syāhāke
 नाप्नु, नाप तौल गर्नु /to measure/ - जाप्के,
 jāpke

नाप्पिनु /to lampoon/ - कर्हाङ्के,
 karhāngke, ...
 नारिनु /to remain joined or connected/
 - कठा छान्के, नार्डीके, kathā chhānke,
 nārdike,
 नासिनु /to be ruined/ - म्हासईस्के,
 mhāsaiske
 नास्नु /to destroy, demolish, to spend,
 to kill/ - म्हास्के, mhāske
 निको हुनु /to heal/ - गेप्के, gepke
 निको हुँदै जानु /being better of illness/ - गे
 पान्के, /gepānke/
 निक्लनु /to go out, be out/ - खेउके, kheuke
 निखनु /to come to end/ - डुम्के, dumke
 निचोर्नु /to squeezed, to wring/ - ईक्के,
 ikke
 निफन्नु, केलाउनु /to sieve, to winnow to
 sift/ - टाप्के, tāpke
 निभाउनु /to sut down/ - साट्के, sātke
 निभ्नु /to grow dim/ - सीके, sike
 निम्त्याउनु, निमन्त्रणा गर्नु /to invite, to
 call/ - एट्के, etke
 निमोठ्नु /to wring, to twist, to squeeze/ -
 चिलीक्के, chilikke
 निर्माण गर्नु /to make, construct/ - खास्के,
 khāske
 नियाल्नु /to look minutely, examine
 right or wrong/ - च्याउँस्के, chyāunske
 निस्कनु /to go out, be out/ - खेउके, kheuke
 नुगाउनु /to bent, bow, stoop/ - गुक्के,
 गुहाक्के, gukke, guhākke
 नुन चर्को बनाउनु /to make salty/ - छेसाक्के
 /chhesākke/
 नुहाउनु /to bathe, shower/ - रेस्के, reske
 नुहिनु /to go out, be out/ - गुहुके, guhuke
 नेपरीनु /to show excessive pride, power/
 - नेपरीस्के, nepariske
 नेप्टीनु /be flattened/ - नेप्टो छान्के, nep-
 to chhānke
 न्यानो हुनु /to be warm/ - जाल्के, jālke

न्यासीनु, न्यासो हुनु /to feel loneliness/
- मामराङके, माम्हराङके, māmarāngke,
māmarhāngke

प (pa)

पकाउनु /to cook/ - फीन्के, phinke

पकाउन लगाउनु /to make cook/ - पीन्हीक्के,
phinhikke

पकाउनु (फलफुल, घाउ खटीरा आदि) /
to make ripe or mature/ - म्हीन्हीक्के,
mhinhikke

पक्रनु /to catch, arrest/ - घोके, ghoke

पक्राउनु /to make arrest/ - घोटाक्के,
ghotākke

पखाला लागनु /to be diarrhoea/ - छेरीस्के,
chheriske

पखाल्नु /to clean with water/ - हुर्के,
hurke

पगाल्नु /to to melt, to dissolve, to move
by emotion/ - पगाल्डीके, pagāldike,

पगलनु /to melt, to be moved by emo-
tion/ - पगलडीस्के, pagaldiske,

पघार्नु /to cause to milk flow/ - पघारीस्के,
paghāriske,

पचाउनु /to digest/ - पचईट्के, pachaitke,
.....

पचनु /to be digest, to be success/ -
पचईस्के, pachaiske,

पच्छ्याउनु /to follow/ - डुट्के, dutke

पछाउनु /to be late, to be behind time/
- न्हनलाक डास्चीस्के, न्हन छान्के, nhun
chhānke,

पट्टयाउनु /to fold, to bend back/ -
पट्टईट्के, ल्हेट्के, कुल्हुम्के, pattaitke, lhetke,
kulhumke

पठाउनु /send/ - बिरहीन्के, birhinke

पड्कनु /to brust, blast/ - फोडोहोके, फोडो
के, phodohoke, phodoke

पड्काउनु /to make blasting/ - फोडोक्के,
phodokke

पढाउनु /to teach/ - पाहाक्के, pāhākke,

पढ्नु /to read, study/ - पढीस्के, पाहाके,
padhiske, pāhāke

पतल्याउनु /to dilute/ - डीस्के, diske,

पत्याउनु, पत्यार हुनु /believe/ - डीहीके,
dihike

पधारिनु /to fall down/ - खोरहोके, कुरहुके,
khorhoke, kurhuke,

पन्छनु, पन्सनु /to be away/ - भाके,
bhāke,.....

पन्छाउनु, पन्साउनु /to avoid/ - भाक्के,
bhākke,

पन्छिनु /to menstruate/ - भाट्के, bhātke,
.....

परगेल्नु, पर्गेल्नु /to sort out, to scan/ - परगे
ल्डीके, केरीके, pargeldike, kerike.....

परपराउनु /to sensation of bitter sub-
stance, to tingle in tongue/ - परपरईट्के,
parparitke,.....

पर्खनु /wait/ - रुङ्के, वाङ्के, rungke,
wāngke

पर्खाउनु /to make wait/ - रुङाक्के, rungākke

पर्खाल लगाउनु /to make wall/ - गिरीङ्के,
giringke

प्रतिक्षा गर्नु /wait/ - रुङ्के, वाङ्के, rungke

पर्नु /to happen, occur, to require/ -
परीस्के, pariske

प्रलोभनमा पार्नु /to lure, to persuade/ - हो
म्के, homke

प्रसुती हुनु /to give birth, delivery/ - फुन्के,
phunke

पलाउनु /to budd, to sprout/ - म्हेर्के,
mherke

पल्कनु /to get a craving, to become
interested/ - ह्याप्के, पल्कडीस्के, hyāpke,
palkadiske,

पल्टनु, लड्नु /to fall down/ - खोरहोके, कुर
हुके, फुट्के, khorhoke, kurhuke, phutke

पल्टाउनु /to turn, to cause to lie down/
- खोरहोक्के, कुरहुक्के, फुटाक्के, khorhokke,
kurhukke, phutākke

पसाउनु /to let in, to insert/ - पील्हीक्के, pilhikke
 पसाङ्गिगनु /shrink by sun and air (timber)/ - पसाङ्गईस्के, pasanggaiske,
 पसार्नु /to extend, to stretch/ - सेलेट्के, seletke
 पसाल्नु /to let in, to insert/ - पील्हीक्के, pilhikke
 पस्कनु /to present, to serve/ - एल्ह्के, elhke
 पस्नु /to insert, to insert/ - पील्ह्के, पहिस्के, pilhke, pahiske
 पहिचान्नु /to recognise/ - वार्के, चीन्डीके, wārke, chindike
 पहिरिनु /to wear/ - बील्ह्के, bilhke
 पहिराउनु /to make wear/ - बिल्हाक्के, bilhākke
 पहिरो जानु /to be landslip, landslide/ - हुल्के, hulke
 पहिल्याउनु /to find, to detect/ - पहिलईट्के, पाके, pahilaitke, pāke,
 पाउनु /to find, to get/ - डीन्के, dinke
 पाक्नु /ripe, pus formation in boil etc/ - म्हीन्के, mhinke
 पाछ्नु /to scorch/ - पास्के, pāske
 पात्तिनु /to tease, to be shameless/ - जीस्केईट्के, म्होरके, jiskaiske, mhorke, ..
 पार्नु /to make, to lay (egg)/ - पार्डीके, र्हुके, pārdike, rhuke
 पाल्नु /preserve, to nutrate/ - कोक्के, kokke
 पालुवा हाल्नु /to budd, to sprout/ - म्हेर्के, mherke
 पिँध्नु /to grind/ - न्हुक्के, nhukke
 पिउनु /to drink/ - गाके, gāke
 पिट्नु /to beat/ - डाठुप्के, डाडुप्के, dāthupke, dādupke
 पिटाउनु /to make beat/ - डुडाक्के, dungākke
 पिर्नु /bring bad luck/ - पिर्डीके, pirdike,

.....

पिलाउनु, पियाउनु /to cause to drink/ - कास्के, गाटाक्के, kāske, gātākke
 पिसाब गर्नु /to urinate/ - र्होस्के, rhoske
 पिसाब गरिदिनु /to do urinate/ - र्होट्के, rhotke
 पिस्नु /to grind/ - न्हुक्के, nhukke
 पुगनु /to reach/ - टाक्के, tākke
 पुछ्नु /to sweep/ - सिट्के, sitke
 पुत्ताउनु /to be smoke/ - खुके, khuke
 पुरीनु /to be burried, to be filled/ - ठाहाके, thāhāke
 पुर्नु /to fill up, to burry/ - पुरडीके, ठाक्के, purdike, thākke
 पुन्याउनु /to deliver, convey, bless/ - टाहाके, ओलोक्के, tāhāke, olokke
 पेट दुख्नु (पेट कटकट काट्नु) /to be abdomen cramps, discomfort/ - जीहीके, jihike
 प्रेषण गर्नु /send/ - बिर्हीन्के, birhinke
 पोख्नु /to spill, to flow over/ - याट्के, yātke
 पोल्नु /to smear/ - लाक्के, lākke
 पोल्नु /to burn/ - जोके, joke
 पोलिनु /to be burn/ - जोस्के, joske
 पोस्नु /to nurish, to feed/ - कास्के, kāske
 पौडनु, पौडिनु /to swim/ - आरम्ह्याके, ārmhyāke
 प्रौढ हुनु /to be mature/ - होर्के, horke

फ (pha)

फकाउनु /to lure, to persuade/ - होम्के, homke
 फकिनु /to be lure, to be persuade/ - हो म्चीस्के, homchiske
 फक्रनु /to flower/ - वाट्के, wātke
 फटफटाउनु /to flutter, to flap/ - फाल्के, phālke
 फटाउनु /to tear/ - च्याहाके, chyāhāke
 फट्कनु /to jump/ - फाल काके, phāl kāke

फट्टाउनु /to open out, to separate/ - फट्टईट्के, फ्याहाक्के, phattaitke, phyāhākke
 फट्टिनु /to be separate, to be opened out/ - फ्याहाक्के, phyāhāke
 फतफताउनु /to flutter, to flap/ - फाल्के, phālke
 फर्कनु /to turn back/ - ल्हेस्के, lheske
 फर्फराउनु /to twitch, to flutter, to flap/ - फरफरईट्के, pharpharaitke,
 फलाउनु /to yield (fruit)/ - स्याटाक्के, syātākke
 फलाक्नु /to cry wildy/ - फलाक्के, फाल्के, phalākke, phālke
 फल्लु /to bear fruit, to be fruitfull, to grow/ - स्याके, syāke
 फस्टाउनु /to flourish, to develop/ - फस्टईस्के, होर्म राहाके, phastaiske, horma rāhake
 फहराउनु /to wave, to greet to welcome/ - फहरईट्के lohoke
 फाल्न लगाउनु /to make throw/ - लोहोटाक्के, lohotākke
 फाँडनु /to deforest/ - क्याम्के, kyāmke
 फाट्नु /to tear/ - च्याक्के, chyākke
 फाल्लु /to throw/ - लोहोके, lohoke
 फाल्न लगाउनु /to make throw/ - लोहोटाक्के, lohotākke
 फिट्नु /to mix well/ - भोरोम्के, भोरहोम्के, bhoromke
 फिट्नु /to mix well/ - फिट्डीके, phitdike
 फिर्नु /to come back, to be reverse/ - ल्हेस्के, lheske
 फुक्नु /to blow air, to tell secret in ear, to cast a spell (to cure disease) / - म्हुट्के, mhutke
 फुक्नु, फुक्का हुनु /to be free, open/ - फस्के, phaske
 फुक्लनु /to come loose, to come off/ - हुस्के, huske
 फुकाउनु /to untie/ - फसाक्के, phasākke

फुटाउनु /to break/ - भास्के, bhāske
 फुट्नु /to break, to crack/ - भाट्के, bhātke
 फुत्कनु /to escape, to get loose/ - जोहोके, ख्याम्सा ज्याके, हुस्के, johoke, khyāmsā jyāke, huske
 फुर्कनु /to be overjoyed, to be over proud/ - चोङ्के, फुरुड फुरुड छान्के, chongke, phurung phurung chhānke
 फुर्नु /to occur (new idea) in mind, to remember/ - फुरडीके, आर्मीट्के, phurdike, ārmitke,
 फुलाउनु /to swell, to blow up/ - सोकाक्के, sokākke
 फुलाउनु /to cause to flower/ - वाटाक्के, wātākke
 फुल्लु /to bloom, flowering/ - वाट्के, wātke
 फुल्लु /to swell, / - सोक्के, sokke
 फुस्कनु /to get loosen, to untie, to slip up/ - पीस्के, piske
 फेरिनु /to be changed or altered - पेरिस्के, pheriske
 फेर्नु /to change/ - फेर्डीके, pherdike, ..
 फैलाउनु /to spread/ - फईलईस्के, phailaiske,.....
 फैलनु /to spread, to become public/ - फईलईस्के, phailaiske
 फोर्नु /to split, break/ - भास्के, bhāske

ब (ba)

बकबकाउनु /to talk widly, to charter/ - फाल्के, phālke
 बकाउनु /to cause to confess/ - डाकाक्के, डेटाक्के, ngākākke, detākke,.....
 बक्नु /to speak with one's mouth, to prattle in coma/ - डेके, डाक्के, deke, ngākke,
 बगाउनु /to drift/ - जोक्के, jokke
 बगाउनु लगाउनु /to make drift/ - जोकाक्के /jokākke/

बगनु /to flow/ - ह्वाके, बगडीस्के, hwāke, bagadiske,

बङ्गाउनु/to make bend/ - गुहाक्के, guhākke

बङ्गिनु /to be bent, to be curved/ - गुहुके, guhuke

बचाउनु /to save, to gaurd, to preserve/ - जीवाटाक्के, जीवाट्के, jiwātākke, jiwātke

बचनु /to be survive, to be saved/ - जीवाके, jiwāke

बजाउनु /to play musical instrument/ - डाहाके, ngāhāke

बजानु /to knock together; to bang against/ - बजारडीके, bajardike,

बजनु /to sound, to denoted time by watch/ - डाक्के, ngākke

बटानु /to twist, to wring, to distort/ - आर्ज्याक्के, jocke

बढनु /to be grow, mature, rise/ - करहाङ्के, होरके, karhāngke, horke

बटानु/to twist/ - आरज्याक्के /ārjyākke/

बटारीनु /to be twisted, to be corved/ - आरभ्याके /ārjhyāke/

बढाउनु /to enlarge, to increse/ - ल्होडाक्के, ल्हुडाक्के, lhongākke, lhungākke

बढानु /to sweep/ - सिट्के, sitke

बढनु /to increase, to grow/ - ल्होङ्के, ल्हुङ्के, lhongke, lhungke

बताउनु /to tell/ - हौस्के, honske

बतासिनु /to fly in the air, run in high speed, not to, be get a young from the egg/ - भुरके, हाँक्के, जोहोके, bhurke, hankke, johoke, ..

बत्तिनु /to fly wanderingly/ - जोक्के, jocke

बदलनु /to change, to exchange/ - एस्के, पेरीके, फेरडीके, eske, pherike, pherdike,

बनाउनु /to make, construct/ - खास्के, khāske

बन्नु /to be made, to become/ - छान्के, लेके, chhānke, leke

बरालिनु /to be mislead, , to seduced, to wander in search of a male (eg cat, pig)/ - बरालीस्के, मीबुढा पाके, barāliske,

बरबराउनु /to grumble/ - ढटलीस्के, dhataliske,

बरसनु /to to rain/ - नसम परिस्के, namas pariske

बल्भनु /to fall into a trap, to be ingrossed in/ - बल्भईस्के, baljhaiske,

बलनु /to be burn, to be lightening, illumination/ - ढाके, dhāke

बसाउनु /to smell/ - नाम्के, आरम्हँके, nāmke

बसाउनु /to cause to sit, settle, to arrange rule or order/ - मुटाक्के, mutākke

बस्नु /to sit/ - डुके, मुके, nguke, muke

बहकाउनु /to mislead, to encourage to do wrong/ - बहकईसाक्के, bahakaisākke,

बहकिनु /to be mislead/ - बहकईस्के, bahakaiske,

बहनु /to blow (air), to flow / - सुके, suke

बहलाउनु /to to amuse, to cheer up/ - बहललिस्के, bahaliske,

बाँचनु /to live, survive/ - जीवाके, jiwāke

बाँडनु /to divide/ - पुङ्के, pungke

बाँधनु /tie/ - छ्याक्के, chhyākke

बाउँडिनु /to be crooked, to ge cramp in muscles/ - मीस्या ल्हेस्के, misyā lheske,

बाउनु /to open the mouth wide, to gape/ - डेर फोके, nger phoke,

बाङ्गिनु, बाङ्गो हुनु /to bend/ - गुक्के, gukke

बाभनु /to debate/ - अन्के, एन्के, enke

बाटनु /to make rope/ - आरज्याक्के, ārjyākke

बाफिनु /to vaporise, to cook in steam/ - बफईस्के, baphaiske

बार्नु, बन्धन गर्नु /to vaccinate, protect/ - खोप्के /khopke/

बास्नु /to crow, to make a noise (bird)/

- राक्के, rākke
 बाहिरीनु /to be taken out, to be away/ -
 बहिरीस्के, खेउके, bahiriske, kheuke
 बिकास हुनु /to be develop/ - करहाङ्के, ल्हो
 इके, karhāngke, lhongke
 बिकनु /to be sold/ - आर्लाचिस्के, ārlāchiske
 बिगानु /to destroy, to harm, to voilate
 (girl), to corrupt/ - बिगारडीके, मास्वाढ
 या जाट्के, bigārdike, māswādhyā jātkē
 बिग्रनु /to spoil, to be bad/ - बिगारिस्के,
 bigāriske
 बिचानु /to think, to judge/ - बिचारडीके,
 आरमीट्के, bichārdike, ārmitke,
 बिच्चनु /to be frightened because of
 mistreatment/ - गान्के, gānke
 बिच्छयाउनु /to spread or lay our for bed-
 ding, to make one's bed/ - टाङ्के, tāngke
 बिजय गराउनु /to make win/ - जुटाक्के /
 jutākke/
 बिभाउनु /to be uncomfot, injure/ - आर
 काल्के, जुके, ārkālke
 बिभनु /to be uncomfot, injure/ - आर
 काल्के, जुके, ārkālke, juke
 बिटुलिनु /to be impure/ - जुठास्के, जुठा
 छान्के, juthāske, juthā chhānke
 बिताउनु /to expense, to finish/ - म्हास्के,
 mhāske
 बित्तु /to pass (time), to elapse, to die/
 - सिके, sike
 बिवाद गर्नु /debate, conflict, quarrel/
 -अन्के, एन्के, enke,

बिमारी हुनु /to be sick, ill/ - छाके, chhāke
 बिराउनु /to make mistake over/ - बीर
 ईट्के, biraitke,
 बिसनु /to forget/ - म्हाक्के, mhyākke
 बिलाउनु /to dissolve, to disappear/ - मो
 ल्हेके, म्हाके, molhke, mhāke
 बिश्वास हुनु /believe/ - डीहीके, dihi
 विसाउनु /rest, stop/ - बाट्के, bātke

बिसेक हुनु /to heal/ - गेप्के, gepke
 बिहिलिनु /to disappear in the crowd/ -
 बिहिलिस्के, bihiliske, ...
 बुक्याउनु /throw dry edibles into the
 mouth/ - बुक्यइट्के, bukyaitkem
 बुजिनु /to be closed (a pore in the ear),/
 - ठुन्चीस्के, thunchiske, ..
 बुभाउनु /to explain, to hand over/
 - बुभईट्के, वारहाक्के, याहाके, bujhaitke,
 wārhākke, yāhāke
 बुडनु /to be immersed, to dip, to pluck/
 - ठाहाके, ठाक्के, thāhāke, thākke
 बुन्नु /to weve/ - जाहाके, jāhāke
 बेगल्याउनु /to make isolate/ - भाक्के,
 bhākke
 बेचनु /to sell/ - आरलाके, ārlāke
 बेसाउनु /to buy (rice, maize etc), to
 purches, to pick up a thing which
 causes trouble or worry/- बेसईट्के, लो
 के, besaitke, loke
 बोकाउनु /to make carry load/ -
 बुसाक्के, busākke
 बोक्नु /to left, to carry/ - बुके, buke,
 बोलाउनु /to call, invite/ - डाहाक्के,
 ngāhākke
 बोलाउनु (निम्ता दिनु) /to call/ - एट्के, etke
 बोल्नु /speak/ - डाक्के, ngākke
 बोल्न लगाउनु /to make speak/ - डाकाक्के,
 ngākākke
 ब्युंभाउनु /to risem make awake, to
 make aware/ - सोट्के, sotke
 ब्युंतनु /to cover one's senses/ - रीन्हेके,
 rinhke
 बोलाउनु (निम्ता दिनु) /to call/ - एट्के, etke
 ब्याउनु /to give birth, delivery/ - फुन्के,
 फुन्हेके, phunke, phunhke

भ(bha)

भकाउनु /to cause to take oath/ - भकईट्के,
 bhakaitke,

भकुर्नु /to beat severely/ - डुङ्के, dungke
 भक्कानिनु /to weep with suffocation
 in time of grief/ - राप्के, आर्मीट्म राप्के,
 rāpke
 भगाउनु /to cause to flee, to drive off/ -
 जोक्के, जोहाक्के, जोहाटाक्के, jokke, johākke
 भजाउनु /to exchange currency,/ - एस्के,
 eske
 भट्याउनु /to scold, to chant/ - फलाक्के,
 phalākke
 भड्कनु /to be startled, to escape from
 work/ - भड्कईस्के, हुल्के, bhadkaiske,
 hulke,
 भड्काउनु /to scare away, to cause to be-
 come headstrong/ - भड्कईटाक्के, हुलाक्के,
 bhadkaike, hulākke,
 भत्कनु /to collapse, to go to ruin, to go
 wrong/ - भ्नील्के, हुल्के, jhilke, hulke
 भत्काउनु /to cause to collapse/ - भिलिक्के,
 हुलुक्के, jhilikke, hulukke, ...
 भत्भताउनु /to have irritating sensation/
 - जोस्के, joske, bhatbhataitke, ..
 भन्कनु /to buzz (of flies, bees etc)/ -
 भन्कईस्के, bhankaiske,
 भनाउनु /to make speak, tell/ - डेटाक्के,
 detākke
 भन्नु /to say, tell/ - डेके, टेके, deke, teke
 भबाउनु /burning sensation with pain/ -
 भबईट्के, जोके, bhabaitke, joke, ...
 भर्भराउनु / to flutter the flame with
 flapping sound (fire)/ - भरभरईट्के,
 bharbharaitke,
 भराउनु /to caused to fill/ - पीनीकाक्के,
 phalākākke
 भरीनु /to become full/ - पिङ्के, tonghke
 भर्नु (पानी/तरल पदार्थ) /to fill liquid,
 water/ - गाप्के, gāpke
 भर्नु /to fill / - पिनिक्के, pinikke
 भसाउनु /to cause to lower; to sink into
 a bog/ - भसईट्के, bhasaitke,

भाँच्नु /break/ - ग्याक्के, gyākke
 भाँचिनु /to break/ - ग्याहाके, gyāhāke
 भाँडिनु /to be startled, to escape from
 work/ - भड्कईस्के, भाँडीस्के, bhadkaiske,
 bhandiske,
 भाग लगाउनु /to divide/ - पुङ्के, pungke
 भार लिनु /take load, to carry/ - बुके,
 buke,
 भारी हुनु /to be weaty, heavy/ - लिस्के,
 liske
 भासिनु /to sink in a bog, to fall down/
 - भासईस्के, ठाहाके, भाल्के bhasaiske, tha-
 hake, jhālke, ...
 भिजाउनु /to soak, to make wet/ - न्हरुक्के,
 छिक्के, chhikikke, nhurukke,
 भिज्नु /to be wet/ - छिम्के, chhimke
 भिज्नु /to soak/ - न्हरुके, nhurke
 भिडाउनु /to compare, to cause to fight/ -
 डापाक्के, dāpākke,
 भिड्नु /fight, quarrel, compete/ - पुन्के,
 punke
 भिड्नु /fight, to compete/ - डाप्के, dāpke
 भित्रिनु /to go in, to inter/ - पहीस्के, भीटी
 पहिस्के, pahiske, bhitri pahiske
 भिर्नु /to put on, to wear, to accept un-
 willingly/ - भेरके, bherke
 भुक्नु /to bark/ - हुके, huke
 भुट्नु /to parch, to fry/ - आरमुके, आरुम्के,
 ārmuke, ārumke
 भुट्भुटीनु /to be restless/ - भुट्भुटईस्के,
 bhutbhutaiske,
 भुत्तिनु /to become blunt/ - मारहेट्के,
 mārhetke,
 भुत्ल्याउनु /to pull by the hair, to pluck
 feathers off/ - च्याट्के, भुट्लईट्के, मीखार
 च्याट्के, chyātke, bhutlaitke,
 भुनभुनाउनु /to buzz (as of bees)/ -
 भुनभुनईस्के,....., bhunbhunaiske,
 भुमीगत हुनु (लुक्नु) /to hide, to be under-
 ground/ - आर्चीके, /ārchike/

भुलाउनु /to to cause to forget, to cause to fall in love/ - भुलईटके, म्थ्याकाकके, रो ढुम्के, bhulaitke, mhyākākke, ro dhumke,

भुलु /to firget, to be misteken/ - म्हाकके, भुल्के, mhyākke, bhulke

भेटाउनु /to cause to meet, visit) - डुपाकके, dupākke

भेटनु /to visit, to see, to reach/ - डुप्के, भोरहोके, ārchike

भेदुआउनु /to catch up with, to match/ - डुप्के, dupke,

भेदनु /to charm, to be witch, to break through/ - भेड्डीके, bheddike,

भोकाउनु, भोक लागनु /to be hunger/ - र न्छीके, रईसीके, रैसीके, ranchhike, raisike

भोगनु /to experience, to enjoy, to possession/ - भोगडीके, केटके, bhogdike, ketke, ..

म (ma)

मक्किनु /to waste away, to decay/ - मुरहुके, घेरलके, murhuke, gherelke

मगाउनु /to ask for, to import/ - डीहीटाकके, ngihitākke

मठार्नु /to shorten by cutting/ - मठार्डीके, चेके, mathārdike, cheke

मडारिनु /to float about(as clout); to hover round, to be twisted/ - मडारिस्के,..... madāriske,

मतमताउनु /to be nausea, to be maddened with wealth, you etc/ - वोवोटाकके, वोकाकके पाके, wowotākke, wokākke pāke, ...

मथनु /to churn, to shake up, to stir liquid/ - होजकके, होएँकके, मही पार्डीके, hoyankke, mahi pārdike,

मनाउनु /to cause to agree, to celebrate/ - मनईटके, मनडिटाकके, manaitke, manditākke,

मन्त्रनु /to enchant, to charm to whisper/

- मन्ट्र डेके, सुस्केरा काके, mantra deke, suskerā kāke

मर्कनु /to be sprain, to be twisted/ - मर्कईस्के, markaiske,

मर्काउनु /to bend over, to wiggle/ - गुक्के, मर्कईटके, gukke, markaitke,

मर्नु /to die/ - सीके, sike

मल्लु /to rub, to annoint, to polish, to massage/ - मोल्के, घोसोक्के, मीच्छीके, molke, michdike, ..

मसाङ्गिनु /to be shrink, to become less/ - रुहुके, मारके, ruhuke, mārke

मसार्नु /to handle fondly; to touch gently/ - सुहुके, मसार्डीके, घोसोक्के suhuke, masārdike,...

मसिनो हुनु /to be small piece/ - मेर्के, merke

मसिन्याउनु /to make fine or thin, refine/ - मेराकके, merākke

मस्कनु /to be tighten or fasten well, to twist one's body slightly with shy smile/ - मस्कईस्के, maskaiske,

मागनु /to beg, to ask for, to demand, to pray/ - डीहीके, ngihike

माभनु /to cleanse, to wash/ - ठुटके, thutke

माङ्गनु /to rub, to press down/ - मीच्छीके sike

मात्तिनु, मात्नु, मात लागनु /to intoxicate/ - म्होरके mhorke

माया गर्नु /love, to do kind/ - रोके, रोहकी, roke, rohki

मार्नु /to kill/ - साटके, sātke

मालिस गर्नु /to massage/ - जुके, आरजुके, juke, ārjuke

मासु पलाउनु /to be fruitfull, to grow muscle/ - स्याके, syāke

मास्नु /to spend, to expend, to exchange, to eradicate/ - म्हास्के, mhāske

मिचनु /to press, to squeeze/ - मिच्छीके, साटके, michdike, sātke

मिच्छनु, मिच्छिनु /to be fed up, to be ir-
ritated, to satisfy/ - फुके, phuke
 मिच्छयाउनु /to make fed up/ - फुटाकके,
 phutākke
 मिठ्याउनु /to have a delicious taste,
sweet taste/ - जापाकके, जीटाकके, jāpākke,
 jītākke
 मिल्काउनु /to throw, to waste/ - लोहो
 के, lohoke
 मिल्लु /to match, be in love, to be adjust/
 - खाटके, khātke
 मिसाउनु, मिश्रण गर्नु /to mix, make
mixture/ - मोलोकके, भोरुम्के, भोरुहोम्के,
 molokke, bhoromke
 मिसिनु/to be mixed, to be united, to be
joined/ - मोल्हके, milhke
 मिहिन गर्नु, राम्रो सँग गर्नु /to make small
piece/ - मेर्के, merke
 मुक्याउनु /to box, to give blow with the
fist/ - मुक्कईटके, मुड्कीए डाप्के, mukkaitke,
 mudkie ngāpke
 मुछ्नु /to knead; to squeeze and press
(flour etc) by putting water, mixing
liquid and solid/ - भेम्के, jhemke
 मुजिनु /to be wrinkle, crincke/ - रुहुके,
 ruhuke
 मुज्याउनु /to make bunch of find folds/
 - रुहटाकके, ruhutākke,
 मुठ्याउनु /to to grasp with fist/ - मुठ्ठीईटके,
 muthaitke, ...
 मुडाउनु /to cause to shave/ - खुरुकके,
 khurukke
 मुडिनु /to be shaved/ - खुरुक्कीस्के, khurk-
 chiske
 मुड्क्याउनु /to box, to give blow with the
fist/ - मुक्कईटके, मुड्कीए डाप्के, mukkaitke,
 mudkie ngāpke
 मुन्टिनु /to support on head, / - खोरुहोके,
 भालके, टालुए टुस्के, tālue tuske
 मुरमुरिनु /to wear anger/ - इहेर्के, ng-

herke, ...

मस्कुराउनु /to smil/ - रेटके, retke,
 मुल फुटनु /to spring/ - फुहुके, gohoke
 मेटाउनु /to cause to erase/ - मेट्डीटाकके,
 metditākke,
 मेट्नु /to to wipe out, to erate, to de-
lete/ - मेट्डीके, लोहोके, डास्के, metdike,
 lohoke, dāske,
 मैलिनु, मैलो हुनु /to be dirty/ - रीस्के, riske
 मोटाउनु /to be fatty/ - ढेस्के, dheske
 मोड्नु /to bebend, to divert/ - छर्याकके,
 chhāryākke
 मौलाउनु /to grow well/ - ल्होड्के, ल्हुड्के,
 कर्हाड्के, होर्के, lhongke, horke
 म्वाई खानु /to lick, lap, kiss/ - ल्हाकके,
 lhākke

य(ya)

युवा हुनु, युवा जोश हुनु /to be young (in
sexual aspect)/ - रेन्हास्के, renjhaske

र (ra)

रक्सिनु /to over eat or drink/ - म्होरके,
 mhorke
 रगडाउनु /to cause to rub) - घोसोटाकके,
 ghosotākke
 रगड्नु /to rub/ - घोसोकके, ghosokke
 रङ्गाउनु /to make colour/ - चीहीटाकके,
 chihitākke
 रङ्गिनु /to be coloured/ - चीहीके, chihike
 रच्नु /to create, to construct/ - रच्डीके,
 खास्के, rachdike, khaske
 रट्नु /to learn by rut/ - घोक्डीके, रट्डीके,
 ghokdike, ratdike,.....
 रत्तिनु, रतिनु /to be attached, to be do-
mesticated, to be tamed/ - रटईस्के,
 काजुस्के, rataiske,
 रत्याउनु /to cause to be attached,
to domesticate, to tame/ - रटईटाकके,
 काजुसाकके, rataitākke, kājusākke,
 रन्कनु /to brust into anger, to inflame/

- इहेरके, ढाके, ngherke, dhāke
 रसाउनु /to leak/ - जुरके, jurke
 रसाउनु /to stop hole/ - रसईटके, rasaitke
 रहनु /to stay/ - रहीस्के, rahiske
 राँकिनु /to be enlarge, to flame/ - कर्
 हाडके, ढाके जोस्के, krhāngke, dhāke joske
 राखनु /to put, to deposit, to preserve, to
 keep/ - डाके, dāke
 रातो हुनु /to be red/ - ग्याके, चिरहाटके,
 gyāke, chirhātke
 रिङ्गाउनु, रिँगाउनु /to cause to diziness,
 gidiness/ - म्हाडाकके, mhāngākke
 रिङ्गनु, रिँगनु /to diziness, gidiness/ - छर्
 त्याके, म्हाङ्के, chharhyāke, mhāngke
 रिभाउनु /to make happy/ - रीभईटके,
 मरहाडाकके, खेरेप खास्के, rijhaitke, kherap
 khaske,
 रिसाउनु /to grow anger, temper/ - इहेरके,
 जाम्छोस्के, ngherke, jāmchoske
 रुखिनु /to be dried up, (of land) to
 be barren, to have eanger desire/ -
 रुखईस्के, rukhaiske
 रुङ्गनु /to gaurd, to keep watch/ - रुङ्के,
 डोस्के, rungke, ngoske, ..
 रुचाउनु /like/ - जाकके, jākke
 रुचनु /to rub/ - जाकके, जाप्के, japke,
 रुभनु /to get wet, to be soaked/ - छीम्के,
 chhimke
 रुनु /to weap, cry/ - राप्के, rāpke
 रुमलिनु /to loiter; to linger/ - लुटपुट
 छाकके, lutput chhānke,
 रुवाउनु /to make weep/ - रापाकके /
 rāpākke/
 रेटनु /to rub with the blade of a cutter/
 - रेटडीके, चेके, retdike, cheke, ..
 रोकिनु (केही सोचर रोकिनु, अडिनु) /stop,
 stand by thinking something/ - टोङ्
 हके, tonghke
 रोक्नु /to stop/ - बाटके, bātke

रोगाउनु to suffer from disease/ - छाकके,
 मन्ड्रु छाकके, रोघास्के, chhāke, mandru
 chhānke, roghaske
 रोजाउनु /to cause to select/ - आरसालाकके,
 ārsālākke
 रोज्नु /to choose, to select, prefer/ -
 आरसालके, bātke
 रोप्नु /to plant, to transplant/ - रोप्डीके,
 बिरुवा छाकके, ropdike, biruwā chhākke
 रौसिनु /to have enthusiasm/ - चोङ्के,
 chongke

ल(la)

लखेटनु /to chase/ - लगार्डीके, lagārdike
 लगाउनु (तेल, जेल आदि) /to smear/ - प्याटके
 /pyātke/
 लगाउनु (जुत्ता, चप्पल) /to wear sandle,
 shoe/ - भेरके, bherke
 लगाउनु (टोपी, मजेत्रो) /to wear cap, hand-
 kerchief/ - पुहुके, puhuke, ..
 लागाउनु, पहिरिनु /to wear/ - बील्हके, bilhke
 लगाईदिनु /to make wear/ - बिल्हाकके,
 bilhākke
 लगाईदिनु (टीका, माला आदि) /to make tak-
 ing tika, garland etc/ - बुसाकके, busākke
 लगाउनु (टीका, माला आदि) /to taking tika,
 garland etc/ - बुके, buke
 लडनु, लडाई गर्नु /fight, quarrel/ - पुन्के,
 punke
 लगार्नु /to chase away, to drive away/ -
 लगार्डीके, lagārdike
 लगनु /to take away, to carry off/ - आ
 ल्हके, ālhke
 लचकनु /to hang down, to sway, to
 droop, or decline/ - चेलोस्के, गुहुके, भालके,
 cheloske, guhuke, jhalke
 लछार्नु /to peel off voiently, drag along
 by force/ - लछार्डीके, lachhārdike,
 लजाउनु /to fell shame/ - कराके, karāke
 लटपटिनु /to roll about, to fe confused/

- लुटपुट छान्के, लटपटईस्के,, lutput chhānke, ..
 लटपट्याउनु /to roll about, to cheat, to wrap/ - कुलहुम्के, भुलुकके, kulhumke, bhulukke, ...
 लटकाउनु /to be hung, to lie in sspennse/ - चेलोसाक्के, chelosaākke,
 लट्टिनु /to become matted or entangled (of hair), to become clotted/ - लट्टईस्के, lattaiske,
 लट्ठिनु /to be intoxicated, to be dwosy/ - लट्ठईस्के, म्होरके, lathaiske, mhorke,....
 लठारीनु /to be twisted, to be united/ - लठारीस्कके, आरज्याक्चिस्के, lathariske,
 लडनु, पल्टनु /to fall down/ - खोरहोके, कुरहुके, khorhoke, kurhuke
 लडाउनु /to make fall/ - खोरोक्के, खोरहोक्के, khorokke, khorhokke
 लडनु /to fight, to quarrel/ - पुन्के, punke
 लडनु /to fall down/ - खोरहोके, कुरहुके, khorhoke, kurhoke
 लतार्नु /to drag, to throw down/ - लटार्डीके, latārdike, ...
 लत्याउनु /to kick, to reject/ - लाट्टई डाप्के, lattai ngāpke,
 लत्रनु /to fall in ground, to be polite without pride/ - लट्टईस्के, latraiske,
 लन्ठिनु /to be inactive, to loiter without any work/ - लन्ठईस्के, lantaiske
 लपेटनु /to enwrap, to coil, to fold/ - कुलहुम्के, kulhumke
 लमिनु /to be engthended/ - लोटके, lotke
 लम्कनु /to walk with quick spaces/ - लोटच पाईला काके, ह्वाके, lotcha pāilā kāke, hwāke,
 लम्ब्याउनु /to lenghten, to prolong/ - लोटाक्के, lotākke
 लम्मिनु /to be engthended/ - लोटके, lotke
 लरखरखराउनु /to loiter aimlessly/ - लरखरईस्के, larkharaiske, ...

लरबरिनु /to move without aim, to speak with sudden pause from speech defect or fear or shame, suspions etc/ - लरबर ईस्के, larbaraiske,
 लर्कनु /to suspend, to go away due fall, falling due to oily, greesy/ - आरभ्याटके, लर्कईस्के, ārbhyātke, larkaiske
 लसपसिनु /to have illicit connection (male & female), to be connected/ - लसपस छान्के, लसपसईस्के, laspas chhānke, laspasaiske
 लस्कनु /to be engthended/ - लस्कईस्के, laskaiske,
 लाउनु /to wear, to put on/ - बील्हके, भेरके, lotke
 लागनु /to follow, to begin, to support/ - लईस्के, laiske
 लागनु /to settle, sticky thing, stain/ - लाहाके, lāhāke,
 लाछिनु /to be engthended/ - च्याट्चिस्के, chyātchiske, ...
 लाछनु /to remove (branches), to tear down/ - च्याटके, chyātke
 लाटिनु /to be dumb, to be blunt/ - लाटास्के, lātāske, ..
 लाडिनु /to be fondled, to be childish/ - लाडीस्के, लाडईस्के, lādiske, lādaiske
 लाडनु /to load, to add to excess/ - भारी बुसाक्के, लाड्डीके, bhāri busākke, lāddike
 लिन जानु /go to take/ - लाहान्के, lāhānke
 लिनु /to take, own/ - लाके, lāke
 लिखितम हुनु /to be written/ - रीहीके, rihike
 लिप्नु /to smear/ - लाक्के, lākke
 लिप्नु (तेल, जेल आदिले) /to smear/ - प्याटके, pyātke
 लिप्सनु /to stick to/ - लाहाके, lāhāke
 लुँड्याउनु /to collect, gather, to pluck off the leaves/ - गोमोक्के, कर्हाड्च गास

काके, च्याट्के, gomokke, karhāngch gās
kāke, chyātke, ..

लुकाउनु /to make hide, to be under-
ground/ - आर्चीक्के, ārchikke

लुकाउन लगाउनु /to make hide, to be
underground/ - आर्चीकाक्के, ārchikākke

लुक्नु /to hide, to be underground/ - आर्
चीके, ārchike

लुछ्नु /to hide, to be underground/ -
च्याट्के, मिछ्माम घोके, chyātke, michhām
ghoke, ...

लुटपुटीनु /to roll in the body/ - लुटपुटईस्के,
छ्याहाके, lutputaiske, chhyāhāke

लुटिनु /to be robbed/ - खुस्चीस्के, khus-
chiske

लुटनु /to loot, to robbery/ - खुस्के, khuske

लुलिनु /to be loosened- लुलईस्के, lulaiske

लेखाउनु /to make write/ - रीकाक्के,
rikākke

लेखिनु /to be written/ - रीहीके, rihike

लेख्नु /to write/ - रीक्के, rikke

लेप्नु /to smear, / - लाक्के, lākke

लेप्राउनु /to bend out the lower lip for
neglecting/ - लेप्ईट्के, बुरलीन ल्हेट्के,
lepraitke, burlhin lhetke, ..

लेस्नु /to smear, to plaster/ - लाक्के, lākke

लैजानु /to take, carry out/ - आल्हके,
नुन्हके, ālhke, nunhke,

लोटाउनु /to make fall down/ - खोरोक्के,
कुरहुक्के, khorokke, kurhukke

लोटनु /to fall down/ - खोरहोके, कुरहुके,
khorhoke, kurhuke

लोभिनु /to be greedy/ - रोट्के, rotke

लोभ्याउनु /to tempt, to lure/ - रोटाक्के, हो
म्के, rotākke, homke

ल्याउनु /bring/ - राक्के ओन्के, वोन्के, rākke,
onke, wonke,

व (wa)

वाक्क हुनु /to fed up, to be irritated, to

satisfy/ - फुके, phuke

वाक्नु /to vomit, to eject/ - वोक्के, वाक्के,
wokke, wākke

वाक्न लगाउनु /to make vomit/ - वोकाक्के,
वाकाक्के, wokākke, wākākke

वास्ता नगर्नु /to close eye, not concern/ -
चिल्लीम्के, chilhimke

विश्वास हुनु /believe/ - डीहीके, dihike

श(sha)

शान्त हुनु /to be peace/ - गाङ्के, gāngke

शितल हुनु /to be cool/ - गाङ्के, gāngke

ष (shha)

the thirty-first letter of the consonants.

स(sa)

सकार्नु /to accept, to confess/ - सकार्डीके,
मन्डीके, sakārdike, mandike,

सकिनु /to come to an end/ - डुम्के, डुम्हके,
dumke, dumhke,

सक्नु /to be able, can/ - हेक्के, hekke

सक्नु, भ्याउनु /to finish, complete/ - भ्याके,
भ्याट्के, bhyāke, bhyātke

सक्नु, बिताउनु, खर्च गर्नु /to expense, to
finish/ - म्हास्के, mhāske

सकसकाउनु /to irritate, to tickle/ -
सकसकईट्के, saksakaitke,

सगाउनु /to help, to assist/ - डुस्के, duske

सघाउनु /to help, to assist, to support/
- डुस्के, duske

सङ्गलनु, सङ्गलो हुनु /to be pure, to be clear/
- भयोक्के, भोङ्के, jhyongke, jhongke,

सचिनु /to be corrected/ - स्वाढ्या छान्के,
सच्चईस्के, sachchaiske,

सच्चाउनु /to correct, to put right/ -
सच्चडीके, खास्के, sachchadike, khaske,

सजाउनु /to decorate/ - सजडीके, saja-
dike,

सजिनु /to be adorned or decorated/
- सजईस्के, sajaiske, ...

सट्कनु /to slip away, to cramp (muscle)/ - सट्कईस्के, मर्कईस्के, satkaiske, markaiske, ...

सडनु /to rot, to decay/ - घेरेल्के, gherelke

सडाउनु /to make rot, to decay/ - घेरेलाक्के, gherelākke

सन्तुलित हुनु /to be balance/ - पार्के, pārke

सपार्नु /to cause to flourish, to reform/ - सपार्डीके, sapārdike,

सप्रनु /to flourish, to improve, to be corrected/ - सप्रईस्के, sapraiske

सफाचट हुनु /to be clean or clear/ - भोङ्के, jhongke

सफा गर्नु /to do clean or clear/ - भोङाक्के, सिट्के, हुर्के, jhongākke, sitke, hurke

समस्यामा हुनु /to be nervous, to frighten, to be in problem/ - फसाहाके, phasāhāke

समाउनु /to catch, to take hold of/ - जीम्के, jimke

समात्नु, छोप्नु, पक्रनु /to catch, arrest/ - घोके, घोहोके, ghoke, ghohoke

समेट्नु /to collect, to gather up/ - समेट्डीके, गोरहोम्के, sametdike,

सम्भनु /to remember, to think/ - आर्मीट्के, ārmitke

सम्भाउनु /to cause to remember, remind/ - आरमीटाक्के, ārmitākke

सम्पर्कमा हुनु /be in contact/ - खेरेप छान्के /kherep chhānke/

सम्भोग गराउनु /to make sexual intercourse/ - घ्याटाक्के, ghyātākke

सम्म्याउनु /to make even or smooth, to make plane/ - सम्मईट्के, sammaitke,

सम्हाल्नु /to take care, to look after, to manage/ - सम्हाल्डीके, कोक्के, samhāldike, kokke,

सराप्नु /to scold, to curse/ - ढीके, नार्के, dhike, nārke

सर्कनु /to go the wrong way, to choke while eating/ - हाके, सरकईस्के, hāke, sarkaiske,

सर्नु /to migrate, move/ - सारीस्के, sāriske

सलबलाउनु /to move restlessly (insects, snake etc)/ - केस्के, सलबलईस्के, keske, salbalaiske,

सल्किनु /to be lightening, burn/ - जोम्के, जोम्के, ढाके, jomhke, dhāke

सल्काउनु /to cause of burn, to set fire to, to light/ - ढाट्के, जोम्हाक्के, dhātke, jomhke

सहनु, खप्नु /to endure/ - टक्के, टाक्के / takke, tākke/

साँगुरिनु /to become narrow/ - मारह्के, mārkhke

साँगुर्याउनु, सानो बनाउनु /to make small/ - मारहाक्के, mārkhāke

साँच्नु /to save up, to store, to collect/ - गोम्होक्के, डाके, साँच्डीके, gomhokke, dāke, sānchdike,

साँधनु /to make something tasteful by mixing (that are) sour, bitter, sweet etc, to criticize/ - साँध्डीके, sādhdike,

साटिनु /to be change, to be exchange/ - एस्चीस्के, eschiske

साट्नु /to change, exchange/ - एस्के, eske

सानो हुनु /to be small/ - मारके, मारह्के, mārke, mārkhke

सानु /to remove one place to another, to copy/ - सार्डीके, sārdike

सिँगानु /to decorate, to beuty/ - स्वाढ्याखास्के, सेहेटाक्के, sehetākke

सिउनु /to sew, to stich/ - रुक्के, rupke

सिउरनु /to let in entangle, to insert/ - सिउरडीके, काके, siuradike, kāke,

सिकाउनु /to teach/ - पाहाक्के, pāhākke

सिक्नु /to learn/ - पाहाके, pāhāke

सिकाउनु /to teach/ - पाहाक्के, pāhākke

सिद्धिनु /to finish, to end, to expire/ -
 डुम्के, dumke
 सिद्ध्याउनु /to finish/ - डुम्हाक्के, dumhākke
 सिलाउनु /to make sew, to make stich/
 - रुपाक्के, rupākke
 सितल हुनु /to be cool/ - गाङ्के, gāngke
 सुँघनु /to smell/- आरमुस्के, ārmuske,
 सुईकनु /to escape; to flee, to get off, to
 run away, to die/ - जोहोके, सीके, johoke,
 sike
 सुईक्याउनु /to cause to run away, to kill/
 - लोहोके, साट्के, lohake, sātke
 सुकाउनु /to dry, to make dry/ - छोकाक्के,
 छोहाक्के, chhokākke, chhohākke
 सुकाउनु (बिस्कुन, कपडा आदि) /to make
 dry/ - ख्याङ्के, khyāngkke
 सुक्नु /to be dry/ - छोक्के, chhokke
 सुक्नु (तरल पदार्थ, स्वर) /to become dry
 / - सिप्के, sipke
 सुताउनु /to make asleep/ - मीसाक्के,
 misākke
 सुत्नु /to sleep/ - मिस्के, miske
 सुधनु /to be improved, to ger better/ -
 सुधारीस्के, sudhariske
 सुनाउनु /to make tell, say/ - सेटाक्के,
 setākke
 सुनिनु /to heard/ - सेके, सेचीस्के, seke,
 sechiske
 सुनौलो हुनु /to be golden/ - गेरके, gerke
 सुन्निनु /swelling/ - सोक्के, sokke
 सुन्नीन लगाउनु /to make swelling/ - सो
 काक्के, sokākke
 सुमर्नु /to remove the testicles (animals)/
 - सुमर्डीके, sumardike,
 सुमसुम्याउनु /to touch gently and affec-
 tionately/ - सुमसुमईट्के, sumsumaitke, ...
 सुम्पनु /to hand over/ - याहाके, yāhake
 सुम्लिनु /to be swelled with weals, to
 grow fat, to pregnant/ - सुम्ला बाहाके,

sumlā bāhāke,
 सुम्ल्याउनु /to cause to swell with weals,
 to sexual intercourse/ - सुम्लईट्के, sum-
 laitke,
 सुरिनु /to have courage, to be excited/ -
 सुरईस्के, suraiske
 सुर्कनु /to pull off, to tighten one's arm/
 - ईक्के, सुर्कईट्के, ikke, surkaitke, ...
 सुर्काउनु /to tighten up a loop or loose/ -
 छ्याक्के, ईक्के, chhyākke, ikke, ...
 सुर्ताउनु /to take anxiety, to regret/ - पीर
 जाट्के, pir jātke,
 सुय्याउनु /to encourage/ - सुरईटाक्के, चोङ्
 हाक्के, suraitākke, chonghākke
 सुसाउनु /to make sound while flowing
 river/ - सुसईट्के, डाक्के (खोला, नम्सु बन),
 susaitke, ngakke (kholā, namsu, ban
 etc.)
 सुस्ताउनु /to make rest, to be late/ -
 ढीलास्के, dhilāske
 सुहाउनु /to match, suit/ - जेस्के, जीस्के,
 jeske
 सेकाउनु /to apply warm and moisture
 to (a part of the body) to lessen pain of
 discomfort/ - जालाक्के, ख्याङ्के., jālākke,
 khyāngke,
 सेक्नु /to cook in oven, to bake, to roast/
 - जालाक्के, jālākke,
 सेतो हुनु /to be white/ - बोके, boke
 सेपिनु /to discharge liquid from vagina
 of a female beast (arising from desire
 fro being covered or copulated by
 male)/ - डी खेउके, डीके, di kheuke,
 सेप्नु /to keep under control, to deride/
 - सेप्डीके, सेपिस्के, sepiske,
 सेरिनु /to cut one's throat wiht one' own
 hand/ - सेरीस्के, seriske,
 सेर्नु /to cut throat of, cut rubbingly,
 to file/ - सेर्डीके, चेके, डुङ्गा चेके, dungā
 cheke, ...

सेलाउनु (/चिसो हुनु) /to be cold/ - रीड्के, रीडाक्के, ringke, ringākke, ..

सेलाउनु /to cremate or cause to flow a dead body/ - सेलईट्के, बाट्के, selaitke, battke,

सोचनु /to think, to consider, to hold opinion/ - सोचडीके, आरमीट्के, sochdike, āmitke, ...

सोभिननु /to become straight, to be honest, to agree/ - सोभईस्के, sojhaiske,

सोभ्याउनु /to make straight/ - सोभईट्के, sojhaitke,

सोत्रिननु /to be lying down collectively/ - सोट्र्यान छान्के, sotryān chhānke, ..

सोधनु /to ask, to enquire, to interrogate/ - गीन्हके, गीन्के, ginhke, ..

सोस्नु /to soak, to suck, to exploite/ - चुप्के, सोस्डीके, chupke, sosdike, ...

सोहोर्नु /to collect from all side, to gather; to sweep up/ - गोरोम्हके, सोहोर्डीके, सीट्के, gorhomke, sohordike, sitke, ..

स्थगित गनु /rest, stop/ - बाट्के, bātke
स्वतन्त्र हुनु /to be free, open/ - फस्के, phaske

स्वस्थ हुनु /to heal, healthy/ - भेरके, गेपके, jherke, gepke

स्वादिलो बनाउनु /to make tasty/ - जापाक्के jāpākke

स्वादिलो हुनु /to be tasty/ - जाप्के, jāpke

ह (ha)

हँसाउनु /to cause to laugh/ - रेटाक्के, retākke

हकार्नु /to chide, to scold/ - नार्के, कर्हाड्च सावटाड डाक्के, narke,

हगनु /to defecate, to excrete/ - बेन्के, benke

हचकनु /to draw back, to hesitate/ - ल्हेस्के, डोन्के, कराके, हचकईस्के, lheske, donke, hachkaiske, karāke,

हटाउनु /to move away, to separate, to withdraw/ - हटईट्के, डासाक्के, hataitke, dāsākke,

हटनु /to get out, to go back/ - डास्के, हट्डीके, dāske, hatdike, ..

हडप्नु /to take someone's property illegally, to embezzle/ - हडप्डीके, स्याट्के, hadapdike, syātke, ..

हतारिनु /to hurry, to make haste/ - भोस्के, jhoske

हत्तिनु /to reach one's hand, to obtain/ - हुटाड टाक्के, hutāng tākke,

हत्याउनु, खोस्नु /to snatch away/ - स्याट्के, syātke

हपानु /to chide, to scold, to threaten/ - नार्के, कर्हाड्च सावटाड डाक्के, narke,

हप्काउनु /to chide, to abuse/ - नार्के, ढीके, narke, dhike,

हराउनु /loss, to miss/ - म्हाके, mhāke
हल्लनु /to shake, to quake/ - होजके, होएँके, hoenke,

हल्लाउनु /to shake, to vibrate, to swing/ - होएँक्के, बुरुक्के, hoenkke, burukke

हसुर्नु /to over eat/ - हसुर्डीके, ढलीड ज्याके, hasurdike, dhaling jyāke,

हस्कनु /to emit foul smell/ - नाम्के, आरखीस्के, हस्को राहाके, nāmke, ārkhiske, hasko rāhāke,

हस्त मैथुन गर्नु /to masturbate/ - खिप्के, khipke, ..

हाँकिनु /to be driven, to be challenged/ - हाँकडीके, केट्क, hankdike, ketke,

हाँकनु /to command, to drive/ - केट्के, ह्वास्के, ketke, hwaske,

हाँगिनु /to to branch/ - भाँगईस्के, डाल्हाकाके, jhāngaiske, dālkhā kāke,

हाँस्नु /to laugh/ - रेट्के, retke

हाछिउँ गर्नु /to sneeze/ - छीस्के, chhiske

हानिनु /to run very fast, to fly with

great speed/ - खेर्के, भुर्म खेर्के, kherke, bhurma kherke, ..

हान्नु **/to strike, to hit, to shoot, to give a blow/** - डाप्के, ngāpke

हान्नु (जनावरको सिङ वा चुच्चो वा तिखो बस्तुले) **/to thorn, horn/** - डुहुके, duhuke

हान्नु **/to lose, fail/** - हारीस्के, hāriske

हान्नु (/समावेश गर्नु) **/to include, to insert, put in/** - काके, kāke

हिँड्नु **/to walk/** - ह्वाके, hwāke

हिचकिचाउनु **/to hasitate, to draw back/** - कराके, karāke, ..

हिडाल्नु **/to cause to walk/** - ह्वास्के, hwāske

हियाउनु **/to think lightly/** - ख्याङ्महा लाके, khyāngmha lāke

हिकाउनु **/to strike, to beat/** - डाप्के, ngāpke

हिलिनु **/to stirred mud with plough, ready for paddy planting/** - हीलईस्के, hilaiske

हिल्याउनु **/to puddle up (field for plantation of rice)/** - हीलईट्के, hilaitke

हिस्सिनु **/to be diappointed, to be baffled, to disheartened/** - हीस्सईस्के, hissaiske, ...

हिस्स्याउनु **/to cause to baffle, dishearten/** - हीस्सईट्के, hissaitke, ...

हुँडुल्नु **/to dissolve, to melt/** - हुँडल्डीके, जबरजस्ती मोलोक्के, hundaldike, jabarjasti molokke, ..

हुत्तिनु **/to jurked, to be thrown back/** - हुट्टईट्के, huttaitke,

हुत्याउनु **/to fling, to hurl, to throw away/** - लोहोके, हुट्टईट्के, lohoke, huttaitke

हुनु **/is, be/** - छाङ्के, chhānke

हुनु **/to stay/** - रहीस्के, rahiske

हुर्कनु **/to grow up/** - होर्के कर्हाङके, horke,

हुर्काउनु **/to bring up/** - होरोक्के, होरक्के, horokke, horakke,

हुरिनु **/to be voilently carried away, to be flung away/** - हुरईस्के, hurraiske

हुर्याउनु **/to hurl, to throw voilently/** - र लोहोके, हुरईट्के, lohoke, hurraitke

हुल्नु **/to insert, to put in, drive in/** - काके, पील्हाक्के, kāke, pilhākke

हुस्सिनु **/to be in patches (as of cloud or fog), to swollen/** - ड्याम्बुस्के, सोक्के, dyāmbuske, sokke

हेपिनु **/to be underestimate, to be oppress, to be insulted/** - हेपीस्के, हेपडीके, hepiske, hepdike,

हेप्नु **/to insult, to neglet/** - हेपडीके, hepdike,

हेर्नु **/to look, to watch, to care/** - ओंस्के, डोस्के, onske, ngoske

हेराउनु **/to make see/** - डोसाक्के, डाडाक्के, टनाक्के, ngosākke, dāngākke, tanākke

होच्याउनु **/to lower, to abase, to put in shame/** - भालाक्के, होच्चईट्के, jhālākke, hochchaitke

होम्नु **/to make sacrifice of, to push someone into a dangerous task/** - होम्डीके, भुङ्ग्राङ काके, homdike, bhungrāng kāke, हौसनु **/to be encouraged/** - चोङ्के, chongke

हौस्याउनु **/to encourage/** - चोङ्हाक्के, जुङ्कुटाक्के, chonghākke, jungkutakke

ह्याउनु **/to insult, to despite, to underestimate/** - ह्यापडीके, hyāpdike

☆☆☆

क्रियापदहरु र यसको रुपहरु Verbs and it's forms

क्रियापदले बाक्यमा कुनै कार्य गरेको बुझाउँदछ । क्रियापदको बाक्य संरचनामा ठूलो भूमिका रहन्छ । मगर ढूटमा पनि क्रियापद (verbs) ले त्यही भूमिका निभाएको हुन्छ । पाल्ही मगर ढूटमा धातु (root) मा प्रत्ययहरु लागेर यसको रुप चल्दछ । ति रुपहरु निम्न अनुसार छन् ।

(१) मगर ढूटको क्रियापद धातु (root) मा “के (ke)” प्रत्यय लागेमा क्रियामुल बन्दछ । जस्तै हूट् +के = हूट्के, उखेलु (to pull up, to up root) । पूर्वी नेपालमा बसोबास गर्ने मगर भाषीहरु भने क्रियापद धातुमा “के (ke)” प्रत्यय र विभक्तीको रुपको सट्टामा “की (ki)” प्रत्यय लगाउएर क्रियामूल बनाई प्रयोग गर्दछन् । जस्तै हूट् +की = हूट्की, उखेलु (to pull up, to up root) ।

(२) मगर ढूटको क्रियापद धातु (root) मा “आ (aa/ā)” प्रत्यय लागेमा भूतकाल बन्दछ । जस्तै : गोम्होक् + आ = गोम्होका, जम्मा गर्यो (collected) । क्रियापदको धातु रुपमा भएको आकार, ईकार, ओकार, उकार मा “आ (aa/ā)” वा आकार प्रत्यय जोडिँदा पनि भूतकालको क्रिया आकार मा नै रहन्छ । जस्तै : क्रिया मूल ‘डीहीके’ को धातु रुप ‘डीही’ हो, ‘डीह’ हुँदैन र यसलाई भूतकाल बनाउँदा डीही+आ = डीहा नै हुन्छ, यसबारे उदाहरणहरु तल उल्लेखित छन् ।

(३) मगर ढूटमा क्रियामूल (V1) मा “के/की (ke/ki)” प्रत्यय घटाउने र “आ (aa/ā)” प्रत्यय जोडिदिएमा पनि क्रियापद भूतकाल बन्दछ । जस्तै : रीक्के – के + आ= रीका, लेख्यो (wrote) । यसरी क्रियापदलाई भूत बनाउँदा क्रियामूल (आधार) मा ‘के/की (ke/ki)’ प्रत्यय हटाउँदा रहने आधा अक्षर वा आकार, ईकार, उकार, ओकार जे भए पनि सबै आकारमा परिवर्तन भएको पाईन्छ ।

(४) मगर ढूटमा क्रियापदलाई पूर्णकाल (perfect) बनाउँदा Verb को धातु (root) मा “च (cha)” प्रत्यय थप्ने गरेमा सबै जसो क्रियामूल पूर्णकाल (perfect) बन्दछ । जस्तै : रीक् + च= रीक्च, लेखेको (written) । यसका साथै मगर ढूटको क्रिया (verb) को धातु (root) मा “म/मो (ma/mo)” प्रत्यय (suffix) थप्दा पनि Verb perfect बन्दछ । जस्तै (e.g.) : रीक् + म = रीक्म (लेखेको, Written) । “म (ma)” प्रत्ययलाई कुनै कुनै मगर समुदायमा “मो (mo) वा मू (mu)” पनि उच्चारण गरेको पाईन्छ ।

(५) मगर ढूटमा क्रियामूल (आधार) मा लागेको प्रत्यय “के/की (ke/ki)” भिके पछि बाँकी बचेको रुप नै सो क्रिया पदको धातु (root) हो । जस्तै : राक्के– के = राक्, डीहीके – के = डीही आदि ।

यी माथीका कुराहरु लाई पुष्टी गर्नको लागि केही क्रियापद र त्यसको रुपहरु निम्न अनुसार दिईएको छ ।

धातु (root) मा “क ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु	भूतकाल		पूर्णकाल
		Root	Past	Perfect
जाक्के	जाक्	जाक्	जाका	जाक्च/जाक्म
jākke	jāk	jāk	jākā	jākcha/jākma
रुचाउनु	रुच्	रुच्	रुचायो	रुचाएको
like	-----	-----	liked	liked
छाक्के	छाक्	छाक्	छाका	छाक्च/छाक्म
chhākke (bury)	chhāk	chhāk	chhākā	chhākcha/chhākma
गाड्नु	गाड्	गाड्	गाड्यो	गाडेको

bury	-----	buried	buried
फ्याक्के	फ्याक्	फ्याका	फ्याक्च/फ्याक्म
phyākke	phyāk	phyākā	phyākcha/phyākma
काढनु (चल्ला), फुटाउनु	काढ्	काढ्यो	काढेको
hatch	-----	hatched	hatched
राक्के	राक्	राका	राक्च/राक्म
rākke	rāk	rākā	rākcha
ल्याउनु (/कुखुरा बास्नु)	ल्या	ल्यायो	ल्याएको
bring (/ cock)	-----	brought	brought
गयाक्के	ग्याक्	ग्याका	ग्याक्च/ग्याक्म
gyākke	gyāk	gyākā	gyākcha/gyākma
भाँच्नु	भाँच्	भाँच्यो	भाँचेको
break	-----	broke	broken
आर्ज्याक्के (बाटनु, बटानु)	आर्ज्याक्	आर्ज्याका	आर्ज्याक्च/आर्ज्याक्म
ārjyākke (to make rope, twist)	ārjyāk	aarjyākā	ārjyākcha/ārjyākma
ऊक्के (कन्याउनु)	ऊक्	ऊका	ऊक्च/ऊक्म
ukke (to scratch)	uk	ukā	ukcha/ukmo
कोक्के (पालन पोषण गर्नु)	कोक्	कोका	कोक्च/कोक्म
kokke (preserve, to nutrate)	kok	kokā	kokcha/kokma
काके (हाल्नु, समावेश गर्नु)	का	का	काच/काम
kāke (to include, put in, insert)	kā	kā	kācha/kāma
क्योक्के (चिसो हुन, कठ्याङ्गीनु)	क्योक्	क्योका	क्याक्च/क्योक्म
kyokke (to be cold)	kyok	kyokā	kyokcha/kyokmo
खान्हाक्के (तताउनु)	खान्हाक्	खान्हाका	खान्हाक्च/खान्हाक्म
khānhākke (to make warm)	khānhāk	khānhākā	khānhākcha/khānhākma
खून्हूक्के (टुक्रा टुक्रा पार्नु)	खून्हूक्	खून्हूका	खून्हूक्च/खून्हूक्म
khunhukke (to make piece)	khunhuk	Khunhukā	khunhukcha/khunhukma
खोरोक्के (लडाउनु)	खोरोक्	खोरोका	खोरोक्च/खोरोक्म
khorokke (to make fall)	khorok	khorokā	khorokcha/khorokma
गुक्के (बाँड्गो हुनु)	गूक्	गूहूका	गूहूक्च/गूहूक्म
gukke (bend)	guk	guhukā	guhākcha/guhākma
गूहाक्के (बड्ग्याउनु)	गूहाक्	गूहाका	गूहाक्च/गूहाक्म
guhākke (to bend)	guhāk	guhākā	guhākcha/guhākma
घोटाक्के (पक्राउनु)	घोटाक्	घोटाका	घोटाक्च/घोटाक्म
ghotākke (to make arrest)	ghotāk	ghotākā	ghotākcha/ghotākma
घ्याटाक्के (सम्भोग गराउनु)	घ्याटाक्	घ्याटाका	घ्याटाक्च/घ्याटाक्म
ghyātākke (to make intercourse)	ghyātāk	ghyātākā	ghyātākcha/ghyātākma
डाक्के (बोल्नु)	डाक्	डाका	डाक्च/डाक्म

ngākke (to speak)	ngāk	ngākā	ngākcha/ngākma
डाकाक्के (बोल लगाउनु)	डाकाक्	डाकाका	डाकाक्च / डाकाक्म
ngākākke (to make speak)	ngākāk	ngākākā	ngākākcha/ngākākma
डोसाक्के (देखाउनु, हेराउनु)	डोसाक्	डोसाका	डोसाक्च / डोसाक्म
ngosākke (to make see)	ngosāk	ngosākā	ngosākcha/ngosākma
चेटाक्के (कटाउनु)	चेटाक्	चेटाका	चेटाक्च / चेटाक्म
chetākke (to make cutting)	chetāk	chetākā	chetākcha/chetākma
चुहाक्के (खोकी लगाउनु)	चुहाक्	चुहाका	चुहाक्च / चुहाक्म
chuhākke (to make cough)	chuhāk	chuhākā	chuhākcha/chuhākma
च्याक्के (चिच्याउनु, च्यातिनु)	च्याक्	च्याका	च्याक्च / च्याक्म
chyākke (to shout, to tear)	hyāk	chyākā	chyākcha/chyākma
चेलोक्के (भून्ड्याउनु)		चेलोक् चेलोका	चेलोक्च / चेलोक्म
chelokke (to hang)	chelok	chelokā	chelokcha/chelokma
छेसाक्के (नून चर्को बनाउनु)	छेसाक्	छेसाका	छेसाक्च / छेसाक्म
chhesākke (to make salty)	chhesāk	chhesākā	chhesākcha/chhesākma
छूटाक्के (छूटाक्नु, खोसनु)	छूटाक्	छूटाका	छूटाक्च / छूटाक्म
chhutākke (Scratch)	chhutāk	chhutākā	chhutākcha/ chhutākma
छ्याक्के (बाँधनु)	छ्याक्	छ्याका	छ्याक्च / छ्याक्म
chhyākke (tie)	chhyāk	chhyākā	chhyākcha/ chhyākma
छोकाक्के (सुकाउनु)	छोकाक्	छोकाका	छोकाक्च / छोकाक्म
chhokākke (to make dry)	chhokāk	chhokākā	chhokākcha/chhokākma
छोक्के (सुक्नु)	छोक्	छोका	छोक्च / छोक्म
chhokke (to dry)	chhok	chhokā	chhokcha/chhokma
जीक्के (टोक्नु)	जीक्	जीका	जीक्च / जीक्म
jikke (to bite)	jik	jikā	jikcha/jikma
जूटाक्के (विजय गराउनु)	जूटाक्	जूटाका	जूटाक्च / जूटाक्म
jutākke (to make win)	jutāk	jutākā	jutākcha/jutākma
जूरक्के (चुहाउनु)	जूरक्	जूरूका	जूरक्च / जूरूक्म
jurukke (to drip)	juruk	jurukā	jurukkcha/jurukma
जापाक्के (स्वदिलो बनाउनु)	जापाक्	जापाका	जापाक्च / जापाक्म
jāpākke (to make tasty)	jāpāk	jāpākā	jāpākcha/jāpākma
जोक्के (बगाउनु, अपहरण गर्नु)	जोक्	जोका	जोक्च / जोक्म
jokke (to drift, kidnapping)	jok	jokā	jokcha/jokma
जोकाक्के (अपहरण गर्नु, भगाउनु)	जोकाक्	जोकाका	जोकाक्च / जोकाक्म
jokākke (to make kidnaping/elope)	jokāk	jokākā	jokākcha/jokākma
जोसाक्के (पोल्नु, जलाउनु)	जोसाक्	जोसाका	जोसाक्च / जोसाक्म
josākke (to make burn)	josāk	josākā	josākcha/josākma
भालाक्के (भराल्नु, खसाल्नु)	भालाक्	भालाका	भालाक्च / भालाक्म

jhālākke (to drop, to defame) jhālāk jhālākā	jhālākcha/jhālākma
भूरूमाक्के (जम्मा गराउनु) भूरूमाक् भूरूमाका	भूरूमाक्च/भूरूमाक्म
jhurimākke (to gather) jhurumāk jhurumākā	jhurumākcha/jhurumākma
टनाक्के (देखाउनु, हेराउनु) टनाक् टनाका	टनाक्च/टनाक्म
tanākke (to make demonstrate) tanāk tanākā	tanākcha/tanākma
टाक्के (पुग्नु, सहनु) टाक् टाका	टाक्च/टाक्म
tākke (to reach, to endure) tāk tākā	tākcha/tākma
टक्के (सहनु) टक् टका	टक्च/टक्म
takke (to endure) tak takā	takcha/takma
टून्हूक्के (छोट्याउनु) टून्हूक् टून्हूका	टून्हूक्च/टून्हूक्म
tunhukke (to make short) tunhuk tunhukā	tunhukcha/tunhukma
डेटाक्के (भन्न लगाउनु) डेटाक् डेटाका	डेटाक्च/डेटाक्म
detākke (to make speak) detāk detākā	detākcha/detākma
डासाक्के (छुटाउनु, छोडाउनु) डासाक् डासाका	डासाक्च/डासाक्म
dāsākke (to release) dāsāk dāsākā	dāsākcha/dāsākma
डूनाक्के (धमिलो बनाउनु) डूनाक् डूनाका	डूनाक्च/डूनाक्म
dunākke (to dim, to obscure) dunāk dunākā	dunākcha/dunākma
डूडाक्के (कुटाउनु, पिटाउनु) डूडाक् डूडाका	डूडाक्च/डूडाक्म
dungākke (to beat) dungāk dungākā	dungākcha/dungākma
ढाटाक्के (आगो बाल्नु) ढाटाक् ढाटाका	ढाटाक्च/ढाटाक्म
dhātākke(to lit fire) dhāyāk dhātākā	dhātākcha/ dhātākma
न्हूक्के (पिस्नु) न्हूक् न्हूका	न्हूक्च/न्हूक्म
nhukke (to grind) nhuk nhukā	nhukcha/nhukma
न्हालाक्के (खाली गराउनु) न्हालाक् न्हालाका	न्हालाक्च/न्हालाक्म
nhālākke (to grind) nhālāk nhālākā	nhālākcha/nhālākma
पाहाक्के (सिकाउनु) पाहाक् पाहाका	पाहाक्च/पाहाक्म
pahākke (to teach) pāhāk pāhākā	pāhākcha/pāhākma
पूनूक्के (भगडा गराउने) पूनूक् पूनूका	पूनूक्च/पुनूक्म
punukke (to make quarrel) punuk punukā	punukcha/punukma
फूटाक्के (मिच्छ्याउनु) फूटाक् फूटाका	फूटाक्च/फूटाक्म
phutākke (to make fedup) phutāk phutākā	phutākcha/phutākma
फसाक्के/फोसाक्के (फुकाउनु) फसाक् फसाका	फसाक्च/फसाक्म
phasākke (to untie) phasāk phasākā	phasākcha/phasākma
फोडोक्के (पड्काउनु) फोडोक् फोडोका	फोडोक्च/फोडोक्म
phodokke (to make blasting) phodok phodokā	phodokcha/phodokma
फोरलोक्के (चिरा पार्नु) फोरलोक् फोरलोका	फोरलोक्च/फोरलाक्म
phorlokke (to cleave) phorlok phorlokā	phorlokca/phorlokma
फलाक्के (भट्याउनु, गाली गर्नु) फलाक् फलाका	फलाक्च/फलाक्म

phalākke (to scold, to chant)	phalāk	phalākā	phalākcha/phalākma
फीन्हीक्के (पकाउनु)	फीन्हीक्	फीन्हीका	फीन्हीक्च / फीन्हीक्म
phinikke (to cook)	phinhik	phinhikā	phinhikcha/phinhikma
बीक्के (दुख्नु)	बीक्	बीका	बीक्च / बीक्म
bikke (pain)	bik	bikā	bikcha/bikma
बीहाक्के (दुखाउनु)	बीहाक्	बीहाका	बीहाक्च / बीहाक्म
bihākke (to pain)	bihāk	bihākā	bihākcha/bihākma
बूरक्के (काम्नु/काँप्नु)	बूरक्	बूरका	बूरक्च / बूरक्म
burukke (to convulsion)	buruk	burukā	burukcha/burukma
बूसाक्के (बोकाउनु, लगाउनु)	बूसाक्	बूसाका	बूसाक्च / बूसाक्म
busākke (to make carry)	busāk	busākā	busākcha/busākma
बील्हाक्के (लगाईदिनु, पहिर्याईदि)	बील्हाक्	बील्हाका	बील्हाक्च / बील्हाक्म
bilhākke (to make wear)	bilhāk	bilhākā	bilhākcha/bilhākma
भाक्के (छुट्टयाउनु)	भाक्	भाका	भाक्च / भाक्म
bhākke (to serparate/divide)	bhāk	bhākā	bhākcha/bhākma
भूरक्के (उडाउनु)	भूरक्	भूरका	भूरक्च / भूरक्म
bhurukke (to make fly)	bhuruk	bhurukā	bhurukcha/bhurukma
मूरक्के (छोडाउने, चपाउने)	मूरक्	मूरका	मूरक्च / मूरक्म
murukke (.....)	muruk	murukā	murukcha/murukma
मारहाक्के (सानो बनाउनु)	मारहाक्	मारहाका	मारहाक्च / मारहाक्म
mārkhākke (to make small)	mārkhāk	mārkhākā	mārkhākcha/mārkhākma
मीसाक्के (सुताउनु)	मीसाक्	मीसाका	मीसाक्च / मीसाक्म
misākke (to asleep)	misāk	misākā	misākcha/misākma
म्हीनीक्के (पकाउनु)	म्हीनीक्	म्हीनीका	म्हीनीक्च / म्हीनीक्म
mhinikke (to make ripe, cook)	mhinik	mhinikā	mhinikcha/mhinikma
यासाक्के (पोखाउनु)	यासाक्	यासाका	यासाक्च / यासाक्म
yāsākke (to cause pour)	yāsāk	yāsākā	yāsākcha/ yāsākma
रापाक्के (रुवाउनु)	रापाक्	रापाका	रापाक्च / रापाक्म
rāpākke (to make weep)	rāpāk	rāpākā	rāpākcha
रीनीक्के/रीनाक्के (चिसो गराउनु)	रीनीक्/रीनाक्	रीनीका	रीनीक्च / रीनीक्म
rinikke (to make cold)	rinik	rinikā	rinikcah/rinikma
रीक्के (लेख्नु)	रीक्	रीका	रीक्च / रीक्म
rikke (write)	rik	rikā	rikcha/rikma
लाक्के (लिप्नु, पोत्नु)	लाक्	लाका	लाक्च / लाक्म
lākke (to smear)	lāk	lākā	lākcha/lākma
लोक्के (आरोप लगाउनु)	लोक्	लोका	लोक्च / लोक्म
lokke (to acuse)	lok	kyokā	lokcha/lokma
ल्हाक्के (चाट्नु, म्वाई खानु)	ल्हाक्	ल्हाका	ल्हाक्च / ल्हाक्म

lhaakke (to kiss, ti lick, to lap)	lhaak	lhaakaa	lhaakcha/lhaakmo
सेटाक्के (सुनाउनु)	सेटाक्	सेटाका	सेटाक्च/सेटाक्म
setākke (to make listen/say)	setāk	setākā	setākcha/setākma
स्याटाक्के (फलाउनु)	स्याटाक	स्याटाका	स्याटाक्च/स्याटाक्म
syātākke (to yield (fruit/grain)	syātāk	syātākā	syātākcha/syātākma
स्याहाटाक्के (नचाउनु, मुट्ठीमा राख्नु)	स्याहाटाक्	स्याहाटाका	स्याहाटाक्च/स्याहाटाक्म
syāhātākke (to cause to dance)	syāhatāk	syāhātākā	syāhātākcha/syāhātākma
सोक्के (सुन्निनु)	सोक्	सोका	सोक्च/सोक्म
sokke (swelling)	sok	sokā	sokcha/sokma
सोक्के (सुन्नीनु)	सोक्	सोका	सोक्च/सोक्म
sokke (to make swelling)	sok	sokā	sokcha/sokma
सोकाक्के (सुन्नीन लगाउनु)	सोकाक्	सोकाका	सोकाक्च/सोकाक्म
sokākke (to make swelling)	sokāk	sokākā	sokākcha/sokākma
हूरूक्के (धुवाउनु, सफा गराउनु)	हूरूक्	हूरूका	हूरूक्च/हूरूक्म
hurukke (to make wash)	huruk	hurukā	hurukcha/hurukma
हेक्के (सक्नु, सामर्थ्य हुनु)	हेक्	हेका	हेक्च/हेक्म
hekke (to be able, can)	hek	hekā	hekcha/hekma
हाटाक्के (उमाल्नु)	हाटाक्	हाटाका	हाटाक्च/हाटाक्म
hātākke (to make boil)	hātāk	hātākā	hātākch/hātākma
ह्याक्के (सुंगुर चराउने)	ह्याक्	ह्याका	ह्याक्च/ह्याक्म
hyākke (.....)	hyāk	hyākā	hyākcha/ hyākma

धातु (root) मा “ख/ग/घ ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु	भूतकाल	पूर्णकाल	
		Root	Past	Perfect
खूके (धुवाँ हुनु, पुत्ताउनु)	खू	खू	खूआ	खूच/खूम
khuke (to smoke)	khu	khu	khuā	khucha/khuma
खाके (तितो हुनु)	खा	खा	खाआ/खा	खाच/खाम
khāke (to be bitter)	khā	khā	khāā/khā	khācha/khāma
गाके (पिउनु)	गा	गा	गा	गाच/गाम
gāke (to drink)	gā	gā	gā	gācha/gāma
घोके (छोप्नु, समाउनु, पकडनु)	घो	घो	घोआ	घोच/घोम
ghoke (to catch, to arrest)	gho	gho	gaoā	ghocha/ghoma

धातु (root) मा “ड, ड्ह ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु	भूतकाल	पूर्णकाल
	Root	Past	Perfect
उड्के (तलतिरबाट आउनु)	उड्	उड्	उड्च/उड्म

ungke (to come from down)	ung	ungā	ungcha/ungma
कर्हाङ्के (ढूलो हुनु, बढनु, बिकास हुनु)	कर्हाङ्	कर्हाडा	कर्हाङ्च / कर्हाङ्म
karhāngke (to growth/develop, big)	karhāng	karhāngā	karhāngch/karhāngma
खाङ्के (नाघनु, उफ्रिनु)	खाङ्	खाडा	खाङ्च / खाङ्म
khāngke (to jump)	khāng	khāngā	khāngcha/khāngma
ख्याङ्के (सुकाउनु)	ख्याङ्	ख्याडा	ख्याङ्च / ख्याङ्म
khyāngke (to make dry)	khyāng	khyāngā	khyāngcha/khyāngma
गाङ्के (सितल हुनु, शान्त हुनु)	गाङ्	गाडा	गाङ्च / गाङ्म
gāngke (to be cool/feeling peace)	gāng	gāngā	gāngcha/gāngma
गराङ्के (उचाल्नु, उठाउनु, उकास्नु)	गराङ्	गराडा	गराङ्च / गराङ्म
garāngke (to lift)	garāng	garāngā	garāngcha/gārāngma
घाङ्के (अग्लो हुनु, बृद्धि हुनु)	घाङ्	घाडा	घाङ्च / घाङ्म
ghāngke (to be tall/ grow)	ghāng	ghāngā	ghāncha/ghāngma
डूके (/ मूके) (बस्नु)	डू	डूआ	डूच / डूमो
nguke (to sit)	ngu	nguā	ngucha/nguma
डूङ्के (कुटनु)	डूङ्	डुडा	डूङ्च / डूङ्म
dungke (to beat)	dung	dungā	dungcha/dungma
डाङ्के (देख्नु, प्रत्यक्ष हुनु)	डाङ्	डाडा	डाङ्च / डाङ्म
dāngke (to see)	daang	dāngā	dāncha/dāngma
नूङ्के (जानु, माथीतिर जानु)	नूङ्	नूडा	नूङ्च / नूङ्म
nungke (to go, to go up)	nung	nungā	nungcha/nungma
पीङ्के (भरिनु, सन्तुष्टी हुनु)	पीङ्	पीडा	पीङ्च / पीङ्म
pingke (to become full)	ping	pingā	pingcha/pingma
पूङ्के (बाँड्नु, भाग लगाउनु)	पूङ्	पूडा	पूङ्च / पूङ्म
pungke (to devide)	pung	pngā	pungcha/pungma
मर्हाङ्के (खुसी हुनु)	मर्हाङ्	मर्हाडा	मर्हाङ्च / मर्हाङ्म
marhāngke (to be glad)	marhāng	marhāngā	marhāngch/marhāngma
रूङ्के (पर्खनु, प्रतिक्षा गर्नु)	रूङ्	रूडा	रूङ्च / रूङ्म
rungke (to wait)	rung	rungā	rungch/rungma
रीङ्के (सेलाउनु, चिसो हुनु)	रीङ्	रीडा	रीङ्च / रीङ्म
ringke (to be cold)	ring	ringā	ringcha/ringmo
राङ्के (छिप्पिनु, कडा हुनु)	राङ्	राडा	राङ्च / राङ्म
rāngke (to mature, hard, grow)	rāng	rāngā	rāngcha/rāngma
लहीङ्के (गीत गाउनु)	लहीङ्	लहीडा	लहीङ्च / लहीङ्म
lhingke (to sing)	lhing	lhingā	lhingch/lhingma
चोङ्ङ्के (आतुर, उत्सुक, जागररुक हुनु)	चोङ्ङ्	चोङ्ङ्हा	चोङ्ङ्च / चोङ्ङ्म
chonghke (curious, energetic)	chongh	chonghā	chongcha/chongma
टोङ्ङ्के (केही सोचेर अडीनु, रोकिनु)	टोङ्ङ्	टोङ्ङ्हा	टोङ्ङ्च / टोङ्ङ्म
tongke(stop, stand by thinking)	tong	tonghaa	tongcha/tongmo

धातु (root) मा “च/छ/ज ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु Root	भूतकाल Past	पूर्णकाल Perfect
चेके (काट्नु)	चे	चेआ	चेच/चेम
cheke (to cut)	che	cheā	checha/chema
आर्चीके (लुक्नु, भूमीगत हुनु)	आर्ची	आर्चीआ	आर्चीच/आर्चीम
ārchike (to hide, to go underground)	ārchi	ārchiā	ārchicha/ārchima
छूके (छुनु, सम्पर्क हुनु)	छू	छूआ	छूच/छूम
chhuke (to touch)	chhu	chhuā	chhucha/chhuma
छाके (बिरामी हुनु)	छा	छा/छाआ	छाच/छाम
chhāke (to be sick, ill)	chhā	chhāā	chhācha/chhāma
जूके (काँढो लगाउनु, मालिस गर्नु)	जू	जूआ	जूच/जूमो
juke (to massage, thorn)	ju	juāa	jucha/jumo
जोके (पोल्नु, डढाउनु)	जो	जोआ	जोच/जाम
joke (to burn)	jo	joā	jocha/joma
ज्याके (खानु)	ज्या	ज्या/ज्याआ	ज्याच/ज्याम
jyāke (to eat)	jyā	jyā	jyācha/jyām
आरजूके (मालिस गर्नु बेस्सरी)	आरजू	आरजूआ	आरजूच/आरजूम
ārjuke (to massage)	ārju	ārjuā	ārjucha/ārjuma
फोन्जोके (आत्तिनु, हतारीनु, भौतारीनु)	फोन्जो	फोन्जोआ	फोन्जोच/फोन्जोम
phonjoke (to be hurried)	phonjo	phonjoā	phonjocha/phonjoma
फोर्जोके (भौतारीनु, हतारीनु)	फोर्जो	फोर्जोआ	फोर्जोच/फोर्जोम

धातु (root) मा “ट ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु Root	भूतकाल Past	पूर्णकाल Perfect
राट्के (छिटार्नु)	राट्	राटा	राट्च/राट्म
rātke (to scatter/disperse)	rāt	rātā	rātcha/rātma
खाट्के (मिल्नु, साथीत्व)	खाट्	खाटा	खाट्च/खाट्मो
khātke (to match)	khāt	khātā	khātcha/khātma
रोट्के (लोभिनु, हाँडे बन्नु)	रोट्	रोटा	रोट्च/रोट्म
rotke (to be greedy)	rot	rotā	rotcha/rotma
स्याट्के (खोस्नु, हत्याउनु)	स्याट्	स्याटा	स्याट्च/स्याट्म
syātke (to snatch away)	syāt	syātā	syātcha/syātma
वोसोट्के (चिलाउनु)	वोसोट्	वोसोटा	वोसोट्च/वोसोट्म
wosotke (to itch)	wosot	wosotā	wosotcha/wosotma
प्याट्के (लगाउनु, लिप्नु)	प्याट्	प्याटा	प्याट्च/प्याट्म
pyātke (to smear)	pyāt	pyātā	pyātcha/pyātma
च्याट्के (च्याट्चुट पार्नु)	च्याट्	च्याटा	च्याट्च/च्याट्म
chyātke (to tear)	chyāt	chyātā	chyātcha/chyātma
फेट्के (कुल्चिनु, कुच्चु, दबाउनु)	फेट्	फेटा	फेट्च/फेट्म

phetke (to step)	phet	phetā	phetcha/phetma
केट्के (चलाउनु)	केट्	केटा	केट्च/केट्म
ketke (to move)	ket	ketā	ketcha/ketma
रेट्के (हाँस्नु, खुसी हुनु)	रेट्	रेटा	रेट्च/रेटमो
retke (to laugh/gdad)	ret	retā	retcha/retma
रहेट्के (धारीलो, लाग्ने)	रहेट्	रहेटा	रहेट्च/रहेट्म
rhetke (to be sharp)	rhet	rhetā	rhetcha/rhetma
रहोट्के (पिसाब गर्नु)	रहोट्	रहोटा	रहोट्च/रहोट्म
rhotke (to urinate)	rhot	rhotā	rhotcha/rhotma
सोट्के (उठाउनु, जागरुक)	सोट्	सोटा	सोट्च/सोट्म
sotke (to rise, to erect)	sot	sotā	sotcha/sotma
गेट्के (खेलाउनु, जिस्काउनु)	गेट्	गेटा	गेट्च/गेट्म
getke (to play, game)	get	getā	getcha/getma
घ्वाट्के (चलाउनु खाना पकाउँदा)	घ्वाट्	घ्वाटा	घ्वाट्च/घ्वाट्म
ghwātke (to stir)	ghwāt	ghwātā	hwātcha/ghwātma
भाट्के (फूट्नु)	भाट्	भाटा	भाट्च/भाट्म
bhātke (to break)	bhāt	bhātā	bhātcha/bhātma
म्हाट्के (हराउनु)	म्हाट्	म्हाटा	म्हाट्च/म्हाट्म
mhātke (lose, to miss)	mhāt	mhātā	mhātcha/mhātma
साट्के (मार्नु)	साट्	साटा	साट्च/साट्म
sātke (to kill)	sāt	sātā	sātch/sātma
रूट्के (दुब्लाउनु)	रूट्	रूटा	रूट्च/रूट्म
rutke (to be thin)	rut	rutā	rutcha/rutmo
रीट्के (उछिन्नु)	रीट्	रीटा	रीट्च/रीट्म
ritke (go ahead, to overtake)	rit	ritā	ritcha/ritma
सीट्के (बढार्नु, पुछ्नु)	सीट्	सीटा	सीट्च/सीट्म
sitke (to sweep)	sit	sitā	sitcha/sitma
पीट्के (खोल्नु, नङ्ग्याउनु, खोल्सनु)	पीट्	पीटा	पीट्च/पीट्म
pitke (took out, to uncloth)	pit	pitā	pitcha/pitma
जाट्के (गर्नु)	जाट्	जाटा	जाट्च/जाट्म
jātke (to do)	jāt	jātā	jātcha/jātma
जूट्के (जित्नु, दाउरा वा ईन्धन बाल्नु)	जूट्	जूटा	जूट्च/जूट्म
jutke (to win, using fuel)	jut	jutā	jutcha/jutma
ढाँट्के (ढाँट्नु)	ढाँट्	ढाँटा	ढाँट्च/ढाँट्म
dhāntke (to lie)	dhānt	dhāntā	dhāntcha/dhāntma
वाट्के (फूल्नु)	वाट्	वाटा	वाट्च/वाट्म
wātje (to bloom)	wāt	wātā	wātch/wātma
बाट्के (बिसाउनु, स्थगित)	बाट्	बाटा	बाट्च/बाट्म
bātke (to rest, to stop)	bāt	bātā	bātcha/bātma
हाट्के (उम्लनु)	हाट्	हाटा	हाट्च/हाट्म

hātke (to boil)	hāt	hātā	hātcha/hātma
फूटके (ढल्लु)	फूट्	फूटा	फूट्च/फूट्म
phutke (to falling, to lay on)	phut	phutā	phutcha/phutmo
हूटके (उखेल्लु)	हूट्	हूटा	हूट्च/हूट्म
hutke (to dig up, to excite)	hut	hutā	hucha/hutma
डूटके (पच्छयाउनु)	डूट्	डूटा	डूट्च/डूट्म
dutke (to follow)	dut	dutā	dutcha/dutma
एटके (निमन्त्रण गर्नु, बोलाउनु)	एट्	एटा	एट्च/एट्म
etke (to invite, to call)	et	etā	etcha/etma

धातु (root) मा “ठ/ड/ढ ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु Root	भूतकाल Past	पूर्णकाल Perfect
डाके (राख्नु dāke (to keep)	डा	डा/डाआ dā/dāā	डाच/डाम dācha/dāma
डूके (किरा पर्नु) duke (to contaminate)	डू	डूआ du	डूच/डूम ducha/duma
ढाके (बल्लु, जल्लु) dhāke (to burn)	ढा	ढाआ/ढा dhā/dhāā	ढाच/ढाम dhācha/dhāma
ढीके (गाली गर्नु, सराप्नु) dhike (to scold, to curse)	ढी	ढीआ dhi	ढीच/ढीम dhicha/dhima

धातु (root) मा “न, न्ह ” आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु Root	भूतकाल Past	पूर्णकाल Perfect
रोन्के (छान्नु, हान/जाँड छान्नु) ronke (to sieve)	रोन्	रोना ron	रोन्च/रोन्म roncha/ronma
खून्टके (टुक्राटाकि हुनु) khunhke (breaking into piece)	खून्ट्	खून्हा khunh	खून्ट्च/खून्ट्म khunhcha/khunhma
फून्के (ब्याउनु, प्रसुती हुनु) phunke (to give birth, to reproduce)	फून्	फूना/फून्हा phun	फून्च/फून्म phuncha/phunma
फीन्के (पकाउनु) phinke (to cook)	फीन्	फीना/फीन्हा phin	फीन्च/फीन्म phincha/phinma
लाहान्के (लिन जानु) lāhānke (go to take)	लाहान्	लाहाना lāhān	लाहान्च/लाहान्म lāhāncha/lāhānma
पून्के (भीड्नु, लड्नु, भगडा गर्नु) punke (fight, quarrel)	पून्	पूना/पुन्हा pun	पून्च/पून्म puncha/punma
खान्टके/खान्के (गर्मी हुनु)	खान्ट्	खान्हा	खान्ट्च/खान्ट्म

khānke (to be warm)	khān	khānhā	khānhcha/khānhma
छान्के (हुनु)	छान्	छाना	छान्च/छान्म
chhānke (to happen/be)	chhān	chhānā	chhāncha/chhānma
गेपान्के (निको हुदै जानु)	गेपान्	गेपाना	गेपान्च/गेपान्म
gepānke (being better of illness)	gepān	gepānā	gepāncha/gepānma
ठोन्के/ठोन्के (आडेस लाग्नु)	ठोन्	ठोना/ठोन्हा	ठोन्च/ठोन्म
thonke (to support, to lean)	thon	thonhā	thonhcha/thonhma
डोन्के (भिक्नु, निकाल्नु)	डोन्	डोना	डोन्च/डोन्म
donke (to pull out)	don	donaa	doncha/donma
डून्के (धमीलो हुनु)	डून्	डूना	डून्च/डून्म
dunke (to be muddy)	dun	dunā	duncha/dunma
बीरहीन्के (पठाउनु, प्रेषण गर्नु)	बीरहीन्	बीरहीना	बीरहीन्च/बीरहीन्म
birhinke (send)	birhin	birhinā	birhincha/birhinma
सोन्के/सोन्के (प्यास, तिर्खा लाग्नु)	सोन्	सोना/सोन्हा	सोन्च/सोन्म
sonke (to feel thirsty)	son	sonhā	soncha/sonhma
गान्के (तर्सनु, भस्किनु)	गान्	गाना	गान्च/गान्म
ganke (to terrify)	gān	gaanā	gāncha/gānma
आन्के (जानु)	आन्	आना	आन्च/आन्म
ānke (to go)	ān	ānā	āncha/ānma
एन्के (भगडा गर्नु, कलह)	एन्	एना	एन्च/एन्म
enke (to quarrel)	en	enā	encha/enma

धातु (root) मा “प ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु	भूतकाल	पूर्णकाल
	Root	Past	Perfect
खोप्के (बार बन्धन गर्नु)	खोप्	खोपा	खोप्च/खोप्म
khopke (vaccinate, protect)	khop	khopā	khopcha/khopma
ख्याप्के (तास्नु, ख्याप्नु)	ख्याप्	ख्यापा	ख्याप्च/ख्याप्म
khyāpke (to chop)	khyāp	khyāpā	khyāpcha/khyāpma
गाप्के (पानी, तरल भर्नु)	गाप्	गापा	गाप्च/गाप्म
gāpke (to fill liquid/water)	gāp	gāpā	gāpcha/gāpma
गेप्के (निको हुनु, बिसेक हुनु)	गेप्	गेपा	गेप्च/गेप्म
gepke (to heal)	gep	gepā	gepcha/gepma
गूप्के (ताप्नु, ताप लिनु)	गूप्	गूपा	गूप्च/गूप्म

gupke (to warm, to bask)	gup	gupā	gupcha/gupma
डाप्के (हान्नु, ठोक्काउनु)	डाप्	डापा	डाप्च/डाप्म
ngāpke (to strike)	ngāp	ngāpā	ngāpcha/ngāpma
छोप्के (खानामा केही डुबाउनु)	छोप्	छोपा	छोप्च/छोप्म
chhopke (to dip)	chhop	chhopā	chopcha/chhopma
जाप्के (स्वादिलो, नापतौल गर्नु)	जाप्	जापा	जाप्च/जाप्म
jāpke (to taste/measure)	jāp	jāpā	jāpcha/jāpma
टाप्के (निफन्नु, केलाउनु)	टाप्	टापा	टाप्च/टाप्म
tāpke (to sieve)	tāp	tāpā	tāpcha/tāpma
ठाप्के (टेक्नु, आधार पाउनु)	ठाप्	ठापा	ठाप्च/ठाप्म
thāpke (to base, to take support on)	thāp	thāpā	thāpcha/thāpma
डाठूप्के/डाडूप्के (पिट्नु, कुट्नु)	डाठूप्	डाठूपा	डाठूप्च डाठूप्म
dāthupke (to beat)	dādup	dāthupā	dāthupcha/dāthupma
डाप्के (जुध्नु, भिड्नु)	डाप्	डापा	डाप्च/डाप्म
dāpke (to fight, to compete)	dāp	dāpā	dāpcha/dāpma
पाके (खोज्नु, अन्वेषण गर्नु)	पा	पा/पाआ	पाच/पाम
pāke (to search)	pā	pā	pācha/pāma
राप्के (रुनु)	राप्	रापा	राप्च/राप्म
rāpke (to weep, cry)	rāp	rāpā	rāpcha/rāpma
रूप्के (सिउनु, सिलाउनु)	रूप्	रूपा	रूप्च/रूप्म
rupke (to sew, to stich)	rup	rupā	rupcha/rupma
हूप्के (ढाक्नु, छेक्नु आड दिनु)	हूप्	हूपा	हूप्च/हूप्म
hupke (to cover, to give protection)		hup	hupā hupcha/
hupma			

धातु (root) मा “फ/ब/भ ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु	भूतकाल	पूर्णकाल
	Root	Past	Perfect
फोके (खोल्नु, उद्घाटन गर्नु)	फो	फोआ	फोच/फोम
phoke (to open, to inaugurate)	pho	phoā	phocha/phoma
फूके (मिच्छ्नु, वाक्क हुनु)	फू	फुआ	फूच/फूम
phuke (to satisfy, to be irritated)	phu	phuā	phucha/phuma
बूके (बोक्नु, भार लिनु)	बू	बूआ	बूच/बूम
buke (to take load, to carry)	bu	buā	bucha/bumo
बोके (सेतो वा गोरो हुनु)	बो	बोआ	बोच/बोम
boke (to be white)	bo	boā	bocha/boma

भाके (छुट्टिनु, टाढिनु)	भा	भा/भाआ	भाच/भाम
bhāke (bye, to separate)	bhā	bhā/bhāā	bhaacha/bhaama

धातु (root) मा “म, म्ह” आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु	भूतकाल	पूर्णकाल
	Root	Past	Perfect
चील्हीम्के (वास्ता नगर्नु, आँखा थुन्नु) chilhimke (to close eye, not concern)	चील्हीम् chilhim	चील्हीमा chilhim	चील्हीम्च/चील्हीम्म chilhimaa chilhimcha/ chilhimrma
छीम्के/छीम्हके (पानीमा भिज्नु) chhimhke (to soak, to be wet)	छीम् chhim	छीमा/छीम्हा chhimā/chhimhā	छीम्च/छीम्म chhimcha/chhimrma
जोम्के/जोहोम्के (सल्किनु) jomke/johomke (to light)	जोम्/जोहोम् jom/johom	जोमा/जोहोमा Jomā/johomā	जोम्च/जोम्म Jomcha /johomma
जूहूम्के/जुम्के (जाडो हुनु) juhumke (to be cold)	जूहूम् juhum	जूहूमा juhumā	जूहूम्च/जूहूम्म juhumcha/juhumma
भ्याम्के (नजिक हुनु, भ्याम्मीनु) jhyāmke (to be familier)	भ्याम् jhyām	भ्यामा jhyāmā	भ्याम्च/भ्याम्म jhyāmcha/jhyāmma
भूरूम्के (जम्मा गर्नु) jhurumke (to gather)	भूरूम् jhurum	भूरूमा jhurumā	भूरूम्च/भूरूम्म jhurumcha/jhurumma
भोरम्के (मिश्रण गर्नु, जाँड बनाउनु) bhoramke (to mix)	भोरम् bhoram	भोरमा bhoramā	भोरम्च/भोरोम्म bhoramcha/bhoramma
भोरम्के (मिसाउनु, फिट्नु) bhoramke (to mix well)	भोरम् bhoram	भोरमा bhoramā	भोरम्च/भोरोम्म bhoramcha/bhoramrma
मूके/डूके (बस्नु) muke (to sit)	मू mu	मूआ muā	मूच/मूम mucha/muma
होम्के (फकाउनु, प्रलोभनमा पार्नु) homke (to lure, to persuade)	होम् hom	होमा homā	होम्च/होम्म homcha/homma
क्याम्हके (खोरिया फाँड्नु, बोट छाँट्नु) kyāmhke (to feforest)	क्याम्ह kyāmh	क्यामा/क्याम्हा kyāmhā	क्याम्हच/क्याम्हम्म kyāmhcha/kyāmhma
गोम्हके/गोरोम्की (जम्मा गर्नु) gomhke (to collect)	गोम्ह gomh	गोम्हा gomhā	गोम्हच/गोम्हम्म gomhcha/gomhma

धातु (root) मा “व/य ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु	भूतकाल	पूर्णकाल
	Root	Past	Perfect
जीवाके (वाँच्नु, जीवीत) jiwāke (to live)	जीवा jiwā	जीवा/जीवाआ jiwā/jiwāā	जीवाच/जीवाम jiwācha/jiwāma
ह्वाके (हिँड्नु) hwāke (to walk)	ह्वा hwā	ह्वा/ह्वाआ hwā/hwāā	ह्वाच/ह्वाम hwācha/hwāma
ग्याके (रातो हुनु) gyāke (to be red)	ग्या gyā	ग्या/ग्याआ gyā/gyāā	ग्याच/ग्याम gyācha/gyāma
ज्याके (खानु) jyāke (to eat)	ज्या jyā	ज्या/ज्याआ jyā/jyāā	ज्याच/ज्याम jyācha/jyāma

jyāke (to eat)	jyā	jyā/jyāā	jyācha/jyāma
भ्याके (सक्नु, भ्याउनु)	भ्या	भ्या/भ्याआ	भ्याच/भ्याम
bhyāke (to finish/complete)	bhyā	bhyā/bhyāā	bhyācha/bhyāma
छर्त्याके (डुलु, घुमफीर)	छर्त्य्	छर्त्या	छर्त्याच/छर्त्याम
chārhyāke (to move, to tour)	chārhy	chhārhyā	chhārhyācha/chhārhyāma
घोंयके (जोत्नु)	घोंय्	घोंया	घोंयच/घोंएम
ghonyake (to plough)	ghony	ghonyā	ghonyacha/ghonyama

धातु (root) मा “र/रह ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु	भूतकाल	पूर्णकाल
	Root	Past	Perfect
खेर्के (दौडनु, कुदनस)	खेर्	खेरा	खेर्च/खेर्म
kherke (to run, escape)	kher	kherā	khercha/kherma
गेर्के (सुनौलो हुनु, राम्रो हुनु)	गेर्	गेरा	गेर्च/गेर्म
gerke (to be well, golden)	ger	gerā	gercha/germa
इहुर्के (गनगन, कचकच गर्नु)	इहूर्	इहूरा	इहूर्च/इहूर्म
nghurke (to nag, to complain)	nghur	nghuraa	nghurcha/nghurma
इहेर्के (रिसाउनु, तिरस्कार गर्नु)	इहेर्	इहेरा	इहेर्च/इहेर्म
ngherke (to be anger, temper)	ngher	ngherā	nghercha/ngherma
जूर्के (चुहिनु, रसाउनु)	जूर्	जूरा	जूर्च/जूर्म
jurke (to leak)	jur	jurā	jurcha/jurma
भोर्के (अविबादन गर्नु, ढोग्नु)	भोर्	भोरा	भोर्च/भोर्म
jhorke (to greet)	jhor	jhorā	jhorcha/jhorma
न्हूर्के (भिज्नु)	न्हूर्	न्हूरा	न्हूर्च/न्हूर्म
nhurke (to soak)	nhur	nhurā	nhurcha/nhurma
फेर्के (उदाउनु, भुल्किनु)	फेर्	फेरा	फेर्च/फेर्म
pherke (to rise)	pher	pherā	phercha/pherma
भेर्के (चप्पल व जुत्ता लगाउनु)	भेर्	भेरा	भेर्च/भेर्म
bherke (wear shoes)	bher	bherā	bhercha/bherma
मेर्के (मसिनो गर्नु, राम्रो सँग)	मेर्	मेरा	मेर्च/मेर्म
merke (to make small piece, well)	mer	merā	mercha/merma
म्हेर्के (पलाउनु, पालुवा हाल्नु)	म्हेर्	म्हेरा	म्हेर्च/म्हेर्म
mherke (to budd, to sprout)	mher	mherā	mhercha/mherma
म्होर्के (मात लाग्नु, मात्नु)	म्होर्	म्होरा	म्होर्च/म्होर्म
mhorke (to intoxicate)	mhor	mhorā	mhorcha/mhorma
रोके (माया गर्नु, दया गर्नु)	रो	रोआ	रोच/रोम
roke (love, to be kind)	ro	roā	rocha/roma
लगार्डीके(लखेट्नु)	लगार्	लगार्डीआ	लगार्डीच/लगार्डीम
lagārdike (to chase)	lagār	lagārdiā	lagārdicha/lagārdima

वार्हके (जान्नु, ज्ञानी बन्नु)	वार्ह	वारहा	वार्हच/वार्हम
wārhke (to kow, understand)	wārh	wārhā	wārhcha/wārhma
हूरके (धुनु, सफा गर्नु)	हूर	हूरा	हूरच/हूरम
hurke (to wash, do clean)	hur	hurā	hurcha/hurma
होरके (बढ्नु, प्रौढ हुनु)	होर	होरा	होरच/होरम
horke (to grow/mature/rise)	hor	horā	horcha/hormo

धातु (root) मा “ल/ल्ह/व/व्ह” आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु Root	भूतकाल Past	पूर्णकाल Perfect
आर्लाके(बेच्नु)	आर्ला	आर्ला	आर्लाच/आर्लाम
ārlāke (to sell)	ārlā	ārlā	ārlācha/ārlāma
आर्काल्हके (बिभाउनु, बिभन्नु)	आर्काल्ह	आर्काल्हा	आर्काल्हच/आर्काल्हम
ārkālhke (to injure, uncomfort)	ārkālh	ārkālhā	ārkālhcha/ārkālhma
आर्साल्के (छान्नु, चुन्नु)	आर्साल्	आर्साला	आर्साल्च/आर्साल्म
ārsālke (select, elect, choose)	ārsāl	ārsālā	ārsālcha/ārsālma
काल्हके (चढ्नु, आक्रमण गर्नु)	काल्ह	काल्हा	काल्हच/काल्हम
kālhke (to ride, attack)	kālh	kālhā	kālhcha/kālhma
जाल्के (न्यानो हुनु, तातो हुनु)	जाल्	जाला	जाल्च/जाल्म
jālke (to warm)	jāl	jālā	jālcha/jālma
भाल्के (भर्नु, खस्नु)	भाल्	भाला	भाल्च/भाल्म
jhālke (to fall)	jhāl	jhālā	jhālcha/jhālma
फोडोह्वोके (पड्कनु)	फोडोह्वो	फोडोह्वा	फोडोह्वोच/फोडोह्वोम
phodohwoke (to brust, blast)	phodohwo	phodohwā	phodohwocha/phodohwoma
माल्के (गोडमेल गर्नु)	माल्	माला	माल्च/माल्म
mālke (to weed)	māl	mālā	mālcha/mālma
लाके (लिनु, स्वामित्व लिनु)	ला	ला/लाआ	लाच/लाम
lāke (to take, own)	lā	lā/lāā	lācha/lāma
लोके (किन्नु)	लो	लोआ	लोच/लोम
loke (to buy)	lo	loā	locha/loma
हील्के (गन्नु, अंक भन्नु)	हील्	हीला	हील्च/हील्म
hilke (to count)	hil	hilā	hilcha/hilma

धातु (root) मा “स” आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु Root	भूतकाल Past	पूर्णकाल Perfect
आर्खीस्के (गनाउनु)	आर्खीस्	आर्खीसा	आर्खीस्च/आर्खीस्म
ārkhiske (to stink/ be bad smell)	ārkhis	ārkhisā	ārkhischa/ārkhisma
खास्के (बनाउनु, निर्माण गर्नु)	खास्	खासा	खास्च/खास्म

khāske (to make, construct)	khās	khāsā	khāscha/khāsma
खारीस्के (खारीनु, अनुभवी हुनु)	खारीस्	खारीसा	खारीस्च / खारीस्म
khāriske (to experience)	khāris	khārisā	khārischa/khārisma
खूस्के (चोर्नु, डाँका गर्नु)	खूस्	खूसा	खूस्च / खूस्म
khuske (to steal/ theft)	khus	khusā	khuscha/khusma
गेस्के (खेलनु)	गेस्	गेसा	गेस्च / गेस्म
geske (to play)	ges	gesā	gescha/gesma
डोस्के / ओस्के (हेर्नु)	डोस्	डोसा	डोस्च / डोस्म
ngoske (to see)	ngos	ngosā	ngoscha/ngosma
चहीस्के (चाहिनु)	चहीस्	चहीसा	चहीस्च / चहीस्म
chahiske (to need)	chahis	chahisā	chahischa/chahisma
चेलोस्के (भुन्डीनु, टाँसीनु)	चेलोस्	चेलोसा	चेलोस्च / चेलोस्म
cheloske (hanging, sticky)	chelos	chelosā	cheloscha/chelosma
छेरीस्के (पखाला लागनु)	छेरीस्	छेरीसा	छेरीस्च / छेरीस्म
chheriske (to be diaarhoea)	chheris	chherisā	chherischa/chherisma
जामछोस्के (रिसाउनु)	जामछोस्	जामछोसा	जामछोस्च / जामछोस्म
jāmchhoske (to be anger, temper)	jāmchhos	jāmchhosā	jāmchhoscha/jāmchhosma
जेस्के / जीस्के (सुहाउनु)	जेस्	जेसा	जेस्च / जेस्म
jeske (to suit)	jes	jesā	jescha/jesma
जोस्के (पोलिनु)	जोस्	जोसा	जोस्च / जोस्म
joske (to burn)	jos	josā	joscha/josma
भोस्के (हतारीनु, आत्तिनु)	भोस्	भोसा	भोस्च / भोस्म
jhoske (to be hurry)	jhos	jhosā	jhoscha/jhosma
डास्के (छोडनु, माया मार्नु)	डास्	डासा	डास्च / डास्म
dāske (to leave, divorce)	dās	dāsā	dāscha/dāsma
ढूस्के (धकेलनु)	ढूस्	ढूसा	ढूस्च / ढूस्म
dhuske (to push)	dhus	dhusā	dhuscha/dhusma
फस्के / फोस्के (फुक्नु, चोखिनु स्वतन्त्र)	फस्	फसा / फोसा	फस्च / फस्म
phaske (to be free, open)	phas	phasā	phascha/phasma
फूस्के (ढालनु, रुख ढालनु)	फूस्	फूसा	फूस्च / फूस्म
phuske (to cut down)	phus	phusā	phuscha/phusma
भास्के (फोर्नु)	भास्	भासा	भास्च / भास्म
bhāske (to split, break)	bhās	bhāsā	bhāscha/bhāsma
मीस्के (सुत्नु)	मीस्	मीसा	मीस्च / मीस्म
miske (to sleep)	mis	misā	mischa/misma
मेस्के (अनुहार धुनु)	मेस्	मेसा	मेस्च / मेस्म
meske (to wash face)	mes	mesā	mescha/mesma
म्हास्के (खर्च गर्नु, सक्नु, बिताउनु)	म्हास्	म्हासा	म्हास्च / म्हास्म
mhāske (to finish, to expense)	mhās	mhāsā	mhāscha/mhāsma

रेस्के (नुहाउनु)	रेस्	रेसा	रेस्च/रेस्म
reske (to bathe, to shower)	res	resā	rescha/resmo
रीस्के (मैलो हुनु)	रीस्	रीसा	रीस्च/रीस्म
riske (to be dirty)	ris	risā	rischa/risma
रहोस्के (पिसाब फेर्नु)	रहोस्	रहोसा	रहोस्च/रहोस्म
rhoske (to urinate)	rhos	rhosā	rhoscha/rhosmo
रहास्के (अघाउनु)	रहास्	रहासा	रहास्च/रहास्म
rhāske (to be satiated)	rhās	rhāsā	rhāscha/rhāsma
रहीस्के (रहनु, हुनु)	रहीस्	रहीसा	रहीस्च/रहीस्म
rahiske (to stay)	rahis	rahisā	rahischa/rahisma
लईस्के (लागनु)	लईस्	लईसा	लईस्च/लईस्म
laiske (to follow)	lais	laisā	laischa/laisma
लीस्के (गह्रौ हुनु, भारी हुनु)	लीस्	लीसा	लीस्च/लीस्म
liske (to be heavy/weaty)	lis	lisā	lischa/lisma
सोके (उठनु, जागनु)	सो	सोआ	सोच/सोम
soke (get up, aware)	so	soā	socha/soma
सारीस्के (सर्नु)	सारीस्	सारीसा	सारीस्च/सारीस्म
sariske (to migrate)	saris	sarisa	sarische/sarisma
होस्के (बताउनु, सुनाउनु)	होस्	होसा	होस्च/होस्म
honske (to tell)	hons	honsā	honscha/honsma
हारीस्के (हार्नु)	हारीस्	हारीसा	हारीस्च/हारीस्म
hāriske (to lose)	hāris	hārisā	hārischa/hārisma
ह्वास्के (हिँडाल्नु)	ह्वास्	ह्वासा	ह्वास्च/ह्वास्म
hwāske (to cause to walk)	hwās	hwāsā	hwāscha/hwāsma

धातु (root) मा “ह ”आउने क्रियापदहरु

क्रियामूल	धातु	भूतकाल	पूर्णकाल
	Root	Past	Perfect
आल्हके (लैजानु)	आल्ह	आल्हा	आल्हच/आल्हम
ālhke (to take/carry out)	ālh	ālhā	ālhcha/ālhma
ईहीके (अँचेटीनु)	ईही	ईहा	ईहीच/ईहीम
ihike (to be press forcely)	ihī	ihā	ihicha/ihima
एल्हके (पस्कनु)	एल्ह	एल्हा	एल्हच/एल्हम
elhke (to present, to serve)	elh	elhā	elhcha/elhma
काल्हके (चढनु, बढाई गर्नु)	काल्ह	काल्हा	काल्हच/काल्हम
kālhke (to clim up)	kālh	kālhā	kālhcha/kālhma
कूहूके (कख्याउनु, नजीकमा राख्नु)	कूहू	कूहा	कूहूच/कूहूम
kuhuke (to keep in lap)	kuhu	kuhā	kuhucha/kuhuma
कोहोके (खन्नु)	कोहो	कोहा	कोहोच/कोहोम

kohoke (to dig)	koho	kohā	kohocha/kohoma
खर्हाके (टक्टकाउनु)	खर्हा	खर्हा	खर्हाच / खर्हाम
kharhāke (to shake)	kharhā	khrhā	kharhācha/kharhāma
खोर्होके / कूरहूके (लडनु, लोटनु)	खोर्हो	खोर्हा	खोर्होच / खोर्होम
khorhoke (to fall down)	khorho	khorhā	khorhocha/khorhoma
गोहोके (उठाउनु, जम्मा पार्नु)	गोहो	गोहा	गोहोच / गोहोम
gohoke (to collect)	goho	gohā	gohocha/gohoma
ग्याहाके (भाँचिनु)	ग्याहा	ग्याहा	ग्याहाच / ग्याहाम
gyāhāke (to break)	gyāhā	gyāhā	gyāhācha/gyāhāma
घोहोके (समाउनु, पक्रनु)	घोहो	घोहा	घोहोच / घोहोम
ghohoke (to catch, to arrest)	ghoho	ghohā	ghohocha/ghohoma
चूहूके (खोक्नु, खोकी लागनु)	चूहू	चूहा	चूहूच / चूहूम
chuhuke (to cough)	chuhu	chuhā	chuhucha/chuhuma
छाहाके (काँडा वा तीखो चिज गडनु)	छाहा	छाहा	छाहाच / छाहाम
chhāhāke(to weve)	chhāhā	chhāhā	chhāhācha/chhāhāma
जाहाके (बुन्नु)	जाहा	जाहा	जाहाच / जाहाम
jāhāke(to weve)	jāhā	jāhā	jāhācha/jāhāma
जीहीके (पेट दुख्नु/काटनु)	जीहू	जीहा	जीहीच / जीहीम
jihike (abdomen cramp/distress)	jih	jihā	jihicha/jihima
टाहाके (पुन्याउनु)	टाहा	टाहा	टाहाच / टाहाम
tāhāke (to deliver/convey)	tāhā	tāhā	tāhācha/tāhāma
ठाहाके (डुब्नु)	ठाहा	ठाहा	ठाहाच / ठाहाम
thāhāke (to sink)	thāh	thāhā	thāhācha/thāhāma
ठीहीके (अँठीलो हुनु, दब्रो)	ठीही	ठीहा	ठीहीच / ठीहीम
thihike (to be strong, hard)	thihi	thihā	thihicha/thihima
डीहीके (पत्याउनु, विश्वास हुनु)	डीही	डीहा	डीहीच / डीहीम
dihike (to believe)	dihī	dihā	dihicha/dihima
डूहूके (सीड वा चुच्चो ले हान्नु)	डूहू	डूहा	डूहूच / डूहूम
duhuke (to thorn)	duhu	duhā	duhucha/duhuma
पाहाके (सिक्नु, जान्न उत्सुक)	पाहा	पाहा	पाहाच / पाहाम
pāhāke (to learn, educate)	pāh	pāhā	pāhācha/pāhāma
पील्हके (पस्नु, छिर्नु)	पील्ह	पील्हा	पील्हच / पील्हम
pilhke (to insert, to inter)	pilh	pilhā	pilhcha/pilhma
पूहूके (ओढनु)	पूहू	पूहा	पूहूच / पूहूम
puhuke (cover, wear)	puhu	puhā	puhucha/puhuma
फूहूके (मूल फूटनु)	फूहू	फूहा	फूहूच / फूहूम
phuhuke (to spring)	phuhu	phuhā	phuhucha/phuhuma
फून्हके (ब्याउनु, जन्माउनु)	फून्ह	फून्हा	फून्हच / फून्हम

phunhke (to give birth, delivery)	phunh	phunhā	phuncha/phunhma
मार्हके (सानो हुनु)	मार्ह	मारहा	मार्हच/मार्हम
mārhke (to be small, polite)	mārh	mārhā	mārhcha/mārhma
मूरहूके (भिन्न किरा लाग्नु अन्नमा काठमा)	मूरहू	मूरहूआ	मूरहूच/मूरहूम
murhuke (.....)	murhu	murhuā	murhucha/murhuma
रीहीके (लेखिनु, लिखितम)	रीह	रीहा	रीहीच/रीहीम
rihike (to be written)	rih	rihā	rihicha/rihima
रूहूके (चाउरी पर्नु)	रूह	रूहा	रूहूच/रूहूम
ruhuke (to wrinkle)	ruhu	ruhā	ruhucha/ruhuma
राहाके (आउनु, आगत)	राहा	राहा	राहाच/राहाम
rāhāke (to come)	rāhā	rāhā	rāhācha/rāhāma
लोहोके (फाल्नु)	लोह	लोहा	लोहोच/लोहोम
lohoke (to throw)	loh	lohā	lohocha/lohoma
सूहूके (छाम्नु, खानतलासी)	सूहू	सूहा	सूहूच/सूहूम
suhuke (to search, to touch)	suhu	suhā	suhucha/suhuma
स्याहाके (नाच्नु)	स्याहा	स्याहा	स्याहाच/स्याहाम
syāhāke (to dance)	syāhā	syāhā	syāhācha/syāhāma
हूके (कुकुर भुक्नु)	हू	हूआ	हूच/हूम
huke (to bark)	hu	huā	hucha/huma

..... आदि ।

(६) मगर ढूटमा क्रियापद (verb)को धातु (root) मा “चई/मन (chai/man) प्रत्यय जो डिएमा Verb contineous tense बन्दछ। जस्तै : हूल् + चई = हूल्चई/हूल् + मन = हूल्मन (पहिरो जाँदै, land sliding), गेस् + चई/मन = गेस्चई, गेस्मन (खेल्दै, playing) आदि ।

(७) मगर ढूटमा क्रियापद (verb)को धातु (root) मा “चीस्/डीस्/ईस् (chis/dis/is) + ले (le) प्रत्यय लागेमा Verb कर्मवाच्य (passive voice) बन्दछ। जस्तै : जाट् + चीस् +ले = जाट्चीस्ले (गरिन्छ, is done), रही + ईस् + ले = रहीस्ले (to be stay) आदि ।

(८) अरु भाषाबाट सापट लिईएका (verb) क्रियापद वा शब्दमा पनि “डीस् + ले (dis+le) वा ईस+ले (is+le)” प्रत्यय जोडिएमा पनि मगरीकरण हुन्छ। जस्तै: जोड+डीस्ले = जोड्डीस्ले आदि ।

मगर ढुटमा सर्वनामिक क्रियापद Pronomial Verb in Magar Dhut

मगर ढुटमा क्रियापदको प्रयोग गर्दा सर्वनाम जोडिएर आएको हुन्छ । यस्तो सर्वनाम जोडिने क्रम आदर जनाउँदा वा सामान्य बोलचालमा पनि प्रयोग भएको पाईन्छ । मगर ढुटको उद्गम स्थल र आधार मानिएको पाल्पा क्षेत्र तथा स्याङ्जा, तनहुँ, नवलपरासी र अन्य मगर बस्तीहरूमा यस्तो बोलचाल भएको पाईन्छ । तर केही मगर बस्तीमा यस्तो प्रयोग बिर्सिएर हराएर वा नेपाली भाषाको प्रभावले गर्दा पाईदैन । In Magar Dhut verbs are added with pronoun and make meaning. This property of the pronomial verb in magar dhut makes peculiar and different from others. Here, just discussion is done about this, and to explore it, there will need further study or research.

उदाहरण (examples)

डै छो डाज्याड ।	मैले भात खाएँ ।
ngai chho ngājyāng.	I ate rice.
डै छो ज्यालाड ।	मैले भात खान्छु ।
ngai chho jyālāng.	I eat rice.
कानकोई छो काज्यास्	। हामीले भात खायौं ।
kānkoi chho kājyās.	we ate rice.
नए छो नाज्या ?	तैले भात खाईस् ?
nae chho nājyā?	do you ate rice ?
नाकोई छो नाज्यास् ?	तँपाईले भात खानुभयो ?
nākoi chho ngājyās ?	did you ate rice ?
होसकोई छो ज्याकाड ।	उहाँले भात खानुभयो ।
hosakoi chho jyākāng.	he/she ate rice.

यी माथिका वाक्यहरूमा प्रयोग भएको क्रियापदहरूमा सर्वनाम (pronoun) जोडिएको छ । यहाँ त्यसलाई छलफल गर्न व्याकरणको पुरुष (person) को आधारमा निम्न अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

(क) प्रथम पुरुष (First person)

(१) यहाँ “डा” सर्वनाम सँग क्रियापद भुतकाल (past) हुँदा, डा + क्रियापद (भुतकालमा) + ड को संरचनामा प्रयोग भएको छ । जस्तौ डा + ज्या + ड = डाज्याड, डा + जिका + ड = डाजिकाड, डा + ह्वासा + ड = डाह्वासाड आदि ।

(२) यहाँ “डा” सर्वनाम सँग क्रियापद वर्तमानकाल हुँदा, क्रिया धातु + ले + आड को संरचनामा आएको पाईन्छ । जस्तै, ज्या + ले + आ + ड = ज्यालाड, खास् + ले + आ+ड = खास्लाड आदि । यहाँ क्रियापदको अन्तमा आएको “ड” डा (म) सर्वनामको छोटो रूप हो ।

(३) काडको (/कान) सर्वनामसँग क्रिया भुतकालमा प्रयोग हुँदा, का + क्रियापद (भुतकालमा)

+स् को संरचनामा आएको पाईन्छ । जस्तै, का + ज्या + स् = काज्यास्, का + खासा + स् = काखासास् आदि । यहाँ क्रियापदको अगाडी आएको “का” काडको वा कान (हामी) सर्वनामको छोटकरी रुप हो, जुन क्रियापदमा जोडिएर आएको छ ।

(४) काडको (/कान) सर्वनाम सँग क्रिया वर्तमान काल हुँदा, क्रिया धातु + ले + ईड को संरचनामा आएको पाईन्छ । जस्तै : जाट् + ले + ईड = जाट्लीड, ज्या + ले + ईड = ज्यालीड आदि । यहाँ क्रियापदको अन्तमा आएको “ईड” को “ड” काडको को छोटकरी रुपमा आई “ड” आएको छ ।

(ख) द्वितिय पुरुष (second person)

(५) द्वितिय पुरुष (second person) का सर्वनाम सँग क्रिया वर्तमान काल हुँदा ना + क्रियापद धातु + आस्/आ को संरचनामा आएको हुन्छ । जस्तै, ना + जाट् + आस्/आ = नाजाटास्/नाजाटा (गर्नु भयो/गरीस्), ना + ज्या + आस्/आ = नाज्यास्/नाज्या (खानुभयो/खाईस्) आदि ।

यहाँ क्रियापदमा आएको “ना” द्वितिय पुरुष (second person) को सर्वनाम नाड, नाहाको, नाको, नाक्को को छोटकरी रुप हो ।

(ग) तृतीय पुरुष (third person)

(६) तृतीय पुरुष (third person) को सर्वनाम सम्मान जनाउँदा वा बहुबचनमा प्रयोग गरिने “होसको” भुतकालमा क्रियापद भुतकालमा हुँदा, क्रिया धातु + का + ड् को संरचनामा आएको पाईन्छ । जस्तै, जाट् + का + ड् = जाट्काड (गर्नुभयो), ह्वा + का + ड् = ह्वाकाड, रिक् + का + ड् = रिक्काड (लेख्नुभयो) आदि ।

यहाँ क्रियापदमा आएको “का” होसको (hosko) सर्वनाम को छोटकरी रुप हो जुन क्रियापदमा जोडिएर मगर ढुटमा आउने गर्दछ ।

यहाँ मगर ढुटमा भएको क्रियापदमा सर्वनाम जोडिएर आउने पद्धति (pronomial verb) को सामान्य चर्चा गरिएको हो । यो मगर भाषाको विशेषता हो । यसलाई अझ प्रस्ट पार्न अझ अध्ययन र अनुसन्धानको आवश्यक छ । आशा छ विद्वानहरुले यस कुरामा पनि हात हाली एउटा विज्ञान प्रदान गर्ने छन् ।

खण्ड ग (Section - C)

प्रारम्भीक ब्याकरण/ब्याकरण/ब्याकरणात्मक बोलचालका बाक्यहरु
**Basic Grammer/Grammer/Conversation according to
grammer**

प्रारम्भिक व्याकरण (Basic Grammer)

कुनै भाषामा शब्द, शब्दहरूको रूप तथा शब्दहरूलाई मिलाएर बाक्य बनाउने नियमहरूको संग्रह लाई व्याकरण भन्न सकिन्छ। पाल्ही मगर ढूटमा प्रयोग हुने शब्दहरूलाई हामीले आठ भागमा बाँड्न सकिन्छ जसको प्रत्येक भागलाई Parts of speech (पद-भेद) भन्दछन्।

यहाँ ती Parts of Speech (पद-भेद) निम्नअनुसार दिईएको छ।

(१) आरमीन (**Noun**) : आरमीन (संज्ञा) भनेको कुनै व्यक्ति, वस्तु वा स्थानको नाम हो। A noun is the names of a person, place or thing.

Examples (उदाहरणहरू) :

बुद्ध	Buddha	बूड्ठ (Buddha)
रीना	Rina	रीना (Rinā)
कक्षा	class	कच्छ्या (kachchhyā)
पोखरा	Pokhara	पोखरा (Pokharā)
स्याङ्जा	syangja	स्याङ्जा (syāngjā)
घर	house	ईम (im)
नदी	River	नाङ्डी/नडी/खोला (nāngdi/nadi/kholā)
नेपाल	Nepal	नेपाल (nepāl)
विद्यालय	school	ईस्कूल/पाल्ही (Iskul)
चिनी	Sugar	जीस्च/चीनी (jischa/ Chini)
लज्जा	Shyme	करा/मीकरा (karā/mikarā)
प्रेम	love	रो/रोह/माया (ro/roha/māyā)
समुह	group	हूल/समूह (hula/samuha)
बथान	herd	सई/बठान (Sai/bathān)
चोरी	theft	खूस/खूसपालक (Khus)
भलाई	goodness	सेहेच/मीवा (sehecha/miwā)
पानी	water	डी (di)

(२) मीआरमीन (**pronoun**) : मीआरमीन (सर्वनाम) भनेको कुनै आरमीन (संज्ञा) को सट्टामा प्रयोग हुने शब्द हो। A pronoun is a word that is used in place of a noun.

Example (उदाहरणहरू) :

म/मैले	I	डा/डई (ngā/ngai)
हामी/हामीले	we	कान/काङ्को/काने/काङ्कोई (kān/ kāngko/kāne/kāngkoi)
तिमी/तपाईं	you	नाक्को/नाको/नाहाको (nākko/nāhāko)
तँ	you	नाङ्/नीङ् (nāng/ning)
तिमीले/तिमीहरूले	you	नाक्कोई/नाकोकोई (nākkoi/nākokoi)

तिम्रो/हजूरको	your	नाक्कूड/मेक्कूड (nākkung/mekkung)
तिमीहरुको	yours	नाक्कोकूड/नाहाकूड (nākokung)
तिमीलाई/तपाईंलाई	you	नाक्कोके/मेक्कोके (nākkoke/mekkoke)
त्यो, त्यसले	he/she	होसे, होचई/होचेई (hose/hochai)
उहाँ, उहाँले	he/she	आसे, आसकोई (āse/āskoi)
त्यसको/उहाँको	his/her/hers	होसकूड/आसकूड (hosakung/āsakung)
त्यसलाई/उसलाई	him/her	होसके/आसके (hosake/āsake)
यो, यसले	it	ईस, ईचई/ईचेई (isa, ichai/ichei)
यसको	it's	ईचेऊ (icheu)
तिनीहरु	they	होसको/आसको (hosako/āsako)
तिनहरुको	their, theirs	होसकूड/आसकूड (hosakung, āsakung)
तिनीहरुलाई	them	होसकोके(ँ)/आसकोके(ँ) (hosakoke, āsakoke)

(३) विशेषण/मीफेरूह (**Adjective**) : विशेषण भनेको कुनै आरमीन (संज्ञा) वा सर्वनामको अर्थमा विशेषता थप्ने शब्द हो । In palhi Magar dhut an adjective is a word that defines or limits a noun or pronoun.

Example (उदाहरणहरु) :

हाँचो	short	टून्च (tuncha)
असल	good	स्वाढ्या/सेहेच (swādhyā)
खराब	bad	मास्वाढ्या/मासेहेच (māswādhyā/masehecha)
केही	some	अडीजा/अडीस्काल/चेकटार (adijā/adiskāl)
धेरै	many	ढलीङ/चेकजा (पु.म.) (dhaling)
दुई	two	न्हीस (nhis)
प्रत्येक	each	पट्टऊ/हरकाट (pattau/harakāta)
दोब्बर	double	न्हीसरा (nhisarā)
कुन ?	which	कूस (kus)
रातो	red	ग्याच (gyācha)
हरियो	green	फीच/फीहीच (phicha/phihicha)
तितो	bitter	खाच (khācha)
यो	this	ईसई/ईसे (isai/ise)
अरु	other	अरू/आसकाट (aru/āskāt)

(४) क्रिया (/जाटाक **Verbs**) : मगर ढूटमा क्रिया (verb) ले कुनै ब्यक्ति, बस्तु वा स्थानका बारेमा केही बताउने शब्द हो । Verb is a word that denotes the doing, being and becoming of someone of something.

Example (उदाहरणहरु) :

जानु	go	आन्के/नूङ्के (ānke/nungke)
गयो	went	आना/नूङ्गा (ānā/nungā)

गएको	gone	आन्च/नूङ्च (āncha/nungcha)
जाँदै	going	आन्चई/नूङ्चई/नूङ्मन (ānchai, nungchai)
जान्छ	goes	नूङ्ले/आन्ले (nungle)
हाँस्नु	laugh	रेट्के (retke)
हाँस्यो	laughed	रेटा (retā)
हाँसेको	laughed	रेट्च/रेट्म (retcha/retma)
हाँसदै	laughing	रेट्चई/रेट्मन (retchai/retmana)
हाँस्छ	laughs	रेट्ले (retle)

नोट : यसको विस्तृत जानकारीको लागि क्रियापद र यसको रूप (verbs and it's forms) हेर्नुहोला ।

(५) क्रिया विषेषण (/मीजाटाक **adverb**) : मगर ढूटमा क्रिया विषेषण (adverb) शब्दले क्रिया, विषेषण वा अर्को क्रियाविषेषण आदिको अर्थमा विषेशता थप्ने कार्य गर्दछ । An adverb is a word which is used to modify a verb, an adjective or another adverb.

Examples (उदाहरणहरु) :

अहिले	now	चाहाँ/इन्हाङ (chāhān/innhāang)
यहाँ	here	ईलाङ (ilāng)
शायद	perhaps	छेनक/छेनको (chenaka/chhenako)
चाँडै	soon	चाँडई (chāndai)
त्यहाँ	there	होलाङ (holāng)
एकदम	quick	छीट्टो/बट्टीकई (chhitto/bittikai)
कहिले	when	सेन (sen)
कहाँ	where	कूलाक (kulāk)
किन	why	हीके (hike)
कसरी	how	कूट (kuta)
अघि/अगि	before	अघेर (aghera)
हो, अँ	yes	जीया/जीऊ/आले (jiyā/jiu/āle)
होईन	no	म/माहाले (ma/māhāle)
ज्यादै	very	ढलीङ/चेक्कन (dhaling/chekkana)
माथी	up	ढेमाङ (dhemang)
यसर्थ	hence	ईट जाट्म/ईट छान्म (ita jaatma/ita chhānma)
भन्	rather	भन् (jhan)

(६) नामयोगी (**prepositions**) : मगर ढूटमा नामयोगी (prepositions) भनेको आरमीन (संज्ञा) वा मीआरमीन (सर्वनाम)पछि वा अघि प्रयोग भएर स्थान, समय, तरीका देखाउने, बुझाउने शब्द हो । In magar dhut, a preposition is a word which is placed after a noun or pronoun to denote place, direction, source method etc. but in english prepositions are placed before a noun or pronoun.

Examples (उदाहरणहरु) :

मा	at/on	आड (ānga)
बाट	from	ईड (Inga)
भएर	through	छान्म (chhanma)
पर	off	लहोस्/लोस (lhos/los)
बारेमा	about	बारेआड (bāreāng)
भित्र	within	भीट्री (bhitri)
द्वारा	by	लाकीड/अई/ए (lāking/ai)
सम्म	till	सम्मन/सम्म (sammana/samma)
माथि	up	ढेम (dhem)
पारि	across	पारलाक (parlāk)
निम्ति	for	के/की (ke/ki)
बाहिर	out of	बहीरीड (bahiring)
लाई, तिर	to	के, लाक (ke/lāk)
सित	with	कठा (kathā)
संगसैगै	along	कठा-कठा (kathā-kathā)
देखि	since	हूँडा (hundā)
छेउमा	beside	छेऊआड/होटेउ लेकीड (पु.म.) (chheuāng)
लागि	in order to	के/की (पु.म.) (ke/ki)
तापनि	in spite of	ढ्याड ड (dhyaanga da)

(७) संयोजक (मीचाक **conjunction**) : मगर ढूटमा संयोजक (conjunction) ले बाक्यहरु र कहिलेकाहिँ शब्दहरु जोड्न प्रयोग हुन्छ । A conjunction is a word which is used to join words or sentences.

Examples (उदाहरणहरु) :

र	and	र/हटा/ड (ra/hatā/da)
तर	but	टर (tara)
वा	or	या (yā)
न त	nor	न ट (Na ta)
कि ... कि	either.. or	याबा (yābā)
न..... न	neither... nor	म.... म/नजन्बा (ma... ma/najanbā)
पछाडी	after	न्हूनलाक (nhunlaak)
किन कि	for	हीकेड्या (hikedyā)
किनभने	because	हीकेड्या/ हीजेई डेन्हाड (पू.म.) (hikedyā)
यदि	if	ड्या/डेया (dyā/deyā)
भन्दा	than	डेनाड (denāng)
यद्यपी	although/though	ढ्याड ड (dhyāng da)
अगाडि	before	अघेर (aghera)
ता कि/कि	that	टी/की (ti/ki)

हुनाले/देखि	since	छान्चए/हूँडा (chānchae/hundā)
नत्र/नत्रभने	lest	डेन्त्याड (denhyāng)
जब जब	while	कुट कुट (kuta kuta)
जहिले	when	सेन/से-सेन (sen/se-sen)
जहाँ	where	कूलाक (kulāk)
जसरी	how	कूटरी/कुट्टरी (kutari/kuttari)
सम्म/तक	till	टास/टूङ/ईन्हाड टक (tās/tunga/innhāng tak)
कि कि	whether... or	याबा (yābā)
जब	as	कूट/जब (Kuta/jaba)
नभईकन/विना	unless	ढ्याड/प्याक/ल्ट्याक (dhyāng/pyāk/lhyāk)

(ढ) विस्मय (/गान्हाक **interjection**) : पाल्ही मगर ढूटमा विस्मय (interjection) शब्दहरुले आकस्मीक भाव वा उत्तेजना प्रकट गर्दछ । An interjection is a word which is used as an exclamation.

Example (उदाहरणहरु) :

अहा !	oh!	आहा ! (āhā!)
अरे !	hey	आच्चे ! /ए ! (āchche/e)
ए !	hellow!	एई ! (ei !)
के !	what !	ही ! (hi !)
कठै/बिचरा	बोपरा (boparā)
खबरखार !	beware	खबरडार ! (khabardār)
धत् !	hush !	ढट् ! (dhat !)
धन्यवाद	thanks	जीलऊ/लास्सो (jilau/lasso)
पक्कै	of course!	पक्का ! (pakkā!)
प्यारा/प्यारी	oh dear!	रोच/जाक्च/मायालु (rocha/jākcha/māyālu)
बधाई	congratulation	स्याबास/बढाई (syābās/badhāi)
लौ जा	hurrha !	लऊ ज्या (lau jyā)
स्याबास, खुब राम्रो	well done	स्याबास, स्वाढ्या (syābās, swādhyā)
स्वागतम्	welcome	स्वागत (swāgat)
साँच्चै	really	साँच्चई (sānchchai)
हा !	ha!	हा ! (haa!)
हाय !	alas	हाय !/हरे (hāya/hare!)
आबूई !	रूहाँ ऽऽऽ ! (rhān...)
.....	भा ऽऽऽ/भ्याऽऽ ! (jha../jhyā...)
हे भगवान !	my god!	भगुमान !/हे परमेश्वर ! (bhagumān !/parameswar)
हो र !	really !	आले ड/साँच्चई ! (āle da !)
.....आदि ।		

वर्तमान काल (Present Tense)

मगर दूटमा वर्तमान कालले वर्तमानमा भईरहेका, हुने कार्यहरुको बोध गराउँदछ ।

Examples (उदाहरणहरु) :

सुगम लेख्छ	सूगम रीक्ले ।
Sugam writes	Sugam rikle.
सुगम लेख्दै छ ।	सूगम रीक्चई (/रीक्मन) ले ।
Sugam is writing.	sugam rikchai (/rikmana) le.
सुगमले लेखेको छ ।	सूगमे रीक्च ले ।
Sugam has written.	sugame rikcha le.
सुगमले लेख्दै गरेको छ ।	सुगमए रीक्चई जाट्म ले ।
Sugam has been writing.	Sugame rikchai jātma le.

वर्तमान काललाई चार भागमा बाँड्न सकिन्छ । ति निम्न अनुसार छन् । In magar dhut Present tense can be clasified in four types, they are as follows.

(१) सामान्य वर्तमानकाल (Simple present tense) :

यस काल बुझाउन मगर दूटको क्रियापद (verb) मा धातु (root) मा एकबचन (singular) मा “ले (le)” प्रत्यय, (suffix) र बहुबचन (plural) वा आदर गर्नुपर्ने ब्यक्ति (respected person)मा प्रयोग गरिने क्रियापद (verb)को धातु (root) मा “लेको (leko)” प्रत्यय (suffix) थपिन्छ । जस्तै (e.g.): रीक्के (लेख्नु), रीक् + ले = रीक्ले (लेख्छ) writes ।, लेख्छन् /लेख्नुहुन्छ (रीक् + लेको = रीक्लेको) write । आदर गर्नुपर्ने ब्यक्ति को सन्दर्भमा सामान्य वर्तमान कालमा पनि प्रश्नवाचक वाक्य वा अनुरोधत्मक वाक्यमा चाहिं क्रियापद (verb) को धातु (root) “डनी (dani)/डनीस् (danis) प्रत्यय (suffix) थपेर पनि प्रयोग गरिएको हुन्छ । जस्तो (e.g.) र रीक् + डनी = रीक्डनी (rikdani), रीक् + डनीस् = रीक्डनीस् (लेख्नुहुन्छ ?)आदि । र आज्ञार्थक वाक्यमा चाहिं बहुबचन र आदर गर्नुपर्ने ब्यक्तिमा “नीस (nis)” प्रत्यय (suffix) पनि थप्ने गरिन्छ भने आदर गर्नु नपर्ने एकबचन (singular) मा “ओ (o) प्रत्यय (suffix) । जस्तै : रीक् + नीस् = रीक्नीस् riknis (लेख्नुहोस्), रीक् + ओ = रीको, write ।

Examples (उदाहरणहरु) :

बोमी : के यो तिम्रो पुस्तक हो ?	बोमी : ही ईस नाकूड कीटाब आले ?
Bomi: Is this your book.	bomi; hi isa nākung kitāb āle?
नीता : हो, यो मेरो पुस्तक हो ।	नीता : आले, ईस कीटाब डऊ आले ।
Nita: yes it is my books.	Nitā: āle, Isa kitāb ngau āle.
बोमी : तिम्री को हौ ?	बोमी : नाको सूको आले ?
Bomi: Who are you?	Bomi: nāko suko āle?
नीता : म शिक्षक हूँ ।	नीता : डा मास्टर (/वापा) आले ।
Nita: I am a teacher.	Nitā : ngā māstar (/wāpā) āle.
मीना : मेरो (वा मसँग) पुस्तक छ ।	मीना : डऊ (वा डा कठा) कीटाब ले ।

Mina: I have a book.	Minā: ngau (or ngā kathā) kitāb le.
हरि : मेरो भाईको पनि पुस्तक छ ।	हरी : डऊ भाईओ ढरी कीटाब ले ।
Hari: My brother has also a book.	Hari: ngau bhāio dhari kitāb le.
रवि : के तिमि चिट्ठी लेख्छौ ?	रबी : ही नाकोई ठूरी रीक्ले (वा रीक्डनीस्)?
Rabi: do you write letter?	Rabi: hi nākoī thuri rikle (rikdanis)?
शशि : अँ म चिट्ठी लेख्छु ।	ससी : जीऊ (/जीया), डा ठूरी रीक्ले ।
Shashi: yes, I write letter.	Sasi: jiu (/jiyā), ngā thuri rikle.
रवि : के रीता उपन्यास पढ्छे ?	रबी : ही रीटई नामरीही पढीस्ले ?
Rabi: does Rita read a novel?	Rabi : hi Ritai nāmrihi padhisle?
शशि : अहँ, ऊ उपन्यास पढ्दीन ।	ससी : म, होचई नामरीही मापढीस्ले ।
Shashi: No, she does not read novel.	Sasi: ma, hochI nāmrihi māpadhisle.

(२) अबिच्छिन्न वर्तमान काल (Present continuous tense)

मगर ढूटमा अबिच्छिन्न काल बनाउन क्रियापद (Verb) को धातु (root) मा “चई/चै (chai), मन (mana)” प्रत्यय (Suffix) जोडीन्छ । जस्तै (e.g.): रीक्के (लेख्नु), रीक् + चई = रीक्चई (लेख्दै), वा रीक् + मन = रीक्मन (लेख्दै) writing ।

Examples (उदाहरणहरु) :

शुस्मा : के तिमि अहिले पढ्दै छौ ?	सुस्मा : ही नाकोई पढीस्मन (/पढीस्चई) ले ?
Shusma: Are you reading now?	Susmā: hi nākoī padhismana (/padhischai) le?
सीता : अँ, पढ्दै छु ।	सीटा : जीऊ (/जीया), डा पढीस्चई ले ।
Sita : yes I am reading.	Sitā: Jiu (/jiyā), ngā padhischai le.
शुस्मा : तिमि के गर्दै छौ ?	सुस्मा : नाकोई ही जाट्चई (/जाट्मन) ले ।
Shusma: What are you doing?	Susmā : Nākoī hi jātchai (/jātmana) le?
सीता : म भात पकाउँदै छु ।	सीटा : डा छो फीन्चई (/फीन्मन) ले ।
Sita: I am cooking rice.	Sitā: ngā chho phinchai le.
शुस्मा : ऊ कहाँ जाँदै छ ?	सुस्मा : होसे कुलाक आन्चई ले ?
Shusma: Where is he going?	Susmā : Hose kulāk ānchai le?
सीता : ऊ घर जाँदै छ ।	सीटा : होसे ईमाड आन्चई (/आन्मन) ले ।
Sita: He is going home.	Sitā: Hose Imāng ānchao (/ānmana) le.

(३) पूर्ण वर्तमान काल (Present perfect tense)

मगर ढूटमा पूर्णकाल बनाउन क्रियापद (verb) को धातु (root) मा “ च (cha) , म/मो (ma/mo)”प्रत्यय थपिन्छ । जस्तै (e.g.) : रीक्के (लेख्नु), रीक्+च = रीक्च, रीक्+म = रीक्म, रीक्+मो = रीक्मो (लेखेको) Written । यसको साथै present perfect tense बनाउँदा कहिलेकाहिँ Perfect verb + भ्याच (bhyācha) (= सकेको) भन्ने क्रियापद पनि जोड्ने गरिन्छ र पूर्ण वर्तमान काल बन्दछ ।

Examples (उदाहरणहरु) :

नीता : के तिमिले बोमीलाई भेटेका छौ ? नीता : ही नाकोई बोमीके डूच (/डप्म) ले ?
 Nita: have you met Bomi? Nitā : hi nākoī Bomike dupcha āle?
 दीपा : अँ, मैले उनलाई भेटेको छु । डीपा : जीऊ (/जीया), डई होसकोके डूच (/डूप्म) ले ।
 Dipa: Yes, I have met her. Dipā: Jiu (jiyā), ngai hosakoke dupcha āle.
 नीता : उनले तिमिलाई केही भनेकी छिन् ? नीता : होसकोई नाकोके हीड डेच लेको ?
 Nita: Has she told you anything? Nitā: hokoi nākoke hida decha leko?
 दीपा : अहँ, केही भनेकी छैनन् । डीपा : म, हीड माडेम (/माडेच) लेको ।
 Dipa: No, She hasn't. Dipā : Ma, hida mādema leko.

(४) पूर्ण अविच्छिन्न वर्तमान काल (Present- Perfect contineous tense)

मगर ढुटमा पूर्ण अविच्छिन्न वर्तमान काल बनाउँदा वाक्यमा “हूँडा (hundā), ईड (inga)” जस्ता शब्दहरु राख्नु पर्ने हुन्छ र क्रियापद (verb) अविच्छिन्न (continuous) + ले (le), लेन (lena), आले (āle) आदि सहायक क्रियापदहरु पनि आउँदछ ।

Examples (उदाहरणहरु) :

राजु : हिजोदेखि तिमि के गरिरहेका छौ ? राजू : टीस्यानीड हूँडा नाको ही जाट्म (जाट्चई) ले ?
 Raju: What have you been doing since yesterday? Raju: tisyāninga hundā nāko hi jātma le?
 दीपु : म हिँजोदेखि कथा लेख्दै छु । डीपू : डा टीस्यानीड हूँडा आहान रीक्चई लेन ।
 Dipu: I have been writing story since yesterday. Dipu: ngā tisyāning hundā āhān rikchai lena.
 राजु : के पानी धेरै बेरदेखि पर्दै छ ? राजू : ही नमस ढलीड बेरहूँडा परीस्चई ले ।
 Raju: Has it has been raining for long? Raju: hi namas dhaling berahundā parischai le?
 दीपु : हो, धेरै बेरदेखि पर्दै छ । डीपू : आले, नमस ढलीड बेरहूँडा परीस्चई ले ।
 Dipu: Yes, It has been raining for a long time. Dipu: āle, namas dhaling berahundā parischai le.

भूतकाल (Past Tense)

भूतकाल (Past tense) ले बितेका घटना (past event) हरुको बारेमा बताउँदछ ।

उदाहरणहरू (examples) :

राम सुत्थो ।	राम मीसा ।
Ram slept.	Rām misā.
राम सुतिरहेको थियो ।	राम मीस्चई (वा मीस्मन) लेआ ।
Ram was sleeping.	Rām mischāi (or mismana) leā.
राम सुतिसकेको थियो ।	राम मीस्म भ्याम लेआ ।
Ram had slept	Rām mismobhyāma leā.
राम सुति नै रहेको थियो	राम मीस्म न मूच लेआ ।
Ram had beedn sliioing	Rām misma na mucha leā.

भूत काललाई चार भागमा बाँड्न सकिन्छ । ति निम्न अनुसार छन् । In palhi magar dhut past tense can be clasified in four types, they are as follows.

(१) सामान्य भूतकाल (Simple Past tense)

मगर ढूटमा सामान्य भूतकाल (Simple past tense) ले बितेको समयमा कुनै काम भयो वा गर्थो जस्ता भाव बुझाउँदछ । सामान्यतया पाल्ही मगर ढूटमा सामान्य भूतकाल (Simple Past) बनाउँदा क्रियापद (verb) को धातु (root) मा “आ (aa)” प्रत्यय थप्नु पर्दछ, जस्तै (e.g): राक्के (ल्याउनु), राक् + आ = राका Brought डीहीके (पत्याउनु), डीही+आ= डीहा (पत्यायो), believed आदि । तर सम्मान गर्नुपर्ने व्यक्ति र बहुवचनका क्रियापदमा भने “काङ् kāng” प्रत्यय (suffix) थप्नु पर्दछ । जस्तै (e.g.) राक् + काङ् = राक्काङ (ल्याउनुभयो), जाट् + काङ् = जाट् काङ (गर्नुभयो), डीही + काङ् = डीहीकाङ (पत्याउनु भयो) आदि ।

Examples (उदाहरणहरू) :

हरि : तिम्रो भाई हिजो कहाँ थियो ?	हरि : नाकूड भया टीस्यानीड कूलाक लेआ ?
Hari: Where was your brother yesterday?	Hari: Nākung bhayā tisyāning kulāk leā?
राम : ऊ पाठशालामा थियो ।	राम : होसे ईस्कूलाड (पाल्हीआड) लेआ ।
Ram: He was at school.	Rām: Hose iskulāng leā.
हरि : के ती केटीहरू उदास थिए ?	हरि : ही होस नान्जाको उडास लेआ ?
Hari: were those girls sad?	Hari: Hi hosa nānjāko udās leā ?
राम : अहँ, तिनीहरू उदास थिएनन् ।	राम : म, होसको उडास मालेआ (/मालेकाङ) ।
Ram: No, they weren't sad.	Rām: Ma, hosako udās maleā (/mālekāng).
माला : तिम्रो कुनै घर थियो ?	माला : नाकूड कूसई ड ईम लेआ ?
Mala: Had your any house?	mālā: Nākung kusai da ima leā?
नाना : अहँ थिएन ।	नाना : म, मालेआ ।
Nana: No, I hadn't.	Nānā: Ma, māleā.
माला : हामीले हिँजा रोटी खायौं ।	माला : कानकोई टीस्यानीड बेस्काम ज्या ।
Mala : We hade bread yesterday.	Mālā: kānkoi tisyāning beskām jyā.

नाना : तर हामीले केही खाएनौं ।
Nana: But we had nothing.

नाना : टर कानकोई (/काने) हीड माज्या ।
Nānā: Tara kānakoi (/kāne) hi da mājyā.

सौरभी : तिमिले घडी किन्यौ ?
Sauravi: Did you buy a watch?
कपील : अहँ किनिन ।

सउरभी : नाकोई घडी लोआ ?
Sauravi: Nākoi ghadi loā?
कपील : म, मालोआ ।

Kapil : No, I didn't .
सौरभी : सीताले गृहकार्य गरी ।
Suravi: Sita did her homework.
कपील : तिमिले देख्यौ ?
Kapil : Did you see?

Kapil : Ma, māloā.
सउरभी : सीटाए ईमकाजूस जाता ।
Sauravi: Sitāe imakājus jātā.
कपील : नाकोई डाडा ?
Kapil: Nākoi dāngā.

पत्रकार : हिजो प्रधानमन्त्रीले तानसेनमा स्कूल भवनको उद्घाटन गर्नु भयो ।

Reporter : Prime minister was opening the school bulding yesterday in Tansen.

पत्रकार : टीस्यानीड परधानमन्त्रीए टानसेनाड ईस्कूल (/पाल्ही) ईमओ उद्घाटन जाट्काड ।

Patrakār : Tisyāning pardhānmantrie tansenāng iskul imo utghātan jātkāng.

नोट : कतै कतै ठाउँका मगर भाषीहरु खस नेपालीको प्रभावले गर्दा आदर गनुपने व्यक्तिलाई क्रियापद प्रयोग गर्दा (जस्तै : गर्नु भयो = जाट्के छांना, खानुभयो = ज्याके छांना, हिँडनुभयो = त्वाके छांना, सुत्नु भयो = मीस्के छांना पनि भन्दछन्, जुन ठेट मगर ढूटमा अशुद्ध छ । यस्तो क्रियापदहरुलाई मगर गाउँहरुमा “जाट्काड (jātkāng), त्वाकाड, मीस्काड आदिको प्रयोग हुने गरेको पाईन्छ । अन्ध रुपमा खस नेपालीको नक्कल गर्नुपर्ने कुनै जरुरी छैन ।

(२) अविच्छिन्न भूतकाल (Past Continuous Tense)

मगर ढूटमा अविच्छिन्न भूतकाल (Past continuous tense) बनाउँदा Continuous verb ± Past verb हुन जान्छ ।

Examples (उदाहरणहरु) :

रोशन : तिमि हिजो कहाँ जाँदै थियौ ?
Rosan: Where were you going
yesterday?

रोसन : नाको टीस्यानीड कूलाक आन्चई लेआ ?
Rosan: Nāko tisyāning kulāk ānchai leā?

राधा : म मेरा साथीकहाँ जाँदै थिएँ ।
Radha : I was going to my friend.

राढा : डा डऊ लाफाटूड आन्चई लेआ ।
Rādhā: ngā lāphātung ānchai leā.

मुना : तिमिहरु हिँजो के गर्दै थियौ ?
Muna: What were you doing
yesterday?

मूना : नाकोको टीस्यानीड ही जाट्चई (/जाट्मन) लेआ ?
Munā: nākoko tisyāning hi jātchai (/jātmana) leā?

राधा : म गीत गाउँदै थिएँ ।
Radha : I was singing song.

राढा : डा ल्हीड ल्हीड्चई लेआ ।
Radhā : ngā lning lhingchai leā.

(३) पूर्ण भूतकाल (Past Perfect tense)

मगर ढूटमा पूर्ण भूतकाल (Present perfect tense) बनाउँदा क्रियापद (verb) को धातु (root) मा “म/मो (ma/mo) / च (cha)” प्रत्यय जोडीएको क्रियापद (perfect verb)

+ भूत क्रियापद (past verb) रहन्छ । जस्तै (e.g.) : आन्+म = आन्म, आन्म + लेआ, राहा + म = राहाम + भेआ आदि ।

Examples (उदाहरणहरु) :

उमा : के हिँजो तिमी बजार गएकी थियौ ? उमा : ही नाको टीस्यानीड बजार आन्म लेआ ?

Uma: Had you gone to market yesterday? Umā : Hi nāko tisyāning bajār ānma leā?

रमा : हो, गएकी थिएँ ।

रमा : जीऊ, डा आन्म लेआ ।

Rama : Yes, I had.

Ramā : Jiu, ngā ānma leā.

उमा : के तिमी सिनेमा गएकी थिईनौ । उमा : ही नाको सीनेमा आन्च(/म) मालेआ ?

Uma : Had you not gone to the cinema? Uma : Hi nāko sinemā āncha(/ma) māleā?

रमा : अहँ, गएकी थिईन ।

रमा : म, माआन्म लेआ ।

Ramaa : No, I hadn't.

Ramāa : ma, māānma leā.

(४) पूर्ण अविच्छिन्न भूतकाल (past perfect continuous tense)

पूर्ण अविच्छिन्न भूतकाल (Past perfect continuous) ले भूतकालको बोल्दाको बखत भन्दा पहिले देखि नै कुनै कार्य चलिरहेको थियो भन्ने बुझाउँदछ । पाल्ही मगर ढूटमा पूर्ण अविच्छिन्न काल बनाउँदा Past perrfect (verb) + Continuous (verb) वाक्यमा प्रयोग हुन्छ, र वाक्यमा सम्मन (samman), हँडा (hundā) जस्ता शब्दहरु पनि आउँदछन् ।

Example (उदाहरणहरु) :

गुरु : के तिमी अस्ति ६ घण्टा सम्म पढ्दै थियौ ?

Teacher: Had you been reading for six hours the day before yesterday?

मास्टर : ही नाको खयाक्नीड छाङ्गा (६) घन्टा सम्मन पढीस्चई लेआ ?

Māster : Hi nāko khayāknig chhānggā (6) ghantā sammana padhischai leā?

चेला : हजुर, किनभने म आफ्नो पढाई सकेर बजार जान सोच्यै थिएँ ।

Pupil : Yes, Because I had been thinking about going market after finishing my study.

चेला : जीऊ, हिके डेया डा लहो पढाई भ्याम बजार आन्के सोच्डीचई (/पीरहीमन) लेआ ।

Chela : Jiu, hike deyā ngā laho padhai bhyāma bajār ānke sochdichai leā.

भविष्यत काल (Future Tense)

भविष्यत् कालले भविष्यमा हुने कार्य वा गरिने कार्य (future events) आदिको बारेमा बताउँदछ। निम्न उदाहरणहरु हेरौं।

हरि जानेछ/जाला।

हरी आन्चले/आनूडे।

Hari will go.

Hari ānchale/ ānunge.

हरि गईरहेको हुनेछ/गईरहला।

हरी आन्चई आछाने।

Hari will be going.

Hari ānchai āchhāne.

हरि गईसकेको हुने छ।

हरी आन्म भ्याच आछाने।

Hari will have gone.

Hari ānma bhyācha āchhāne.

हरि जाँदै रहेको हुनेछ।

हरी आन्चई जाट्च आछाने।

Hari will have been going

Hari ānchai jātcha āchhāne.

यी माथीका बाक्यहरुले मगर ढूटमा भविष्यत् काल प्रतिनिधित्व गर्दछ। भविष्यत् काललाई चार भागमा बाँड्न सकिन्छ। ति निम्न अनुसार छन्। In magar dhut future tense can be clasified in four types, they are as follows.

(१) सामान्य भविष्यत् (Simple Future)

सामान्य भविष्यत् काल (simple future tense) ले कुनै पनि कार्य भविष्यमा सामान्य तवरले हुनेछ वा सम्पन्न हुने छ भन्ने बुझाउँदछ। क्रियापदलाई सामान्य भविष्यत् (Future) बनाउँदा “आ (ā/aa), अट (at), अक् (ak), अप (ap), अख (akh) आदि प्रत्यय (prifix)+ क्रियापदको धातु (root) + न (na), नी (ni), से (se), ए (e) आदि प्रत्यय (Suffix) बाट भविष्यतकालको क्रिया (verb) बनेको हुन्छ। जस्तै : आ + नूड् + ए = आनूडे (जानेछ), अख् + खास् + ए = अख्खासे (बनाओस) आदि।

Examlpes (उदाहरणहरु) :

गोपाल : म भोली घर जानेछु

गोपाल : डा पीहीन ईमाङ् आन्लाड/आनूड्न।

Gopal : I shall go home tommorrow Gopal : ngā pihin imāng ānlāng/ānungna.

महेश : मेरो भाई पनि भोली घर जानेछ। महेश : डऊ भया ढरी पीहीन ईम आनूडे।

Mahesh: My brother will also go home. Mahes: ngau bhayā dhari pihin ima ānunge.

गोपाल : तिमी खाना खानेछौ ?

गोपाल : नाकोई ज्याट आज्यए ?

Gopal : Will you take a meal ?

Gopal : Nākoi jyāt ājyāe ?

मोहन : तिमी तुरुन्तै जाउला नी ?

मोहन : नाको टूरून्टई अट्आन्नी नी ?

Mohan : Will you go at once?

Mohan: Nāko turuntai atānni ni ?

मणि : अहँ, म तुरुन्तै जाने छैन।

मनी : म, डा टूरून्टई मान्च लेन (/मीनूडे)।

Mani : No I shalln not.

Mani : ma, ngā turuntai mānchalena (/mi-nunge).

(२) अविच्छिन्न भविष्यत् काल (Future Continuos Tense)

अविच्छिन्न भविष्यतकाल (Future continuous tense) ले भविष्यमा कुनै काम निरन्तर भईरहनेछ वा गरिरहनेछ भन्ने कुरा बुझाउँदछ । पाल्ही मगर ढूटमा future continuous tense बनाउँदा अविच्छिन्न (continuous) क्रियापद (verb) + सहायक क्रियाको भविष्यत (Future form of axually verbs) का रूप राख्नु पर्दछ ।

Examples (उदाहरणहरु) :

मीना : म भोली उपन्यास पढीरहेको हुनेछु । मीना : डा पीहीन नामरीही पढीस्चई छान्चलेन (/आछाने)।
Mina : I shall be reding a novel Mina : ngā pihina nāmrihi padhischai chhāncha tomorrow. lena (/āchhāne).

रीता : ऊ भोली यतिखेर चलचित्र हेर्दै हुनेछ । रीता : होसे पीहीन ईडीक बेला फीलीम डोस्चई छान्चले/आछाने ।

Rita : he will be watching a film Rita : Hose pihina idik belā filim ngoschai at this time. chhānchale/āchhāne.

हरि : के हामी चाँडै खेल्दै हुनेछौं ? हरी : ही कान्को चाँडई गेस्चई आछाने ?

Hari : Shall we be playing soon? Hari : hi kānko chāndai geschai āchhane?

श्याम : हो अवस्य हामी चाँडै खेल्दै हुने छौं । स्याम : आले, अवस्य कान चाँडई गेस्चई छान्चले ।

Shyam : Yes, of course, we will be. Syām : āle ābasyā kān chāndai geschai chhānchale.

(३) पूर्ण भविष्यत् (Future Perfect)

पूर्ण भविष्यत् काल (Future perfect tense) ले भविष्यको कुनै समयमा कुनै कार्य सम्पन्न भईसकेको/गरिसकेको हुनेछ भन्ने कुरा बुझाउँदछ । future perfect tense बनाउँदा पूर्ण (perfec) क्रियापद (verb) + सहायक क्रियाको भविष्यत् (Future form of axually verbs) का रूप राख्नु पर्दछ । कहिले काहिँ Future perfect tense बनाउँदा पूर्ण क्रियापद (perfect verb) मा भ्याच (bhyācha) (सकेको) पनि थपिएर पनि बाक्य बनेको हुन्छ ।

Example (उदाहरणहरु) :

जोहोन : के नीता आईपुगेकी हुनेछिन् ? जोहोन : ही नीटा टाक्राहच आछाने (/आटाकरहे) ?

Johon : Will Nita have arrived ? Johon: Hi nitā takrāhacha āchhāne (/ātākrahe)?

मदन : अहँ, उनी आईपुगीसकेकी हुने छैनन् । मडन : म, होसे टाक्राच मीछाने ।

Madan : No, She won't have arrived. Madan : ma, hose tākrāhacha michāne.

मीना : भोली यस बेला सम्म तिमी काठमाडौं पुगीसकेकी हुने छौ ?

Mina : will you have reached kathmandu by this time?

मीना : पीहीन ईडीक बेला सम्मन नाक्को काठमान्डु टाक्म भ्याच आट्छान्नी ?

Minā : pihin idik belā sammana nākko kathmāndu tākma bhyācha ātchhānni?

रीना : अहँ, म पुगीसकेको हुने छैन । रीना : म, डा टाक्म भ्याच मीछाने ।

Rinā : No, I shall not have reached. Rinā : ma, tākma bhyācha michhāne.

(४) पूर्ण अविच्छिन्न भविष्यत् (Future perfect continuous)

पूर्ण अविच्छिन्न भविष्यत (Future perfect continuous) कालले भविष्यको कुनै समय भन्दा पहिले र सो भन्दा पछि पनि काम भईरहेको हुनेछ भन्ने अर्थ बुझाउँदछ । यस कालमा

Continuous verb + Perfect verb + future form of auxiliary verb of magar dhut पनि हुन्छ ।

Examples (उदाहरणहरु) :

पंकज : के तिमी अर्को हप्ता लन्डनमा पढ्दै गरेका हुने छौ ?

Pankaj : Will you have been studying in london next week ?

पंकज : ही नाक्को आस्काट हप्ता लन्डनआड पढीस्चई जाट्च आछाने ?

Pankaj : Hi nākko āskāt haptā landan āng padhischai āchāne?

पदम : अहँ, शायद अर्को हप्ता म दिल्लीमा बस्दै गरेको हुनेछु ।

Padam : No, perhaps I'll have been staying in Delhi next week.

पडम : म, सायड डा आस्काट हप्ता डील्लिआड मूचई जाट्च आछाने ।

Padam : Ma, sāyād ngā āskāt haptā Dilli āng muchai āchhāne.

रीतु : अर्को महिना तिनीहरु यहाँ के गर्दै हुनेछन् ?

Ritu : By next month what will they have been doing here ?

रीतू : आसकाट साहाक ईलाड होसकोई ही जाट्चई आछान्को ?

Ritu : āskāt sākā ilāng hoskoi hi jātchāi āchhānko ?

मन्जु : अर्को महिना तिनीहरु यहाँ बस्दै आएको चार वर्ष हुन्छ ।

Manju : By next month they will have been staying here for four years.

मन्जु : आसकाट साहाक होसको ईलाड मूचई राहाच बूली ल्हेस आछाने ।

Manju : āskāt sākā hosako ilāng muchai rākācha buli lhes āchhāne.

बचन (Numbers)

बचन (number) भन्नाले आरमीन (संज्ञा), मीआरमीन (सर्वनाम), क्रियापद वा क्रिया विशेषणको रूपमा एक (single) वा एक भन्दा धेरै (multiple) दर्साउने फरक भन्ने बुझिन्छ। The number is the variations in the forms of nouns, pronouns, verbs or adjectives according to whether only or more than one is to be indicated. बचन (number) दुई किसिमका हुन्छन्।

(क) एक बचन (singular)

एकबचन (singular Number) ले एक व्यक्ति वा वस्तु भन्ने बुझाउँदछ।

जस्तै (e.g.) :

केटो (boy)	=	जा/बाउजा (jā/bāujā)
केटी (Girl)	=	नान्जा (nānjā)
घर (House)	=	ईम (Ima)
म (I)	=	डा (ngā) आदि।

(ख) बहु बचन (Plural numbers)

बहुबचन (plural number) ले एक भन्दा बढी व्यक्ति वा वस्तु बुझाउँदछ।

जस्तै (e.g.) :

केटाहरु (boyes)	=	बाऊजाको (bāujāko)
केटीहरु (girls)	=	नान्जाको (nānjāko)
घरहरु (houses)	=	ईमको (Imako)
हामी/हामीहरु (we)	=	कान/कान्को/काङ्को (kān/kānko/kāngko) आदि।

बचन परिवर्तनको तरिका (Ways of forming plural)

मगर ढुटमा एक बचन (singular number) बाट बहुबचन (plural) बनाउँदा निम्न कुराहरु ख्याल गर्नु पर्दछ।

(१) आरमीन (संज्ञा), मीआरमीन (सर्वनाम) लाई बहुबचन बनाउँदा “को (ko) प्रत्यय (suffix) थपेर बहुबचन (plural) बनाउन सकिन्छ। जस्तै : भर्मी = भर्मीको, वाकको, ग्वाको, सीराको आदि।

पूर्वी नेपालको मगर भाषीहरु भने “को (ko)” को सट्टामा “कूरी (kuri) प्रत्यय (suffix) थप्ने गर्दछन्। जस्तै भर्मी = भर्मीको, भर्मीकूरी, कानकूरी, नाक्कोकूरी आदि।

उदाहरणहरु (examples) :

एकबचन (singular)

डा (ngaa) = म (I)

नाङ (nāng) = तँ (you)

बहुबचन (plural)

कान/काङ्को (kān/kāngko) = हामी (we)

कान्को/काङ्को (kānko/kāngko) = हामीहरु (we)

नाक्को/नाहाको (Nākko/nāhāko) = तिमीहरु (you)

नाक्को/नाको (nākko) = तँपाई (you)	नाक्कोको/नाहाको (nākkoko) = तँपाईहरु (you)
मेन (men) = आफू	मेक्को (mekko) = आफूहरु
ईसे/इसई (ise) = यो (this)	ईसेको (iseko) = यीनीहरु (these)
होसे (hose) = त्यो (he/she)	होसेको (hoseko) = तीनीहरु (they)
आस (āse) = त्यो (he/she)	आसको (āseko) = तिनीहरु (they)
भर्मी (bharmi) = मान्छे (man)	भर्मीको (bharmiko) = मान्छेहरु (men)
आदि ।	

(२) मगर ढूटमा आरमीन (संज्ञा) वा मीआरमीन (सर्वनाम) बहुबचन भएमा क्रियापद (verbs) वा क्रिया विशेषण (adverb) पनि बहुबचन नै राख्ने गरिन्छ ।

जस्तै (e.g.) :

रामहरु जान्छन् ।

रामको आन्लेको

Rams go.

Ramko ānleko.

तिनीहरु भात खान्छन् ।

होसकोई छो ज्यालेको ।

They eat rice.

Hosakoi chho jyāle.

यहाँ, “छन् (s/es) = लेको (leko) (अर्थात क्रियापदको धातु (root) + लेको (leko) ” बाट plural numbers मा प्रयोग गरिने क्रियापदहरु बनेका छन् ।

(३) मगर ढूटमा आज्ञार्थक, प्रेरणार्थक वा अनुरोध बुझाउने वाक्यहरुमा बहुबचन बुझाउन Verb को धातु (root) मा “नीस् (nis)/ईस् (is)” प्रत्यय प्रयोग हुन्छ ।

जस्तै (e.g.) :

रीताहरु जाउ ।

रीताको आन्नीस् ।

Ritas go.

Ritāko ānnis. आदि ।

यहाँ Verb को धातु (root) मा “नीस् (nis)/ईस् (is)” प्रत्यय जोडीएर बहुबचनका क्रियाको रूपमा काम गरेको छ । तर मगर ढूटमा सम्मान, आदर गर्नुपर्ने ब्यक्तिलाई प्रयोग गरिने क्रियापदहरु बहुबचन (plural) का रूपमा हुने गर्दछ ।

जस्तै (e.g.) :

तपाईं जानुहोस्

नाको आन्नीस् ।

you go.

Nāko ānnis.

आमा हिँड्नुहोस्

मोई ह्वानीस् ।

Walk mum.

Moi hwānis.

..... आदि ।

लिङ्गभेद (Gender)

लिङ्गभेद (gender) भन्नाले पुरुष (भाले) र स्त्री (पोथी) छुट्टयाउने शब्दलाई व्याकरणमा लिङ्गभेद भनिन्छ । The difference of sex in nature is called the difference of Gender in grammar. मगर ढूटमा लिङ्गभेद (Gender) चार किसिमका हुन्छन् ।

(क) पुलिङ्ग (**Masculine Gender**) : पुलिङ्गले पुरुष वा भाले (male) प्राणी बुझाउँदछ ।
जस्तै (e.g.) :

ग्वाभाले (gwābhāle)	= कुखुराको भाले (cock)
राम (rām)	= राम (ram)
बार्डा/ठोर (bārdā/thor)	= गोरु (ox) आदि ।

(ख) स्त्रीलिङ्ग (**Feminine**): स्त्रीलिङ्गले स्त्री वा पोथी (female) प्राणी बुझाउँदछ ।
जस्तै (e.g.) :

ग्वामान् (gwāmān)	= कुखुरी (hen)
सीटा (sita)	= सीता (sita)
हँट/न्हँट (hent/nhet)	= गाई (cow) आदि ।

(ग) उभयलिङ्ग (**Common gender**) : उभयलिङ्गले पुरुष वा स्त्री प्राणी दुवै बुझाउँदछ ।
जस्तै (e.g.) :

लाफा (lāphā)	= साथी (friend)
टूहूरा (Tuhurā)	= टूहूरो (orphan)
बोईमोई (boimoi)	= मातापीता (parents) आदि ।

(घ) नपुंसक लिङ्ग (**Neuter Gender**) : नपुंसक लिङ्गले निर्जिव बस्तुलाई बुझाउँदछ । यसका साथै यस लिङ्गले प्राणीको समूह भएपनि Collective noun र ज्यादै साना प्राणीहरूलाई पनि बुझाउँदछ ।

जस्तै (e.g.) :

गेर/गे (ge)	= सुन (gold)
ईम (im)	= घर (house)
कलास (kalās)	= कक्ष/वर्ग (Class)
भीड (bhid)	= भीड (crowd)
डू (du)	= कीरा (insect)
म्हार (mhār)	= कमिला (ant)
भूसूना (bhusunā)	= भुसुना (gant)

लिङ्गभेदमा क्रियापदको प्रयोग (**uses of verbs in gender**) :

खस नेपाली भाषामा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग छुट्टयाउन क्रियापद समेट फरक फरक हुन्छ । जस्तै (e.g.) : राम जान्छ । सीता जान्छिन् । तर मगर ढूटमा लिङ्गभेद गरेर क्रियापद प्रयोग गरिदैन । खास गरेर मगर समुदायमा महिला प्रति बिभेद कमि गरिने प्रचलन (मातृसत्तात्मक अवधारण)

भएर पनि यसको बिकास नभएको हुन सक्दछ । आजकाल कताकति खस नेपाली तथा हिन्दु संस्कारको भावनाले गर्दा विभेद गर्न खोजिएको पाईन्छ । तर पनि बोलिचालीमा त्यो बाक्यहरु असुद्ध मानिन्छ । माथी उदाहरणमा दिईएको बाक्य मगर ढूटमा यस्तो हुन्छ :

राम आन्ले (Rām ānle) । सीता आन्ले (Sitā ānle) ।

उदाहरणहरु (examples) :

केटोले किताब पढयो ।	बाउजाए कीटाब पढीसा ।
Boy read book.	Bāujāe kitāb padhidsā.
केटीले किताब पढी ।	नान्जाए कीटाब पढीसा ।
Girl read book.	nānjāe kitāb padhisā.
गोरुले उसलाई हान्यो ।	बारडा (/ठोर) ए होसके डूहा ।
ox shot him.	Bardā (/thor) e hoseke duhā.
गाईले उनीलाई हान्यो ।	हेंटए होसके डूहा ।
Cow shot her.	Hente hoseke duhā.
रीता जालिन् ।	रीता आनुडे ।
Rita will be go.	Rita ānunge.
राम जाला ।	राम आनुडे ।
Ram will be go .	Rām ānunge.
हरि दगुदै छ ।	हरी खेरचई ले ।
Hari is running.	Hari kherchai le.
रीना दगुदै छिन् ।	रीना खेरचई ले ।
Rina is running.	Rinā kherchai le. आदि ।

मगर ढूटमा तृतीय पुरुष (Third person)मा पनि लिङ्गभेद पाईदैन । जनजिब्रोमा लिङ्गभेद नगरी वा स्त्री पुरुष नछुट्टयाई बोलीने परम्परा छ । ईस (it)/आस (आसे) (he/she)/होस (he/she) र Plural मा ईसको/आसको/होसको third person का शब्द (सर्वनाम) हरु अंग्रेजीको he, she, him, her (खस नेपालीमा उ (he), उनी (she)) आदि जस्तो लिङ्ग भेद नभई दुबै लिङ्गमा बराबर चलाईन्छ ।

संयोजकहरु/मीचाकको (Conjunctions)

शब्द, वाक्य अथवा वाक्यांस जोड्ने अब्यय शब्दलाई संयोजक भनिन्छ। संयोजकले दुई वा सो भन्दा बढी शब्द, वाक्य वा वाक्यहरुलाई जोड्ने काम गर्दछ। मगर ढूटका केही संयोजकहरु तल दिईएको छ।

र	and	र/हटा/ड (ra/hatā/da)
तर	but	टर (tara)
वा	or	या/वा (yā/wā)
न त	nor	न ट (na ta)
कि ... कि	either.. or	याबा (yābā)
न..... न	neither... nor	म.... म/नजन्बा (ma... ma/najanbā)
पछाडी	after	पार/न्हून/न्हूनलाक (pār/nhun/nhunlāk)
किन कि	for	हीकेड्या/हीके डेनाड (hikedyā/hike denāng)
किनभने	because	हीकेड्या (hikedyā)
यदि	if	ड्या/डेया/ढ्याड (dyā/deyā/dhyāng)
भन्दा	than	डेनाड (denāng)
यद्यपी	although/though	ढ्याड ड (dhyāng da)
अगाडि	before	अघेर (agher)
ता कि/कि	that	टी/की (ti/ki)
हुनाले/देखि	since	छान्चए/हुँडा/छान्म (chānchae/hundā/chhānma)
नत्र/नत्रभने	lest	डेन्त्याड/नट्र (denhyāng/natra)
जब जब	while	कुट कुट/जुन जुन (kuta kuta/jun jun)
जहिले	when	सेन/से-सेन (sen/se-sen)
जहाँ	where	कूलाक (kulāk)
जसरी	how	कूटरी/कुट जाट्म ड (kutari/kuta jatma da)
सम्म/तक	till	टास/टूड/आच्या/ज्या/टाक/सम्म (tās/tung/āchyā/jyā/tāk/samma)
कि कि	whether... or	याबा (yābā)
जब	as	कूट/जब (Kuta/jaba)
नभईकन/विना	unless	ढ्याड/प्याक/ल्ट्याक/मालेम dhyāng/pyāk/lhyāk/mālema

Examples (उदाहरणहरु) :

र (**and**) = र/हटा/ड (**ra/ hatā/da**)

उनी पढ्न र लेख्न सकिन्छन्।

होसे पढीस्के हटा रीक्के हेक्ले।

She is able to read *and* write.

Hose padhiske hatā rikke hekle.

राम, हरि र कविता घरमा गए।

राम, हरी ड कबीटा ईमाड आन्काड।

Ram, hari *and* kabita went house.

Ram, hari *da* kabita imāng ānkang.

तर (but) = टर (tara)

उ संगीत मन पराउँदैन तर उसकी पत्नी मन पराउँछे ।

He doesn't like music *but* his wife does.

होसे संगीत माजाक्ले टर होचेऊ मीमाहाभा जाक्ले ।

Hose sangit mājākle *tara* hocheū mīmāhābhā jākle.

राम धरै मिहिनेती छ तर धरै चलाख छैन । राम ढलीड मीहिनेती ले टर ढलीड चलाख माले ।

Ram is hard working but not very clever. Rām dhalinga mihineti le *tara* dhalinga chalākh māle.

वा (or) = या/वा (yaa/waa)

त्यो शिशु केटा हो वा केटी हो ?

होसे जा (/जजा) लेन्जा आले या माहाभा

आले ?

Is the baby a boy *or* girl?

Hose jā (/jaja) lenjā yā mājhā āle?

कि त जाउ, कि बस ।

या आन्नी या मूनी ।

Either go *or* stay.

yā ānni yā muni.

किनकि (for) = हीकेड्या/हीके डेनाड (hikedyya)

तिनी रिसाईन किनकि मैले चुरोट खाएँ । होसे इहेरा हिकेड्या डई सिगरेट गा ।

She was angry, *for* I smoked a cigarette. Hose ngherā *hikedyā* ngai sigaret gā.

न त (nor) = न ट (na ta)

न त पात न कुनै कीरो हल्लियो ।

न ट ल्हा न कूसेई डू होएँआ ।

Not a leaf *nor* an insect stirred.

Na ta lhā *na* kusei du hoenā.

पछि/पछाडी (after) = पार/न्हून/न्हूनलाक (nhuna/ nhunalaaka)

उ गईसकेपछि म आईपुगें ।

होस आन्च न्हून डा टाकराहा ।

I arrived *after* he had left.

Hose āncha *nhun* ngā tākrāhā.

बिरामी मरिसकेपछि चिकित्सक आईपुगयो । मन्द्रु (छाच) सीमोभ्याच पार जीवाटाक टाकर हा ।

After the patient had died, the doctor came. Mandru(/chhācha) simobhyācha *pār* jiwātāk tākrāhā.

किनभने (because) = हीकेड्या/हीके डेनाड (hikedyā/hike denāng)

म खाना खान्छु किनभने म भोकाएको छु । डा ज्याट ज्याले हीके ड्या डा रन्छीम ले ।

I take food *because* I am hungry. ngā jyāt jyāle *hikedyā* ngā ranchhima le.

मैले यो गरेँ, किनकि उसले मलाई गर्न भन्यो । डई ईस जाता, हीके डेनाड होचई डाके जाटके डेआ ।

I did it *because* he told me me to.

ngai isa jātā, *hike denāng* hochai ngāke jatke deā.

यदि (if) = ड्या/डेया (dyā/deyā)

यदि तिमिले राम्ररी पढे सफल हुनेछौ । नाकोई स्वाढ्याकठा पढीसा डेया सफल अट्छान्नी ।

You will pass *if* you read well. Nākoi swādhyā padhisā *deyā* saphal atchhāni.
 यदि कसैले बोलायो भने म घरमा छैन भनिदेऊ । कुचेई ड डाहाका डेया डा ईमाड माले डेम याहानी ।
 If anyone calls, tell him i'm not kucheī da ngāhākā *deyā* ngā imānga māle
 at home. dema yahāni.

ता कि (**That**) = टी/टा/की (**ti/tā/ki**)

उसलाई म आउनेछु भनिदिनुहोस् । होसके डा राहाचले टी डेम याहानी ।
 Tell him *that* I will come. Hosake ngā rāhāchale *ti* dema yāhāni.
 उनले कति राम्ररी गाईन भने प्रत्येकले प्रशंसा गर्‍यो ।
 She sang so well *that* everybody praised her.
 होचई ईडीक स्वाढ्या ल्हीडा की जम्माकोई परसङ्सा जाता ।
 Hochai idik swādhyā lhingā *ki* jammākoī prasangsā jātā.

सम्म/तक (**till/untill**) = टास्/सम्म/आच्या/ज्या (**tās/āchyā/jyā**)

म नआईपुगे सम्म नहिँड । डा माटाक्राहाच टास् (/सम्म) नाह्वानी ।
 Don't leave *till* I arrived. ngā mātākrāhācha *tās* (/samma) nāhwāni.
 तिनले नबोलेसम्म मैले तिनीलाई बिदेशी हून भन्ने ठानेकै थिईन ।
Until she spoke I hadn't realized she was foreign.
 ज्या, होसे माडाकनाड सम्म डई होसेके फोलीसाओं आले डेच लख मासेम (/मापीरहीम) लेआ ।
Jyā hose māngāknāng *samma* ngai hoseke pholisāon āle decha lakha māsema leā.

जब (**as**) = जब/बाटई (**jaba/bātai**)

उ नआएकोले म गएँ । होसे जब माराहा डा ह्वा/होसे माराहच बाटई डा
 ह्वा ।
 As he didn't come, I went away. Hose *jaba* mārāhā ngā hwā/hose mārācha *bātai* ngā
 hwā.

जहिले (**when**) = सेन/से-सेन/जब (**sen/se-sena/jaba**)

उसले बिहे कहिले गर्‍यो मलाई थाहा छैन । होचई बीहा सेन जाता डाके ठाहा माले ।
 I don't know *when* he married. Hochei bihā *sena* jātā ngāke thāhā māle.
 जहिले तिनी सानो थिईन, मेरो माया गर्थिन् । जब होसे मार्च लेआ, डाके रो जाटोला ।
When she was younger, she loved me. *Jaba* hose mārcha leā, ngāke ro jātolā.

जब जब/जब (**while**) = कुट कुट/जबकी (**kuta kuta/jabaki**)

जब म विश्वविद्यालयको छात्र थिएँ, म छात्रावासमा बस्थेँ ।
 I lived a hostel *while* I was a University student.
 जबकी डा बीस्वबीद्यालयओं छाट्र लेआ, डा होस्टेलाड मूओला ।

jabaki ngā biswabidhyālayaon chhātra leā, ngā hostelanga muolā.

म कालो चिया खान्छु जबकि मेरो भाई दूधसित मन पराउँदछ ।

I drink black tea while my brother prefers it with milk.

डा चीक्च चीया गाले जबकी डऊ भया डूटकठा जाक्ले ।

ngā chikcha chiyā gāle *jabaki* ngau bhayā dutakatha jākle.

हुनाले/देखि (**since**) = छान्चए/छान्चबाटई/हुँडा (**chānchae/ chhānchbātai/ hunda**)

मसित पैसा नभएको हुनाले नयाँ घडी किन्न सकिदँ ।

Since I have no money I can't buy a new watch.

डा कठा हील्व माछान्चए मीनाम घडी लोके माहेक्ले ।

ngā kathā hilcha māchhānchayā minām ghadi loke māhekle.

गत जूनदेखि तिनीहरु यस पाठशालामा पढ्दै आएका छन् ।

Since last june they have been reading in this school.

आन्च जून हुँडा होसेको ईस ईस्कूलाड पढीस्चई राहाम लेको ।

āncha jun *hundā* isa iskulāng padhischi rāhāma leko.

नत्र/नत्रभने (**lest**) = डेन्ह्याङ (**denhyaanga**)

कस्सेर समात नत्र भर्नेछौ ।

बेस्सरी जीम्नी माहाले डेन्ह्याङ भाल्ले ।

Hold fast *lest* you should fall.

Bessari jimni mähāle *denhyāng* jhālle.

भन्दा (**than**) = डेनाङ (**denanga**)

तिमीले भन्दा उसले मेरो माया बढी गर्छ । नाकोई डेनाङ होचई डऊ रो ढलीङ जाट्ले ।

He loves me more *than* you do. Nākoī *denāng* ngau ro dhaling jāt̄le.

मैले आशा गरेभन्दा निक्कै राम्रो भयो । डई आसा जाट्च डेनाङ ढलीङ स्वाढ्या छाना ।

It was much better *than* I expected. ngai āsā jāt̄cha *denāng* dhaling swādhyā chhānā.

नभईकन/विना (**unless**) = ढ्याङ/प्याक/लह्याक (**dhyānga/pyāk/lhyāk**)

उसलाई बाध्य नगरिएसम्म उ जाने छैन । होसके बाढ्य माखासा ढ्याङ होस मीआने ।

He won't go *unless* he is compelled. Hosake bādhyā mākhāsā *dhyāng* hose miāne.

कि ... कि (**either.. or**) = याबा (**yaabaa**)

मैले मेरो कलम कि टेबलमा कि घर्मा छाडें ।

I left my pen *either* on the table *or* in the drawer.

डई डऊ कलम याबा टेबलाङ याबा घर्माङ डासा ।

ngai ngau kalam *yābā* tebalāng *yābā* gharrāng dāsā.

कि तिमी गलत छौ कि ऊ । याबा नाको गलट ले याबा होस ।
Either you are wrong or he is. Yāba nāko galat le yābā hosa.

न....न (**neither... nor**) = म..म/नजन्बा (**ma..ma/najanbā**)

त्यो भोजनालय न फराकिलो छ न सुविधाजनक ।

The hotel is *neither* spacious *nor* comfortable.

होस होटेल नजान्बा फराक ले नजन्बा सूबीढाजनक ।

Hosa hotel *najanbā* pharāk le *najanbā* subidhājanak.

ऊ के भयो भन्ने न त जान्दछ न त चासो नै राख्दछ ।

He *neither* knows *nor* cares what happned.

होस ही छाना डेच नजान्बा वार्हले नजन्बा चासो डाले ।

Hosa hi chhānā decha *najanbā* wārhle *najanbā* chāso dāle.

कि कि (**whether... or**) = याबा (**yaabaa**)

परीक्षा दिउं कि नदिउं मलाई थाहा छैन । जाँच याहीड याबा माहेईड डाके ठाहा माले ।

I don't know *whether* I should take the exam *or* not. Jāncha yāhing *yābā* māheing ngāke thāhā māle.

हामी आज जाने कि भोली भनी आफैलाई सोध्दै थियौं ।

We are wondering *whether* to go today *or* tomorrow.

कानको छीनीड आन्के याबा पीहीन डेमो कान्हाके गीन्चई लेआ ।

Kānko chhining ānke *yābā* pihin dema kānlhāke ginchai leā.

पुरुष/मिभर्मी (Person)

मगर ढूटमा पुरुष (person) तीन प्रकारका हुन्छन् । पुरुषका आधारमा बाक्यमा त्रि(न्यापदको समेत रूप चल्ने गर्दछ ।

(क) प्रथम पुरुष (first person)

कुराकानी वा बोलचालको समयमा बक्ता (डाक्च भर्मी) प्रथम पुरुष हुन्छ । मगर ढूटमा प्रथम पुरुष निम्न अनुसार हुन सक्दछन् ।

म/मैले	I	डा/डई (ngā/ngai)
हामी/हामीले	we	कान/काङ्को/कान्को/कानकोई (kān/ kāngko/kānko/kānkoi)

मगर भाषा सर्वनामीक भाषा भएको ले मगर ढूटमा प्रथम पुरुषको singular number मा verb को बाक्य भुतकालमा भए अगाडी “डा (ngā)” र पछाडी “आङ् (āng)” प्रत्यय थपेर प्रयोग गर्ने चलन पनि हुन्छ । अर्थात डा + क्रियापद + आङ् (ngā+verb+āng) जस्तै :

डा डाआनाङ् (म गएँ) (ngā ngāānāng)

डई डाजाटाङ् (मैले गरेँ) । (ngai ngājātang = I did).

यहाँ प्रयोग भएको क्रियापदमा डा + क्रियापद + आङ् (ngā+verb+āng) प्रयोग भएको छ । डा + आना + ङ = डाआनाङ्, डा + जाटा + ङ = डाजाटाङ् । तर यस्ता बाक्यमा उल्लेखित प्रत्यय नलगाई बोलचाल गरेमा पनि अशुद्ध भने हुँदैन । जस्तै (e.g.):

डा आना । (ngā ānā).

डई जाटा । (ngai jātā). आदि । तर यस्तो बाक्यलाई स्याङ्जाको दक्षिणी मगर बस्ती र पाल्पा जिल्लामा भने ठाडो वा अशुद्ध मानिन्छ ।

बाक्य वर्तमान काल (वा सामान्य भविष्यत पनि) भएमा क्रियापदको पछाडी “आङ् (āng)” प्रत्यय थपे पुग्दछ । जस्तै (e.g.):

जाट्ले + आङ् = जाट्लाङ् (jātle + āng = jātlāng)

आन्ले + आङ् = आन्लाङ् (ānle + āng = ānlāng) आदि ।

मगर ढूटमा बाक्य भुत काल (past tense) मा भएमा प्रथम पुरुषको Plural number मा verb को अगाडी “का (kā)” र पछाडी “स् (s)” प्रत्यय लगाएर अर्थात का + क्रियापद + स् (kā + verb + s) प्रयोग गरिन्छ ।

जस्तै (e.g.):

काङ्को काआनास् । (kānko kāānās) (=kā+ānā+s)

कान्कोई काजाटास् । (kāngkoi kājātās) (=kā +jātā+s) आदि ।

यी क्रियापदमा का + क्रियापद + स् (kā+verb+s) को रूपमा छन् । जस्तै का + आना +स् = काआनास् (गयौँ), का+जाटा+स् = काजाटास् (गर्यौँ), आदि ।

भविष्यत काल वा अनिश्चयार्थक बाक्यमा मगर ढूटमा प्रथम पुरुषको plural number मा क्रियापद आ + क्रियापद+ ईङ् (ā+verb+ing) हुन्छ जस्तै (e.g.):

काङ्कोई आजाटीङ् (kānkoi ājāting). (=ā +verb+ing)

पीहीन (/पीउराक) आट्वोईङ् (pihin āhoing) (=ā +verb+ing)

कान्कोई ईस काजूस आजाटीङ् (kānkoi isa kājus ājating). आदि ।

बाक्य वर्तमान काल (वा सामान्य भविष्यत पनि) भएमा Plural number मा क्रियापदको

पछाडी नीङ्/लीङ (ning/ling) प्रत्यय थपे पुग्दछ । जस्तै (e.g.):

जाट्ले + आङ् = जाट्लीङ्/जाट्नीङ (jātḷe + ning/ling = jāṭning/ jāṭling)

आन्ले + आङ् = आन्लीङ्/आन्नीङ (ānle + ning/ling = ānning/ānling) आदि ।

(ख) द्वितिय पुरुष (second person)

कुराकानी वा बोलचालको समयमा बक्ताको अगाडी रहेर Conversation मा भाग लिने व्यक्ति वा व्यक्तिहरु द्वितिय पुरुष हुन् । मगर ढूटमा तिनीहरु निम्न हुन सक्दछन् ।

तँ/तिमी	you	नाङ्/नीङ (nāng/ning)
तिमी/तपाईं	you	नाको/नाक्को/नाहाको (nāko/nākko)
तिमी/तपाईं	you	मेको/मेक्को (meko/mekko)
तिमीले/तिमीहरुले/तपाईंहरुले	you	नाक्कोई/नाक्कोकोई (nākkoi/nākokoi)
तिम्रो/हजूरको	your	नाक्कूङ्/नाक्कोकूङ्/नाकूङ (nākkung/nākung)
तिमीहरुको/हजूरहरुको	yours	नाक्कोकूङ्/नाक्कूङ (nākkokung)
तिमीलाई/तपाईंलाई	you	नाकोके/नाक्कोके (nākoke/nākkoke)

मगर ढूट सर्वनामीक भाषा भएको कारणबाट द्वितिय पुरुषमा बाक्य भुतकालमा भए क्रियापदमा “ना (nā)” प्रत्यय जोडिएको हुन्छ । तर सम्मान वा आदर गर्नुपर्नेमा ना + क्रियापद + स् (nā + verb + s) हुन्छ ।

जस्तै :

(१) नाकोई काजुस नाजाटास् (तपाईंले काम गर्नुभयो) । (nākoī kājus nājātās)

(२) नए ज्याट नाज्या ? (तँले खाना खाईस्?) (nae jyāt nājyā?) (= सम्मान गर्नुपर्ने बाक्य)

(३) नाको कूलाक नाछरह्यास् ? (तपाईं कता घुम्नुभयो ?) (nāko kulāk nāchharhyās?)

यी बाक्यहरुमा “ना (nā)” नकरात्मक (negative) बनाउने प्रत्यय नभएर सर्वनामीक प्रत्ययको रूपमा आएको छ । “ना (nā)” प्रत्ययले साधारणतया नकरात्मक (negative sentence) बाक्यमा लाग्ने भएकोले यस्ता बाक्यहरुमा भुक्कीने सम्भावना रहन्छ तर पनि बाक्यको सन्दर्भ र क्रियापदको रूपको बनावटबाट यसलाई छुट्टयाउन सकिन्छ ।

मगर ढूटमा द्वितिय पुरुषमा “नाङ्/नीङ (nāng/ning)” अर्थात “तँ” आउने बाक्यहरुमा क्रियापदमा सम्मानजनक प्रत्ययहरु लाग्दैन । यस्ता बाक्यहरुमा सम्मान नजनाउने क्रियापदहरु जस्तै : जाटो (गर), ह्वान (हिँड), गेस्न (खेल) आदि लाग्दछ ।

उदाहरण (example) :

नए ज्याट जेऊ (तँले खाना खा ।) (nae jyāt jeu.)

नाङ् खेउन (तँ निस्की) (nāng kheuna.)

नए काजूस नाजाटा (तँले काम गरीस्) (nae kājus nājātā.) आदि ।

मगर ढूटमा द्वितिय पुरुषमा सम्मानजनक वा आदर गर्नुपर्ने व्यक्तिहरुमा आवश्यकताअनुसार “आस (ās), नी (ni) वा नीस् (nis)” प्रत्ययहरु क्रियापद (verb) मा लाग्दछ । “नी (ni) र नीस् (nis)” प्रत्ययमा पनि बढी सम्मान वा आदर जनाउनु परेमा वा बहुचनमा “नीस् (nis)” प्रत्यय क्रियापदमा लगाईन्छ । जस्तै (e.g.) : ज्यानी (खानुहोस्), ज्यानीस् (खाईसीओस्/खाईबक्सिओस्) आदि ।

उदाहरण (examples):

नाकोई काम नाजाटास् ? (हजूरले काम गर्नुभयो ?) (nākoī kājus nājājās ?)

नाक्कोई छो नाज्यास् (तपाईंले भात खानुभयो) ? (nākkoi chho nājyas)

नाको राहानी (हजूर आउनुहोस्) (nāko rāhāni)

नाक्को राहानीस् (हजूर आईबक्सियोस्) । (nākko rāhānis)

नाक्कोको राहानीस् (हजूरहरु आउनुहोस्) । (nākkoko rāhānis)

(ग) तृतीय पुरुष (Third person)

कुराकानीका समयमा व्यक्ति उपस्थित हुँदैन । तर उसको बारेमा कुराकानी भईरहेको हुन्छ भने त्यो तृतीय पुरुष हो । मगर ढूटमा तृतीय पुरुषमा निम्न सर्वनामहरुका साथ व्यक्ति वा वस्तुका नामहरु समेत पर्दछ ।

ऊ, उनी	he/she	होसे/आसे (hose/āse)
त्यो, त्यसले	he/she	होसे, होचई (hose, hochai)
उहाँ, उहाँले	he/she	आसे, आसकोई (āse, āskoi)
त्यसको/उहाँको	his/her/hers	होसकूड/आसकूड (hosakunga/āsakunga)
त्यसलाई/उसलाई	him/her	होसके/आसके (hosake/āske)
यो, यसले	it	ईस, ईचई (isa, ichai)
यसको	it's	ईचेऊ (icheu)
तिनीहरु	they	होसको/आसको (hosako/āsako)
तिनहरुको	their, theirs	होसकूड/आसकूड (hosakung, āsakung)
तिनीहरुलाई	them	होसकोके, आसकोके (hosakoake, āsakoko)

मगर ढूटमा तृतीय पुरुषमा सम्मान वा आदर गर्नुपर्ने व्यक्ति र बहुवचनमा क्रियापद Verb भुतकालमा भए धातुमा आवश्यकता अनुसार “काङ (kāng), र भविष्य काल वा सामान्य वर्तमान कालमा भए “लेको (leko)” प्रत्यय जोडीन्छ ।

जस्तै (e.g.):

जाट्काङ (गर्नुभयो) (jātkāng)

जाट्लेको (गर्नुहुन्छ) (jātleko) आदि ।

तर आदर गर्नुपर्ने र एकवचनमा यस्तो हुँदैन । जस्तै: जाटा (गर्यो), जाट्ले (गर्नेछ) आदि । यसका उदाहरणहरु पुस्तकका अन्य शिर्षकहरुमा दिईएका छन् ।

निपातको प्रयोग (use of Nipāt)

मगर ढूटमा बाक्यमा अर्थ स्पष्ट पार्न वा मिठास थप्न प्रयोग गरिने अब्यय निपात हो ।

ति निपातहरु निम्न अनुसार छन् ।

नै	= ज (ja)
त	= च (cha)
के	= कै, के (cha)
पनि	= ड/ढरी/घनीड (da/dhari/ghaning)
रे/अरे	= टा (taa)
हगि/है	= ढे, ढीं, ढ्यो, न्हीं (Dhe, dhin, dhyo, nhin)
हो त/अँ त नी	= हक (ha ka)
नी	= नी (ni)
न त	= नक (cha)
ब्यारे, केरे	= ब्यारे/केरे (byāre/kere)

Examples (उदाहरणहरु) :

त्यो राम नै हो ।	होसे राम ज आले ।
शिक्षकले नै भनेको हो ।	मास्टरए ज डेच आले ।
उसले भनेको त मिलेन ।	होचई डेच च माखाटा ।
मैले त तँपाईलाई चिनिन ।	डई च नाकोके माचीन्डीआ ।
जुलूसमा सीता पनि गईथिन् ।	जूलूसाड सीटा ड आन्मलेआ ।
रीता पनि कलेज जान थालिछे ।	रीता ढरी कलेज आन्के ठाल्मले ।
यो काम पनि गर ।	इस काम ढरी (/ड) जाट्नी ।
महावीर पुनले म्यागासासे जित्यो रे ।	महावीर पूनए म्यागासासे जूटा टा ।
लखन थापा प्रथम सहिद हुन् रे ।	लखन ठापा कासरा सहीड आले टा ।
राम कति राम्रो छ हगी ?	राम कूडीक स्वाढ्या ले, ढे ।
सीताको व्यवहार कति नराम्रो हगी ?	सीटाओं व्यवहार कूडीक मास्वाढ्या, ढे ।
..... आदि ।	

विभक्तिको प्रयोग (Bibhakti/prepositions)

विभक्ति प्रत्यय (चिन्ह)

काट (प्रथमा)	ए (e), ई (i), अई (ai) (ले, बाट)
न्हीस (द्वितीय)	के (ke) (लाई)
सोम (तृतीय)	ईङ (ing), अई (ai) (द्वारा)
बूली (चतुर्थी)	के (ke), नाङ (nāng) (लागि निमित्त)
बाङ्गा (पञ्चमी)	हूँडा (hundā), हौँडा (hondā), ईङ (ing) (देखि, बाट)
छाङ्गा (षष्ठी)	ओ (o), ओं (on), अऊ (au) ऊङ (ung) (को, का, नो, ना आदि)
साङ्गा (सप्तमी)	आङ (āng) (मा)

Examples (उदाहरणहरु) :

रामले खाना खान्छ ।	रामए ज्याट ज्याले ।
रीनाले गीत गायो ।	रीनाई ल्हीङ ल्हीङा ।
यो किताब रामलाई देऊ ।	ईस कीटाब रामके याहानी ।
रामद्वारा कविता लेखियो ।	रामईङ रील्हीङ रीक्चीसा ।
यो खाना रामको लागि हो ।	ईस ज्याट रामके आले ।
हिंजो देखि पानी परेको छ ।	टीस्यानीङ हूँडा नमस परीस्म ले ।
यो कलम रामको हो ।	ईस कलम रामओ आले ।
घरमा जाऊ ।	ईमाङ नूङ्नी ।
बारीमा खन ।	बारीआङ कोहोनी ।
..... आदि ।	

विभक्ती छुट्टै शब्द भएकोले बाक्यमा प्रयोग गर्दा छुट्टै प्रयोग गरेमा बुझ्न सजिलो हुन्छ । हुन यसलाई जोडेर लेख्ने पनि गरिएको छ ।

विशेषण / मीफेरुह (Adjective)

विशेषणले कुनै पनि आरमीन/नाम वा सर्वनाम, व्यक्ति वा स्थानको विशेषता (गुण, दोष, अवस्था आदि) जनाउँदछ । An adjective is a word that defines or limits a noun or pronoun. It makes clear about quality, number, quantity, condition etc about noun, pronoun or locations. जस्तै (e.g.) :

बोच जजा (bocha jajā) = सेतो केटा (white boy)

सेहेच नानीजा (sehecha nānijā) = राम्री केटी (a nice girl)

अडीजा छो (adijā chho) = अलिकति भात (some rice)

सोम सटाक (som satāk) = तीन बटा आँप (Three mango)

टून्च (tuncha) = हौँचो (short), स्वाद्या/सेहेच (swādhyā) = असल (good), मास्वाद्या/ मासेहेच (māswādhyā/masehecha) = खराब (bad), अडीजा/अडीस्काल/चेकटार (adijā/adiskāl) = केही (some), ढलीङ/चेकजा (पु.म.) (dhaling) = धेरै (many), न्हीस (nhis) = दुई (two), पट्टऊ/हरकाट (pattau/harakāta) = प्रत्येक (each), न्हीसरा (nhisarā) = दोब्बर (double), कूस (kus) = कुन ? (which), ग्याच (gyācha) = रातो (red), फीच/फीहीच (phicha/phihicha) = हरियो (green), खाच (khācha) = तितो (bitter), ईसई/ईसे (isai/ise) = यो (this), अरु/आसकाट (aru/āskāt) = अरु (other) आदि (etc.).

विशेषणका प्रकारहरु (Kinds of adjective)

(अ) अर्थका आधारमा (According meaning)

According meaning of adjectives following kinds of adjectives are found in magar Dhut Language .

(१) गुणवाचक विशेषण (Qualitative adjectives)

नाम वा सर्वनामको गुण, दोष आदि बताउने विशेषण नै गुणवाचक विशेषण हो । खास गरी कुन, कस्तो, कति र कत्रो ? भन्ने प्रश्नको उत्तरमा आउने र विशेष्य (नाम) को आकार, प्रकार, स्थान, काल, गुण, अवस्था, रङ, स्वाद, आदि बुझाउने विशेषण यस अन्तरगत पर्दछ । Qualitative adjective shows the kind or quality of person or thing. जस्तै (e.g.):

बीर्च (bircha) = अमिलो (sour), जापच (jāpcha) = मीठो (sweet), सेहेच (Sehecha) = राम्रो (well, good), आदि ।

(२) परिमाणवाचक (Quantitative)

नामको परिमाणगत विशेषता बोध गराउने विशेषण नै परिमाणवाचक विशेषण हो । यस्ता विशेषणहरु कति ? भन्ने प्रश्नको उत्तरमा आउँदछ र नामको परिमाण बुझाउँदछ । Quantitative adjectives shows the quantity, amount. जस्तै (e.g.) :

ढलीङ (dhaling) = धेरै, प्रशस्त (enough) अडीजा/चीकुजा (adijā/chikujā) = थोरै, अलिकति (few, little), ईडीक = यति, होडीक (hodik) = त्यति (that much), होट्रो/होडको (Hotro/hodko) = त्यत्रो (large as that), ईट्रो/ईडीको (itro/idiko) = यत्रो (large as this), पट्ट (patta) = सबै (all), खाल (khal) = जति (as much as) आदि ।

(३) संख्यावाचक (**Numerical adjectives**)

नामको संख्यागत परिमाण जनाउने विशेषण संख्यावाचक विशेषण हो । यसले “कति ?”, “को ?” नामको संख्या, क्रम, आवृत्ति आदि जनाउँदछ । Numerical adjectives shows how many persons or things are meant or in what order a person or thing stands. जस्तै (e.g.) :

काट (kāt), = एक (one), न्हीसरा (nhisarā) = दोस्रो (second) आदि ।

(क) गणनावाचक (**Cardinal**)

जस्तै (e.g.): काट (kāt) = एक (one), न्हीस (nhis) = दुई (two), भोङ्ग (bhong) = सय (hundred) आदि ।

(ख) क्रमवाचक (**ordinal**)

जस्तै (e.g.): काटरा (kātarā) = पहिलो (first), न्हीसरा (nhisarā) = दोस्रो (second), सोमरा (somarā) = तेस्रो (third) आदि ।

(ग) आवृत्तीवाचक (**Multiple**)

जस्तै (e.g.) : कासरो (kāsarō) = एक पटक (once), न्हीसरो (nhisarō) = दुई पटक (twice), सोमसरो (somsarō) = तीन पटक (thrice)

कापाली (kāpāli) = एक पटक (once), न्हीसपाली (nhispāli) = दुई पटक (twice), सोम पाली (som pāli) = तीन पटक (thrice)

काजराप (kājarāp) = एक गुणा (one time), न्हीसजराप (nhisjarāp) = दुई गुणा (two times), , सोमजराम (som jarāp) = तीन गुणा (three times) आदि ।

(घ) अपूर्ण संख्यावाचक (**Fractional numerals**)

जस्तै (e.g.) : न्हीस फ्याक (nhis phyāk) = आधा (half), आढा (ādāhā) = आधा (half), टो म्बोक (tombok) = टुक्रा (piece), भुरुक (bhuruk) = चीरा (piece)

(४) सर्वनामिक वा संकेतबोधक (**pronomial or demonstrative**)

सर्वनाम नामको सट्टामा नभएर नामको साथमा आउँदछ, तब सो सर्वनाम वा संकेत सर्वनामिक वा संकेतबोधक विशेषण भनिन्छ । Demonstrative adjectives point out which person or thing is meant. जस्तै (e.g.) :

ईसे (ise) = यो (this) , ईसे जजा करहाङ्च ले (ise jajā karhāngcha le) ।

होसे (hose) = त्यो (that) , होसे सार वाट्म ले (hose sār wātma le) ।

आसे (āse) = त्यो, आसे नानीजा ह्वाचई ले ।

ईसको (isako) = यीनीहरु (these), होसको (hosako) = तिनीहरु (these) आदि ।

(५) सम्बन्ध वाचक (**possesive**)

सम्बन्धवाचक विशेषण भनेको नाम भन्दा पहिल्यै (attributively) प्रयुक्त हुने र विशेषणकै जस्तो काम गर्ने सम्बन्धवाचक शब्दहरु हुन् । जस्तै (e.g.) :

ङऊ/डौ (ngau) = मेरो (my), नोङो (nongo) = तेरो (your), होचऊ (hocheu) = उसको

(his/her), नाक्कुड (nakkung) = तँपाईको (your), काङ्कुड/कानुड (kāngkung/kānung) = हाम्रो (our), ओ (o) = को ('s/.....) (हरी (hari)+ ओ (o) = हरीओ/हरिओ ईम (hario im), उड (ung) = को ('s/...), म्हेल्हेस (mhelhes + उड (ung) = म्हेल्हेसुड (mhelesung) = पोहोरको, आदि ।

(६) प्रश्नवाचक (**Interrogative**)

प्रश्नवाचक विशेषणले कुनै पनि नाम सँग लागेर के, कुन, कसको भनि प्रश्न सोध्छ । Interrogative adjectives restrict the application of a noun by asking question. जस्तै (e.g) :

कुस (kus) = को (who), कुन (which) (कुन चाँही अर्थमा),

कुसे (kuse) = को (which), (कुन चाँही अर्थमा)

ही (hi) = के (what), सु (su) = को (who), आदि ।

(आ) संरचनाको आधारमा (**according to structure**)

(१) मुल विशेषण (**origin adjective**)

विशेषण शब्दको उत्पत्ति आफै भएको विशेषणलाई मुल विशेषण भनिन्छ । The original word which is an adjectives are included original adjectives, in this types of adjectives there is not be added suffix etc. जस्तै (e.g) :

ढलीङ (dhaling), पट्ट (patta), ढेनाम (dhenām), फेनाम (phenām), मीबील (mibil), स्वाढ्या (swādhyā), डोकाहा (dokāhā) (अभागी), आदि ।

(२) व्युत्पन्न विशेषण (**derived adjectives**)

मुल शब्द वा अन्य शब्दबाट बनेको विशेषणलाई व्युत्पन्न विशेषण भनिन्छ । मगर भाषामा विशेषण बन्नको लागि निम्न प्रत्ययहरु लागेको पाईन्छ । In Magar dhut the word or verb become adjectives by addition of following suffix, which are called derived adjectives.

(क) क्रियापदको धातु + च (**verb root + cha**)

जस्तै (e.g) :

रुट् (rut) + च (cha) = रुट्च (rutcha), ढेस् (dhes)+ च (cha) = ढेस्च (dhes-cha), जाप् (jāp) + च (cha) = जाप्च (japcha), आदि ।

(ख) मुल शब्द + या (verb + root)

जस्तै (e.g) :

बोरलोक (borlok) + या (yā) = बोरलोक्या (borlokyā), लाहुरे (lāhure) + या (yā) = लाहुर्या (lāhuryā), जागीर (jāgiryā) + या (yā) = जागीर्या (jāgiryā), गास (gās) + या (yā) = गास्या (gāsya) (भतुवा), जाल (jāl) + या (yā) = जाल्या (jālyā), रीसीङ (rishing) + या (yā) = रीसीङ्या (risingyā), बाग्लुङ (bāglung) + या (yā) = बाग्लुङ्या (bāglungyā) आदि ।

(ग) मुल शब्द + ली (**Verb root + li**)

साधरणतया मगर ढुटमा स्थानको नाम जनाउने शब्दमा “या” प्रत्यय थपेपछि विशेषण बन्दछ । तर नेपाली भाषाको प्रभावले गर्दा “या” प्रत्यय जोडे पछि पनि “ली” प्रत्यय जोडे

को पाईन्छ । जस्तै (e.g) :

तनहुँ (tanahun) + या (yā) = तनहुँया (tanaungyā), रुकुम (rukum) + या (yā) = रुकुम्या (rukumyā) । यसलाई रुकुम्याली, तनहुँयाली भन्ने गरेको पनि पाईन्छ । वास्तवमा यसो गरि रहनु पर्दैन । तर मगर ढुटमा शब्दको अन्तमा “आ” ध्वनी आएको रहेछ भने “ली” प्रत्यय जोडेर विशेषण बन्दछ । जस्तै (e.g) :

लाङ्घा (lāngghā) + ली (li) = लाङ्घाली (lāngghāli = village), पल्पा (palpā) + ली (li) = पल्पाली (palpāli) आदि ।

(घ) मुल शब्द + आहा/ऊवा/आलु/ईलो (**verb root+ āhā/uwā/ālu/ilo**)

मगर ढुटमा “आहा/ऊवा/आलु/ईलो” प्रत्ययहरु लगाएर पनि विशेषण बनाउने गरि एको पाईन्छ । जस्तै (e.g) :

हेप् (hep) + आहा (āhā) = हेपाहा (hepāhā), ढाँट (dhānt) + ऊवा (uwā) = ढाँटुवा (dhāntuwā), माया (māyā) + आलु (ālu) = मायालु (māyālu), मल (mal) + ईलो (ilo) = मलीलो (malilo) आदि ।

(इ) ध्वनीको आधारमा (**accoring to utterance**)

ध्वनी वा उच्चारणको आधारमा विशेषणलाई स्वरान्त र व्यञ्जनान्त मा बर्गिकरण गर्न सकिन्छ ।

(क) स्वरान्त (**ending in vowel**) : विशेषण शब्दको अन्त्य वा मुक्त स्वर वर्णमा हुन्छ भने यसलाई स्वरान्त विशेषण भनिन्छ । जस्तै (e.g) :

ढेस्च (dhescha) = ढेस् (dhes)+ च् (ch)+अ (a), चिकुजा (chikujā) = चिकुज् (chikuj) + आ (ā) आदि ।

(ख) व्यञ्जनान्त (**ending in consonant**) : विशेषण शब्दको अन्त्य वा मुक्त व्यञ्जन वर्णमा हुन्छ भने त्यसलाई व्यञ्जनान्त विशेषण भनिन्छ । जस्तै (e.g) :

मीबाङ (mibāng) (= मीबाङ् (mibāng), मीबील (mibil) (= मीबील् (mibil), काट =काट् (kāt)), न्हीस (nhis) (=न्हीस् (nhis)) आदि ।

(ई) वाक्यात्मक आधारमा (**accoring to sentence**) :

वाक्यमा विशेषणले दुई प्रकारले काम गरेको हुन्छ । एक उद्देश्यको रूपमा अर्को विधेयको रूपमा ।

(क) उद्देश्य विशेषण :

वाक्यमा कर्ताको विशेषणको रूपमा आउने विशेषणलाई उद्देश्य विशेषण भनिन्छ । जस्तै (e.g) :

मीबाङ घोरली झाला (mibāng ghorli jhālā) ।

राङ्च गान माजाप्ले (rāngcha gān mājāple). आदि ।

(ख) विधेय विशेषण :

वाक्यमा क्रियापदको कर्म वा पुरक आदिको रूपमा आउने विशेषणलाई विधेय विशेषण

भनिन्छ । जस्तै (e.g) :

हरीटाए सीक्च छो माज्या (haritae sikcha chho mājyā) ।

गहाहोटे सेहेच रीक राका (gyāhote sehecha rik rikā) आदि ।

(उ) लिङ्गका आधारमा (**according to gender**) :

मगर ढुटमा लिङ्गका आधारमा विशेषणको बर्गिकरण छैन अर्थात भेद छैन । In Magar dhut there is not any difference or variation in using adjectives according to gender.

जस्तै (e.g) :

बोच बारडा/बोच हँट (bhoch bārda/bocha hent) ।

सेहेच आर्न्हाम/सेहेच रेन्भा (sehecha ārnām/sehecha renjha) आदि ।

(ऊ) बचनका आधारमा (**according to number**) :

मगर ढुटमा बचनका आधारमा विशेषणको भेद छैन । यसले गर्दा जुनसुकै बचनमा त्यही विशेषण लाग्दछ । In Magar Dhut there is not any variation using adjectives according to the number of grammer. जस्तै (e.g) :

चीक्च आर्न्हाम/चीक्च आर्न्हामको (chikcha ārnām/chaikcha ārnāmko) ।

मीबाङ सटाक/मीबाङ सटाकको/मीबाङ सटाककुरी (mibāng satāk/mibāng satākko/mibāng satākkuri). आदि ।

विशेषणको तुलना (Comparision of Adjectives)

Adjective ले आरमीन (noun) र मीआरमीन (pronoun) को विशेषता थप्दछ ।
Comparission of adjectives विशेषताको तुलनात्मक बर्णन गर्नको लागि प्रयोग गरिन्छ ।
adjective का तीन तह हुन्छन् ति निम्न अनुसार छन् ।

(क) सामान्य तह (**Positive degree**) : यसमा विशेषणको मूल रूप रहन्छ ।

Example (उदाहरण) :

रीना सानी केटी हो ।

रीना मार्च नान्जा आले ।

Rina is a small girl.

Rinā mārcha nānjā āle.

(ख) तुलनात्मक तह (**Comparative degree**) : यस तहमा कुनै व्यक्ति वा बस्तुको विशेषता अलिक उच्च वा कम जनाउँदछ । यस तहमा दुई नाम वा सर्वनामबीच तुलना गरिएको हुन्छ । मगर ढूटमा Comparative degree बनाउन विशेषणको अगाडी चेक्क/चे-चेस/चेस (chekka/che-ches/chesa), डेनाङ (denāng), अडीजा (adijā) आदि शब्द प्रयोग गरिन्छ ।

Example (उदाहरण) :

रीना मन्जु भन्दा सानी केटी हो ।

रीना मन्जु डेनाङ मार्च नान्जा आले ।

Rina is smaller than manju.

Rinā manju denāng mārcha nānjā āle.

(ग) उच्चतम तह (**Supelative degree**): यस तहमा कुनै बस्तु वा व्यक्तिको गुण वा दोष (विशेषता) उच्चतम तहमा जनाउँदछ । यस तहमा तीन वा बढी noun or pronoun सँग तुलना गरिएको हुन्छ । मगर ढूटमा यो तह जनाउन विशेषणको अगाडी पट्टऊ (/जम्मा) डेनाङ (pattau/jamma denāng), ...को डेनाङ (...ko denāng) आदि प्रयोग गरिन्छ ।

Example (उदाहरण) :

रीना कक्षामा सबै भन्दा सानी केटी हो । रीना कच्छ्याङ पट्टऊ डेनाङ मार्च नान्जा आले ।

Rina is the smaalest girl in class. rinā kachchhyāng pattau denāng mārcha nānjā āle.

Example केही उदाहरणहरु :

Positive	Comparative	Superlative
लोट्च (long)	चेस लोट्च (Longer)	पट्ट डेनाङ लोट्च (longest)
कर्हाङ्च (big)	चेस कर्हाङ्च (bigger)	पट्ट डेनाङ कर्हाङ्च (biggest)
रूट्च (thin)	चेस रूट्च (thinner)	पट्ट डेनाङ रूट्च (thinnest)
स्वाढ्या (fine)	चेस स्वाढ्या (finer)	पट्ट डेनाङ स्वाढ्या (finest)
छोक्च (dry)	चेस छोक्च (drier)	पट्ट डेनाङ छोक्च (driest)
ढेस्च (fat)	चेक्क ढेस्च (fatter)	पट्ट डेनाङ ढेस्च (fattest) ...आदि ।

बाक्यको निर्माण (Making Sentences)

बाक्य (sentence) भनेको सामान्यतया कर्ता (subject), कर्म (object), क्रियापद (verb), आदि भएको ब्याकरणको सबैभन्दा ठूलो ईकाई हो जसले भनाई (statement), प्रश्न (question) वा आदेश (order), ईच्छा (will), विस्मय आदि प्रकट गर्दछ ।

In magar dhut the subject comes first, the verb last and the object is in between (subject + Object+ Verb). मगर ढुटमा बाक्यको निर्माण गर्दा कर्ता (subject) पहिला, क्रिया (verb) अन्तिममा र कर्म (object) बीचमा (कर्ता + कर्म + क्रिया) रहन्छ । अकर्मक क्रियाहरुमा कर्ता र क्रियाबाट बाक्य बनेको हुन्छ । कुनै कुनै वाक्यहरुमा कर्म लुप्त अवस्थामा पनि रहेको हुन्छ ।

उदाहरणहरु (Examples) :

म पढ्छु	डा पढीस्लाड ।
I read.	ngā padhislāng.
म किताब पढ्छु ।	डा कीटाब पडीस्लाड ।
I read (a) book(s).	ngā kitāb padhislāng.
उनीले माछा किनिन् ।	होसकोई डीस्या लोकाड ।
she buys fish.	hosakoi disyā lokāng.
मैले जोनलाई देखें ।	डई जोनके डाडा ।
I see John.	ngai jonake dāngā.
मैले तिमिलाई देखें ।	डई नाकोके डाडा ।
I see you.	ngai nākoke dāngā.
तिमिले मलाई देख्यौ ।	नाकोई डाके नाडाडास् ।
you see me.	nākoi ngāke nadāngās.
म एऊटा नयाँ किताब चाहन्छु ।	डा काट मीनाम कीटाब चाहाना जाट्लाड ।
I want a new book.	ngā kāt minām kitāb chāhānā jātlāng.
यहाँ बस्नुहोस् ।	ईलाड मूनीस् ।
sit here .	Ilāng munis.
म केटी/केटा हो ।	डा नान्जा/बाऊजा आले ।
I am a girl/boy.	ngā nānja/bāuja āle.
तिमि के चाहन्छौ ?	नाको ही जाक्ले ?
what do you want?	nāko hi jākle?

वाक्यको प्रकार (Type of Sentence)

In Magar Dhut senteces are five types they are as follows. मगर ढूटमा वाक्यहरु पाँच किसिमका हुन्छन जुन निम्नअनुसार दिईएको छ ।

(१) निश्चयात्मक वाक्य (Assertive Sentence)

मगर ढूटमा निश्चयात्मक (Assertive) वाक्यले हो वा होईन भन्ने निश्चयात्मक भाव दिन्छ । यो वाक्य पनि दुई प्रकारमा बाँड्न सकिन्छ ।

(क) सकारात्मक वाक्य (Affirmative sentence)

सकारात्मक वाक्यले “हो” भन्ने भाव दर्साउदछ । Affirmative sentence gives "yes" meaning in palhi magar dhut.

उदाहरणहरु (examples):

उ बोल्छ ।	होसे डाक्ले ।
He speak.	Hose ngākle.
तिनी पुस्तक पढिन्छन् ।	होसेको किटाव पढिस्लेको ।
She reads a book.	Hoseko kitāb padhisleko.
ग्याहोटले भात खान्छ ।	ग्याहोटए छो ज्याले ।
Gyahot eats rice.	Gyāhote chho jyāle.

(ख) नकारात्मक/अकरण वाक्य (Negative sentence)

नकारात्मक वाक्यले “होईन” भन्ने भाव दर्साउदछ । Negative sentences gives "No or negative" sence in the sentemnces of palhi matgar dhut.

उदाहरणहरु (examples):

उ बोल्दैन ।	होसे माडाक्ले ।
He does not speak	hose māngākle.
तिनी पुस्तक पढिदैनन् ।	होसकोई कीटाव मापढिस्लेको (/मापढिस्ले) ।
She does not read book.	hosakoi kitāb māpadhisleko (/māpadhisle).
ग्याहोटले भात खाँदैन ।	ग्याहोटए छो माज्याले ।
Gyhonta dosenot eat rice.	Gyānhote chho mājyāle.

मगर ढूटमा नकारात्मक वाक्यमा क्रियापदमा मा (mā), मट (mat), ना (nā), नट (nat) मी (mi), मीट (mit), नो (no), नोट (not) जस्ता उपसर्गहरु लागेर बनेको हुन्छ । In palhi magar dhut Negative sentence is made from adding preffix 'mā', 'mat', 'nā', 'nat', 'mi', 'mit', 'no', 'not' in the given verbs.

(२) प्रश्नवाचक वाक्य (Interrogative sentence)

पाल्ही मगर ढूटमा प्रश्नवाचक वाक्यले प्रश्न गरेको हुन्छ । प्रश्नवाचक वाक्यहरु दुई

किसिमका हुन्छन् । Interrogative sentence asks questions. they are two types.

(क) सकारात्मक प्रश्नवाचक (Affirmative interrogative)

पाल्ही मगर ढूटमा सकारात्मक प्रश्नवाचक वाक्यको निर्माण सकारात्मक शब्दहरूको प्रयोगबाट बन्दछ ।

उदाहरणहरू (examples):

के तिनहरू मगरी पढ्छन् ?	ही होसकोई मगरी पढीस्म लेको ?
does they read Magari?	hi hosakoi magari padhisma leko?
तिम्रो नाम के हो ?	नाकूड आरमीन (/म्यारमीन) ही आले ?
what is your name?	nakung āramin (/miārmin) hi āle?
केही (चीज) हराएको छ ?	ही ड म्हाम ले ?
Is anything lost?	hi da mhāma le?

(ख) नकारात्मक प्रश्नवाचक वाक्य (Negative interrogative)

मगर ढूट सकारात्मक प्रश्नवाचक शब्दको निर्माणमा नकारात्मक (अकरण) बनाउने प्रत्ययहरू लागेको हुन्छ ।

उदाहरणहरू (examples):

के तिनहरू मगरी पढ्दैनन् ?	ही होसकोई मगरी मापढीस्म लेको ?
Do they not read magari?	hi hosakoi magari māpadhisma leko?
ऊ केही खाँदैन ?	होचई हीड माज्याले ?
Doesn't he eat anything?	hochai hida mājyāle?
के तपाईंले उसलाई देख्नुभएन ?	ही नाक्कोई होसके मड्डाडास् ?
Did you not see him ?	hi nakkoī hosake maddāngās?

(३) आज्ञार्थक वाक्य (imperative sentence)

मगर ढूटमा आज्ञार्थक वाक्यले आदेश वा हुकुम बुझाउँदछ । Imperative sentence gives order.

उदाहरणहरू (examples):

राम्रो लेख ।	स्वाढ्या रीक्नीस् ।/सेहेम रीक्नी ।
write neatly.	swādhyā riknis./sehema rikni.
घन्टी बजाऊ ।	घन्टी डाहानीस् ।/घन्टी डाहानी ।
ring the bell	ghanti ngāhānis./ghanti ngāhānis.
घन्टी नबजाऊ ।	घन्टी माडाहानीस्/माडाहानी ।
don't ring the bell	ghanti māngāhānis (/māngāhāni).

मलाई जान दिनुहोस्	डाके आन्के याहानीस् /याहानी ।
let me go.	nagāke ānke yāhānis (/yāhāni).
नकराउ ।	नाच्याक्नीस्/नाच्याक्नी ।
don't cry.	nāchyākni/nāchyākni.
हामी उसलाई नभनौं ।	कान (/काङ्को) होसके माडेईड ।
let's not tell hiom	kān (/kāngko) hosake mādeing.

आज्ञार्थक वाक्यमा “तँ” को भावमा आज्ञा दिनु परेमा क्रियापदमा “ओ” कार लागेको हुन्छ । जस्तै : रीको, डाहो, नाडाहो आदि । तर “तिमि” वा आदर गर्नु पर्ने व्यक्तिको लागि भने क्रियापदमा “नी (ni) वा नीस् (nis)” प्रत्यय जोडीन्छ (हेर्नुहोस् मगर ढूटमा सम्मान) ।

जस्तै : रीक् + नी/ नीस = रीक्नी / रीक्नीस्, ज्या + नीस् = ज्यानीस् आदि । तर केही ठाउँका मगर ढूट बोल्नेहरु “नीस्” को सट्टामा “नी” मात्र पनि प्रयोग गर्दछन् ।

(४) ईच्छाबोधक वाक्य (operative sentence)

मगर ढूटमा ईच्छाबोधक वाक्यले “ईच्छा” जाहेर गर्दछ । Operative sentences represent "will".

उदाहरणहरु (examples):

राम छिटो निको होस् ।	राम छीटो अट्गेपे ।
May ram heal quick	rām chhito atgepe.
ईश्वरले नेपाल बचाउन् ।	भगूमाने नेपालके अट्जीवाके ।
God save Nepal.	bhagumāne nepal ke atjiwāke.
तिमीहरु दुवै अत्यन्त सुखी रहे ।	नाक्को न्हीस ढलीड खूसी अट्छाने ।
may you both be very happy.	nākkko nhis dhaling khusi atchhāne.
यो सुन्दर दृश्य थियो ।	ईस कूडीक स्वाढ्या डाङ्मा लेऊलेसा ।
This was a lovely view.	isa kudik swādhyā leulesā.
तिमीलाई ईश्वरले आसिरबाद दिउन् ।	नाक्कोके भगूमाने आसीरबाद अटयेहे ।
God bless you	nākkoke bhagumāne āsīrbād athyehe.

(५) विस्मयादिबोधक वाक्य (Exclamatory sentence)

मगर ढूटमा विस्मयादिबोधक वाक्यले हर्ष, विस्मय, आश्चर्य, घृणा आदि बुझाउने गर्दछ । उदाहरणहरु (examples):

अहो ! ऊ आइपुगेछ ।	अहो ! होसे राहालेसा ।
oh ! he has arrived.	aho ! hose rāhālesā.
कस्तो मुर्ख रहेछ !	कून्च मूर्ख लेउलेसा !
what a fool he is !	kuncha murkha leulesā !

कस्तो कर्कश हल्ला !

what a terrible noise !

कस्तो सुन्दर दृश्य !

what a lovely view !

कत्ति फोहरी बालक !

how dirty that child is !

कून्च मास्वाढ्या हल्ला !

kuncha māswādhyā hallā !

कूडीक स्वाढ्या डाङ्मा !

kudik swādhyā dāngmā !

कूडीक फोहोरी जजा !

kudik phohori jajā!

वाक्य परिवर्तन (Transformation of sentences)

मगर ढूटमा वाक्यलाई सकारात्मक बाट नकारात्मक, नकारात्मकबाट सकारात्मक, आज्ञार्थकबाट प्रश्नवाचक, प्रश्नवाचकबाट आज्ञार्थक, निश्चयबोधकबाट प्रश्नवाचक आदिमा परिवर्तन गर्न सकिन्छ ।

(क) सकारात्मकबाट नकारात्मक (From affirmative into negative)

पाल्ही मगर ढूटमा सकारात्मक (affirmative) बाट नकारात्मक (negative) वाक्यमा परिवर्तन गर्दा वाक्यको क्रियापदमा मा (mā), मट (mat), ना (nā), नट (nat) मी (mi), मीट (mit), नो (no), नोट (not) जस्ता उपसर्गहरु लाग्ने गर्दछ । In palhi magar dhut Negative sentence is made from adding preffix 'ma', 'mat', 'naa', 'nat', 'mi', 'mit', 'no', 'not' in the given verbs of sentence.

सकारात्मक (Affirmative)	नकारात्मक (Negative)
तिनी पुस्तक पढिन्छन् । she reads a book होसे कीटाब पढीस्ले । hose kitāb padhisle. म घर जान्छु । I go home. डा ईमाङ आन्ले । ngā imāng ānle. तिनीहरुले हिँजो केही (चीज) किने । They bought some thing yesterday. होसकोई टीस्यानीङ हीहीको लोआ । hoskoi tisyāning hihiko loā. तिनले गाउँमा धेरै आयोजनाहरु थालिन् । She started several projects in village होसकोई लाङ्घाङ् ढलीङ आयोजनाको ठाला । hosakoI langhāng dhaling āyojanāko thālā.	तिनी पुस्तक पढिदन् । she doesn't read a book. होसे कीटाब मापढीस्ले । hose kitāb māpadhisle. म घर जान् । I do not go home. डा ईमाङ मान्ले ngā imāng mānle. तिनीहरुले हिँजो केही किनेनन् । They bought nothing yesterday. होसकोई टीस्यानीङ हीड मालोआ । hosakoi tisyāninga hida māloā. तिनले गाउँमा धेरै आयोजनाहरु थालिनन् । She didn't start several projects in the village. होसकोई लाङ्घाङ् ढलीङ आयोजनाको माठाला । hosakoI langhāng dhaling āyojanāko māthālā.
मैले केही चामल पाएको छु । I have got some rice डई अडिजा छूरू डीन्म ले । ngai adijā chhuru dinma le.	मैले चामल पाएको छैन । I have got no rice. डई छूरू अडीजा ड माडीन्म ले । ngai chhuru adijā da mādinma le.
मलाई केही खान देऊ । Give me some thing to eat. डाके हीड ज्याके याहानी । ngāke hida jyāke yahāni.	मलाई केही खान नदेऊ । Give me nothing to eat. डाके हीड ज्याके मायाहानी । ngāke hida jyāke māyāhāni.

बिस्तारै बोल ।	बिस्तारै नबोल ।
Speak slowly.	don't speak slowly.
सूस्ट डाक्नी ।	सूस्ट माडाक्नी ।
susta ngaakni.	susta māngākni.
चाँडो गर, हतार गर !	चाँडो नगर, हतार नगर !
Hurry !	Do not hurry !
छीटो जाट्नी !	छीटो माजाट्नी/नाजाट्नी !
chhito jātni!	chhito mājātni/nājātni!
खाना खाउ, नीहीता ।	खाना नखाऊ नीहीता ।
Eat your dinner, Nihita.	Do not eat your dinner, Nihita.
ज्याट (छो) ज्यानी, नीहीटा ।	ज्याट (छो) नाज्यानी नीहीटा ।
gyāt (/chho) jyāni nihitā.	gyāt (/chho) nājyāni nihitā.
के ऊ सुत्छ ?	के ऊ सुत्दैन ?
Does he sleep?	Does he not sleep?
ही होसे मीस्ले ?	ही होसे मामीस्ले ?
hi hose misle?	hi hose māmisle?
के तपाईले उसलाई देख्नुभयो ?	के तपाईले उसलाई देख्नुभएन ?
Did you see him ?	Did you not see him?
ही नाकोई होसके नाडाडास् ?	ही नाक्कोके होसके मट्डाडास् ?
hi naakoi hosake nādāngās?	hi nākkoi hosake matdāngās?
स्वास्थ्य धनभन्दा बढी मुल्यवान हुन्छ ?	के स्वास्थ्य धनभन्दा बढी मुल्यवान हुँदैन ?
Is health more valuable than welth? Is health not more valuable than wealth?	
स्वास्थ्य हील्च डेनाड ढलीड मीराड छान्ने ?	ही स्वास्थ्य हील्च डेनाड ढलीड मीराड माछान्ने ?
Swāsthya hilcha denāng dhaling mirāng	Hi swāsthya hilcha denāng dhaling mirāng
mirāng chhānle?	māchhānle ?

(ख) निश्चयात्मक बाट प्रश्नवाचक (from Assertive into Interrogative)

पाल्ही मगर ढूटमा निश्चयात्मक (Assertive) बाट प्रश्नवाचक (Interrogative) बाक्यमा परिवर्तन गर्दा सामान्यतया निश्चयात्मक (Assertive) बाक्यको अगाडी “ही (hi)” प्रश्नवाचक शब्द थप्दा प्रश्नवाचक बन्न जान्छ ।

निश्चयात्मक (Assertive) प्रश्नवाचक (Interrogative)

केटीहरु मिठाई मन पराउँछन् ।	के केटीहरु मिठाई मन पराउँछन् ?
Girls like sweets.	do girls like sweets?
नान्जाको मिठाई जाक्लेको ।	ही नान्जाको मिठाई जाक्लेको ?
Nānjāko mithai jākleko.	Hi nānjāko mithai jākleko?
ऊ सधैं रोएको छ ।	के ऊ सधैं रोएको छ ?
He has always wept.	Has he ever wept?
होसे सदा राप्प ले ।	ही होसे सदा राप्प ले ?
hose sadha rapma le.	hi hose sadha rapma le?

उसले हिँजो मलाई भेट्यो ।

He saw me yesterday.

होचई डाके टीस्यानीड डूपा ।

hochai ngāke tisyāninga dupā.

तिनीहरु यहाँ आउँदैछन् ।

They are coming here.

होसेको ईलाड राहाचई लेको ।

hoseko ilāng rāhāchai leko

उहाँ अधिवक्ता हुनुहुन्छ ।

He is an advocate?

होसको वकील आलेको ।

hoseko wakil āleko.

के उसले मलाई हिँजो भेट्यो ?

Did he see me yesterday

ही होचई डाके टीस्यानीड डूपा ?

hi hochei ngāke tisyāninga dupā?

के तिनीहरु यहाँ आउँदैछन् ?

Are they coming here?

ही होसको ईलाड राहाचई लेको ?

hi hoseko ilāng rāhāchai leko?

के उहाँ अधिवक्ता हुनुहुन्छ ?

Is he an advocate?

ही होसको वकील आलेको ?

hi hoseko wakil āleko?

(ग) आदेशात्मक बाट प्रश्नात्मकमा (From Imperative into Interrogative)

आदेशात्मक (Imperative) प्रश्नवाचक (Interrogative)

बस्नुहोस् ।

Sit down.

मूनीस् / डूनीस् ।

Munis/ngunis.

बिस्तारै बोल्नुहोला ।

please speak slowly.

कीर्पया सूस्ट डाक्नी ।

Kirpayā susta ngākni.

धुम्रपान छोड ।

Stop smoking.

खू गाके डास्नी ।

khu gaake dasni.

बस्नुहोला ?

will you sit down ?

मूमो याहानी / डूमो याहानी ?

mumo yāhāni/ ngumo yāhāni?

कृपया बिस्तारै बोल्नुहुन्छ की ?

will you please speak slowly?

कीर्पया सूस्ट डाक्म याहाडनी की ?

kirpayā susta ngākma yāhādani ki?

धुम्रपान छोड्नुहुन्छ की ?

will you stop smoking?

खू गाके डास्डनी की ?

khu gaake dāsani ki?

प्रश्नवाचक वाक्यहरू (गीन्हाक वाक्यको) Interrogative Sentences

मगर ढूट राम्ररी सिक्नको लागि प्रश्नवाचक शब्दहरू र यसको प्रयोग राम्रो सँग बुझ्न जरुरी हुन्छ। यहाँ प्रश्नवाचक वाक्यहरू दिइएको छ।

(क) हो वा होईन उत्तर आउने प्रश्नहरू (आले, माहाले गीन्हाकको)

Yes/No questions

कुनै पनि प्रश्न गर्दा त्यसको उत्तरमा हो वा होईन (Yes or No) आउने प्रश्नवाचक वाक्यहरू (Interrogative sentence) यस अन्तरगत पर्दछन्। यस्ता वाक्यहरूमा उत्तर छोटो हुन्छ। साधारण तथा मगर ढूटमा यस्ता प्रश्नको उत्तर सकारात्मक भए “जीऊ (jiu) वा जीलऊ (jilau), छान्ने (chhānle) आदि” उत्तर आउँदछ। भने उत्तर नकारात्मक भए “म (ma) ,मा छान्ने (māchhānle) आदि” वा क्रियापदको अगाडी “मा (mā), मट् (mat), नट (nat) आदि” प्रत्यय (prefix) थपेर पनि उत्तर दिन सकिन्छ।

उदाहरणहरू (examples) :

प्र. तिमी राम हौ ?	नाक्को राम आले ?
Are you Ram?	Nākko Rām āle?
उ. होईन । (No)	म । (Ma)
प्र. हरि खेलिरहेको थियो ?	हरि गेस्चई लेआ ?
Was Hari playing?	Hari geschai leā?
उ. अँ । (Yes.)	जीया/जीऊ । (jiu/jiyā)
प्र. के उनी नर्स हुन् ?	होसे नर्स आले ?
Is she nurse?	hose nurse āle?
उ. होईन । (no)	म (ma) ।
प्र. तिमीले भात खायौ ?	नाक्कोई छो (/ज्याट) ज्या ?
do you eate rice?	nākkoī chho (/jyāt) jyā?
उ. खाएँ । (yes).	ज्या (jyā) ।
प्र. म बाहिर जान सक्छु ?	डा बहीरीड आन्के हेक्ले ?/नूड्की हेक्ले (पू.म.)
May i go out?	ngā bahiring ānke hekle?
प्र. म बोल्न पाउँछु ?	डा डाक्के डीन्ले ?/डा डाक्के डूप्ले (पू.म.)
Might I speak?	ngā ngākke dinle?
प्र. तिमी उफ्रन सक्छौ ?	नाक्को फोरभोके (/ी) हेक्ले ?
Can you Jump ?	nākko phorjhoke hekle?
प्र. राम पौडीन सक्छ ?	राम आर्म्ट्याके हेक्ले ?
Could ram swim?	Rām ārmhyāke hekle?
प्र. म ढोका बन्द गर्न सक्छु ?	डा गलाम ठून्के हेक्ले ?
May I close the door?	ngā galām thunke hekle?
प्र. तिमी मलाई भेट्न सक्छौ ?	नाकोई डाके डूप्ले आहेके ?

Will you see me?	nākoī ngāke dupke āheke?
प्र. तिमि भित्र आउछौ की ?	नाको भिट्ठी राहाडनी की ?
Would you come in?	Nākho bhitrī rāhādani ki ?
प्र. के तिनीहरु यहाँ आउन सक्छन् ?	होसको ईलाड राहाके आहेके ?
Should they come here?	hosako ilāng rāhāke āheko?

(ख) प्रश्नवाचक शब्दहरु र प्रयोग **Wh-questions and uses**

मगर ढूटमा हो/होईन (Yes/No question) बाहेक प्रश्नवाचक शब्दहरु तल दिईएको छ । मगर ढूटमा प्रश्नवाचक वाक्यको संरचना प्राय Subject /object + Interrogative word + Verb ? (कर्ता/कर्म+प्रश्नवाचक शब्द + क्रियापद ?) को रूपमा भएको हुन्छ । जस्तै (e.g.) : नाको कूलाक आन्के आले ? (तँपाई कता जाने हो ?)। तर कहिलेकाहिँ प्रश्नवाचक वाक्यमा Subjec/ Object (कर्ता/कर्म) नआईकन पनि प्रश्नवाचक वाक्य बनेको हुन्छ । यस्ता वाक्यमा कर्ता/कर्म लुप्त रहन्छ । जस्तै (e.g.) : सू आले ? (को हो ?) आदि ।

के	what	ही (hi)
को ?/कसले	who	सू (su) /सूए (sue)/कुचेई (Kuchei)
किन	why	हीके (hike)/ हीजेई (hijei) (पू.म.)
कसलाई	whom	सूके (suke)/ सूकी (suki) (पू.म.)
कहिले	when	सेन (sen)
कसरी	how	कूट/ही जाट्म (kuta/hi jātma)
कुन	which	कूस/कूसी (kusa)
कहाँ	where	कूलाक/कूलाड (kulāk)

ही (hi) = के (what)

मगर ढूटमा ही (hi ?) प्रश्नवाचक शब्द (interrogative word) बस्तु वा कामबारे प्रश्न गर्न प्रयोग गरिन्छ ।

उदाहरणहरु (examples) :

प्र. कुरा के हो ?	कूरा ही आले ?
What is the matter?	Kura hi āle?
उ. म मगर ढूट जान्दिन ।	डा मगर ढूट माव्हार्ले ।
I do not know Magar dhut?	ngā magar dhut māwārle (/māwārle).
प्र. तिमिले के हेर्ने आशा गर्नु ?	नाकोई ही डोस्के जाका ?
What didi you hope to see?	Nākkoi hi ngoske jākā?
उ. मैले चलचित्र हेर्ने आशा गरें ।	डई फिलिम डोस्के जाका ।
I hoped to see a film.	ngai philim ngoske jākā.
प्र. तिमि अहिले के गर्दै छौ ?	नाको चाहँ (/ईन्हाड) ही जाट्म ले ?
What are you doing now?	nākho chāhān (/innhāng) hi jātma le?
उ. म पढ्दै छु ।	डा पढीस्चई ले ।/डा पढीस्मन ले ।
I am reading.	ngā padhismana (/padhischai) le.

प्र. तँपाईको नाम के हो ? What is your name?	नाक्कूड आरमीन (/म्यारमीन) ही आले ? nākkung ārmin (/myārmin) hi āle?
उ. मेरो नाम सुगम हो । My name is sugam.	ङऊ आरमीन सुगम आले । ngau ārmin sugam āle.
प्र. तिम्रो दाजु के गर्नुहुन्छ ? What is your brother?	नाक्कूड डाजई ही जाट्लेको ? nākkung dājai hi jātleko?
उ. उहाँ चिकित्सक हुनुहुन्छ । He is a doctor.	होसको जीवाटाक आलेको । hosako jiwātāk āleko.
प्र. के भयो ?/के हुन गयो ? What happned?	ही छाना/ही छान्के आना ? Hi chhānā/hi chhānke ānā?
उ. मेरो पुरानो साथीसँग भेट भयो । I happned to meet my old friend	ङउ पुरानो लाफाकठा डूपा । ngau purāno lāphā dupā.

सू (su)/कूस (Kusa ?), सूए (sue)/कूचेई (kuchei)=को/कसले (who)

पाल्ही मगर ढुटमा सू (su?), सूए (sue?), कूचेई (kuchei?) जस्ता प्रश्नावाचक शब्दहरूको प्रयोग व्यक्ति बुझाउन गरिन्छ ।

उदाहरणहरू (examples) :

प्र. तँपाई को हुनुहुन्छ ? Who are you?	नाक्को सू (को) आले ? nākko su (ko) āle?
उ. म एक शिक्षक हुँ । I am a teacher	डा काट मास्टर (/वापा) आले । ngā kāt māstar (/wāpā) āle.
प्र. तिनीहरू को होलान् ? Who are they ?	होसको सू (कूसको) आले ? hosako su (kusko) āle?
उ. उनीहरू गोठाले हुन् । They are shepherd.	होसको माहारे आले । hosako mähāre āle.
प्र. यो रुखमा को चढ्न सक्छ ? Who canclib up this tree	इस बूटाङ सू काल्हेके हेक्ले ? isa butāng su kālhke hekle?
उ. रीना चढ्न सक्छिन् Rina can climb up it.	रीना काल्हेके हेक्ले । Rinā kālhke hekle.
प्र. मेरो कलम कसले भाँच्यो ? who broke my pean?	ङऊ कलम (/रीक्मा) कूचेई (/सूए) गयाका ? ngau kalam kuchei gyākā?
उ. तिम्रो कलम गीताले भाँच्यो । Gita broke your pen.	नाक्कूड कलम (/रीक्मा) गीटाए गयाका । nakung kalam gitāe gyākā.
प्र. यहाँको दूध कसले खायो ? Who drank milk of her?	ईलाओं डूट कूचेई गा ?/ईलूड डूट कूचेई गा ? (पू.म.) ilāon dut kuchai gā?
उ. सुगमले खायो । Sugam drunk the milk.	सुगमए गा । sugame gā.

सूके (suke?)/कूस्के (Kuske?) = कसलाई (whom?)

मगर ढूटमा सूके (suke?)/कूस्के (kuske) प्रश्नवाचक शब्दहरु सू (su) = Who बाट बनेका हुन त्यसैले यसको प्रयोग पनि व्यक्ति बुझाउन वा व्यक्तिको सम्बन्ध बुझाउन प्रयोग हुन्छ ।

उदाहरणहरु (examples):

- प्र. तिमी कसलाई पर्खदै छौ । नाक्को सूके (/कूस्के) रुड्म ले ।
Whom are you waiting for? nākko suke (/kuske) rungma le?
- उ. म मीनालाई पर्खदै छु । डा मीनाके रुड्म ले ।
I am waiting for mina. ngā mināke rungma le.
- प्र. तिनीहरुले कसलाई बोलाए ? होसकोई कूस्के डाहाका (/एटा) ।
Whom did they call? hosakoi kuske ngāhākā (/etā)?
- उ. तिनीहरुले मलाई बोलाए । होसकोई डाके डाहाका (/एटा)।/होसकोई डाकी डाकाका (पू.म.)
They called me. hosakoi ngāke ngāhākā (/etā).
- प्र. राधा कसलाई चिट्ठी लेख्छन् । राधा कूस्के ठूरी रीक्ले ?
Whom does she write letter to? rādhā kuske thuri rikle?
- उ. उनी उनको साथीलाई लेख्छन् । होसकोई मेकूड लाफाके रीक्लेको ।
She writes her friends. hoskoi mekung lāphāke rikleko.

सूओ (Suo ?)/कूचेऊ (Kucheu ?) = कसको (whose?)

मगर ढूटमा सूओ (duo?)/कूचेऊ (kucheu ?) प्रश्नवाचक शब्दहरु व्यक्तिको सम्बन्ध बुझाउन प्रयोग हुन्छ ।

उदाहरणहरु (examples) :

- यो कलम कसको हो ? ईस कलम कूचेऊ (सूओ) आले ?
Wose is this pen? Isa kalam kucheu āle?

हीके ? (Hike ?) = किन ? (why ?)

मगर ढूटमा हीके (hike) प्रश्नवाचक शब्द (interrogative word) कुनै कुराको कारण (reason) जान्न वा थाहा पाउनको लागि गरिन्छ ।

उदाहरणहरु (examples) :

- प्र. तँपाई किन मगर ढूट सिक्नुचाहानुहुन्छ ? नाक्कोई मगर ढूट हीके पाहाके जाक्च ?
Why do you want to learn Magari? Nākkoī magar dhut hike pāhāke jākcha.
- उ. किनकी अनुसन्धानमा काम लाग्ला । हीके ड्या रीसर्चाड काजूस आलग्डीसे डेम ।
Because it will be useful in research. Hi ke dyā risarchāng kājus ālagdise dema.
- प्र. तिमी मेरोमा किन आएनौ ? नाको डउठाड हीके माराहा ?
Why didn't you come to me? nākko ngauthāng hike mārāhā?
- उ. मलाई समय मिलेन । डाके समय (/बेला) माखाटा ।
I didn't have time. ngāke samaya mākhātā.
- प्र. तिमी मदनसँग किन बोलेनौ ? नाक्को मडनकठा हीके माडाका ?

Why didn't you speak to Madan?	Nākko Madankathā hike Māngākā?
उ. मेरो उ सँग बोल्ने पर्याप्त समय थिएन ।	डऊ होसकठा डाक्के ओल्च समय मालेआ ।
I didn't have enough time to speak to him.	ngau hosakathā ngākke olcha samaya māleā.
प्र. तिमी किन उसँग रिसाएका छौ ?	नाक्को होसकठा हीके इहेर्च आले ?
Why are you angry with him?	nākko hosakathā hike nghercha āle?
उ. उसले मेरो टाउकोमा हिर्कायो ।	होचेई डाके मीलूआड डापा (/डाठूपा) ।
He hit me on my head.	hochei ngāke miluāng ngāpā (dāthupā).

सेन ? (sen?) = कहिले ? (When?)

मगर ढूटमा सेन (sen?) को प्रयोग समय जान्नको लागि प्रयोग हुन्छ ।

उदाहरणहरू (examples) :

प्र. रीना कहिलदेखि हराईरहेकी छिन् ?	रीना सेनहूँडा म्हाचई लेको ?
Since when has rita been missingg?	Ritā senahundā mhāchai leko?
उ. गत सोमबारदेखि ।	आन्च सोमाबार हूँडा ।
Since last monday	āncha sombār hundā.
प्र. तिमी कतिबेला उठ्छौ ?	नाक्को कूडीकबेला सोडनी ?
When do you get up?	nākko kudikbelā sodani?
उ. म बिहान सबेरै उठ्छु ।	डा कागोराक ज सोलाड ।
I get up early in the mornig.	ngā kāgorāk ja solāng.
प्र. तिनी कहिले आईपुगिन् ?	होस (को) सेन टाकराहा (काड) ?
When she did arrive?	hosa(ko) sen tākrāhā?
उ. मलाई थाहा छैन, तिनि कहिले आईपुगिन् ।	डाके ठाहा माले, होस (को) सेन टाकराहा
(काड) ।	
I don't know when she arrived.	ngāke thāhā māle, hosa (ko) sen tākarāhā
(kāng).	
प्र. पानी कहिले पन्यो ?	नमस सेन परीसा ?/नमस सेन राहा ?
When did it rain ?	namas sen parisā ?/namas sen rāhā ?
उ. पानी अस्ती पन्यो ।	नमस खायाक्नीड परीसा (/राहा) ।
The day of yesterday had rain.	namas khāyākning parisā (/rāhā).

कूट (kuta?) / कून्च (kuncha ?) / कूडीक (Kudika ?) = कसरी / कस्तो / कति (How?/ how much/ how far/howmany/how often etc.)

मगर ढूटमा कूट (how), कून्चो (कस्तो), कति (how much, how many, how far, how often etc.) कर्ता वा कर्म (Subject or object) को विशेषता जान्नको लागि प्रयोग गरिन्छ ।

उदाहरणहरू (Examples):

प्र. तिमी पोखराको यात्रा कसरी गरौला ?	नाक्को पोखराओं यात्रा कूट अट्जाट्नी ?
How will you travel to pokhara?	nākko pokharāon yātrā kuta atjātñi?

उ. हामी बसबाट जानेछौं । We will go by bus.	काङ्को बसीङ आनूडीङे । kāngko (kanko) basing ānunginge.
प्र. यो यन्त्र कसरी चलाउनुहुन्छ ? How do you start this machine?	ईस मेसीन कूट केट्दनी ? isa mesin kuta ketdani?
उ. त्यो रातो बटन थिच्नुहोस् । You just push the red button.	होस ग्याच (/चीर्हाट्च) बटन फेट्नी । hosa gyācha (/chirhātcha) batan phetni.
प्र. तिमी कस्तो चीया मन पराउँछौ ? How do you like your tea?	नाक्को कून्च चीया जाक्ले ? nākko kuncho chiyā jākle?
उ. चीनी र कागती भएको । With sugar and lemon.	जीच ड कागती लेच । jicha da kāgati lecha.
प्र. केटाकेटीहरु कस्ता (सन्चै) छन् ? How are the children?	जजाको कून्च लेको ? jajāko kuncha leko?
उ. तिनीहरु सन्चै छन् । They are all fine.	होसको भेरम् (/गेप्म) न ले । hosako jherma (/gepma) na le.
प्र. तिमी कतिबेर कुर्यौ ? How long did you wait?	नाक्को कूडीक बेर रूडा (/लेन्हा) ? nākko kudik ber rungā (/lenhā) ?
उ. आधा घण्टा । For half an hour.	आढा घन्टा । ādhā ghanṭā.
प्र. तिमीसँग कति पैसा छ ? How much money have you got?	नाक्को कठा कूडीक पईसा (/हील्च) ले ? nākko kathā kudik paisā (/hilcha) le?
उ. धेरै छैन । Not very much.	ढलीङ माले । dhaling māle.
प्र. तिनी कति उमेरकी भईन् ? How old is she?	होसे कूडीक ल्हेस छाना ? hose kudik lhes chhānā?
उ. उनी बीस बर्षको भईन् । She is twenty years old.	होसे बीस ल्हेसओ छाना । hose bisā lhesaon chhānā.

कूस ? / कूसी ? (kusa?) = कुन ? (Which ?)

मगर ढुटमा कूस (kusa?) प्रश्नवाचक शब्दको (interrogative word) प्रयोग कुनै बस्तु, ठाउँ छनौट गर्नुपरेमा वा कुनै निश्चित बस्तु तोकनु परेमा जस्ता आदि अवस्थामा प्रयोग गरिन्छ ।

उदाहरणहरु (Examples):

प्र. तिम्रो मन पर्ने विषय कुन हो ? Which is your favorite subject?	नाक्कूड (/नाक्कोई) जाक्च बीसय ही आले ? nākkung (/nākkoi) jakcha bisaya hi āle?
उ. मेरो मनपर्ने विषय गणित हो । My favorite subject is math.	ङऊ जाक्च बीसय गनीट (/हील्मा) आले । ngau jakcha bisaya ganit (/hilmā) āle.
प्र. कुन केटो पहिलो आईपुग्यो ? Which boy arrived first?	कूस जा (/जजा) कासरा टाकूडा ? kus jā (/jajā) kāsarā tākungā?

- प्र. तँपाईले कुन ठेगानामा पत्र पठाउनु भयो ? नाक्कोई कूस ठेगनाड ठूरी बीरहीना ।
To which address did you send the letter? nākkoi kusa thegānānāng thuri birhinā?
- उ. मैले बल्खु, काठमाडौंमा पत्र पठाएँ । डई बल्खु, काठमान्डूआड ठूरी बीरहीना ।
I sent it to Balkhu, Kathmandu. ngai Balkhu Kāthmānduāng thuri birhinā.
- प्र. तँपाई कुन हात चलाउनुहुन्छ ? नाक्कोई कूस हूट केट्डीनीस् ?
Which hand dou use? nāko kusa hut ketdanis?
- उ. म दाहिने हात चालाउँछु (प्रयोग गर्छु) ? डई डोर हूट केट्लाड ।
I use right hand. ngai dor hut ketlāng.
- प्र. कुन चार्ही बाटो छोटो छ ? कूसई लाम टून्च ले ।
Which is the shortest way? kusai lām tuncha le?
- उ. पहाडी बाटो सबभन्दा छोटो छ । पहाडओं लाम जम्मा डेनाड टून्च ले ।
The hilly way is shortest. Pahādon lām jammā denāng tuncha le.
- प्र. तिमि कून केटालाई मन परायौ ? नाक्कोई कूस बाऊजाके जाका ?
Which boy did you like? Nākkoi kusa bāujāke jākā ?
- उ. अग्लो केटोलाई । घाङ्च बाऊजाके ।
For tall boy. ghāngcha bāujāke.

कूलाक ? (kulāk?) = कहाँ/कता (Where)

मगर ढूटमा कूलाक (kulāk?) प्रश्नवाचक शब्द (interrogative word) कुन ठाउँ भन्ने जान्नका लागि प्रयोग गरिन्छ ।

उदाहरणहरु (examples):

- प्र. उनी कहाँ बस्छन् ? होसे कूलाक मूले ?/होसको कूलाक मूलेको ?
Where does he live? hose kulāk mule?/ hosko kulāk muleko?
- उ. उनी धरान बस्दछन् । होसे धरान मूले ।
He lives in Dharan. hose dharān mule/ hoseko dharān muleko.
- प्र. पर्यटकहरु कहाँ बस्दैछन् ? टूरीस्टको कूलाक मूचई ले ?
Whrer are the tourists staying? turistko kulāk muchai leko?
- उ. तिनीहरु एउटा राम्रो होटलमा बस्दैछन् । होसको काट स्वाढ्या होटलआड मूचई लेको ।
They are staying at an excellent Hotel. hoseko kāt swādhyā hotelāng muchai leko.
- प्र. तँपाई कहाँ जन्मनु भएको हो ? नाक्को कूलाक फून्च आले ?
Where were you born? nākko kulāk phuncha āle?
- उ. म पोखरा जन्मेको हूँ । डा पोखराड फून्च आले ।
I was born in pokhara. ngā pokharāng phuncha āle.
- प्र. तिमि कहाँ काम गर्छौ ? नाक्को कूलाक काजूस (/उपटी) जाट्ले ?
Where do you work? nākko kulāk kājuhs (/upati) jātle?
- उ. म औषधी पसलमा काम गर्छु । डा उसाहा पसलाड काजूस जाट्लाड ।
I work in a pharmacy. ngā usāhaāpasalāng kājus jātlāng?

प्र. बस बिसौनी कहाँ पछ ? Where is the bus stop.	बस बाट्च ठगान कूलाक परीस्ले ? bas bātcha thagān kulāk parisle?
उ. यहाँबाट ३ की.मी. जति पर छ । It's about 3.kMm. rom here.	ईटई सोम की.मी. लख लोस ले । itai som ki.mi. lakha los le.

(ग) पुच्छे प्रश्नहरु/मेमे गीन्हाक (Tag questions/meme ginhāk)

मगर ढूटमा बातचीत गर्दा एउटा कथन (भनाई) (statement) भनेर सो कथन (statement) को निधचे (confirm) गर्न प्रयोग गरिने वाक्यको अन्त्यमा राखिने छोटो प्रश्नहरु नै पुच्छे प्रश्न (tag question) हो ।

मगर ढूटमा पुच्छे प्रश्नहरु बनाउँदा सकारात्मक वाक्य (affirmative sentence) भए, पुच्छे प्रश्न नकारात्मक (negative) र नकारात्मक वाक्य (Negative sentence) भए पुच्छे प्रश्न सकारात्मक बनाउने प्रचलन रहन्छ ।

उदाहरणहरु (examples):

तिनीहरु मगर ढूट बोल्छन्, होईन त ? They speakk Magar dhut, don't they?	होसको मगर ढूट डाक्लेको, माहाले त ? Hosako Magar dhut ngākleko, māhāle ta?
आज सोमबार हो, कि होईन ? It is monday today, isn't it?	छीनीड सोमबार आले, की माहाले ? Chhining sombār āle, ki māhāle?
उसले यसो भनेको हुनुपर्छ, कि कसो ? He should have said so, shouldn't he?	होचई ईट डेच आल्के परीस्ले, की कूट ? Hochai ita decha ālke parisle, ki kuta?
भोली छुट्टी होला, की हुदैन ? Tomorrow will be a holiday, won't it?	पीहीन छूट्टी आछाने, की म ? Pihin chhutti āchhāne, ki ma?
यस हिउँदमा जाडो छैन, छ त ? This winter hasn't been cold, has it?	ईस हीउँडाड जूमच माले, ले त ? Isa hiudāng jumcha māle, le ta?
भद्र व्यक्तिहरु भगडा गर्दैनन्, कि गर्छन् ? Gentle people don't quarrel, do they?	स्वाढ्या भर्मीको भगडा माजाटले, की जाटले ? Swādhyā bharmiko jhagadā mājātale, ki jātale?
मैले हिँजो केही खईनँ, खाएँ त ? I ate nothing yesterday, did I?	डई टीस्यानीड ही ड माज्या, ज्या त ? ngai tisyāning hi da mājyā, jyā ta?
रीताले कहिल्यै चिया खाँदिनन्, खान्छिन् त ? Sita never takes tea, soes she?	रीटाए सेन ड चीया मागाले, गाले त ? Ritāe sen da chiyā māgāle, gāle ta?
तिनीहरु भोली नजालान्, कि कसो ? They won;t go tomorrow, will they?	होसको पीहीन मानूड्चलेको, आनूडे ड ? Hosako pihin mānungchaleko, ānunge da?

..... आदि ।

वाच्य (Voices)

वाच्य (voice) भनेको क्रिया (verb) को त्यो रूप (form) हो, जसमा काम गर्ने व्यक्ति कर्ता (doer-subject) हुन्छ कि गरिने व्यक्ति वा बस्तु (person/thing affected) कर्ता बन्दछ भन्ने देखाईन्छ। वाच्य (voice) दुई प्रकारका हुन्छन्।

(क) कर्तृवाच्य (Active voice) :

कर्तृवाच्य भनेको verb को त्यो रूप हो, जसमा Grammatical subject काम गर्ने (doer) हुन्छ। जस्तो (e.g.):

रीनाले कवितालाई सहयोग गर्दछिन। रीनाए कबीटाके डूस्ले।

Rina helps kabita.

Rināe kabitāke dusle.

माथीको वाक्यमा रीना काम गर्ने (doer) हुनाले कर्ता हो र यसले गर्ने काम देखाउने डूस्ले (dusle) क्रियापद active voice मा छ।

(ख) कर्मवाच्य (Passive voice) :

कर्मवाच्य भनेको verb को त्यो रूप हो, जसमा grammatical subject चाँहिँ सो verb ले गरेको कामद्वारा प्रभावित (affected) हुन्छ। जस्तो (e.g.):

कविता रीनाद्वारा सहयोग गरिएकी छे। कबीटा रीनाईड डूस्चीस्म ले (/डूस्चीस्ले)।

Kabuita is helped by prakash.

Kabitā rināing duschisma le (/duschisle).

माथीको वाक्यमा कबीटा चाँहिँ verb द्वारा प्रभावित कर्ता भएकोले डूस्चीस्ले (duschisle) क्रियापद passive voice मा छ। Active voice को object (कर्म) नै Passive voice मा गएर कर्ता (subject) बन्दछ। Passive voice को वाक्य बन्नको लागि क्रियापद (verb) Transitive verb (सकर्मक क्रिया) चाहिँन्छ। मगर ढुटमा सकर्मक क्रिया छुट्टयाउन क्रियापदको अगाडी..... ही (hi) = (के) प्रश्नवाचक राखेर उत्तर आएमा सो क्रियापद सकर्मक क्रियापद हुन सक्दछ।

वाच्य परिवर्तन (voice transformation):

मगर ढुटमा वाच्य परिवर्तन गर्दा Object लाई कर्ता (subject) बनाएर क्रियापदको (verb) धातु (root) मा “चीस् (chis) वा ईस (is)” प्रत्यय (suffix) लगाउनु पर्दछ र काल (tense) अनुसार रूप चलाउनु पर्दछ। जस्तो (e.g.):

ह्वा (hwa) + चीस् (chis) + ले (le) = ह्वाचीस्ले (hwāchisle) (हिँडिन्छ)

हूर (hur) + चीस् (chis) + ले (le) = हूरचीस्ले (hurchisle) (धोईन्छ)

आ (ā/aa) + हूर (hur) + चीस् (chis) + ए (e) = आहूरचीसे (āhurchise) (धोईएला)

हूर (hur) + चीस् (chis) + आ (ā/aa) = हूरचीसा (hurchisā) (धोईयो) आदि।

यसका साथै कर्तृवाच्य (active voice) मा भएको कर्ता (subject) लाई “ईड (ing) = द्वारा वा बाट” प्रत्यय (suffix) पनि जोड्नु पर्दछ। वाक्य Simple present भएमा क्रिया (verb) मा चीस् (chis) / ईस (is) प्रत्यय पछि “म (ma)” प्रत्यय पनि लाग्ने गरेको पाईन्छ। जस्तै : हूरचीस्म ले, ह्वाचीस्म ले ज्याचीस्म ले आदि। तर “म (ma)” प्रत्यय नजोड्दा पनि

passive voice को अर्थ भने दिन सक्दछ ।

केही उदाहरणहरु (examples) :

कर्तृवाच्य (Active voice)

रामले भात खान्छ ।
 Ram eats rice
 रामए छो ज्याले ।
 Rāme chho jyāle.
 म पुस्तक पढ्न सक्छु ।
 I can read a book.
 डा कीटाब पढीस्ले ।
 ngā kitāb padhisle.
 यो चंगा कस्ले बनायो ?
 Who made this kite?
 ईस चङ्गा कूचई (/सूए) खासा ?
 Isa changā kuchai (/sue) khāsā ?
 त्यसले चिठी लेख्यो ।
 He wrote a letter.
 होचई ठूरी रीका ।
 hochai thuri rikā.
 आमाले आफ्नो शिशु राम्ररी हेर्छिन् ।
 Mother looks after her baby well.
 मोईए लहो मीजा सेहेमो डोस्ले ।
 Moie laho mihaa sehemo ngosle.
 मैले उसलाई भनेको हुनुपर्छ ।
 I should have told him.
 डई होसके डेच लेके परीस्ले ।
 ngai hoske dech leke parisle.
 (त्यो) बिरालो नकुट ।
 Do not hit the cat.
 (होसे) सूठू नाडूङ्नी ।
 (Hose) suthu nādungni.

कर्म वाच्य (Passive voice)

रामबाट भात खाईन्छ ।
 Rice is eaten by ram.
 छो रामईड ज्याचीस्ले ।
 chho rāming jyāchisle.
 (मद्वारा) पुस्तक पढ्न सकिन्छ ।
 a book can be read by me.
 (डाईड) कीटाब पढीस्के हेक्चीस्ले ।
 (ngāing) kitāb padhiske hekchisle.
 यो चंगा कसबाट बनाईयो ?
 by whom was this kite made?
 ईस चङ्गा कूसीड (/कूचईड) खास्चीसा ।
 isa changā kusing khaschisā.
 उसबाट चिठी लेखियो ।
 A letter was written by him.
 होचईड ठूरी रीक्चीसा ।
 hochaingā thuri rikchisā.
 आमाद्वारा आफ्नो शिशु राम्ररी हेरीन्छ ।
 her baby is well looked after by mother.
 मोई ईड लहो मीजा सेहेम डोस्चीस्ले ।
 moi ing laho mijā sehema ngoschisle.
 उसलाई भनिएको हुनुपर्छ ।
 he should have been told.
 होसके डेचीस्म लेके परिस्ले ।
 hoske dechisma leke parisle.
 (त्यो) बिरालो नकुटियोस् ।
 let the cat not be hit.
 (होसे) सूठू मीडूङ्चीसोस् ।
 (hose) suthu midungchisos.

केही कर्मवाच्य वाक्यहरु (some passive voice sentences)

- (१) जंगल नष्ट गरिदै छ । जंगल (/बन) म्हास्चीस्चई ले ।
 The jungle is being destroyed. Jangal(/ban) mhāschischai le.
- (२) मगर ढुट नेपाल भरी बोलिन्छ । मगर ढुट नेपाल पीङ्गटार (/भर) डाक्चीस्ले ।
 Magar dhut is spoken all over nepal. magar dhut nepāl bhar (/pingtār)
 ngākchisle.
- (३) नीताको विवाह मदनसित भयो । नीटाओ बीहा मदनकठा छाना (/छान्चीसा) ।

- Neeta was married to Madan. nitāo bihā madankathā chhānā (/chānchisā).
- (४) मेरा कलमहरु चोरीएका छन् । डऊ कलमको खूस्चीस्म ले ।
My pens have been stolen. ngau kalamko khuschisma le.
- (५) उ विद्वान मान्छे हो भनिन्छ । होस विड्डवान भर्मी आले डेचीस्ले ।
He is said to be a learned man. Hosa biddwān bharmi āle dechisle.
- (६) राममाथी हत्याको अभियोग लगाईयो । रामटाक साट्चओं अभीयोग लईडीस्चीसा ।
Ram was accused of murder. Rāmtāk satcha abhiyog laidischisā.
- (७) काठमाडौंबाट धेरै समाचारपत्रहरु प्रकाशित हुन्छन् ।
A number of newspapers are published from kathmandu.
काठमान्डुईड ढलीड ग्याचीस् (/पट्रीका)को खेह्वाक्चीस्ले ।
Kathmandu ing dhaling gyāchis (/patrikā)ko khehwākchisle.
- (८) यो कविता बैरागी नातामगरबाट रचिएको हो ।
This peom was composed by Bairāgi nātāmagar.
ईसे रीलूहीड बईरागी नाटामगरईड रीक्चीस्च आले ।
Ise rilhing Bairāgi nātāmagar ing rikchischa āle.
- (९) यस किसिमको सामान जताततै पाईन्छ । ईन्च सामानको पट्टलाक डीन्चीस्ले ।
This sort of goods is found everywhere. Inchao sāmānko pattalāk dinchisle.
- (१०) हिरासिड थापामगरलाई मगरहरुबाट चिनिन्छ ।
Hirasing thapamagar is recognised by the all mgars.
हिरासिड थापामगरके पट्ट मगरईड वार्हचीस्ले ।
Hirasing thāpāmagarke patta magaring wārhchisle.
..... आदि ।

खण्ड घ (Section - D)

वार्तालाप/कुराकानी (Conversations)

आमा छोराको गफ (Mother and Son)

- आमा : आज यति छिटो किन उठ्यौ ?
 Mother : Why have you got up so early today ?
 Moi : Chhining idik chhito hike soā ?
 मोई : छीनीड ईडीक छीटो हीके सोआ ?
- छोरा : आज मेरो परिक्षा छ ।
 Son : I have to take an exam today.
 bāujā : Chhining ngau jāncha le.
 बाऊजा : छीनीड डऊ जाँच ले ।
- आमा : कति बेला जान्छौ ?
 Mother : When you will go ?
 Moi : Kudika belā ānke ?
 मोई : कूडीक बेला आन्के ।
- छोरा : आठ बजे, आज नास्ता के बनाउनु भयो ?
 Son : At eight , what's there for breakfast today ?
 bāujā : gorāk ke(/āng) baje, chhining arni (/raisi) hi nākhāsās ?
 जा/बाऊजा : गोरक ढ बजे, छीनीड अर्नी (रईसी) ही नाखासास् ?
- आमा : अब बनाउनु छ । के खान्छौ भन ।
 Mother: I'll cook now . Tell me what you'd like.
 Moi : Aba khāske le. hi jyāke āle deu.
 मोई : अब खास्के ले । ही ज्याके आले डेऊ ।
- छोरा : छिट्टै जे पकाउन सक्नु हुन्छ त्यही दिनुहोस् ।
 Son : Anything which can be prepared fast.
 Jā/bāujā : Chhittai hi phinke hekdani hosai yāhāni.
 जा/बाऊजा : छीट्टई ही फीन्के हेक्डनी होसई याहानी ।
- आमा : गाजरको हलुवा खान्छौ ?
 Mother: Will you eat carrot haluwa ?
 Moi : Gājaro haluwā jyāke āle?
 मोई : गाजर ओं हलूवा ज्याके आले ?
- छोरा : होईन, हलुवा बनाउन धेरै समय लाग्छ । खीर भएपनि हुन्छ ।
 Son : No, it will take long kheer will do.
 bāujā : ma, haluwā khāske dhaling ber laisle. khir ledhyāng chhānle.
 बाउजा : म, हलूवा खास्के ढलीड वेर लईस्ले । खीर लेढ्याङ छान्ले ।

- आमा : तर, दुध थोरै छ ।
 Mother : But there is hardly any milk.
 Moi : tara, dut adijā le.
 मोई : टर, डूट अडीजा ले ।
- छोरा : भयो छाडी दिनुहोस् । म दही खान्छु ।
 Son : well leave. it i wiill have curd.
 bāujā : Chhānā dāsni. ngai dahi jyālāng.
 बाऊजा : छाना डास्नीस् । डई डही ज्यालाड ।
- आमा : ठिक छ, तिमि तयार होऊ, म भान्सामा गएँ ।
 Mother : O. K. get ready . I am ging to the kitchen.
 Moi : jiyā, nāng tayār chhānna ngā chulhāng ngānāng.
 माई : जीया, नाड टयार छान्न्, डा चूल्हाड डानाड ।
- छोरा : मैले नुहाए, आमा खाना पस्कनुहोस् ।
 Son : I have had my bath, mother ! lay the table.
 bāujā : Ngai ngāresāng, moi chho chhito alnhis.
 बाउजा : डई डारेसाड, मोई छो छीटो एल्हीस् ।
- आमा : आऊ, मैले खाना पस्किए ।
 Mother : Table is already laid.
 Moi : Rāhāna, ngai chho ngāelhāng (/elhā).
 मोई : राहान, डई छो डाएलाड (/एल्हा) ।
- छोरा : मेरी प्यारी आमा, आशिर्वाद दिनुहोस् ।
 Son : My good mother ! Bless me.
 bāujā : Ngau rocha moi, āshirbād yāhāni.
 बाऊजा : डऊ रोच मोई, आसीरबाड याहानी ।
- आमा : भगवान ले तिम्रो मंगल गरुन ।
 Mother : My God be with you !
 Moi : bhagumāne nāngke swādhyā atjāte.
 मोई : भगूमाने नाङ्के स्वाढ्या अट्जाटे ।

एउटी केटीसंग कुराकानी (Conversation with a Girl)

तिम्रो नाम के हो ? What's your name ?	नाक्कूड आरमीन (/म्यारमीन) ही आले ? nākkunga ārmin(/myārmin) hi āle ?
मेरो नाम आलिसा । I'm Aalisa.	ङऊ आरमीन (/मीआरमीन) आलीसा । ngau ārmin (/myārmin) ālisā.
कति वर्षकी भयौ ? How old are you ?	कूडीक ल्हेस ओ नाछानास् ? kudik lhes o nāchhānās ?
म पन्ध्र वर्षकी भए । I'm fifteen years old.	डा १५ (/चूबाङ्गा/पाराङ्ग) ल्हेसओ छाना । ngā 15 (chubāngga/pārāng) lhes on chhānā.
तिमी कुन कक्षा पढ्दै छौ ? Which class do you study ?	नाङ कूडीकाङ पढीस्मन ले ? nāng kudikāng padhismāna le ?
म दश कक्षामा पढ्छु । I study in tenth class.	डा १० (चू/डाङ्ग) आङ पढीस्मन (पढीस्चर्ड) ले । ngaa 10 (chu/dāng) āng padhismāna le.
तिम्रो बुबा के काम गर्नुहुन्छ ? What's your father ?	नाक्कूड बोइ ही काजूस जाट्लेको ? Nākkung boi hi kājus jātleko ?
उहाँ हस्पिटलमा काम गर्नु हुन्छ । He works in a hospital.	होसकोई हस्पिटल आङ काजूस जाट्लेको । hoskoi hospital āng kājus jātleko.
तिम्रो आमाले के काम गर्नु हुन्छ ? what is your mothr job?	नाक्कूड मोईए ही काजूस जाट्लेको ? nākkunga moie hi kājusa jātleko
उहाँ पनि हस्पिटलमा काम गर्नुहुन्छ । She works in also hospital.	मोईए घनीङ हस्पिटलाङ काजूस जाट्लेको । moi e ghaning hospital āng jātleko.
तिम्रा दाजु-भाइ कति छन् ? How many brothers do you have ? मेरा एक जना दाजु हुनुहुन्छ । I have one brother. He is elder to me.	नाक्कूड डाजई-भया कूडीक लेको ? nākkung dājai-bhayā kudik leko ? ङऊ काट डाजई लेको । ngau kāt dājai leko.
तिम्रा दिदी-बहिनी कति छन् ? How many sister are you ?	नाक्कूड कूडीक डई बहिनीको लेको ? nākung kudik dai-bahiniko leko ?

हामी दुई दिदी बहिनी छौं ।

We are two sister.

कान्को(/काङ्को) न्हीस डइ-बहीनी लेइड ।

kānko(/kāngko) nhis dai-bahini leing.

तिमी कति बेला र कहाँ खेल्छ्यौ ?

When and where do you play ?

नाको कूडीक बेला हटा कूलाड गेस्डनी ?

nāko kudik belā hatā kulāk gesdani ?

म बिहान खेल मैदानमा खेल्छु ।

I play in the playground in the morning. ngā gorāk gescha maidān āng geslāng.

डा गोरक गेस्च मईडान आड गेस्लाड ।

तिमी कुनै धेरै मिले साथी छन ?

Do you have any best friend ?

नाकूड सूड ढलीड खाट्च लफा ले ?

nākung suda dhaling khātcha laphā le ?

हो, रश्मी मेरी अन्तरंग साथी हुन् ।

Yes ! Rasmi is my best friend.

जीऊ, रस्मी डऊ ढलीड स्वाढया लाफा आले ।

jiu, rasmi ngau khātcha lāphā āle.

सबै भन्दा धेरै तिमी कस्लाई मन पराउछ्यौ ?

Whom do you love the most ?

जम्मा डेनाड ढलीड कूस्के जाकडई ?

jammā denāng dhaling kuske jākdai ?

म आफ्नो मातृभूमिलाई सबै भन्दा धेरै मन पराउछु ।

जाक्लाड ।

I love my motherland the most.

डा लहो मोईभाके ढलीड

ngai laho moijhāke dhaling jāklāng.

एउटा केटासंग कुराकानी (Conversation with a boy)

तिम्रो शुभ नाम के हो ? नोडो स्वाध्या आरमीन(/म्यारमीन) ही आले ?
What's your sure name ? Nongo swādhyā ārmin hi āle ?

सरघ थापा मगर । सरघ ठापा मगर ।
Sargha Thapa Magar. Sargha thāpā magar.

तिमी के गर्छौ ? नाड ए (/नए) ही जाट्ले ?
What do you do ? nānga e (/nae) hi jātle ?

म पढ्छु । डा पढीस्लाड ।
I study. ngā padhislāng.

तिमी कुन कक्षामा पढ्छौ ? नाड कूडीकाड पढीस्ले ?
In which class ? nāng kudikāng padhisle ?

सात कक्षामा । ७ (टून/साड) आड ।
Seventh. 7 (tun/sāng) āng.

तिमी कुन स्कुलमा पढ्छौ ? नाड कूस ईस्कूलाड पढीस्ले (/पढीस्डई) ?
In which school do you study ? nāng kus iskulāng padhisle (/padhisdai) ?
शिशु कल्याण माध्यामिक विद्यालय । शीशु कल्याण माध्यामीक बीद्यालय ।
Shishu kalyan secondary school. Shishu kalyān māddyamik biddyālaya.

तिम्रो घरदेखि स्कुल कति टाढा छ ? नोडो ईमीड ईस्कूल कूडीक लोस ले
How far is the school from your house ? nongo iming iskul kudik los le?

लगभग एक माईल टाढा छ । लगभग काट माइल लोस ले ।
Aproxymately one mile . lagabhag kāt māil los le.

तिम्रो स्कुल कति बेला शुरु हुन्छ ? नोडो ईस्कूल कूडीक बेला फोले ?
When does your school open ? Nongo iskul kudik belā phole ?

बिहान दस बजे । गोरक १० (चू/डाङ्ग) बजे ।
At ten in the morning . Gorāk 10 (chu/dang) baje.

तिम्रो सोख के हो ? नोडो सोख ही आले ?
What's your hobby ? Nongo sokha hi āle ?

समाज सेवा ।
Service of public.

समाज सेवा ।
Samāja sewā.

दीर्घायू हुनु ।
May you live long .

ढलीङ अट्जीवास्न/जीवास्न ।
Dhaling atjiwāsna/Jiwāsna.

अतिथिसंगको कुराकानी (Conversation with a Guest)

- घरपति : अहो ! तपाईं आउनु भयो ! अहो ! नाको नाराहास् (/नाटाक्राहास्) !
 Host : Oh ! Here you are ! Aho ! nākko nārāhās (/nātākrahās)!
- अतिथि : हजुर । जीऊ, टाक्राहा ।
 Guest : Yes . jiu, tākrāhā.
- घरपति : तपाईंलाई कस्तो छ ? नाकोके कुन्च ले ?
 Host : How are you ? Nākkoke kuncha le ?
- अतिथि : म ठिक छु । डा सेहेच (/गेप्म/भेर्म) न लेमन ।
 Guest : I am fine. Ngā sehecha (/gepma/sehecha) na lemana.
- घरपति : बस्नुहोस् ,चिया खानुहुन्छ कि कफी ?
 Host : Please, have a seat . Would you take tea or coffee ?
 मूनीस, चीया(/चीहा) गाके आले कि कफी ?
 Munis, chihā gāke āle ki kaphi ?
- घरपति : सफर कस्तो रह्यो ? लामाड त्वानाड कून्च छाना ?
 Host : How was the journey ? Lāmāng hwānāng kuncha chhānā ?
- अतिथि : आरामले आएँ । सेहेम न टाक्राहा ।
 Guest : I was the journey ? Sehema na tākrāhā ?
- घरपति : आउनुहोस् खाना खाउँ । राहानीस ज्याट ज्याईड ।
 Host : Come, let's have our meals. Rāhānis, jyāt jyeing.
- अतिथि : धन्यवाद ! तपाईंले मेरो लागि दुख गर्नु भयो ।
 Guest : Thanks ! you have taken a lot of troble far me.
 जीलऊ ! नाकोई डाके डेमो ढलीड डूख नाजाटास् ।
 jilau! nākoi ngāke dema dhaling dukha nājātās.
- घरपति : तपाईंलाई थकाइ लागे जस्तो छ । सुत्नुहोस् शुभरात्री !
 Host : You look tired, Have a sleep. good night !
 नाक्को म्हुड्म आउल्नी । मीस्नी, सेहेच नबी (/नबीओं भोर) !
 Nākko mhungma āulni. misni, sehecha nabi (nabin o jhor)!
- अतिथि : तपाईंले ठीक भन्नुभयो । धन्यवाद । सेहेच नबी ।
 Guest : You are right . Thanks, Good night !
 नाकोई ठीक नाडेआस् ! जीलऊ (लस्सो), सेहेच नबी !
 Nākoi thik nādeyās ! jilau (/lāssō), sehecha nabi !
- घरपति : शुभ रात्रि । सेहेच नबी (/नबीओं मीभोर) ।
 Host : Good night . Sehecha nabi (/nabin on mijhor).

मालिक र नोकर (Master & Servent)

- मालिक : श्यामे ! यहाँ आइज । स्याम्या ! ईलाक राहान ।
 master: Shyme ! come here. Shyāmyā ! ilāk rāhāna.
- श्याम : हजूर मालिक । जीवा, मालीक ।
 shyam: yes, sir . jiwā, mālik.
- मालिक : मलाई रेल स्टेशन जानु छ । ट्याक्सी लिएर आइज ।
 master: I've to go to rail station . Get a taxi.
 डा रेल ईस्टेशन आन्के ले । ट्याक्सी लानीकीड राहान ।
 ngā rel istesan ānke le. tyāksi lāniking rāhāna.
- श्याम : ट्याक्सी आयो हजूर । ट्याक्सी टाराहा हजूर ।
 shyam: Here is the taxi, sir. Tyāksi tārāhā hajur.
- मालिक : मेरा सामान ट्याक्सीमा राख्नु । डऊ सामान ट्याक्सीआड काम योहो ।
 master: Put my luggage in the taxi. Ngau sāmān tyāksi āng kāma yoho.
- श्याम : क्षमा गर्नुहोस मालिक ! तपाईं कहिले फर्कनु हुनेछ ?
 shyam: Excuse me, sir, but when will you be back ?
 छेमा जाटनीस, मालिक ! नाक्को कून्हाड (/सेन) ल्हेस्डनीस् ?
 Chhemā jātnis, mālik ! nākko kunnhāng (/sen) lhesdanis ?
- मालिक : पन्ध्र दिनपछि । १५ (चूबाङगा/पाराङ) याक न्हुनीड ।
 master: After fifteen days . 15 (Chubāngā/pārāng) yaaka nhuninga.
- श्याम : ज्यू , ज्यू मालिक । जीऊ, जीऊ मालिक ।
 shyam: Well, sir . Jiu, jiu mālik.
- मालिक : म संग जान्छस् । डा कठा आन्डई !
 master: Accompany me ! Ngā kathā āndai !
- श्याम : म तपाईंको सेवा पनि गर्नेछु, अनि आफ्नो परिवारलाई पनि भेट्छु ।
 shyam: I'll do your work and also meet family.
 डई नाकुड सेवा ड जाट्लाड हटा डई लहो जाहानकोके डूप्लाड ।
 Ngai nākung sewā da jātlāng hatā ngai laho jāhānkoke da duplāng.
- मालिक : त्यसो भए तँ मसंग जान सक्छस् ल छिटो तयार हो ।
 master: Then you can come along. Get ready fast.
 होट आले ढ्याङ, नाड डा कठा आन्के हेक्ले । छीटो टयार छान्न ।
 Hot āle dhyāng nāng ngā kathā ānke hekle. chhito tayār chhānna.
- श्याम : धन्यवाद, मालिक । जीलऊ, मालिक ।
 shyam: Thank you sir, very kind of you. jilau, mālik.

पति र पत्नी बीच गफ (Husband and Wife)

पत्नी : के आज अफिस जानु पर्देन ?	नाक्को छीनीड अफीस नुङ्के मापरीस्ले ?
wife: Aren't you going office today ?	nākko chhining aphis nungke māpārisle?
पति : जानु पर्दछ, नि , कति बज्यो ।	नुङ्के परीस्ले, कूडीक डाका ।
husband: Of course, Im, what's the time ?	nungke parisle, kudik ngākā.
पत्नी : उठ्नुहोस् , सात बज्यो ।	सोनीस् , ७ (टून/साङ्ग) डाका ।
wife: Get up , It's seven o'clock.	Sonis, 7 (tuna/sāng) ngākā.
पति : अहो ! सात बज्यो !!	ओहो ! ७ (टून/साङ्ग) डाका !!
husband: Oh ! seven o'clock !!	Oho ! 7 (tun/sāng) ngākā !!
पत्नी : छिटो गर्नुहोस् , नत्र बस छुट्नेछ ।	भोस्नी, नट्र बस ए डास्ले ।
wife: Hurry up, otherwise you will miss the bus.	jhosni, natra basa e dāsle.
पति : अहो, हो त । पेस्ट कहाँ छ ?	ओहो, आले ट । स्याक पेस्ट कूलाक ले ।
husband: Oh, yes . Where's the tooth paste ?	oho, āle ta. syāk pest kulāk le.
पत्नी : मुख बेसिनमा छ ।	मेङ्गेर मेस्च (/हुर्च) बेसीनाड ले ।
wife: On the wash basin.	mengger mescha besināng le.
पति : ठिक छ ।	छान्ने/छान्ने (/स्वाढ्या) ।
husband: Well .	Chhānle (/swādhyā).
पत्नी : तपाईंलाइ ढिला हुन्छ ।	नाक्कोके ढीलो छान्ने ।
wife: You will be late.	Nākkoke dhilo chhānle.
पति : तिमी ठिक भन्दैछौ । मेरो टिफिन बक्स कहाँ छ ?	
husband: You are right . Where's my tiffin box ?	
नाड ए (/नए) सेहेच डेम न ले । डऊ अर्नी (/रईसी)ओ भाँडा कूलाड ले ?	
Nāng e (/nae) sehecha dema na le. Ngau arnio bhāndā kulāng le ?	
पत्नी : मैले तयार गरेर राखेकी छु ।	डई टयार जाट्म डाम लेन ।
wife: I have kept it ready.	ngai tayār jātma dāma lena.
पति : धन्यवाद, तिमीलाई ।	जीलऊ (/लस्सो) नाङ्के ।
husband: Thank, you .	jilau (/lāssō) nāngke .
पत्नी : भगवानले तपाइको रक्षा गरुन् ।	भगूमानकोई नाकोके सेहेच अट्जाट्को ।
wife: God bless you.	Bhagumānkoi nākoke sehecha atjātko.

बाबु-छोराको कुराकानी (Father & Son)

- बाबु : छोरा आज तिमीले कति यति अबेर गर्‍यो ?
 father: Why are you so late today dear ?
 जा, छीनीड नाड ए (/नए) हीके इडीक अबेला जाट्च ?
 Jā, chhining nāng e hike idik abelā jātcha ?
- छोरा : बुबा, बाटामा एउटा दुर्घटना भयो ।
 son : There was an accident, father.
 बोइ, लामाड काट मासेहेच घटना छाना ।
 Boi, lāmānga kāt māsehecha ghatanā chhānā.
- बाबु : कहाँ ? कूलाड (/कूलाक) ?
 father: Where ? Kulāng (/kulāk) ?
- छोरा : कान्तिपुर मिनि मार्केट नजिक । कान्तीपूर अड्कुज्या बजार खेरेप ।
 son : Near kāntipur mini market. Kāntipur adkujyā bajāra kherep.
- बाबु : हरे राम ! कोही मर्यो कि, के हो ? आच्या ! सूको ड सीआ की, ही छाना ?
 father: My God ! Was anybody killed ? āchyā ! suko da siā ki, hi chhānā ?
- छोरा : मरेन बुबा । भगवानको कृपाले सबै ठिक छ ।
 son : No father. By God's grace all are fine.
 मासीआ बोइ । भगूमानो आसीरबाडए जम्मईको स्वाढ्या ले ।
 Māsiā boi. bhagumāno āsirbāde jammaiko swādhyā le.
- बाबु : धन्य प्रभू ! दुर्घटना कसरी भयो ?
 father: Thanks God ! But how did it happen ?
 जीवा परमेस्वर ! मासेहेच घटना कूट छाना ?
 jīlau pameswar! māsehecha ghatanā kuta chhānā ?
- छोरा : एउटा कार साइकलमा ठोकियो र दुई जना किचिए ।
 son : A car hit a bicycle and ran over two boys.
 काट कार साइकलाड ठोहाका हटा न्हीस जनाके फेटा ।
 Kāt kār sāikalāng thohākā ra nhis janāke phetā.
- बाबु : उनीहरु अहिले कहाँ छन ? होस्को इन्हाड (चाहाँ) कूलाक ले(/लेको) ?
 father: Where are they now ? Hosko innhāng kulāk le (/leko) ?
- छोरा : वीर अस्पतालमा । वीर अस्पटालाड ।
 son : In Bir Hospital. Bir aspatālāng.
- बाबु : होशियार भएर हिड्नु । होसीयार कठा ह्वानी ।
 father: Walk contiously. Hoshiyār kathā hwāni.
- बाबु : उनलाई सान्त्वना दिनु । होसके सान्ट्वना याहानीस् ।
 father: Consol him. Hoske sāntwanā yāhānis.
- छोरा : धन्यवाद, बाबा । जीलऊ, बाबा ।
 son : Thank you, father. jīlau bābā.

विक्रेता र ग्राहक बिच कुराकानी (Customer & Shopkeeper)

- विक्रेता: भन्नुहोस्, तपाईंलाई के चाहियो ? डेनीस, नाक्कोके ही चईडीसा ?
Yes, can I help you ? Denis, nākkoke hi chaidisā ?
- ग्राहक : उपहार दिनको लागि मलाई एउटा राम्रो घडी चाहियो ।
I want a good watch for gift.
उपहार (/पाहुर) याहाके डाके काट् सेहेच घडी चईडीसा ।
Upahār (/pāhur) yāhāke ngāke kāt sehecha ghadi chaidisā.
- विक्रेता: महिलाको या पुरुषको ? मास्टोकूड की लेन्जाकूड ?
Ladies or gents ? Māstokung ki lenjākung ?
- ग्राहक : कृपया महिलाको । जीऊ, मास्टोकूड ।
Ladies, watch, please. Jiu, māstokung.
- विक्रेता: कृपया, लिनुहोस् । जीऊ, लानीस् ।
Here it is, please. jiu lānis.
- ग्राहक : कति राम्रो ! यसको मुल्य कति पर्ला ? कूडीक सेहेच ! इसके कूडीक परीस्ले ।
How nice ! what's the price ? Kudik sehecha ! isake kudik parisle.
- विक्रेता: दुई सय मात्र । न्हीस भोङ्ग (/२००) माट्रई ।
Two hundred only. Nhis bhongga mātrai.
- ग्राहक: दुई सय ! यो धेरै भयो । न्हीस भोङ्ग ! इस ट ढलीड छाना ।
Two hundred ! That's too much. Nhis bhong (/200) ! isa ta dhaling chhānā.
- विक्रेता : त्यस कुराको चिन्ता नगर्नुहोस् । यो तस्करीको माल होइन, हामी असली माल बे च्दछौं ।
Don't worry. These are not smuggled watches. We sell genuine stuff.
होस कूराड पीर नाजाट्नी । इस टस्करीओ माल माहाले, कान्कोइ सेहेच माल आर्लालीड ।
Hosa kurāng pir nājātni . Isa taskario māl māhāle, kānkoi sehecha māl ārlāling.
- ग्राहक : त्यसो भए ठीक छ, यी घडी प्याक गरिदिनुहोस् ।
All right , pack this one.
होट आले द्याङ, ईस घडी भोलाड काम याहानी ।
Hota aale dhyāng, isa ghadi jholāng kāma yāhāni.
- विक्रेता : तपाइको यात्रा सुखद रहोस् ! नाकूड याट्रा सेहेच अट्छाने !
Have a nice journey ! Nākkung yātrā sehecha atchhāne !

विद्यालयमा कुराकानी (Convrstation in School)

अभिभावक : म राम थापा हुँ । म आएर तपाइसंग भेट गर्नुपर्छ भनी तपाइले मेरो छोरासंग आग्रह गर्नुभएको रहेछ । (I'm Ram Thapa. You had asked my son to ask me to see you.)

डा राम ठापा आले । डा राहानीकीड नाकोकठा डूप्के परीस्ले डेम नाकोइ डऊ जाकठा डेच आलेसा । (Ngā rām thāpā āle. Ngā rahaniking nākkokathā dupke padisle dema nākkoi ngau jākathā decha ālisā.)

शिक्षक : तपाइको छोरो ?
Your son ?

नाकूड बाऊजा ?
Nākkung bāujā ?

अभिभावक : लखन थापामगर ।

लखन ठापामगर ।

Lakhan Thapamagar.

LakhanThāpāmagar.

शिक्षक हो, मलाई याद भयो । मैले उसलाइ त्यसो भनेको थिएँ ।

Yes, I remember, I had asked him to do so.

जीया, डई आरमीटा । डई होसके होट डेच आले ।

jiyā, ngai ārmitā. Ngai hoske hota decha āle.

अभिभावक : त्यसैले म आएँ ।

होट छान्नाड (डा) राहाच ।

I'm here.

Hota chhānnāng (ngā) rāhācha.

शिक्षक : धन्यवाद, म तपाईंलाई ऊ पढाइमा क्लासका साथ अगाडी बढ्न सकेको छैन ।

भनी बताउन चाहन्छु । (Thank, I want to tell you that he's not been able to cope with studies.)

जीलऊ, डई नाकोके होचेऊ पढाईआड होसे सेहेच कठा अघेर मानुड्म ले डेके

जाक्लाड । (Jilau, Ngai nākkoke hoscheu padhāi āng hose sehecha kathā agher mānungma le deke jāklāng.)

अभिभावक : कुन कुन विषयमा ?

कूस कूस बीसयाड ?

In which subjects ?

Kusa kusa bisayāng ?

शिक्षक : विशेष गरी अंग्रेजीमा ।

बीसेस जाट्म अङ्ग्रेजी आड ।

Particularly in English.

Bises jatma anggreji āng.

अभिभावक : उसको अंग्रेजी सुधारनका लागि के गर्नुपर्छ भन्नुहोस् न ?

Then what do you suggest for improving his English ?

होचेऊ अङ्ग्रेजी स्वाढ्या खास्के ही जाट्के परिस्ले डेनीस न ?

Hocheu anggreji swādhyā khāaske hi jātkē parisle denis na ?

शिक्षक : 'इंगलिस वार्तालाप कोर्स' उसका लागि लाभदायक हुनेछ ।

An 'English conversation course' should be useful for him.

'ईङ्लीस बार्तालापओ कोर्स' होस्के सेहेच आछाने ।

'English bārtālāpao korsa' hoske sehecha āchhāne.

अभिभावक : मार्गदर्शनका लागि तपाइलाई धन्यवाद ।

Thanks for your kind guidance.

लाम टनाकम याहाठाड् नाकोके ढलीड ढलीड जीलउ (/लास्सो) ।

Lām tanākma yāhāthāng nākkoke dhaling dhaling jilau (/lasso).

होटल/रेष्टुरेन्टको कुराकानी (in the Hotel/Resturant)

परदेशी : नमस्ते । भोर्लाड (/भोरले)/नाम्बीओ मीभोर ।

Stranger : Good evening. jhorlāng (/jhorle)/ nāmbio mijhor.

स्वागताधिकारी : नमस्कार हजुर ! म हजुरलाई सेवा गर्न सक्छु ?

Receptionist: Good evening sir . Can I help you ?

नाम्बीओ भोर/मीभोर ! डई नाकोके सेवा जाट्के हेक्लाड ?

nambion jhor/mijhor ! Ngai nākoke sewa jātke heklāng ?

परदेशी : केही दिनका लागि मलाई बस्ने कोठा चाहियो ।

I want accommodation for a few days.

कलाप याकके डाके मूके (/डुके) कोठा चहीसा ।

Kālāp yākake ngāke muke (/nguke) kothā chahisā.

स्वागताधिकारी : स्वागत छ । तपाइको शुभनाम ?

Welcome, sir . Your good name, please ?

स्वागत ले । नाकूड सेहेच (/स्वाढ्या) आरमीन (/म्यारमीन) ?

Swāgat le . Nāakung sehecha ārmin (/miārmin) ?

परदेशी : रोसन थापा मगर ।

Rosan thapa magar.

रोसन ठापा मगर ।

Rosan thāpā magar.

स्वागताधिकारी : कहाँबाट आउनु भयो ?

From Where ?

नाको कूलाकीड राहाच ?/ठेगाना ?

nāko kulāking rāhācha ?/ thegānā

परदेशी : बूटवलबाट ।

From Butwal.

बूटवलीड ।/बूटवल-११, मीलनचोक

Butwaling./butwal-11, Milanchok

स्वागताधिकारी : तपाईं के काम गर्नु हुन्छ ? नाकोइ ही काजूस जाट्दनी ?

What your occupation sir ?

Nākoi hi kājus jātdani ?

परदेशी : नयाँ उद्योगको एक एजेन्ट हुँ । मीनाम उद्द्योगओ काट एजेन्ट आले ।

I am an agent with a Naya enterprise. Minām uddhogo kāt ajent āle.

स्वागताधिकारी : तपाईंलाई कस्तो कोठा चाहिन्छ ? नाकोके कून्च कोठा चहीस्ले ?

What kind of accomodation do you need ? Nākkoke kuncha kothā chahisle ?

परदेशी : एक सुत्ने कोठा र एक बैठक ।

A bed room and a drawing room.

कति पैसा दिनु पर्छ ?

What do you charge ?

काट मीस्च कोठा र काट बईठक ।

Kāt miske kothā ra kāt baithak.

कूडीक पर्इसा याहाके परीस्ले ?

Kudik paisā yāhāke parisle ?

स्वागताधिकारी : खाएको र बसेको पाँच सय रुपिया । ज्याच र मूच ५०० रूपीयाँ ।
500 rupees for boarding and lodging. Jyācha ra mucha 500 rupiyān.

परदेशी : म कोठा हेर्न सक्छु ? डई कोठा डोस्के हेक्लाड (/हेक्ले)?
May I see the room ? Ngai kothā ngoske heklāng (/hekle) ?

स्वागताधिकारी : हजर हेर्नुहोस न । हाम्रो सेवा धेरै राम्रो र तीब्र छ ।
Yes sir, we have an efficient and propt service.
जीऊ, डोस्नीस न, कानूड सेवा ढलीड सेहेच ले ।
Jiu ngosnis na, kānung sewā dhaling sehecha le.

स्वागताधिकारी : अरु कुनै विशेष कुरा चाहिन्छ ? अरु हीड बीसेस कूराको चहीस्ले ?
Anything special, sir ? aru hida bises kurāko chahisle ?

परदेशी : चाहिदैन, धन्यवाद । जीलऊ (/लास्सो), माचहीस्ले ।
No, thanks. jilau (/lāssō), māchahisle.

यात्रु र ट्याक्सी चालक (Paasenger & Taxi Driver)

यात्रु : ट्याक्सी ।
Passenger : Taxi.

ट्याक्सी ।
Tyāksi.

चालक : हजुर, सर ।
Driver : Yes, sir.

जीऊ, सर ।
Jiu, sir.

यात्रु : म होटलमा जान लागेको ।
I want to go to a hotel.

झ होटलाड आन्के पाच ।
Ngā hotalāng ānke pācha.

चालक : कुन होटलमा जानुहुन्छ ।

कूस होटलाड आन्के आले ?

In which hotel would you like to go to, sir ? Kusa hotalāng ānke āle ?

यात्रु : शहरको सबै भन्दा राम्रो र सस्तो होटल कुन हो ?

Which one is the best and the cheapest in the city ?

शहरओ पट्ट डेनाड सेहेच र सस्तो होटल कूस ले ?

Saharo patta denāng sehecha hotel kus le ?

चालक : फूलबारी गेस्ट हाउस ।

सारबारी पाहूना ईम ।

Fulbari guest house.

sārabāri pāhunā ima.

यात्रु : यो यहाँबाट कति टाढा छ ?

इसे इटऊ कूडीक लोस ले ?

How far is it from here ?

Ise itau kudik los le ?

चालक : लगभग ८ किलोमिटर ।

लगभग ८ (/के/आङ्ग) कीलोमीटर ।

About 8 kms.

Lagabhag 8 (/ke/āngg) kilomitar.

यात्रु : एक घन्टा पर्खिएको भाडा कति लिन्छौ ?

What do you charge for waiting for an hour ?

काट घन्टा रूङ्च भाडा कूडीक लाडनी ?

Kāt ghantā rungcha bhādā kudik lādani ?

चालक : तीन सय रुपियाँ, सर ।

सोम भोड (/३००) रुपियाँ, सर ।

Three hundred rupees, sir.

som bhong (/300) rupiyān, sir.

यात्रु : धेरै भन्यौ ।

ढलीड नाडेयास् ।

That's too much.

Dhaling nādeyās .

चालक : होईन सर, हेर्नुहोस न भाडाको लिस्ट ।

म सर, डोस्नीस् न भाडाओ लीस्ट ।

No sir, here is the rate-list.

Ma sir, ngosnis na bhādāon lista.

यात्रु : के यो सरकारबाट अनुमोदित हो ?

ही ईस सरकारईड अनुमोडन छान्च आले ?

Is it approved from the government?

hi isa sarakāring anumodan chhāncha āle ?

चालक : हो, सर ।

जीऊ, आले सर ।

Yes, Sir.

Jiu, āle sir.

यात्रु : साँच्चै हो ?

पक्का आले ?

Really, true ?

Pakkā āle ?

चालक : सर, पापको धन धेरै दिन टिक्दैन ।
Sir- ill-gotten goods seldom prosper.
यात्रु : ठीक छ मित्र ! म तिमिसंग सहमत छु ।
Well friend . I agree with you.

सर, पापो ढन ढलीड याक माटीक्डीस्ले ।
sir pāpo dhan dhaling yāk mātikdisle.
जीऊ लफा ! डा नाको कठा सहमत ले ।
Jiu laphā, Ngā nākokathā sahamat le.

चालक : साँचो कुरो सबैलाइ राम्रो लाग्छ ।
लईस्ले ।

Every body like truth.

यात्रु : आऊ, अब जाऊ ।
Let's go now.

सेहेच कूरा पट्टकोके सेहेच

Sehecha kurā pattakoke sehecha laisle.
हुई, अब आनीड (/नूडीड)।
hui, aba āning (/nunging).

चालक : धन्यवाद ! सर ।
Thank you, sir.

जीलऊ (/लस्सो) ! सर ।
Jilau (/lāssō) ! sir.

दुईजना साथी बीच कुराकानी (Two Friends)

- राम : नमस्ते, श्याम । भोरीड (/जडऊ/भोरले), स्याम ।
 Ram : Hello, Shyam. Jhoring (/jadau/jhorle), Syām.
 श्याम : नमस्ते, राम । भोरीड (/जडउ/भोरले), राम ।
 Shyam: Hello, Ram . Jhoring (/jadau/jhorle), Rām.
 राम : के हालचाल छ ? ही हालचाल ले ?/भेरमन (/गेप्मन) ले ।
 Ram : How are you ? Hi hālachāl le?/jhermana(/gepmana) le.
 श्याम : राम्रो छ, धन्यवाद । भेरमन (/गेप्मन) ले, जीलऊ ।
 Shyam: I'm fine, thank you. Jhermana (/gepmana) le, jilau (lāsso).
 राम : अचेल तिमी कहाँ बस्छौ ? छीनीपीहीन नाको कूलाक मूडनी ?
 Ram : Where are you staying now a days ? chhinipihin nākko kulāk mudani ?
 श्याम : खोटाड, दिक्तेलमा । खोटाड, डीक्टेलाड ।
 Shyam: In Diktel, Khotang. Khotāng, Diktelāng.
 राम : के तिमी अहिले पनि पढ्दैछौ ? ही नाको चाहँ (इन्हाड) ड पढीस्म न आले ?
 Ram : Are you still studying ? Hi nākko Innhāng da padhisma na āle ?
 श्याम : हो त, बी.बी. एस. दोस्रो बर्षमा । जीया, बी.बी.एस न्हीसरा ल्हेसाड ।
 Shyam: Yes, of course, BBS IIInd year. Jiyā, BBS nhisarā lhesānga.
 राम : तिमी मेरो घर जादैनौ ? नाक्को डऊ ईमाड मान्ने (/मानूड्ले)?
 Ram : Won't you go to my plase ? Nākko ngau imāng mānle (mānungle) ?
 श्याम : होइन राम, म एकछिनको लागि यहाँ आएँथे र भट्टै नै घर पुग्नुछ ।
 Shyam: Sorry Ram, I come here for a short while and want to get home fast.
 म राम, डा काटछीनके ईलाड राहाच हटा भट्टई न ईमाड ल्हेस्के ले ।
 Ma Rām, ngā kātchhinke ilāng rāhācha hatā jhattai na imāng lheske le.
 राम : हिड, त्यो होटलमा एक कप चिया खाउँ ।
 Ram : Come, let's have a cup of fea in that restaurent.
 ह्वानी, होस होटलाड काट कप चीया गईड ।
 Hwāni, hosa hotalāng kāt kap chiyā gaing.
 श्याम : होइन राम, फेरी भेट हँदा खाउँला नि । माहाले राम, फेरी डूप्नाड गाके आछ्छाने ।
 Shyam: Sorry Ram, I will have it next time. Māhāle Rām, pheri dupnānag gāke āchhāne.
 राम : त्यसो भए ठिक छ, हुन्छ त फेरी भेटौला ।
 Ram : Very well then, bye-bye, see you.
 जीलऊ होट आले डेनीड, छान्ने मन्हेड फेरी आडूपीड ।
 Jilau hota āle dening, chhānne manheng pheri āduping.

आर्थिक लेनदेन (Financial Matter)

हिसाबकिताब सफा राख । Keep the accounts clear.	हीसाब कीटाब सेहेम कठा डानी । Hisābakitāb sehema kathā dāni.
पैसा गन्ती गर्नुहोस । Please count the money.	पर्इसा (/हिलच) हील्नी । Paisā (/hilcha) hilni.
तिम्रो ज्याला पायौ ? Did you your wages ?	नाकूड ज्याला (/नीमेक) नाढीनास् ? Nākung jyālā(/nimek) nādhinās ?
ज्याला ठिक छ ? Settle the wages ?	ज्याला (/नीमेक) खाट्म ले ? Jyālā (/nimek) khātma le ?
कमाइ भन्दा धेरै खर्च नगर । Don't spend mere than you earn.	कमाई डेनाड ढलीड खर्च नाजाट्नी । Kamāi denāng dhaling kharcha nājātñi.
मसगं नगद रुपैया छैन । I don't have any cash.	डा कठा नगड(/हीलच) रूपीयाँ माले । Ngā kathā nagad(/hicha) rupiyān māle.
तिम्रो व्यवसाय कस्तो चलदैछ ? How is your business going ?	नोओ ढन्डा (/बेबसाय) कून्च केस्म ले ? Nongo dhandā(/bebasāyā) kuncha kesma le ?
सबै रुपैया पैसा खर्च भयो । All the money has been spend.	पट्ट (जम्मई) रूपीयाँ पर्इसा खर्च छाना । Jmmai rupiyā paisā kharcha chhānā.
तपाईंसंग नगद धन कति छ ? How much is the cash in hand ?	नाकूड नगड सम्पटी (/ढन) कूडीक ले ? Nākung nagad sampati kudik le ?
धनले धन कमाउछ । Money be gets money.	ढनए ढन कमाईडीले । Dhane dhan kamaidile.
यसको मूल्य कति हो ? How much does it cost ?	इचेउ मूल्य (/मीराड) कूडीक आले ? Icheu mulya(/mirāng) kudik āle ?
बजारमा अन्नको भाउ के छ ? How is the grain market ?	बजाराड अन्नकूड भाऊ ही ले ? bajārāng annakung bhāu hi le ?
उसले तिम्रो तलब दियो ? Has he paid your salary ?	होचेई नाकूड टलब (/नीम्याक) याहा ? hochei nākung talab (/nimyāk) yāhā ?

डाक्टर क्लिनिकमा (In the Doctor's Clinic)

- बिरामी : नमस्ते, डाक्टर साहेब ! भोर ले(/डाभोराड), डाक्टर साहेब !
Patient : Good morning, Doctor ! jhor le (/ngājhorāng), Dāktar sāheba !
- डाक्टर : नमस्ते, तपाइलाई के भयो ? मीभोर (/भोरीड) नाकोके ही छाना ?
Doctor : Good morning . What's wrong ? mijhor (/jhoring), Naakoke hi chhānā ?
- बिरामी : मेरो छातीको देब्रेपट्टी निककै पीडा हुँदैछ ।
Patient : I have been having severe pain in the left side of my chest.
डऊ मीछाटीओं डेब्रे लाक ढलीड बीकम ले ।
Ngau michhātion debre lāk dhalinga bikma le.
- डाक्टर : खोइ तपाइको जाचँ गरुँ । एकछिन सुत्नुहोस् त । लामो लामो स्वास लिनुहोस् ।
Let I see you . Please lie down . Take deep breaths .
जीवाटाक : खोइ नाकूड जाँच जाटीड, काछिन मीस्नीस् ट । लोट्च लोट्च मीसास लानीस् ।
khoi nākung jāncha jāting, kāchhin misnis ta . lotcha lotcha misās
lānis.
- बिरामी : दुख्छैन, डाक्टर साहब तर दिशा केही पातलो जान्छ ।
Patient : No pain doctor, but I have rather loose motions.
माबीक्ले डाक्टर साहेब, तर बेन अडीस्खाल डीस्च आन्ले ।
Mābikle dāktar sāheb, tara ben adiskhal discha ānle.
- डाक्टर : तपाइको छाती को एक्स-रे लिनु पर्दछ । नाकूड मीछाटीओ एक्सरे लाके परीस्ले ।
We have to take x-ray your chest. Nākung michhātio x-ray lāke parisle.
- बिरामी : हुन्छ । जीया (/जीलउ), छान्ने ।
O.K . jiyā (/Jilau), Chhānle.
- डाक्टर : खोइ तपाइको एक्स-रे हेरौं तपाइको छातीमा देब्रेपट्टी निमोनिया भएको छ ।
Let I see your x-ray . You have pneumonia in the left side of your chest.
खोई नाकूड एक्स-रे डोसिड, नाकूड छातीआड देब्रेपट्टि निमोनीया छान्म ले ।
Khoi nākung x-ray ngosing, Nākung michhātiāng debrepatti nimoniyā chhānma le.
- बिरामी : अहो ! मेरो छातीको देब्रेपट्टि निमोनिया भयो !!
Oh! I have pneumonia in the left side of my chest !!
ओहो ! डऊ मीछाटीओं डेब्रेपट्टी निमोनीया छाना !!
Oho ! ngau michhātiyo debrepatti nimoniyā chhānā !!
- डाक्टर : यो रोग निको हुन्छ । चिन्ताको कुनै कारण छैन । नियमित रुपमा औषधी सेवन

गनुहोस्, तपाइ छिट्टै नै स्वस्थ हुनु हुनेछ । (It's perfectly curable. There is no need to worry. You take treatment regularly and you will be cured. इस गेप्ले । पीर जाट्के मापरिस्ले । सेहेमकठा उसाहा ज्यानीस्, छिट्टै नाक्को गेप्ले ।
Isa geple, pir jātke māparisle. sehema kathā usāhā jyāni, chhittai nākko geple.

बिरामी : म तपाईका निर्देशनहरुको पूर्णरूपले पालना गर्नेछु । धेरै-धेरै धन्यवाद ।
I will follow your instructions fully. Thank you very much.
ई नाकोइ डेच कूराको पट्ट मन्डीलाड । ढलीड ढलीड जीलऊ (/लस्सो) ।
Ngai nākkoī arhadicha anusr jātlāng. dhaling dhaling jilau (/lāssō).

एक हप्ता पछि (After a week)

बिरामी : नमस्ते ! डाक्टर साहेब ।
Good morning ! doctor.
sāhab.
डाक्टर : नमस्ते ! कस्तो छ, तपाइलाई ?
Good morning ! How are you now. jhoring(/mijhor/jhor) ! kuncha le nākkoke ?

डाभोराड (/मीभोर) ! डाक्टर साहेब ।
ngājhorāng (/mijhor) ! dāktar

बिरामी : सबै राम्रो भईसकेको छैन डाक्टर साहेब ! मेरो छातीको डेब्रेपट्टि अहिले पनि पिडा हुदैछ ।
Not quite well, doctor ! I still have pain on the left side of my chest every now and then.
पट्ट गेम्म ट माले, डाक्टर साहेब, डेब्र्या मीछ्छाटीलाक चाहँ (इन्हाड) ड बीकम न ले ।
Patta gepma ta māle, dāktar sāheb, debre michhātilāk innhang da bikmana le.

डाक्टर : त्यसो भए सुन्नुहोस्, ठण्डा र धेरै तातो चीज नखानुहोला, अनि त्यसो गर्नु भयो भने तपाइ ठिक हुनुहुनेछ ।

Lisen ! Avoid cold and very hot items and you will be all right by doing so.
होट आले डेनीड सेनीस्, केक्च र ढलीड जोस्च कूराको माज्याके हटइ ईट जाता डेआ नाक्को गेप्टनी (/भैरुडनी) ।
Hota āle dening senis, kekcha ra dhaling joscha kurāko mājyāke hatai ita jatā deā nākko gepdani (/jherdani).

बिरामी : धन्यवाद, डाक्टर साहेब ।
Thank you, doctor.
जीलऊ (/लस्सो) डाक्टर साहेब ।
jilau (/lāssō), dāktar sāheba.

मौसम (Weather)

आज त धेरै गर्मी छ ।
It is terribly hot today.

छीनीड ढलीड खान्म ले ।
chhining dhaling khānma le.

हिजोआज तातो हावा चल्लैछ ।
Hot winds are blowing these days.

टीस्यानीड छीनीड जोस्च (खान्च) नम्सू केस्म ले ।
tisyāning chhining joscha namsu kesma le.

गर्मिले गर्दा मलाई रिगंटा लाग्यो ।
The heat has made me giddy.

खान्चए जाट्नाड डाके मीलू (/लु) म्हाडा ।
khānchaya jātnāng ngāke milu mhāngā.

मौसम धुलोले भरिएको छ ।
It's terribly dusty.

मऊसम धूलोए पीड्म ले ।
mousam dhuloe pinma le.

हावा विल्कुल बन्द छ ।
The eind is almost still.

नम्सू कूडीक न माकेस्मले ।
namsu kudika na mākesmale.

आद्रता बढेको छ ।
It's very humid.

आड्रटा ल्होड्म ले ।
ādratā lhonma le.

शीतल हावा चल्लैछ ।
cool wind is blowing.

गाङ्च नम्सू केस्म (/सुहुम) ले ।
gaangcha namsu kesma (/suhuma) le.

थर थर कमाउने हावा चल्लैछ ।
There is a nip in the air.

केकम ह्वएँक्च नम्सु केस्म ले ।
kekma hwayankcha namsu kesma le.

मलाई काम छुट्यो ।
I am shivering.

डाके ह्वँएका /डाके जूम्हा ।
ngāke hwanekā/ ngāke jumhā.

मुशलधारे वर्षा हुँदैछ ।
It's raining heavily.
le.

कर्हाङ्च नमस राहामन (/राहाचई) ले ।
karhāngcha namas rāhāmana (/rahāchai)

वर्षाले गर्दा म गईन ।
The rain prevented me from going.

नमस राहाचए जाट्नाड, मटानाड ।
namas rāhāchae jātnāng matānāng.

आज विहान असिना परेको थिए ।
There was a hail-storm this morning.

छीनीड गोरक भेर्लूड परीस्म लेआ ।
chhining gorāk jherlhung parisma leā.

पहिरन (Dress)

यो कपडा धेरै न्यानो छ । This cloth is very warm.	ईस जडऊरी (/बढेन) ढलीड जाल्म ले । Isa jadouri (/badhen) dhaling jālama le.
म लुगा फेरेर आउछु । I will come after changing my clothes.	डा बढेन बील्हीकीड (/फेर्डीम) राहालाड । ngā badhen bilnhiking (/pherdima) rāhālāng.
भिजेको कपडा नलगाउ । Don't wear wet clothes.	छीम्व बढेन नाबील्हनी । chhimcha badhen nābilhni.
यो कोट पानीमा भिज्दैन । It is a water-proof coat. भिजेको कपडा धोबिलाई दिएका छन् । Don't wear wet clothes.	ईस कोट डीआड माछीम्ले । isa kot diāng māchhimle. छीम्व बढेन ढोबीके याहाम ले । chhimcha badhen dhobike yāhāma le.
पुरानो कोट लगाउ, नयाँ पुस्तक किन । नीस् । Wear old coat, buy a new book.	पुरानो (/ठोट्रा) कोट बील्हीस्, मीनाम कीटाब लो purano kot bilnhis, minām kitāb lonis.
यो पोशाक तपाईंका लागि हुन् । These dress are for you.	ईस जडऊरी (/डेरेस) नाक्को के आले । isa jadouri (/deres) nākko ke āle.
यो कोट कम्मरमा खुकुलो छ । This coat is loose at the waist.	ईस कोट मीचारडीआड खूकूलो (/फस्म) ले । Isa kota michārdiāng khukulo (/phasma) le.
कस्तो कपडा राम्रो हुन्छ ? What type of cloth is good ?	कून्च बढेन सेहेच छान्ने ? kuncha jadouri sehecha chhānle ?
तपाईं के लगाउन मन पराउनुहुन्छ ? ? What do you like to wear ?	नाक्को ही बील्हके जाकडनीस् (/मीभड/मन परीस्ले) ? nākko hi bilhke jākdanis (/mibhad/man parisle)?
यो कपडाको कति ? How much is this cloth ?	ईस बढेन ओ कूडिक ? isa badhen o kudik ?

नियम, कानून (Law)

अचेल मुद्दामामिला बढ्दैछन । छीनीडपीहीन (/चाहाँ) मूड्डाको ल्होङ्मन ले ।
Now a days litigation is on the increase. Chhiningpihin (/chanhan) muddāko lhongmana le.

यो कानून विरुद्ध छ । ईस कानून बीरूड्ड ले ।
This is against the law. Isa kānun birudda le.

तिमी मेरा साक्षी हो । नाको डऊ ग्वाही आले ।
You are my witness. nākko ngou gwāhi āle.

उनी विल्कुल बेकसूर ले । होस बीलकूल बेकसूर ले ।
He is innocent. hosa bilkul bekasur le.

हत्यारालाई फासी दिईसकेको छ । भर्मी साट्चके चेलोक्च (/फाँसी) याहाम भेआ ।
The murderer has been hanged. bharmi sātchake cheloch (/phānsī) yāhāma bheā.

उसले मृत्युदण्ड पायो । होचे(/होचई) सीचडन्ड डीन्हा ।
He got death dentence. Hochae sichadanda dinhā.

पुलिस यस विषयमा जाँचपडताल गर्दैछ । पुलीसे ईस वीसयाड जाँचपडताल जाट्मन ले ।
The police is investigating the matter. Pulise isa bisayāng jachapadtal jātmana le.

उ भाग्यो । होस जोहा ।
He absconded. Hosa johā.

अपराधीलाइ रिहा गरियो । अपराठी के डास्म याहाचीसा ।
The accused was acquitted. Aparādhike dāsma yāhāchisā.

उ दुइ दिन हिरासतमा रह्यो । होस न्हीस याक हीरासट आड मूआ ।
He was in the police lock-up for two days. Hosa nhisa yāk hirāsat ānga muā.

तपाइले नै विचार गर्नुस् । नाकोई न बीचार जाट्नीस् ।
It's for you to judge. Nākoī na bichār jātnis.

यी सबै नकली दस्तावेज हुन । ईस पट्ट (/जम्मई) नक्कली डस्तावेज आले ।
These are all farged documents. Isa patta (/jammai) nakkali dastāwej āle.
शहरमा अराजकता फैलिएको छ । सहाराड अराजकटा पीङ्म ले ।
lawlessness prerails in the city. Saharāng arājakatā pinama le.

न्यायधीसले चोरलाइ सजाय दिए ।
The judge punished the thief.

न्यायधीस ए खूसके सजाय याहा ।
nyādhis e khusake saajāya yāhā.

मुद्दाको के फैसला भयो ।
What was the judgement in the case!

मूड्डाओ फईसला ही छाना ?
Muddāo phaisalā hi chhānā?

उनी प्रत्यक्ष साक्षी छन् ।
He is an eye-witness.

होस इहासओ टेसर (/ग्वाही) आले ।
Hosa nghāso tesar (/gwāhi) āle.

उनी कानूनलाइ मान्ने मानिस हुन ।
He is a law abiding man.

होस कानूनके मनीटा जाट्च भर्मी आले ।
Hosa kānunake manitā jātcha bharmi āle.

भोक, तिर्खा (Hunger & Thirsty)

मलाई ज्यादै तिर्खा लागेको छ ।
I am feel very thirsty.

डाके बेस्मरी डी सोन्ट्म ले ।
Ngāke besmari di sonhma le.

तपाईंलाई यस्तो तिर्खा केले लगायो ।
What made you so thirsty?

नाकोके ईन्च सोन्ट्च हीए खासा (/जाटा) ?
Nākoke incha sonhcha hie khāsā (/jātā)?

मैले खाएको नुनिलो खानाले तिर्खा लाग्यो ।
I took salty food which made me thirsty.
त्यसो भए के लिनहुन्छ/पिउनुहुन्छ त?
What will you like to have,then?

डई ज्याच छेस्च ज्याटए डी सोन्होका ।
Ngai jyācha chhescha jyātae di sonhokā.
होत आले डेनीड (/ड्या) ही लाडनी/गाडनी ट?
Hota āle dening (/dyā) hi lādani/gādani ta?

केवल, एक गिलास चिसो पानी ।
Only a glass of cold water.

सीरीप, काट गीलास केक्च डी ।
sirip kāt gilās kekcha di.

लिनुस् ।
Here it is.

लानीस् ।
lānis.

मलाई भोक लाग्यो, केही खानेकुरा दिनुहोस् न ।
I am hungry. Give me something to eat, please.

डाके रन्छीआ, हीड ज्याट याहानीस् न ।
ngāke ranchhiā hida jyaata yāhānis na.

के भोजन गर्नुहुन्छ ?
What would you have for dinner?

ही ज्याट ज्याडनी ?
hi jyāt jyādani ?

मलाई दाल,भात,तरकारी र अचार ल्याइदिनुस् ।
Bring me rice,pulse,curry and pickle.

डाके डाल, छो, मेट हटा छोप (/चट्नी) राक्म याहानीस् ।
ngāke dāl,chho,met ra chhop rākma yāhānis.

अरु केही चाहनुहुन्छ की ?
Do you want anything more ?

अरु हीड चहीस्ले ?
aru hida chahisle ?

भैगो पर्देन ।
No thanks.

छ्यो छ्यो, मापरीस्ले ।
chhyo chhyo, māparisle.

मलाई अहिले भोक लागेको छ ।
I am now hungry.
विहानको खाजा के खानुभयो ?
What did you have for breakfast?

डाके इन्हाड (/चाहाँ) रन्छीम ले ।
ngāke innhāng (/chānhān) ranchhima le.
गोराकाओ अर्नी (/रईसी) ही नाज्यास् ?
gorākāo arni (/raisi) hi nājyās ?

मैले चिया, पाउरोटी खाँए ।

डई चीया, बेस्काम डाज्याड (/ज्या) ।

I had tea, toast.

ngai chiyā, beskām ngājyāng.

आज खाना कहाँ खानुभयो ?
Where did you lunch today ?

छीनीड ज्याट (/छो) कूलाड (/कूलाक) ज्याच ?
chhining jyāt kulāng jyācha ?

मैले चमेनाघरमा सोनियासंग खाएँ ।
I ate at cafeteria with soniya.

डई रईसी ईमाड सोनीया कठा डज्याड ।
ngai raisi immāng soniya kathā ngājyāng.

राम्रो खाना खानुभयो त ?
Did you have a good lunch?

सेहेच ज्याट नाज्यास् ट ?
sehecha jyāt (/chho) nājyās ta?

के तिमीले खाजा खायौ ?
Have you had your breakfast ?

ही नाकोई अरनी (/रईसी) नाज्यास् ?
hi nākkoi arni (/raisi) nājyās ?

अहँ, अभै छैन ।
No, not yet.

म, चाहँ (/ईन्हाड) टक माले ।
ma, chāhān (/innhāng) tak māle.

जे सकछ्यौ बनाऊ ।
Prepare what ever you can.

ही हेक्डई होसई खासो (/फीन्हो/बाटो) ।
hi hek dai hosai khāso (/phinho/bāto).

कुनै हरियो सागसब्जी छ ?
Do you have any green vegetables ?

हीड फीफीच (/फीच) गान ले ?
hida phiphicha (/phicha) gān le ?

तपाईंसंग कुनै अचार पनि छ ?
Do you have any pickles, too?

नाक्को कठा हीडको छोप (/चट्नी) ले ?
nākko kathā hida chhop le ?

हो, पाकेको काकाको अचार छ ।
Yes, I have ripe cucumber pickle.

जीया, म्हीन्च डेओ छोप (/चट्नी) ले ।
jiyaa, mhincha nge o chhop le.

अध्ययन (Study)

यसको अर्थ के हो ? What does it means ?	ईचेऊ मेठरलक ही आले ? icheu metharlak hi āle ?
तिम्रो स्कूल राम्रो छ । Your school is good.	नाक्कूड ईस्कूल सेहेच (/स्वाढ्या) ले । nākung iskul sehecha (/swādhyā) le.
प्रश्न धेरै सजिलो छ । The question is very easy. म अंग्रेजी बोल्न जान्दछु । I know how to speak english.	गीन्हाक (परस्न) ढलीड हेक्च ले । ginhāk (/prashna) dhaling hekcha le. डा अङ्ग्रेजी डाक्के वार्लाड् (/वार्ले) । ngai angreji ngākke wārlang (/wārle).
म अवश्य पास हुनेछु । I'll definitely pass.	डा पक्का पास छान्लाड (/छान्ले) । ngā pakkā pās chhānlāng (/chhānle).
उ नेपालीमा कमजोर छ । He is weakin nepali.	होस नेपालीआड माहेक्च ले । hosa nepāliāng māhekcha le.
तिम्रो ध्यान कहाँ छ ? What are you looking at ?	नोडो द्यान कूलाक (/कूलाड) ले ? nongo dhyān kulāk (/kulāng) le ?
तिम्रो अक्षर राम्रो छैन । Your hand writing is not good.	नोडो आखर सेहेच (/स्वाढ्या) माले । nongo ākhar sehecha (/swādhyā) māle.
तिमी परिक्षामा पास भयौ । You have passed the examination.	नाड जाँच आड पास नाछाना । nāng jāncha āng pās nāchānā.
उ अंग्रेजीमा गतिलो छ । He is good in english.	होस अंग्रेजीआड सेहेच (/स्वाढ्या) ले । hosa āngreji āng sehecha (/swādhyā) le.
तिमी कुन कलेजमा पढ्छौ ? In which collage are you ?	नाड कूस कलेजाड पढीस्ले ? nāng kus kalejāng padhisle ?
मसंग फाल्तु पेन्सिल छैन । I don't have spare pencil.	डा कठा आस्काट पेनसील माले । ngā kathā āskāt pensil māle.

खण्ड ड (Section - E)

शब्दहरुको निर्माण/पर्यावाची/बिपरीतार्थक/भुक्कीने शब्दहरु /

उखान टुक्काहरु

**Formation of Words/ Synonymes/Antonymes/Confusing
words/Phrase/Proverbs**

मगर ढूटमा शब्दको निर्माण (Formation of Words)

मगर ढूट भाषा प्राचिन र जीवीत भाषा हो । यस भाषामा शब्दहरूको खासै कमी छैन । यस भाषाबाट धेरै शब्दहरू संस्कृत, खस नेपाली भाषामा गएका छन् । ता पनि कहिले काहिँ मगर ढूटमा लेख्दा वा बोल्दा शब्दको खाँचो जस्तो महसूस हुन्छ । यस्तो अवस्थामा सकेसम्म मगर ढूटको मौलिक शब्दहरू खोजी प्रयोग गर्नु बेश हुन्छ । यदि त्यस्ता शब्दहरू नपाईएमा मगर समुदायले बोल्ने भाषाहरू मगर काईके वा मगर खाम/पाड बाट र त्यो पनि सम्भव नजीकका भाषाहरू जस्तै : नेवार, गुरुङ, तामाङ, राई, लिम्बु आदि भाषाबाट ल्याउनु पर्दछ ।

खस नेपाली भाषा र संस्कृत भाषामा मगर ढूटका धेरै शब्दहरू गएको र सो भाषाले आफ्नो बनाएको इतिहासकार र भाषाविदहरू बताउँदछन् । यस कारण त्यस्ता मगर शब्दहरू जो संस्कृत वा खस नेपालीमा गएका हुन् र आज हामीलाई हाम्रो हो जस्तो लाग्दैन, तर पनि हाम्रा हुन् ती शब्दहरू लाई पनि मगर ढूटमा आफ्नो मानेर निर्धक्क प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

खस नेपाली वा अन्य भारोपेली भाषाबाट शब्दहरू सापटी ल्याएर काम चलाउँदा (जुन मगर ढूटबाट गएका हैनन्) त्यसलाई मगरीकरण गर्न चाहिँ बिसन्नु हुँदैन । जस्तै : दूध = डूट, मदत = मडट (डूस), आदि ।

खस नेपाली वा अन्य भारोपेली भाषाबाट क्रियापद सापट ल्याएर चलाउँदा क्रियाको धातु (root) मा “डीस्/डीके (dis/dike)” प्रत्यय (suffix) जोडेर मगरीकरण गर्ने गरिन्छ । जस्तै : भगाउनु = भगडीके (/जोहाक्के), घुम्नु = घुमडीके (/छर्ह्याके) आदि ।

मगर ढूटमा कुनै शब्दको अगाडी “आर (aar/ār)” प्रत्यय राखेर पनि नयाँ शब्दहरू बन्ने गरेका हुन्छन् । जस्तै जूके, आर + जूके = आरजूके आदि ।

मगर ढूटमा कुनै पनि क्रियापदको धातुमा “आक् (aak/āk)” प्रत्यय थपेर पनि नयाँ क्रियापदहरू बनाउन सकिन्छ । जस्तै : जाट्के, जाट् + आक् + के = जाटाक्के (गराउनु), जाटाक् + आक् + के = जाटाकाक्के (गराउन लगाईनु) आदि । यसरी मगर ढूटमा बढीमा दुई वा तीन पटक वा सो भन्दा बढी सम्म पनि “आक् (aak/āk)” प्रत्यय जोडेर नयाँ क्रियापद बनाईएको हुन्छ ।

मगर ढूटमा केही क्रियापदको धातुमा “च (cha)” प्रत्यय थपिँदा विशेषण वा नाम बन्न जाने गर्दछ । जस्तै : बोके (सेतो हुनु), बोच (सेतो), राड्के (छिप्पीनु) = राड्च (छिप्पड) ।

मगर ढूटमा शरीरका अंगहरूको नाम अगाडी “मी” र “मे” उपसर्ग लगाएर प्रयोग गरिन्छ । साधारणतया आकार, ईकार र ऊकार बाट शुरु भएका शब्दमा “मी” उपसर्ग लाग्दछ । जस्तै : नाहाँ = मीनाहाँ, मीक = मीमीक, म्हूर = मीम्हूर आदि र एकार, ओकार बाट शुरु भएका अंगका नामहरूमा “मे” उपसर्ग लाग्दछ जस्तै : डेर = मेडेर, केप = मेकेप, डो = मेडो आदि ।

मगर ढूटमा “मी (mi) वा मे (me)” प्रत्यय खस नेपाली वा भारोपेली वा अन्य भाषाबाट आगन्तुक शब्दहरूमा प्रयोग गरेर पनि मगरीकरण भएको हुन्छ । यसबाट पनि नयाँ शब्द बनेको हुन्छ । जस्तै : घाँटी = मीघाँटी आदि ।

“मी (mi)” प्रत्ययले क्रियापदलाई नाम (Noun) बनाईदिन्छ । जस्तै : मी+भूर = मीभूर (flight उडान), मी+खेर = मीखेर (दौड, गति), मी+घेल = मीघेल (लखेटाई), मी+भोर = मीभोर (अभिवादन) आदि ।

क्रियामुलमा भएको के (ke) हटाउँदा बाँकी रहने धातु पनि मगर ढूटमा नाम (Noun) को रूपमा प्रयोग भएको पाईन्छ । जस्तै (e.g.) :

खुस्के (चोर्नु) = खूस (चोर),

ढाँट्के (ढाँट्नु) = ढाँट (dhānt)

आरमीट्के (सम्भन्नु) = आरमीट (सम्भन्ना)

गाड्के (शितल हुनु) = गाड (शान्ती)

गेस्के (खेलुनु) = गेस (खेल),

खेर्के (दगर्नु) = खेर (दौड)

घाड्के (अग्लो हुनु) = घाड (उच्च, सर्वोच्च), आदि ।

तर यो नियम सबै क्रियापदमा लागु भएको भने पाईदैन, जस्तै (e.g.) : गान्के (तर्सनु),
गान् + के - के = गान (सागसब्जी) ।

यस्तो अवस्थामा माथीका कुनै नियम अपनाएर नाम (noun) बनाउन सकिन्छ । जस्तै
(e.g): मी + गान् + के - के = मीगान (तर्साई), आदि ।

समान अर्थ बुझाउने (पर्याबाची) शब्दहरु (Synonymes)

मगर दूटमा समानार्थी शब्दहरु प्रसस्त पाईन्छ । मगर भाषामा धेरै भाषीकाहरु पनि भएको कारणबाट समानार्थी शब्दहरु (synonymes) धेरै हुनु स्वभाविक हो । समानार्थी शब्दहरु धेरै पाईनु भनेको भाषा धनी हुनु हो । यस पुस्तकमा सबैलाई समेट्न सकिएको छैन । यसको खोज अनुसन्धान गर्नु जरुरी छ । यहाँ केही समानार्थी शब्दहरु दिईएको छ । Magar (Dhut) language is rich in synonymes. Mangar language have many sub-dialects (bhasika). So, it has many synonymes. In this book few synonymes are included, rest should be do research to explore and develop language.

मानाम		माङ्नाम	सपना
Mānām		māngnām	dream
मूके	डूके	ऊकी	बस्नु
Muke	nguke	uki	sit
ढाकर		खाङ्ग्रा	डोको
Dhākar		khāngrā	bamboo basket to collect cut grass
रो		रोह	माया
Ro		roha	love
नूङ्के (ी)		आन्के (ी)	जानु
nungke(i)		ānke (i)	go
राहाके		उङ्के	आउनु
Rāhāke (i)		ungke (i)	come
मीकडी		रापडी	आँसु
mikadi		rāpadi	tear
गीन		मन	ईच्छा, मन
Gina		mana	(will, interest)
डेऊटा	भगूमान	परमेस्वर	ईश्वर/भगवान
deutā	bhagumān	parmeswar	god
ईन्नाड/इन्हाड		चाहाँ/चीही	अहिले
Innāng/Innhāng		chāhān/chihi	now
ठोर		बारडा	गोरु
Thor		bārdā	ox
हँट	न्हँट	इहेट	गाई
Henta	nhenta	nggheta	cow
राङ्क्वा,	पाङ्दूर/पाङ्दोर,	उराटा, मारामछो	कोदो
Rānkwā	pāngdur/pāngdor,	Urātā, Mārāmachho	millet
चीक्लीमच,	चीक्च,	चीछ	कालो
chiklhimcha	chikcha	chichha	(black)
छो ज्याके		ज्याट ज्याके	खाना खानु

Chho jyāke		jyāt jyāke	to taking food
खोरहोके		कूरहूके	लडनु
khorhoke (i)		kurhuke (i)	to falling
ही	मीही	हीऊ	रगत
Hi	mihi	hiu	blood
आल्हके		नून्हके	लैजाने
ālhke		nunhke	to carry
छीनीड		छीनीक	आज
Chhinnig		Chhinika	today
होसे		आसे	उ, त्यो, उनी
Hose		āse	he, she, it
होचई/होसई		आसई/आचई	उनले, उसले
Hochai/Hosai		āsai/āchai	helrself/himself
टीस्यानीड		टीस्याम	हिँजो
Tisyāning		tisyāma	yesterday
को		कूरी	हरु (बहुबचन बनाउने सन्दर्भमा)
Ko		Kuri	suffix to make plural
पीहीन गोरक		पीऊँराक	भोली बिहान
Pihina gorāka		piunrāk	tommarow morning
टोको		टास	गरी/पछि
Toko		tās	suffix used to denote after or finish
डेच/डेलेसा/डेलेको		टेच/टेलेसा/टेलेको	भनेका/भनेको
Decha/Delesā/deleko		techa/telesā/teleko	to say
खीन	खीड	कीड	एर, फेरी पटक
Khina	khinga	kinga	a suffix used to denote contineous
खान्हच		जाल्च	तातो
khānhcha		jālcha	hot/warm
क्योक्के	टेर्हेन्के	जूम्हके	कठ्याङ्ग्रीन, जाडो हुन
Kyokke	terhenke	jumhke	to be cold
रोन्हके		भोरम्के	जाँड छान्नु/बनाउनु
Ronhke		Bhoramke	to mix, to make wine
जूङ्कूट	लङ्घन/लहङ्घन		प्रयास
Jungkuta	langghana/lhangghana		try, effort
मीबील	माम्हीन्च	मीबाड	काँचो, नपाकेके
Mibila	māmhinch	Mibānga	uncooked, unripen
जाम्छो	मीरीस	इहेरेक	रीस, घृणा
Jāmchho	mirisa	nghereka	anger, temper, hate
जेट्म	पारम्	स्वाढ्याकठा/सेहेचकठा	राम्रो संग/सावधानीका साथ
Jetma	pārma	swādhyākathā	carefully

ढूक		कूरा	बिचार, भनाई
Dhuka		Kurā	thinking, voice
स्वाढ्या/सेहेच		मज्जुम	राम्रो, उत्कृष्ट
Swādhyā/sehecha		majjhuma	well. excellent, good
डूमपाक	मालेस्च	गरीब/बोपरा	गरीब/दीन दुखी, कंगाल
Dumpāk	mālescha	gariba/boparā	Poor
बीरहीचोट	?	नीखासी	डरपोक, डरछेरुवा
Birhichota		Nikhāsi	timid, cowardly
सीगाप		सीफाक	चिम्टा
Sigāpa		Siphāka	pincers, tweezers
रेट	रेस	मीरेट/मीरेस	हाँसो, खुसी
Reta	resa	mireta/miresa	laugh, glad
लोकके		जोके	आरोप लगाउनु
Lokke		Joke	to accuse, to blame
गेप्म/गेप्के		भेरम/भेरके	आरामै हुनु
Gepma		jherma	being well, healthy
पार		टूलो	किलोकाँटा
Pāra		tulo	Weighing instrument
डाँक/मीडाँक		ढूट/कूरा	बोली
Ngānka/mingāka		dhuta/kura	dialect, speech
ढीके		नारके	गाली गर्नु
Dhike		nārke	to do mistreatment, rebuke
मढी		मीन्हाम	सम्म भुमी, तराई
Madhi		minhāma	plain land, terai
मीपुरुड		लीसरा	कोपिला
Mipurunga		lisarā	bud
लह्यास्के		आरभेटके	चिप्लो हुनु, नरम हुनु
lhyāske		ārbhetke	to slippery, to be smooth
रीन्हाक्के		भेराक्के	जगाउनु, सचेत गराउनु
rinhāke		jherākke	to do rise, to make aware
काजुस		उपटा/उपटी	काम, जागीर, रोजगार
kājus		upatā/upati	work, job
ईलाङ		ईलुङ	यहाँ
ilāng		ilung	here
हीके		हीजेई	किन
hike		hijei	why
नाक्को	नाको	नाहाको	हजुर, तँपाई
nākko	nāko	nāhāko	you (in respect)
काङ्को	कानको	कानकुरी	हामी, हामीहरु
kāngko	kānko	kānkuri	we
नाङ		नीङ	तँ, तिमी
nāng		ning	you

काङ्कुड	कानुड	हाम्रो
kāngung	kānung	our
मिफेरह	युडचीवाहार	विशेषण
mipherha	yunchiwāhār	adjectives
जाटाक	काजुमपुड	क्रियापद
jātāk	kājumpung	verb
मिचाक	खाटाक	संयोजक
michāk	khātāk	conjunction
गिन्हाक	गिन्मा	प्रश्न
ginhāk	ginmā	question
गोम्होक	भुरुप	समुह, संग्रह
gomhok	jhurup	group, collection
टार्के	टुर्के	छेक्नु
tārke	turke	to make obstruction

आदि (etc.) ।

विपरीत अर्थ बुझाउने शब्दहरू (Antonyms)

मगर ढूट सिक्न ईच्छुक पाठकहरूमा मगर भाषाको शब्द ज्ञान बढाउन सहयोग होस भनेर यस शिर्षकमा विपरीत अर्थ बुझाउने केही शब्दहरू दिईएको छ । यहाँ उल्लेख गरिएका शब्दहरू नमुनाको लागि मात्रै हो, मगर ढूटमा त्यस्ता थुप्रै विपरीतार्थक शब्दहरू छन् । In this topic antonym words are given to increase word power in Magar Language for learners. Here is just some examples are given and there are many more such antonyms in Magar Language.

म्हाकाड (तल, मुनी)	ढेमाड (माथी)
mhākānga (below, down)	Dhemānga (above, upward)
राहाके/उड्के	आन्के/नूड्के
rāhāke/ungke (i) (come)	ānke/nungke (i) (go)
चीक्च/चीक्लीम्च	बोच (सेतो, गोरो)
chikcha/chikhlīmcha (black)	bocha (white)
जीवाच (बाँचेको)	सीच (मरेको)
jiwācha (live)	sicha (dead)
लोके (किन्नु)	आर्लाके (बेच्नु, बिक्रि गर्नु)
loke (to buy)	ārlāke (to sell)
सोके (उठ्नु, जागनु)	मीस्के (सुत्नु, निदाउनु)
soke (arise, wake up)	miske (sleep)
सोक्के (सुन्नीनु, फुल्नु)	सीप्के (सुक्नु, सुख्खा हुनु)
sokke (Swelling)	sipke (become dry, small)
रन्द्हीके (भोक लाग्नु)	रहास्के (अघाउनु)
ranchhike (to hunger)	rhāske (satiety, fullfilled)
भुरुम्के (जम्मा गर्नु)	राट्के (छिर्तनु, छिर्लनु)
jhurumke (to collect, gather)	rātke (to scatter)
फाईडा (नाफा, फाईदा)	ख्याम्सा (घाटा, नोक्सान)
phāidā (benefit)	khyāmsā (loss)
पीङ्टार (भरी, पूर्ण)	मर्ल्ह्याड (खाली, रिक्तो)
pingtār (Full)	marlhyāng (empty)
ढेस्च (मोटो, मोटोघाटो)	रुट्च (दुब्लो, पातलो)
dhescha (fatty)	rutcha (thin)
लोस (टाढा, दुर)	खेरेप (नजीक)
los (far)	kherepa (near)
कासेऊ (बराबर, समानता)	माकासेऊ (असमानता, पक्षपात)
kāseu (equal)	mākāseu (inequality)
लेस्चको (हुनेखानेहरु, धनी)	मालेस्चको/गरीब/डुमपाक (कंगाल, गरीब)
leschako (Wealthy)	māleschako/dumpāk (poor)

भाल्के (भर्नु, तल ओर्लनु)	काल्त्के (उक्लनु, उकालो चढनु)
jhālke (fall)	kālhke (rise, climb up)
ठोट्रा/पूरानो (पुरानो)	मीनाम (नयाँ)
thotrā (old)	minām (new)
हूत्के (उखेलनु)	छाक्के (गाडनु, रोप्नु)
hutke (to dig out)	chhākke (to dig in)
जाक्के (रुचाउनु, मन पराउनु)	माजाक्के (मन नपराउनु, घृण गर्नु)
jākke (to love)	mājākke (to hate, undesire)
सार (फूल)	जू (काँडा)
sār (flower)	ju (thorn)
लहो (आफ्नो, व्यक्तिगत)	जम्माकूड (सार्वजनिक, सबैको, साभा)
laho (private)	jammākung (public)
करहाङ्च (ठूलो)	मारूच (सानो)
karhāngcha (big)	mārcha (small)
ढलीङ (धेरै)	अडीजा/चीकूजा/अडीकूज्या (थोरै)
dhaling (to many, to much)	adjijā/chikujā/adikujyā (few, a little)
मरहाङ्/मरहाङ्च (खुसी, रमाईलो)	बीहाक/बीक/बीहाक्च (दुःखी, दुःख)
marhāng/marhāngcha (glad, happy)	bihāk/bik/bihākcha (sad, poor)
फोके (खोल्नु, उदघाटन गर्नु)	ठून्के (बन्द गर्नु)
phoke (to open)	thunke (to close)
हूप्च (ढाकेको, छोपेको)	नाङ्काट्याक (नाङ्गो)
hupcha (covered)	nāngkātyāk (naked)
लीस/लहो लीस (स्वदेश)	पेलीस/फोलीस (विदेश)
lis/laho lis (national)	pelis/pholis (foreign)
चहीस्च (आवश्यक, चाहिने)	माचहीस्च (अनावश्यक, नचाहिने)
chahischa (necesity)	māchahischa (unnecessary)
कलीलो/माराङ्च (कलिलो)	राङ्च (छिप्पीएको)
kalilo/mārāngcha (immature)	rāngcha (mature)
काटई (समान)	फ्याक (भिन्न)
kātai (homogenous)	phyāk (fraction, split)
कासेऊ (बराबर)	? भाक्च/भाट्च (भिन्न बनाईएको, छुट्टीएको)
kātai (equal)	bhākcha/bhātcha (fraction, split)
मोलाक्के (मिसाउनु)	भाक्के (छुट्टयाउनु)
molekke (to mix)	bhākke (to separate)
मीबाङ (काँचो)	म्हीन्च (पाकेको)
mibāng (unripe, uncooked)	mhincha (cooked, ripened)
...आदि ।	

केही भुक्कीने शब्दहरु (Some Confusing Words)

खाङ्के (नाघ्नु, उफ्रिनु)	ख्याङ्के (बिस्कनु, कपडा आदि सुकाउनु)
khāngke (to jump)	khyāngke (to make dry)
डाक (बोली, बक्तब्य)	ङ्हाक (सिउँडी)
ngāk (speech)	nghāk (cactus)
डेर (मुख, मुहार)	ङ्हेर (रीस)
nger (face)	ngher (anger)
ङ्होस्के (बताउनु, सुनाउनु)	होस्के (उसलाई)
nghoske (to tell)	hoske (to her/him)
जुम्ह्राँ (पीलो, खटिरो)	जीम्ह्राँ (भिङ्गा, माखो)
jummhān (boils)	jimmhān (housefly)
ढुक (बिचार, दर्शन)	ढुट (भाषा)
dhuk (though, philosophy)	dhut (language)
मूङ्के (उसिन्नु)	मूङ्के (थाक्नु)
mungke (boil)	mhungke (to tire)
मार्च (सानो)	मेर्च (मसिनो)
mārcha (small)	mercha (fine, refined, mild)
मालेस्च (नभएको, गरीब, दुःखी)	माल्हेस्च (नफर्केको)
mālescha (poor, nothing have)	mālhescha (not returned)
मीनाम (नयाँ)	मीन्हाम (सम्म भुमी)
minām (new)	minhām (plain land)
मीराङ (मुल्य, मोल)	मीर्हाङ (गाई भैसी आदिको सिङ)
mirāng (price, value)	mirhāng (horn)
मेर्के (मसिनो पार्नु)	महेर्के (पलाउनु)
merke (fine, refined, mild)	mhungke (to sprout, to fill vaccant pit with flesh in wound)
मेल्ल्हो (आफ्नो)	मेल्ल्हो (खिल, मौरी वा बारुला आदिको खिल)
mellho (own)	melho (sting, sging of hornet, bee etc.)
मेस्के (मुख धुनु)	महेस्के (माटो गिलो हुनु)
meske (washing face)	mheske (soft soil due to mixing water)
महाक (तल, तलतिर)	मह्याक (बिसनु, बिसाई)
mhāk (down, under)	mhyāk (to forget, forgotten)
महाङ्के (टाउको रिङ्गाउने)	म्याङ्के (स्वाद लिनु)
mhāngke (dizziness)	myāngke (to take taste)
री (मैला)	रही (वेतबाँस)
ri (dirt, dirt of body)	rhi (a kind of bamboo)
रीनीक्के (चिसो बनाउनु)	रीन्हीक्के (ब्युँभाउनु, उठाउनु)
rinikke (to make cool, cooling)	rinhikke (tomake arise, awakening)
रेट्च (हाँसेको)	रहेट्च (धारिलो)
retcha (laughed)	rhetcha (blade, shining edge of knife)

रेस्के (नुहाउनु)	रहेस्के (सिला खोज्नु, बाँकी छ की भनी खोज्नु)
reske (to bathe)	rheske (to serching remainng items)
रहोटके (पिसाब गरिदिनु)	रोटके (लोभिनु)
rhotke (to urinate)	rotke (to be greedy)
रूहूके (चाउरी पर्नु)	रहूके (अण्डा पार्नु)
ruhuke (wrinkle)	rhuke (to give egg from bird, hen etc)
रहोस्के (पिसाब फेरुनु)	इहोस्के (सुनाउनु)
rhoske (to urinate)	nghoske (to cause hear)
लाक्के (लिप्नु, पोत्नु)	ल्हाक्के (चाट्नु, म्वाई खानु)
lākke (to smear)	lhākke (to kiss, to kick, to lap)
लुङ (मेलो, क्षेत्र)	ल्हुङ (ढुङ्गा, चट्टान)
lung (area, territory)	lhung (stone)
वारह्च (जानेको)	ह्वोरच (छिप्पीएको, हुर्किएको)
wārhcha (known)	hworcha (perfect, becoming hard)
वोरके/वोरह्के (पहेंलो हुँदै जानु)	होरके (बढ्नु)
ngāk (speech)	horke (to grow, increase)
..... आदि ।	

मगर ढूटमा खोज्दै जाने हो भने अरु त्यस्ता धेरै शब्दहरू छन् जुन उच्चारण (Utterance) मा उस्तै जस्तो लाग्छ तर वास्तवमा फरक हुन्छ, जुन ध्यान दिएर सुनेमा पत्ता लगाउन सकिन्छ । मगर ढूटमा भएको माहाप्राण ध्वनीले गर्दा पनि भुक्किने शब्दहरू थुप्रै हुन सक्दछन् ।

मगर ढूटमा बहुअर्थी शब्दहरु (Multiple meanings of a word)

मगर ढूटमा पनि एउटा शब्दको फरक फरक धेरै अर्थहरु आउने गर्दछ। त्यसले गर्दा मगर ढूट सिक्दा भुक्किने सम्भावना पनि रहन्छ। त्यस्ता शब्दहरुको अर्थलाई प्रयोग भएको बाक्यले वा भनाईको अवस्थाले निर्धारण गर्ने गर्दछ। यहाँ केही त्यस्ता बहुअर्थ आउने शब्दहरु प्रस्तुत गरि एको छ। यहाँ उदाहरण मात्र दिईएको हो, खोज्दै जाने हो भने यस्ता शब्दहरु मगर ढूटमा धेरै पाईन्छ।

In the magar (dhut) language there are some words which tells us more than one (multiple) meaning, which makes confuse. The meaning of the word is differentiate by the use of the word in the syntax or the situation. There are lots of words having multiple meanigs in mgar (dhut) language, here is only given some examples.

के/की (ke/ki)	= क्रियामुल बनाउने “नु” (suffix to make verve), लाई (to, for, preposition)
डाक्के (ngākke)	= बोल्नु (to speak), आवाज निकाल्नु (to souting), बज्नु (to be sound), समय बज्नु/हुन (O' clock)
चीप्के (ngākke)	= पेल्नु (to crush to get oil), गाई भैसीको दुध दुहुनु (giving milk), भिजेको कपडा निचोर्नु to squeeze wet clothes etc)
जाप्के (jāpke)	= नाप्नु (to measure), मिठो हुनु/स्वादिलो हुनु (to be tasty)
जाप (jāp)	= नापो (measurment), स्वाद (taste)
जोके (joke)	= पोल्नु (to burn), आरोप लगाउनु (to accuse)
टाक्के (tākke)	= पुग्नु (to reach), खप्नु (to tolarate), सहनु
ढरी (dhari)	= पनि (too), छेऊ/किनारा (edge, margin)
बाट्के (bātke)	= बिसाउनु, रोक्नु (to stop), माथी चढाउनु (कुनै वस्तु वा समान) (to keep on (some good), pu on)
फुटाक्के (phutākke)	= ढाल्नु, ढलाउनु (to make falling, to make lying down), मिच्छ्याउनु, वाक्क बनाउनु (to make fedup)
राक्के (rākke)	= ल्याउनु (to bring), कुखुरा बास्नु (to crow)
लीस्के (liske)	= देशलाई (for the nation), गह्रौं हुनु (to be heavy)
लाम (lām)	= बाटो (way), दर्शन (philoshopy), बाद (ism)
लाहाके (lāhāke)	= टाँसीनु, लाग्नु (to be sticky, to attached), आफूलाई (to self, oneslef)
लाहा (lāhā)	= आफू (self, onself, you), टाँसीयो/लाग्यो (sticky)
लहेस्के (lheske)	= फर्कनु (to return, to be back), वर्षलाई (for the year)
स्या (syā)	= मासु (meat), फल (fruit, result) फल्यो (to was fruitfull, to bear fruit)
सीट्के (sitke)	= बढार्नु (to broom), पुछ्नु (to wipe, to erage, to cleanse)
सुके (suke)	= हावा हुरी चल्नु (to be winde, storm, tempest), कसलाई (to whom)
सेके (seke)	= सुन्नु (to hear), जस्तो लाग्नु/त्यो जस्तो लाग्नु (as like, to assume (in comparision or assumption), same)
ह्वाके (hwāke)	= हिँड्नु (to walk), खन्याउनु (to pour)

सेन्के (senke) = कहिलेलाई (for when), बढ्नु (छो सेन्के) (to grow), फैलनु (to exppand, to grow)

ही (hi) = के (what), रगत (ही/मीही/हीउ) (blood)

हरामी (harāmi) = अपराधी (criminal), साईधुवा

..... आदि ।

बाक्याँश वा टुक्का (phrase)

मगर ढूटमा पनि बाक्याँश वा टुक्काहरु प्रशस्तै प्रयोग भएको पाईन्छ। ठाउँ, स्थान, समय तथा परिस्थिती विशेष त्यसको अर्थहरु पनि फरक पर्न सक्दछ। यस्ता बाँक्याँसमा प्रयोग भएका शब्दहरुको छुट्टाछुट्टै प्रयोग गरेमा अर्थ फरक पर्दछ तर संयोजनले अर्कै अर्थ आउँदछ। यहाँ त्यस्ता केही बाक्याँश तथा टुक्काहरुको उल्लेख गरिएको छ। In Magar (dhut) language there are used many phrases for communicate. Those phrases will be different meaning or uses according place, time and situation of the subject. If we used single word or separately, there may be variation of meaning and sense. Some phrases are mentioned here, for understand magar dhut.

टुक बुसाक्के (tuk busākke)	= गर्भवती बनाउनु (make to pregnant)
टुक बुके (tuk buke)	= गर्भवती हुनु (Pregnant)
फुन्च याक (phuncha yāk)	= जन्म दिन (Birth day)
रो ढूमके (ro dhumke)	= मायाँ गाँस्नु (to make love reation)
डीगाप ढाकर (digāp dhākar)	= पानी बोक्ने डोको (Bamboo Basket to cary water pot from the well of river)
न्हुन-न्हुन (nhun-nhun)	= पछि-पछि, पिछ्छा गर्नु (following to some one)
टीका बुके (tikā buke)	= टीका लगाउनु (mark (of sandal paste, saffron, etc) placed on forehead, spot)
सार बुके (sār buke)	= फुल वा फुलमाला पहिरिनु (wear garland of flower,)
सार टीका बुके (tikā sār buke)	= टीका, माला लगाउनु (wear garland and tikā)
सार भीलीक्के (sār jhilikke)	= फुलमाला उन्नु (making garland)
बडाप-हान (badāp hān)	= सगुन (omen, portent)
नमस बाहाके (namas bāhāke)	= पानी पर्न रोकिनु (stoped to rain)
फीरीस-फीरीस (phiris-phiris)	= सिमसिमे पानी पर्नु (drizzling)
मीक बाहाके (mik bāhāke)	= आँखा नदेख्ने हुनु, मन पर्नु (being blind, to prefer or to like)
गीन बाहाके (gin bāhāke)	= रुची बढ्नु/हुनु (interested)
गीन बीक्के (gin bikke)	= हृदय दुख्नु, मन दुख्नु (feeling hurt, hurt, feeling pain)
बक्य बाहाके (bakya bāhāke)	= सिकिस्त बिरामी हुनु, बोल्लै नसक्ने हुनु वा मर्नु (severe illness, unable to speak, died)
मेङ्गेर मेस्के (mengger meske)	= मुहार धुनु (to wash face)
रुच सेपच (rutcha sepch)	= दुब्लो पाताले (lean and thin)
आदि (etc.) ।	

उखान र टुक्काहरु (Proverbs)

उखान र टुक्काहरु पुर्खाहरुबाट प्रदान गरिएका अमूल्य सम्पत्ती हुन्। भाषाको विकास सँगै पूर्वजका अनुभव, संघर्ष, शोषण तथा दमन, हाँसो तथा खुसी आदिबाट खारिएर आएको संक्षिप्त एवं शुत्रबद्ध र विशेष अर्थ राख्ने वाक्यांशहरु नै उखान टुक्काहरु हुन्। उखानको आफ्नै अर्थ रहन्छ भने टुक्काको वाक्यमा प्रयोग गरेपछि मार्मिक अर्थ प्रदान गरेको हुन्छ। टुक्काले एकलै अर्थ प्रदान गर्न सक्दैन। उखानलाई एक भाषादेखि अर्को भाषामा हुबहु रुपान्तरण गर्न गाहारो हुन्छ। proverbs are heritage of our anciet and ornament of the language of the community. Proverbs of the magar community gives satire to the behaviour in community, truth of life, cartoon of life & style. In magar dhut language there are so many such proverbs which should be needed research to explore more, here some proverbs are given to understand magar community. It is difficult to translate proverbs directly one langauge to another language, so that just meaning of proverb is explained in this article.

मगर ढूट पनि प्राचिन र जीवीत भाषा भएकोले यस भाषामा पनि थुप्रै उखान टुक्काहरु प्रचलित छन्, अध्ययन अनुसन्धानको गरी लिपीबद्ध गर्न अबै पनि बाँकी छ। ति मध्ये केही उखान टुक्काहरु तल दिईएको छ।

- (१) काट गून काट बईगून (Kāt gun kāt baigun) = (एउटै सिक्काका दुईपाटा/एक पक्ष र अर्को एकपक्ष नराम्रो) two sides of coin, any things have good and bad aspects.
- (२) डेके छाना, चेके माछाना (Deke chhānā cheke māchhānā) = (बोल्नु हुन्छ, कुटपीट गर्नु हुँदैन) should be said could not be killed.
- (३) बाठा बाठा खाटा लाटाके साटा (bahtā bathā khātā lātāke sātā) = (बाठाले निर्धालाई दबाउँदछन्/ठूलालाई चैन, सानालाई ऐन) laws are for poor not for higher people, poor or lower ranks are exploited in the unlawful state or communtiy.
- (३) डूमच स्याम ल्हूड, डाँडाटाक मूच नामखान (dumcha syām lhung, dāndātāk mucha nāmkhān) = (डाँडा माथीको अस्ताउन लागेको घाम) sun set time of life, near to die
- (४) गराङ्च रहाजा लख नाछान्न (garāngcha rhājā lakha nāchhanna) = (पर्सेको बोका जस्तो नहुनु, बलिको बोको नहुनु) don't be like a god offering goat or hen (/sacrificing beast)
- (५) जाँगर केट्ढ्याङ बाँगर केस्ले (Jāngar ketdhyāng bāngar kesle) = (मिहिनेत गरे सफल होईन्छ) laboureous effort is needed to be success.
- (६) ही ज्याके ही बील्के ले र, बनाओं पीट्लूड ग्वाजाके (Hi jyāke hi bilke le ra, banaon pitlhung gwājāke) = (के खानु के लगाउनु छ र बनको जुरेलीलाई, निष्क्रिय जीवन) nothing is thinking about life or event or situation.
- (७) स्या चेढ्याङ घट्डीस्ले, कूरा चेढ्याङ बढ्डीस्ले (syā chedhyāng ghatdisle, kurā chedhyāng badhdisle) = (मासु काटे सकिन्छ, कुरा काटे बढ्छ) unnecessary taking about some one is harmful, if you will cut meat will be finished but if you unnecessary talk about it will be increased debate.

- (८) ल्हयास्च बेडाड ख्यास्च डाडो (lhyāscha bedāng khyāscha ngādo) = (जस्तालाई तस्तै, ढिँडोलाई निस्तै), tit for tat
- (९) बार खोपुढ्याड खेटीपाटी जोगईस्ले (bār khopdhyāng ketipāti jogaisle) = (बार बन्धन गरे खेतीपाती जोगिन्छ), prevention is better than cure.
- (१०) घस्यउटई हूच गीजनबारी लख छाना (ghaseutai hupcha gijanabāri lnkha chhānā) = (ठूलाले सानालाई उठ्न मौका दिँदैनन्) big men exploit to small, poor, or rich person exploits poor.
- (११) कूस्के जीम्केला ड, काटके जीमा ड्या आस्काट राप्ले (kuske jimkelā da, kātke jimā āskat rāple) = (कसलाई काखा पाखा गर्ने, सबै बराबर लाग्दछ) all are equal when all are poor, equal love for all,
- (१२) जजाकूड भान्साड घेऊआड बेसार (jajākung bhansāng gheuāng besār) = (अपरिपक्वको काम अपरिपक्व नै/केटाकेटीको भान्सा, सिस्नुको तरकारीमा बेसार), unmmature behaviour, work of unmmature person.
- (१३) डाकठा आन्च लाफा हूँक आले (ngā kathā āncha laphā hunk āle) = (मसँग जाने साथी बाँस हो /मसँग जाने साथी सहयोगी हो), helpful friend (as like useful bamboo).
- (१४) ढलीड नाकरहाङ्गन, खोरलीए डापुच ग्वा लख अट्फाले (Dhaling nākarhāngna, khorliya ngāpcha gwā lakha atjhāle) = (अनावस्यक घमण्ड गरे पतन हुन्छ) unnecessary proudy person is fall down in hell.
- (१५) म्हे, गे हटा हील्व सेन ड जूठा माछान्ले (mhe, ge hatā hilcha sen da juthā māchānle) = (आगो, सुन र पैसा जूठो हुँदैन) fire, gold and money are worshipable.
- (१६) मऊकाड हीरा भास्केला, बेमऊकाड रटी ड माडास्केला (maukāng hirā bhāskelā, bemaukāng rati mādāske ālā(/e)) = (मौकामा हीरा फोर्नु, बेमौकामा कौडी नछोड्नु) do not spend money unnecessarily but there should be show brave to expend diamond when necessity occur,
- (१७) सेन रीपलाक नमखान, सेन पोसलाक नमखान (sena ripalāk namakhān, sen posalāk namakhān) = (दिन रात/अँध्यारो उज्यालो प्रकृतीको नियम) dark and bright is natural law, some time wil be night and some time will be day, easy and hard are both natural,
- (१८) लूहूपमा मालेढ्याड माजूम्ले (luhupmā māledhyāng mājumle) = (मुजेत्रो नभए जाडो हुँदैन/जटी भाँडा उती चुहुको, अनावस्यक सामान नभए पनि काम चल्छ)
- (१९) डाङ्गा ड नट्याहे, बूल ड अटसीए (dāngā da natgyāhe, bul da atsie) = (सर्प पनि मरोस्, लट्ठी पनि नभाँचियोस्) snake should be killed and stick should not be also broken,
- (२०) ज्याके न स्याहाके मीहील माट्रई बीहाक्के (jyāke na syāhāke mihil mātrai bihākke) = (अर्थ न ब्यर्थको काम, अनुत्पादक काम) non profitable work, eating getting nothing but only getting pain of leg,
- (२१) नाङ्के चहीसा डेनीखीड, सोट्म डूस आयाहानीड (nāngke chahisā denikhing, sotma dus āyāhāning) = (आफू त माहादेव उत्तानो पर कसले दिने बर) there is difficult to give charity by begging,

- (२२) लेस्चकोके चईनओ चईन, मालेस्चकोके अईन (leschakoke chain o chaina, maaleschakoke ain) = (हुनेलाई चैन, नहुनेलाई ऐन) poor or lower ranks are exploited in the unlawful state or community.
- (२३) ईमाड टाक्च बेलाड ठाप चहिस्ले (imāng tākcha belāng thap chahisle) = (घर पुग्ने बेलामा भर्याड चाहिन्छ/ अन्तिम अवस्था सम्म एक-अर्काको सहयोग चाहिन्छ)
- (२४) काट डाँडा जोस्दयाड आस्काट डाँडा म्हेरले (kāt dāndā josdhyāng āskāt dāndā mherle) = (एउटा बन डढे अर्को पलाउँछ/कालो गए गोरो आउँछ) if black goes white will come, day and night is the nature,
- (२५) ग्वामान् ए लख घ्वाप्प हूप्म ले (gwāmāne lakha ghwāppa hupma le) = (संरक्षणको छहरी पाएको छ/दिएको छ) some body is protected by some one, caring some body, mother's love.
- (२६) घाङ्च बूटाके नम्सू अघेर लईस्ले (ghāngcha butāke namsu agher laisle) = (अग्लो रुखलाई हावाले पहिले हिर्काउँदछ) a tall tree is firstly affected by wind, top level should be top responsibilities.
- (२७) बोट्या/माभीके डीस्या पाहूर (botyā/majhike disyā pāhur) = (बोटे माभीलाई माछा उपहार/अनावश्यक उपहार वा काम) unwanted gift, unnecessary work.
- (२८) बाँडरण लहो ईम ड माखास्ले अरूकूड ड हूलूक्ले (bāndare laho ima da mākhāsle, arukunga da hulukle) = (बाँदरले आफ्नो घर पनि बनाउँदैन अर्काको पनि भत्काउँदछ/बाँदरे स्वभाव) monkey behaviour of a person, selfish
- (२९) चेढ्याड मीही ईक्ढ्याड बेन (chedhyāng mihi ikdhyāng ben) = (काटे रगत, अँचेटे दिसा पिसाब/वास्तविकता कहिँ जाँदैन) reality is always real,
- (३०) ख्याङ्च सार लीस्ले (khyāngcha sār lisle) = (हलुङ्गो फूलको बढी महत्व हुन्छ) light flower keeps high value.
- (३१) स्याच छोसान गूहूले (syācha chhosān guhule) = (फलेको हाँगो निहुरीन्छ) fruitfull branch of tree always become downward, successful persons always become polite
- (३२) ज्याके ट जेऊ टर टूक बीहाका नाडेऊ (jyāke ta jeu tara tuka bihākā nādeu) = (खान त खाउ तर पेट दुख्यो नभन/घाँटी हेरी हाड निल्नु) eat something as your body is able to digest
- (३३) काजूसए काजूस पाहाक्ले (kājuse kājus pāhākale) = (कामले काम सिकाउँदछ) practice make man perfect
- (३४) गोठ भास्दयाड आर्भा भास्ले, आर्भा भास्दयाड अन्टर भास्ले (gotha jhāsdhyāng ārbhā jhāsle, ārbhā jhāsdhyāng antar jhāsle) = (गोठ फोहोर भए आँगन फोहोर हुन्छ, आगन फोहोर भए भित्र (आँटी) फोहोर हुन्छ । if you do one place dirt, then other place also be dirty/ if any body is dishonest, another also learns dishonest.
- (३५) फेनाम आन्च सीमलओ डाहालाड गीड्ड डाप्म ले, संसाराड माछान्च माहाले हीके राप्म ले (phenām āncha simalaon dāhālāng giddā dāpma le, sansārāng machhancha māhāle hike rapma le) = (प्रकृतिलाई आत्मासाथ गर्नु पर्दछ) should be adjust with nature, conflict is universal

- (३६) सूखाड जम्माकूड हाय हाय, बीक्नाड सू ड माले डाजई भया (sukhāng jammākung hāya hāya, biknāng su da māle dājai bhayā) = (सुखमा सबैको प्यारो, दुखमा कोही छैन सहारा, छन गेडी सबै मेरी छैन गेडी सबै टेढी) if you have money, you have all relatives if you have nothing nobody will help in your grief or pain.
- (३७) नबीभर नाह्वा अरूकोटूड ईन्हाड डाटूड (nabibhar nāhwā arukothung, innhāng ngāthung) = (हुँदाभर मोजमस्ती गरिसु, अन्तिम परेपछि मेरो सहयोग चाहियो ?) you did enjoy when you have, when finished come to me.
- (३८) मीरकीन चेह्याड की डूट याहाले ढलीड (mirkin chedhyāng ki dut yāhāle) = (गोडमे ल वा स्याहार सुसार गरे फल धेरै आउँछ/सेवा गरे मेवा पाईन्छ) If you care better you will get benefit (from animal or agriculture etc.)
- (३९) मगर अनीकाल ए मासीले, मकई खरेडी ए मासीले (magar anikāle māsile, makai kharedie māsile) = (मगर अनीकालले मर्दैन, मकै खरेडीले मर्दैन) magars are able to survives in famine as like maize survive in dry season, magars are able to struggle in scarcity
- (४०) लेनाड कर्हाड्च भान्सा, मालेनाड साहूकूड ईम नम्सा (lenāng karhāngcha bhānsā, mālenāng sahlukung ima namsā) = (हुँदा मोजमज्जा गर्ने बचत नगर्ने, गरीब भएपछि साहूको कमारो पनि बस्ने/ भोली नसोच्ने बानी प्रतिको ब्यंग्य) no saving always doing enjoy when having money, after finished, becoming slave in the master house.
- (४१) कून्च छेरूवा लेउलेसा बाहुन लख बीरीच (kuncha chheruwā leulesā bāhun lakha biricha) = (कस्तो छेरूवा रहेछ बाहुन जस्तो) how timid (cowardly) as like bahun
- (४२) बाहुनके मन, नेवारके ढन, मगरके बन याहाके माछान्ले (bāhunke man, newarke dhan, magarke ban yāhāke māchhānle) = (बाहुनलाई मन, नेवारलाई धन, मगरलाई बन दिनुहुँदैन) there will be disaster if you give your mind (secret) for bahun, money for newar and jungle for magars.
- (४३) मगरकोई ज्याले मीस्थाड, बाहुनकोई ज्याले र्होस्थाड (magarkoi jyaale misthaanga, baa-hunakoi jyaale rhosthaanga) = (मगरले मोजमस्तीका साथ खान्छ, बाहुनले दुखका साथ खान्छ) magars are injoying always, but bāhuns are saving for future.
- (४४) नम भाल्के पा बूढी, नाड्के ठाहा माले (nam jhālke pā budhi, nāngake thāhā māle) = (आकास भर्न लाग्यो बूढी, तिमलाई थाहा छैन/काम बिग्रीयो तर थाहा छैन, जब राती बुढी ताती) time is lapsed, hurried after missing time.
- (४५) ईम ले टले, ज्याके परीस्ले खोले (Ima le tale, jyāke parisle khole) = (सुकुलगुण्डाको व्यवहार/आलु खाएर पेडाको धाक, बाहिर बोक्रो भित्र खोक्रो) celebrating furnished lightning in out side, but nothing having inside
- (४६) नोडो मीगालाड जीक्ह्याड कूस्के बीक्ले र ? (nongao migālāng jikdhyāng kuske bikle ra) = (तेरो गालामा टोक्दा कसलाई दुख्छ र) if you give hurt yourself, pain will not be transferred to other people.
- (४७) रोकट्याकओ ढार्नी सेन ड माओल्ले (rokatyāk o dharni sen da māolle) = (भ्यागुताको धार्नी कहिल्यै पुग्दैन) the weight of frog could not be 2.5kg, difficult hobbies in critical conditions

- (४८) हूके ट हून चीऊ लख नाहून (huke ta huna chiu lakha nāhuna) = (बोल्न त बोल्नु तर अनावस्यक नबोल्नु/बिचार पुच्याएर बोल) speak in valid point, don't bark as dog
- (४९) कून्टाओं बार होसई ड ग्वाभालेई भासा (kuntaaon baar hosai da gwaabhaalei bhaasaa) = (अल्छी गरेर गरेको काम पक्का हुँदैन/टालटुले काम पक्का हुँदैन) lazy or temporary works would not be durable
- (५०) नाकूड कर ए बेन माराहाले (nākung kare ben mārāhāle) = (जबरजस्ती गर्न पाइँदैन) you could n't do forcefully,
- (५१) हेंटओ मीरहाड हेंटके लीस्ले, भईसीओ मीरहाड भईसीके लीस्ले (hentao mirhāng hentke lisle, bhaisio mirhāng bhaisike lisle) = (आफ्नो जिम्मेवारी सबैलाई धेरै हुन्छ) responsibility of anybody always will be feeling of load and unwanted
- (५२) ल्हूड पानाड डेऊटा खाटा (lhung pānāng deutā khātā) = (ढुङ्गा खोज्दा देउता) god is found in searching stone,
- (५३) काट बूड्ठी लेच आना खूरूखूरू सय बूड्ठी लेच लरड भरड छाना (kāta buddhi lecha ānā khurukhuru, saya buddhi lecha larang jharang chhānā) = (दुविधाले मान्छे लाई सफलता दिँदैन) multiple thinking or objectives are abstraction of success.
- (५४) कूप्र्या भर्मीके टोरोस्के न मूके (kupryaa bharmoke toroske na muke) = (कुप्रो लाई उठ्नु न बस्नु/अपठेरो परिस्थिति सृजना हुनु) creation of unusual situation, unwanted situation
- (५५) खोला ह्वाठाड चीसो मूले (khola hwāthāng chiso mele) = (खोला हिँडेको ठाउँमा चिसो बस्छ/ हीड बाँधेको टालोमा हीडको गन्ध) wet land will be where stream follow, difficult to scratch traditional belief,
- (५६) खेरके पाले टोरोस्के माहेक्ले (kherke pāle toroske māhkele) = (नाच्न नजान्नेलाई आगन टेढो/असक्षमलाई जिम्मेवारी प्रदान गर्नु) unable person in key post, knowing nothing but claiming knowledge for everything,
- (५७) गोरक गोरक सोवा चीऊओ र्होस् गा (gorāk gorāk sowā chiu rhos gā) = (बिहानै उठेर कुकुरको पिसाब पियो/जँड्याहालाई गाली गर्ने बाक्याँस) early morning awaking and drinking urine of dog - this is used for mistreatment to drunker or alcohol abuse person,
- (५८) डऊ गीनए जाट्लाड् डेले जीऊए माहेक्ले (ngau ginae jātlāng dele jiue māhekle) = (काम गर्ने चाहाना त छ शरीर सकदैन/असक्त अवस्था) will power is big to do some thing but body is unable,
- (५९) डा डोस्ले मूढाके आरवा डोस्ले मीघूँडाके (ngā ngosle mudhke, ārawā ngosle mighundāke) = (म ताक्छु मुढो बन्चरो ताक्छ घुँडो/कामको तालमेल नमिल्नु) I look for dry wood but axe looks my knee, unfortune or unmatched events or works
- (६०) जाट्च डेनाड जाटाक्च करहाड्च (jatcha denāng jātākcha karhāngacha) = (गर्ने भन्दा गराउने ठूलो) the great person is doer than order giving person, adviser or managers are higher than worker.
- (६१) ज्याकेला छूरू छूरू ह्वाकेला खुरुखुरु (jyākelā chhuru chhuru, hwākelā khuru khuru) = (अर्काको कुरा नसुनी आफ्नो काममा लाग्नुपर्छ/नुनको सोभो गर्नुपर्छ / स्वावलम्बी

बन्नुपर्दछ)

stand in own feet.

- (६२) जाट्च बेलाड आलाक आलाक ज्याच बेलाड ईलाक (jātcha belāng ālāk ālāk, jyācha belāng ilāk) = (काम गर्ने बेलामा गर्न नखोज्ने, खान चाहिँ रोजरोजी खोज्ने/परिश्रम विनाको फल खोज्ने काम) don't aspect success without labour.
- (६३) गाच बीस लईस्ले मागच बीस मालईस्ले (gācha bisa laisle, māgacha bisa mālaisle) = (खाएको विष लाग्दछ, नखाएको लाग्दैन/दोषी दोषी नै हुन्छ, निर्दोषी निर्दोषी नै रहन्छ) guilty is guilty, innocent is innocent.
- (६४) ज्यानाड गानाड नाड कान, टगारो खाड्प्याक हलऊ नाड (jyānāng gānāng nāng kām, tagaro khāngpyāk halau nāng) = (खान पाउँदा सम्म आफ्नो, नपाएपछि शत्रुताको भाव/स्वार्थी भावना) selfish behaviour.
- (६५) ज्याके गाके जम्मा छान्ने, हरेस ज्याके माछान्ने (jyāke gāke jamma chhānle, hares jyāke māchhānle) = (खान सबै हुन्छ, हरेस खानु हुँदैन) be always hopefull, don't be hopeless.
- (६६) ज्याच बूड्ठी सीला मन्टर (jyācha buddhi silā mantar) = (सितैमा खानको लागि गरिने प्रपञ्च/खानको लागि गरिने उपाय)
- (६७) ठोक्के न मेल्के डूङ्गाड हाके (thokke na melke dūnggāngā hāke) = (थुक्नु न निल्नु घाँटीमा अड्कनु/निल्नु न ओकल्नु हुनु, नखाउँ त दिभरीको शिकार खाउँ ट कान्छा बा को अनुहार) between two fires.
- (६८) टीस्यानीड मायाहा, छीनीड माचहीसा (tisyāning māyāhā, chhining māchahisā) = (हिँजो दिएन, आज चाहिएन) yesterday not given, today no need.
- (६९) डेनाड डेआ, ईन्हाड सीकेटार सेआ (denāng deā, innāng siketār seā) = (भन्दा भन्यो अहिले मरे जस्तै मान्यो/प्रतिबद्धता पुरा नगर्नु) all promiser are not fullfill.
- (७०) डीगवाए माजूट्म ईमगवाए जूट्ले र ? (digwāe mājutma imagwāe jutle ra) = (कालीजले नजितेर घरको कुखुराले जित्छ, र/सधैँ साम्रान्त वा टाठोबाठो अगाडी रहन्छ) clever person can go ahead.
- (७१) डस (/चु/डाङ्ग) वटा मीकए डोसा ड्या काट मीकए डाङ्गले (dasa (/chu/dāngga) watā mike ngosā dyā, kāt mike dāngle) = (दशवटा आँखाले हेरे एउटाले त देख्छ) we should not leave to keep on trying.
- (७२) डोङ्गा भीस्च माभी लख छाना (donggā bhischa mājhi lakha chānā) = (डुङ्गा हर एको माभी जस्तो) being boat lossing or just missing boat man (mājhi)
- (७३) कठारडीओं डी गाके पोखरीओं डी मागाके (kathardio di gāke pokhario di māgāke) = (धाराको पानी खाने पोखरीको पानी नखाने, पानी खानु मुलको बिहा गर्नु कुलको) tape water should be drunk, stagnant water (pond water) should not be drunk.
- (७४) डी गाके मूलओं भर्मी छान्के कूलओं (di gāke mul on, bharmi chhānke kulaon) = (पानी खानु मूलको मान्छे हुनु कुलको) original source of water should be drunk, man should be high society.
- (७५) नाड नाबीरीआ द्याड गीरहीड भीट्री आर्चीन (nāng nābiriā dhyāng girhing bhitri

- ārchina) = (तँ डराएमा डालो भित्र लुक्नु) if you affraid, hide in girhing (a kind of bamboo basket).
- (७६) नाड ड नाम्या लख छान्न (nāng da namyā lakha chhānna) = (तँ पनि तरल जस्तै हुनु) you should be like yam, should be useful.
- (७७) नोडो मीरहाड सेन गीट्ले र (nongo mirhāng sen gitle ra) = (तिम्रो बुद्धि कहिले छिपिन्छ र ?/ परिपक्व कहिले बन्ने) you are unmature/when will you be mature ?
- (७८) पर्ईसा (हील्य) माले उदारो मायाहाले (paisā māle udhāro māyāhāle) = (पैसा छैन उधारो पाइदैन) no money he/she will not give in credit/ today is cash, credit will be tomorrow.
- (७९) भर्मी ल्हूड लख लीस्के, ल्हा लख ख्याङ्के परीस्ले (bharmi lhung lakha liske, lhā lakha khyāngke parisle) = (मान्छे ढुङ्गा जस्तो साहारो वा गह्रौं, पात जस्तो हलुको हुनु पर्छ) weight of the man should be heavy like stone and light like leaf as necessary.
- (८०) भर्मी लख छान्न चीउ लख नाछान्न (bharmi lakha chānn chiu lakha nāchānna) = (मान्छे जस्तो हुनु कुकुर जस्तो नबन्नु/ स्वावलम्बी बन्नु/परनिर्भर नबन्नु) do not be dependent, should be indepedent.
- (८१) मर्ड राप्ले आरमीनके, नामर्ड राप्ले ज्याके (marda raple ārminke, nāmarda rāple jyāke) = (मर्द नामको लागि रुन्छ, नामर्द खानको लागि रुन्छ) brave weeps for power and prestige coward weeps only for food.
- (८२) फोकूड बीहा डऊ गीन ग्याहा (arukung bihā, ngau gin gyāhā) = (अरुको बिहे हुनु मेरो मन भाँचिनु/अनावस्यक टाउको दुखाई/ व्यर्थ) marriage of others but unnecessarily broken my heart, taking unnecessary tension.
- (८३) मेनओं मीजाड आड भईसी ह्वाच माडाङ्ले, फोकूड मीजाडआड घेरेस ह्वाच डाङ्ले (men on mijāngāng bhaisi hwācha mādāngle, phokung mijāngāng gheres hwācha dāngle) = (आफ्नो शरीरमा भैसी हिनेको नदेख्ने अर्काको शरीरमा जुम्ना हिँडेको देख्ने/आफ्नो गल्ती नदेख्ने प्रवृत्ती) small mistake of the other also watching but big mistakes from him/herself is ignoring
- (८४) मामाकूड घोरहा डऊ ही ही (māmākung ghorhā, ngau hi hi) = (मामाको घोंडा मेरो हि हि, अर्काको सम्पत्तीमा रजाई) unnecessary enjoying in the property of other person.
- (८५) राहाके राहन जन्टी लाम नाराहान (rāhāke rāhān, janti lām nārāhāna) = (आउन त आउ हूल (जन्ती वा धेरै मान्छे) लिएर नआउ) come but not come with crowd
- (८६) लाहा स्वाढ्या छान्ढ्याड जम्मा स्वाढ्या (lāhā swādhyā chhāndhyāng jammā swādhyā) = (आफू असल जगत भलो), if any body be good all would be good
- (८७) हाट्टी छोकम बीऊ छान्ले र (haatti chhokmo biu chhannle ra) = (हात्ती दुब्लाएर मूसो बन्छ र/असम्भव कार्य) impossible work,
- (८८) पहीन्नाड बीऊ छान्म पहीस्के खेउनाड हाट्टी छान्म खेउके (pahisnāng biu chhānma pahiske, kheunāng hātti chhānma kheuke) = (मूसो भएर छिर्नु हात्ती भएर निस्कने) inter being needle be out being elephant
- (८९) बोमोस्याके हील काम ह्वाके माहेक्ले (bomosyāke hil kām hwāke māhekle) =

अर्हाएको बुद्धि र भरेको मानाले पुग्दैन । ordered knowledge and given charity food is not enough to survive.

- (९०) मरुल्याड गाग्रीओ कर्हाङ्च सावट (marlhyāng gāgriō karhangcha sāwat) = (अल्पज्ञाने भयंकर, थोरै ज्ञान भएकाको चर्को स्वर, बिना योगदान बक बक बढी) little knowledge is dangerous thing.
- (९१) सोहोराड गोहोरो ह्वाच (sohorāng gohoro hwacha) = (कुनै कुराको भेड नपाईकन अरुको पछि लाग्नु, पिछ्लगु) following some one without knowing anything, just following some body
- (९१) हान रक्सी टाका म्हाकाड म्हाकाड कुरा टाका ढेमाड ढेमाड hān raksi tākā mhākāng mhākāng kurā tākā dhēmāng dhēmāng = (जाँडरक्सी खाए पछि बकबास आउँछ, जाँड रक्सी खाए पछि अनावस्यक गफ, जति धेरै जाँडरक्सी उति धेरै गफ) too much taking alcohol will be too much conversation, unnecessary speaking atfer taking to much alcohol.

मगर ढूटमा अझ धेरै उखान र टुक्काहरु प्रचलित छन् । जुन यहाँ सबै प्रतुत गर्न सम्भव भएन । माथीका उखान टुक्कालाई खस नेपाली र अंग्रेजी भाषामा प्रस्ट्याउने प्रयास गरि एको छ तर पनि अर्थ पुर्णता नहुन सक्दछ । यसको वास्तविक अर्थ त समुदायको प्रयोगबाट आउन सक्दछ ।

खण्ड च (Section -F)

मगर ढूटमा लेखन/चिठीपत्र/मगर ढुट शब्दकोश/सन्दर्भ
समाग्री/सुझाव पत्र

**Write Articles/Letters/Magar Dhut Dictionary/
Bibliography/Suggestion Letter**

मगर ढूटमा लेखन (to Write Articles)

मगर ढूट ढलीड पूरानो हटा छीनीड सम्म जीवाच ढूट आले । मगर ढूटाड रीकको रीकके ठाल्व काजूस ट ढलीड माछान्म ले । बी. सं. २००८/९ ल्हेसलाक प्रो. बालकृष्ण पोखरे लए बालकृष्ण रुपावासीओ आरमीनाड छीक्च कीटाब “कानुड लाम” छान्म आदिकवि जीतबहादुर सिङ्जाली हटा रेख बहाडूर ठापा (सारु)कोई २०२०/२२ ल्हेसलाक छीक्चको कीटाबको ज पुरानो डाडले । टर ईस कीटाबको कासरा (पहिलो) कीटाब माहाले । ईटीहाँसाड मगर ढूट काट जूगाड ढलीड बीकसीट छान्च ढूट आले । ढलीड ईटीहाँसकार हटा ढूटबीग्यकोई मगर ढूटईड संस्कृताड बूली/बाङ्गा हजार शब्दको आन्च कुरा जाट्ले, खस नेपाली ढूटाड आधा डेनाड ढलीड शब्दको मगरकूड आले डेले । ईट छान्चए जाट्नाड कानूड रीहीच कीटाबको ढलीड छान्के हेक्ले होस पाके, अनूसन्धान जाट्के होडीकई ले ।

खायाकों जूगाड छान्च डाबरोडाड कान्को ढलीड सोभो छान्च कुराए कान बहीरीड ईड राहाच भर्मीको कठा हारडीसा, होसकोई कानकोके चुप्के ठाला, जीका हटा कानकोके, ज्या हेक्टर, भासा कान्कोके हेक्टर सिल्मको सिल्म । कानकोके ऊल्लु खास्म कानूड रोस हटा रे वसको होसकूड खासा, कान मरल्ह्याड छाना । कानूड ढलीड कीटाबको जोसा । कानूड रीक्च लीपी जोसा वा होसके अडीस्काल खास्म अरूकोई केटा । कानूड ढूटाड रीक्च रीकको ढलीड आउले काने छीनीड लीपी माह्वार्म या पाके माहेक्म होस कानीड लोस छान्च आउले । कानूड ईटीहाँस पाके जरुरी ले ।

नेपालाड छान्च राजनीटीक परीबर्तनए कानूड ढूट हटा कानके ढलीड असर जाता ईटीहाँस टेसर (/गवाही) ले । पन्चायट फूट्च ल्हेसलाकीड कानूड ढूटाड ढलीड रीकको राहाम ले, ढलीड रीक्च भर्मीको फून्म ले । कान्हो काट लीपी खास्के माहेक्च हटा पानीखीड बीकास जाट्च “अक्खारीक” लिपीके ड नेपाल सरकारए खर्च माजाट्चए रीक्ठाड ढलीड फरकको ले । कानकोई रीकको रीक्च लीपी डेवनागरी काटलाक फोकई केट्च छाना, आसकाटलाक कानून ढूट ढूम्के हेक्म जाट्म कानकोई होस्के माखास्म ले । ईट छान्नाड रीक्ठाड र पढीस्थाड ढलीड समस्या ले ।

२०५० लेसाड मगर ढूटओ बर्न पहीचान गोस्ठी जाट्म रीकके काटई खास्के बल ट छाना टर होसे बर्नको डेवानागरी लीपीआड छान्च कारनए ढलीडकोई वार्के माहेक्म ले हटा आस्काटलाक ईस्कूल ह्वाच जजाकोके ट मगरी पढीसाका ड्या होसकूड खस नेपाली ट खट्टम छान्ले हटा बाहूनको कठा डाबरोड जाट्के माहेक्ले । कानकोई फेरी रीक्च बारेआड पाच अनुसन्धान जाट्म, फेरी काट बईग्यानी, चाँहाँओ यूगाड जेस्म टोको रीकके ढलीड जुङ्कुट जाट्के परीस्ले । टीस्यानीडओ काजूस पूरा माले । ईस कुरा २०६७ ल्हेसओ असार ११ गट्या नेपाल मगर लेखक संघए जाट्च मासबारआड ड खेउम लेआ । कानको फोकई “नोडो मेकेप कउवाए आल्हा डेआ ढ याड लहो मेकेप मासुहुम कउवाओ न्हुन लईस्च” चलन ले । ईस कानके हीन्डु बर्न बेवस्था हटा जाटिपाटिओ प्रभाव पारडिम कानके भास्म लोट्च समय बडा भर्मी (ब्रम्हाण) कोई चुप्च कारनए आले । कानए अव डास लेच मानसीकटा डास्म सोके ड हेक्के परिस्ले । भाड मेल्हई ठाम्प टोरोस्के ड बल जाट्के आपरीसे । आस्काटलाक कानकूड रीक्च लिपीके छीटो बीकास जाट्के परीस्ले, होचई कानूड ढूट हटा ढूप अट्ढूमे, हटा विस्वविड्ड्याल लाक ड मगर ढूट पढीसाक्के परिस्ले । कानुड ढूटके वाटाक्के । ईन्च काजूस जाट्के पट्ट मगरकोई डाबरोड जाट्के जरुरी ले ।

ढ्याड ड रीकको रीक्नाड चाँहा (/ईन्हाड) होसई गोस्ठीए छीक्च आखरकोके लानीखीड

रीकीड, पीहीन काट लीपी आरहे, होलाड कान्के रीक्के सजीलो आछाने । लोकबहाडूर ठापामगर ड नारायन टारूडमगरकोई रीक्च *Standard Transcription of Magar (dut) Language* कीटाबए रीक्चकोके डूस्के आहेके, टर होलाड आधा आखर ओं व्यवस्था हटा माहाप्राणओं बेवस्था हटा रस्व ड डीर्घओं कुराको चेक्क अडिजा पाच अनुस्धान जाट्म कान्को लहो मीहीलए ठापम टोरोस्के जुडकूट चाहीं जरुरी ले । ईस नाकूड हूटाड लेच कीटाब ड २०५० ल्हेसओं गोस्ठीए याहाच बर्नाड मूम हटा २०६७ ल्हेसओं असार ११ गट्या काठमान्डुआड नेपाल मगर लेखक संघए जाट्च मासबारआड राहाच स्वाद्या कुराकोके ईलाड काम हटा मोलकम रीक्के जूडकूट जाट्चीस्म ले, टा की जम्माकोई वार्हके अट्हेके ।

मगर ढूटओ रीक्को पढीस्के गाहारो डेच डेवानगरी लिपीआड रीक्नाड आधा आखर माकेट्च, माहापरान (breathy) के आखर म्हाक काट ठोप्ला (.) रीक्च, हटा ई-कार, उ-कार जम्मा डीर्घ माटर्ई रीक्च कारनए आले । ईसके कान्को सुढार्डीआ डेआ ट पढीस्के ढलीड सजिलो आछाने । आलके ट मगर ढूट रीक्नाड ई-कार, उ-कार ओ रस्व हटा डीर्घ जे रीक्ह्याड मेठरलक फरक माछान्ले, हटा होन्च सब्डको पाच अनुसन्धान कुचई ड माजाट्म ले । मगर लाड्घा हटा मगरको ढूट डाक्नाड द्याड ई-कार, उ-कार रस्व ड डीर्घ खास्म डाक्लेको । ईचेउ सट्यटा चेक ढलीड लुप्टाड टाक्म पाच अनुसन्धान जाट्के जरुरी ले । हेक्टर सम्म ढूट सजिलो हटा अरुकोई जसए डेवानगरी लिपी वार्हले होसकाई छिट्टो पढीस्के हेक्च खास्के परीस्ले टर ढूटओ बिग्यानके ढलीड ज छर्याक्के ट माछान्ले हई । बिग्यान डेम जडसुट्रलामी छान्म मुके ट माछान्ले । ढूट बिग्यान काट सामाजीक बिग्यान आले, सामाजिक बिग्यान परिवर्तसील ले, कान्को ड परिवर्तन कठा ह्वाके हेक्के परीस्ले नट्र कान डास्वीस्ले न्हनलाक ।

अब कूरा राहा आहान, नामरीरीही (लोटाहान), ल्हीड, रील्हीड, हाईकू, गजल, नीबन्ड, संस्मरन, जीवनी आदि कूट रीक्के । इस कूराड ढलीड लाम (सिद्धान्त)को राहाम ले अरु ढूटाड होसके नई मन्डीम रीक्के आहेके । कानूड ढूटाड ड अडीजा मान्यटाको बीकास जाट्के हेक्के होसे ईसे कीटाबओ उडेस्य डेनाड चेक आलाकओं कूरा छान्चए ईलाड चर्चा माजाट्चीस्म ले ।

चिठ्ठीपत्र/ठूरी (Letters/Applications) लेखन

ठूरी (letter) डेच सेटमीन (message) आले । ईस काट भर्मी वा गुमस्थाए आस्काट भर्मी वा गुमस्थाके सेटमीन, सन्डेस, अनूरोढ वा घटनाओं बीबरनको रीकम बीरीन्चीस्च रीहीच रीक आले । ठूरी ढलीड खाले छान्ने :

- (१) लहोको वा लाफाकोके रीक्चीस्च ठूरी (letters to kinship/ friends)
- (२) पारीबारीक ठूरी (family letters)
- (३) बेबसायीक ठूरी (business letter)
- (४) नीबेडन/बीन्टी/आबेडन ठूरी (application letters)
- (५) कार्यालयाड रीक्चीस्च ठूरी (official letters)
- (६) ग्याचीसके रीक्चीस्च ठूरी (letters to newspapers/media)
- (७) सर्तीफीकेट ठूरी (certificates)
- (८) नीम्टो याहाच ठूरी (invitation letter)
- (९) रो/रो ढूमच ठूरी (love letters)
- (१०) गुनासो ठूरी (letter of complain)
- (११) बढाई ठूरी (congratulation)
- (१२) सेगीन्या (सुभकामना) ठूरी (letters of good wishes)
- (१३) सहानुभुटी ठूरी (letters of sympathy)
- (१४) खेड टनाक्के रीक्च ठूरी (letter of regret)
- (१५) जीलऊ/लसो ठूरी (letters of thanks)
- (१६) रीहीच ठूरी (लिखत पत्र) (legal letters) आदी ।

टर सरसर्ती डोसनाड ठूरी ढलीड खाले लेढ्याड ड ब्याक्टीगट (personal) र कार्यालयाड (official) रीक्चीस्च छान्ने । ढलीड खालओ ठूरीआड म्हाकाड याहाच बाडगा कुराको छान्ने ।

1. **Heading** (मीलू) : ठूरी रीक्नाड कूलाकीड राहाच आले हटा कूस याकाड राहाच आले डे म रीक्चीस्के परिस्ले । ईलाड बीरीन्च (sender) भर्मी वा गुमस्थाओं ठेगना छान्ने । ढलीड जसो ईस कुरा ठूरीओ डोरपट्टी रीक्चीस्ले जस्टई :

बुटवल न.पा. ११, मीलनचोक

२०६६/०१/१५

2. **Greeting** (मीभोर/भोरमीन/भोर) : भोर रीक्नाड लहो साईनो अनुसार रीक्चीस्ले । जून भर्मीके बीरहीन्के आले होसके सम्बोढन जाट्म भोर/भोरमीन रीक्चीस्ले । जस्टई :

- माननीय बोई/मोई
डाभोराड (/भोरले)
- डऊ रोच मीजा
- रोम लेच मडन आदि ।

टर कार्यालय लाक रीक्च ठूरीआड भोर/भोरमीन माडेम होसकूड पड, ठेगना हटा महासय डेमो रीक्चीस्ले हटा बीसय ड रीक्चीस्ले ।

जस्टई :

सीरीमान मीबा जीऊ

जील्ला परसासन कार्यालय, स्याङ्जा

महासय,

बीसय :- नागरीकटा परमानपट्टर अट्टीने डेम ।

.....आडी ।

3. **Communication** (सेटमीन/रीक) : ईस ठूरीओ मूख्य भाग आले । ईलाड चहिस्च ड रीकके परीस्च कुराको रीक्चीस्ले । आलके ट लफाके रीक्च ठूरी हटा ब्याबसायीक ठूरी को ट फरक छान्ले । ईलाड रीहीच कुराको महट्टवपुर्न छान्ले ।

4. **Subscription** (ठूरीओ मेमेआड आरमीन रीक्च काम): ठूरी रीक्म भ्याटास रीक्चकूड आरमीन माट्टरई रीक्नीखीड माछान्ले, होलाड स्वाढ्या खालईड भाके कुराको ड रीकके परीस्ले । ईलाड रीहीच सबडको लहो साईनो वा कार्यलय वा बीजनेस अनूसार फरक छान्ले । नाकूड/नाकूड रो/नाकूड रोच भर्मी/नाकूड बीस्वासी/आग्याकारी आडी रीक्म म्हाकाड लहो आरमीन(/म्यारमीन) रीकके परीस्ले । जस्टई :

नाकूड रो
नाकूड बीस्वास पाट्टर
नाकूड आग्याकारी

आडी ।

5. **Signature** (हूटाखर/हस्ताक्षर): ईस भाग Subscription ओ म्हाकाड डाके हेक्ले । रीक्चओ आरमीन (/म्यारमीन) हटा आरमीनओ अघेर signature जाट्टके परीस्ले ।

जस्टई :

नाकूड रो हरीसरा
नाकूड बीस्वास पाट्टर नारायन
नाकूड आग्याकारी
हरीबहाडूर

(क) पारीबारीक ठूरीओ उडाहरन (**examples of family letter**)

श्रीमतीको पत्र श्रीमानलाई (/माहाजा ओ ठूरी लेन्जाके)

जगट्टरडेवी - द, गल्याडबजार,
स्याङ्जा
२०६६/०१/२५ गते

डऊ रो सीरीमान

डाभोराड (/भोर्ले)

नाको पेलीस आन्च ड ढलीड छाना । नाकूड ठूरीको माडीन्च ड काट महीना डेनाड ढलीड छान्लेसा । नाको भेर्म् (/गेप्म) न आऊले डेम आसा जाट्टम ले । ईलाड डा ड नाकूड सोम मीजाको गेप्म ज लेनीड ।

ईलाड कानूड याक केस्चई ज ले । टर साहूकूड रीन टीरडीच कुराके सेनाड चाहीं गाहारो ले । आसा ले नाकोई ईचेऊ सामाढान चाँडई ज अट्टजाट्टनी । अँ, ईलाड कान नाको डेमो रुड्म न मूम ले । होलाड ड नाको कानके आरमीट्टम लहो काजूस जाट्टम आउले डेम आसा ले । फोलीस हटा सहरलाकीड ल्हेस्च ढलीड भर्मीको एच आई भी/एडस बूम राहाम लेको । कान्के ईलाड स्वास्ठ्याड काजूस जाट्टचकोई डेच होलाक ट हील्व ठाड लुम्हच आरन्हामको ढलीड डीन्ले टा सजीलो कठा । होसकोई ईन्च बीमारको सारडीले टा । नाको होलाक टोको गीन नाटाहानी हई । आलके ट डाके आसा ले नाको अरुको लख माहवाडनी, ड्या ड । आल के ट ईलाड ड ढलीड फोलीस

आन्चकूड मीमाहाभाको ह्वाले ईलाक आलाक, टर डा ट नाकूड कसम ज्याम, नाकोके ज रुड्ले, डाके मापरीस्मले रोग सार्डीके, बिनास्वाडई मन्ड्रु छान्के ।

चाँहाँ कानूड लीसाड ड स्वाढ्या छान्चई आन्म ले । लहे काजूस जाट्म ज्याके आडीने लख ले । नाकोई होलाड स्वाढ्या काम जाट्च हील्चई साहूकूड रीनको टीरडीईड, हटा होसकूड सोसन, डमन ड सहीडीस्के मापरीस्ले । होसकूड सोसन डमन माछान ड्या ट काने ड काट उद्यम जाट्म कानूड हीलाड टोरोस्के आहेके ।

ठूरीआड भाके डेनाड अघेर फेरी ड नाकूड रो काने आर्मीट्म मूमोले । नाक्कोई ठूरी बीरीन्चई जाट्नी हई । ईन्हाड (/चाहाँ) इडीक ज । जीलऊ ।

नाकूड
सबीटा

छोराको पत्र बुबालाई (/मीजाओ ठूरी बोईके)

काठमान्डू - १४, बल्खू
२०६६/०१/२५

बोई

डाभोराड (/भोरले)

डा लाङ्घाई राहानीखीड कलेज भर्ना जाता । कानूड पढाई स्वाढ्या आन्म ले । लाङ्घा ड सहर फरक आईस्या । ड्या ड डई हीम्मट माहारडीमो ले । डई वीग्यान बीसयाड भर्ना जाट्म ले । पढीस्के ट ढलीड मीहीनेट जाट्के परीस्ले । होट छान्म बहीरीड छर्ह्यामो ह्वाके फूरसड माले । होलाक मोई, भया, बहीनीको जम्माको भेरम्(/भेरम्) न आउले डेमो आसा जाट्म ले । डा अब जूमच बर्खे छूट्टी छाना ड्या आरहे । होस डेनाड अघेर कानूड जाँच आछाने ।

बोई डऊ बारेआड पीर नासेनी । डा मीहीनेट जाट्म पढीस्लाड ड सरकारी कलेज वा सीक्छु या मन्ट्रालयओ छाट्रवीरटी कोटाड नाम खेह्वाक्लाड डाक्टर (/जीवाटाक) पढीस्ले । होट छाना ड्या ढलीड हील्च ड खर्च माछान्ने । डा डाक्टर छान्म लाङ्घालीकूड सेवा जाट्के डऊ बीचार ले । डा डाक्टर छानाढ्याड, ढलीड डाक्टरको लख हील्चओ न्हुन मालगडीस्ले । सेवा जाट्के जाक्ले डई, डा लाङ्घा ल्हेस्ले ।

बोई नाकोई डूट आर्लाम बीरीन्च हील्चई केस्म न ले । डूमके पा ड्या खबर आजाट्म, होन्नाड सम्मन ट र्हाजा ड आर्लाच जगरओ आछाने । ही जाट्के ईस पूँजीबाडी जूगाड कान ढीन्च लाङ्घा मुच (/डुच), गरीब भर्मीकोके डूख लेउले टर डई हीम्मट माहारडीस्मन । ईन्हाड (/चाहाँ) इडीक न । जीलऊ ।

नाकूड मीजा

बुबाको पत्र छोरालाई (/बोईओ मीजाके)

निबुवाखर्क - ३, स्याङ्जा
२०६६/०२/२६

डऊ रोच मीजा हर्क्या

आसीरबाड

नोडो ठूरी डई डीन्हा, मराड सेआ । ईलाक जम्माको स्वाढ्या ज लेको, जम्माको भेरम् (/गे प्म) न लेईड । नाड फोलीस आन्च हूँडा नो मोईए नाङ्के आर्मीट्म मूले । नए बीरीन्च हील्चए नाङ्के भूरूक्नाड लगडीस्च रीनको टीरडीया, हटा बजारलाक काट घरेडी लोम लेन । होट छान्नाड लगडीस्च रीनओ अडीजा बीयाज याहाके अभ माओल्म ले ।

नाड आन्च ड सोम ल्हेस छान्मो भ्यालेसा, लाङ्घा ड ढलीड परीवर्टन छाना । मोटर

हवाच ढूल्या लाम राहा । सीराकोई हटा भलाड्मीकोई अडीस्काल पर्ईसा ज्यालीस्काड नट्ट ट ढलीड स्वाढ्या छान्के आईसा । लाड्घाड भस्टचार जाट्च हटा अन्याय जाट्चकूड बीरुड्डाड डाक्च रेन्हाको सू ड माले जे जाट्ढ्याड ड होसकूड सरफाऊ ।

हटा ईलाड खोन टानाक्च भर्मको ढलीड राहाम ले, नाड टाकराहाटास बीहऊ बारेआड ड कूरा जाट्के आपरीसे, नो ल्हेस ड ओला । काडको (/कान) ड बूढास्के पा । खोन लेढ्याड सघाउ पघाऊ छानोला की । ईन्हाड ईडीकाड डूम्हाकीड, ठूरी रीक्चई जाटो । स्वाढ्या काजूस जाटो । नाडके कानूड रो ढलीड ज ले । जीलऊ ।

नोडो बोई
टीकाराम

(ख) आफू समानकालाई पत्र

पोखरा - ११, नडीपूर
२०६५/०८/१५

रोच गोपाल

मीभोर (/मीभोर)

डई नोडो ठूरी डीन्हा, मराडम ले । डई नाड्के ढलीड याकीड हूँडा आरमीट्म लेआ । नाड ड व्यस्ट आउले नो बीजनेसाड । कानूड ड सीजन ले ईन्हाड व्यवसायओं । टूरीस्ट (/छरट्याचको) राहाच सीजन आले पोखरा व्यस्ट ले । डा ड अब ट्रेकीड योजनाको खास्चई लेन । कामडारको के काजूस पुड्चई लेन । डा ड काट बीसीस्ट पाहुनाको कठा ढवलागीरी, ढोरपाटनलाक ट्रेकीड आन्लाड ।

नाड मन्जुओ बीहाड ट अट्टहे नी पोखरा, माघ महीनाके डेम ले मन । याक चाहीं पक्का माछान्म ले । होन्हाड डूप्पीखीड कूरा आजाटीड । डऊ मोबाईल नम्बर ठाआ आउले नाड्के से न सेन फोनको ड जाट्म मून हई । ईन्हाड (/चाहाँ) भईड ।
जीलऊ ।

नोडो लाफा
वीरन

(ग) बिबाहको निमन्त्रण पत्र

नीम्टो ठूरी/अर्घा ठूरी

सीरीमान्/सीरीमटी/सूसीरी जीऊ ।

कानूड कान्छी नान्जा ओ मूच ड.....
 ओ मीजा (/बाउजा) कठा छान्के आन्च स्वाढ्या बीहा (/ढोगभेट) ओ मासबारआड
 नाक्कोको कानकोई नीम्टो जाट्लीड ।

डाङ्के डुप्के पाचको

नीम्टो जाट्च

.....

.....

.....,

मासबारको

मीटी

ठगान हटा समय

(घ) जागिरका लागि लेखिने आवेदन पत्र

२०६५/०३/१५

सीरीमान् म्यानेजर जीऊ

लाफा ईन्जीनीयरीड (प्रा.) ली.

कुलेस्वर, काठमान्डु

महासय

डई नाकूड बीग्यापन कान्टीपुर ग्याचीसआड टीस्यानीड डाडा । होलाड मरल्त्याड छान्च
 एकाउन्टेन्ट पड भर्मी काके डेम नीबेडन फोच आईसा, हटा डा ड होस पडके जाका ।

डा २४ ल्हेसओं आर्नाम नान्जा आले । डई काठमान्डु युनीभर्सीटीईड कासरा (पहिला)
 सेर्नीआड बी.बी.ए. पास जाट्म ले । डा ईङ्ग्लीस, खस नेपाली, मगर ढूटको स्वाढ्याकठा डाक्के
 हटा रीक्के हेक्के । डई हलेसी कम्प्युटर ईन्स्टीच्युटईड कम्प्युटर एप्लीकेसनआड डीप्लोमा ड जाट्म
 ले । डई काट ल्हेसईड हूँडा एकाउन्टेन्टओ काजूस जलजला कन्स्ट्रक्सन आड जाट्म ले ।

डई ईस नीबेडन ठूरी कठा डऊ अनूभव पट्र, सर्टीफीकेटओ फोटोकपी ड डऊ न्हीस पर्टी
 फोटो काम याहाम ले ।

डऊ रीफरेन्सको म्हाकाड रीहीच ठगानीड डप्के हेक्के ।

(१) काठमान्डु युनीभर्सीटी, ढुलीखेल बनेपा ।

(२) जलजला कन्स्ट्रक्सन (प्रा.) ली., काठमाडौं

(३) हलेसी कम्प्युटर ईन्स्टीच्युट, काठमाडौं

डई नाकोईड डऊ कूराके ढ्यान याहाम, स्वाढ्या उट्टर राहाले डेम आसा जाट्म डा मूले ।

नाकूड बीस्वास पाट्र

निहीटा

ड) विद्यालयका प्रधानाध्यापकलाई बिदा मागेर लेखिएको पत्र
सीरीमान हेडमास्टर ज्यू
गन्डकी उच्च मा.बी.
पोखरा

महासय,

डई नाकोके मान जाट्म, डा छान राहाच कारने जाट्नाड छीनीड ईस्कूल राहाके माहेक्च कूरा होंस्ले । होट छान्म छीनीड कायाकके डाके छूट्टी याहानी डेमो अनूरोढ जाट्म ईस नीबेडन याहाले ।

नाकूड आग्याकारी छाट्रा
मनीस भूसाल
कच्छ्या १०, रोल नं. ३

(च) ब्यापारीक ठूरी

ग्याहॉट ईन्टरप्राईजेज
सुर्खेट रोड, नेपालगंज
२०६५/०३/२५

सीरी मानेजीड डाईरेक्टर ज्यू
नामखान पब्लीसीड एन्ड डीस्टीब्यूटर्स
पुटलीसडक, काठमान्डु

महासय,

डई नाकूड ढलीड खालओं कीटाबको आर्लाम याहाच बूली ल्हेस डेनाड ढलीड छाना । कान ईस ठनाओं करहाड्च कीटाब आर्लाच ब्यापारी आले ।

काड्को नाकूड कीटाबको होलसेलर छान्म आर्लाके जाकम ले । होट छान्न्हाड काड्कोके नाकूड ई छीक्च कीटाबकुड क्याटलग बीरीन्म याहाके आछाने हटा डीलरसीप छान्म नाकूड कीटाबको आरलानाड कान्के राहाच कमिशनओं भाऊको ड रीकम बीरीन्के आछाना की डेमो आसा जाट्ले ।

कान नाकोकठा कानूड ठूरीओ सकराट्मक उट्टर राहाले डेम रुड्म मूले ।

नाकूड बीस्वास पाट्
हरी कुमार रोक्का

(छ) तमसुक(लुरीक) लेखन

तमसुक खास गरि नेपाली समाजमा कुनै करार गर्नुपरेमा वा लेनदेन सम्बन्धी करार गर्नुपरेमा लेख्ने गरिन्छ। मगर ढुटमा पनि तमसुक लेख्ने गरिन्छ। आर्थिक लेनदेन गरेको प्रमाणीत गर्नुपरेमा भने भरपाई लेख्ने चलन नेपाली समाजमा छ। यसका उदाहरणहरु उदाहरण तल दिईएको छ।

	दायाँ	बायाँ	
टेसरको	१	२	३
दायाँ
बायाँ
आड मूच
लहेसओ
दायाँ
बायाँ
दायाँ
बायाँ

रीहीच ढनीओ आरमीन (/म्यारमीन) सगरमाथा अन्चल खोटाङ जील्ला हलेसी गा.बि.स./उप/महा/न.पा. ०१ वडा नं. बरबोट लाङ्घा/टोल मूच खेम परसाड ओ जजा (नाटी) हरीनारायन मल्लओ मीजा ल्हेस ४० ओ खुसीमान मल्ल रीनीओ आरमीन (/म्यारमीन) बागमटी अन्चल काठमाडौं जील्ला किर्टीपुर. गा.बि.स./न.पा. ११ वडा नं.मीनाम बजार लाङ्घा/टोल मूच डीलबहादुर ओ जजा (नाटी) मीन बहादुर रानाओ मीजा ल्हेस ३५ ओ रीम बहादुर रानाए नगद रुपीयाँ २०,०००/- आखर ङ बीराड (/न्हीस चु) व्हाड रीन डालाड (/ला)। बापट ईम खर्च केट्के लाच ठीक आले। ईस रुपीयाँओ बीयाज भोडओ डाड (/चु) डरण आएहे। सावाँ बीयाज याहाच भाखा ईस ल्हेसओ माघ्या सक्काटी छाना। होस भाखाड याहाके माहेकम भाखा चेआ द्याड नाक्को साहुओ ठईली केस्च नेपालओ कानून बमोजीम डऊ ईम, ईमबारीईड असुल उपर जाट् मा लानीस् डेम डऊ मनोमान राजी मराडए नाक्को साहुकुड ईमओ पीढीआड मुम लुरीक रीकम नाक्को साहुके डयाहाड (/याहा)। टेसर डे ब्या किनारओ सडर। ईटी सम्बट २०६० ल्हेस, जेठ साहाक १ गट् या याक ६ स्यादया

(ज) भरपाई लेखन

	दायाँ	बायाँ	
टेसरको	१	२	३
दायाँ
बायाँ
आड मूच
लहेसओ
दायाँ
बायाँ
दायाँ
बायाँ

भरपाई जाट्चीस्च अघेर गन्डकी अन्चल टनहुँ जील्ला रीसीडघीरीड गा.बि.स./न.पा. १ वडा नं. डुकुडाँडा लाङ्घा/टोल मूच हिरासिड ओ जजा (नाटी) वीर बहादुर आलेओ मीजा ल्हेस ३५ ओ गोरेबाहादुर आले आरमीन जाट्चए गन्डकी अन्चल टनहुँ जील्ला डमउली गा.बि.स./न.पा. २ वडा नं.डमौली बजार टोल मूच वीरसिड ओ जजा (नाटी) फट्टे मान सारुओ मीजा ल्हेस २५ ओ बलुराम सारु आरमीन जाट्चकठा रु २५००/- आखराड न्हीस व्हाड बाङ्गा भोड रुपीयाँ लाच पक्का आले। ईस रुपीयाँ लुरीकआड रीक्कीस्च सावाँओ असोज साहाकओ बीयाज आले। पीहीन डेमलाक म्हाकलाक छाना डया कानून बमोजीम अट् ट्वार्न डेमे ईस भरपाई वीन्टी ठूरीआड कूचेई ड बीरीट्च मालेमो लहो मनग्यानए जाट्च डेमो सहीछाप जाट्मो डयाहाड। टेसर डेब्या किनारओ सडर। ईटी सम्बट २०६० ल्हेस काट्ठीक साहायाक १ गट् या याक ३ स्वादया

ईलाड याहाच ठूरीको/बिन्टी ठूरीको उडाहरन माट्रई आले । अफीसलाक रिक्कीस्च ठूरीको हटा कानूनी काजूस जाट्म रिक्च ठूरी/बिन्टी ठूरीको कानूनी फर्म्याट पूरा जाट्के परीस्च कूराए जाट् नाड होन्च ज रिक्के वकीलकोके सम्पर्क डाके हेक्ले । ईलाड ट मगर ढूटाड ड ठूरी/ बिन्टी ठूरी हटा अफीसलाक ड ठूरी रीक्के हेक्ले डेम उडाहरणको याहाच माट्रई आले । रिक्म ज आना ड्या, रिक्ठाड खारीस्चई आन्चीस्ले हटा कानूड ढूटाड ड अरू ढूट अङ्ग्रेजी, खस नेपाली, हिन्डी आड लख रिक्के हेक्ले । आसा जाटीड संघीय लोकटन्ट्रआड लीस राहा ड्या कानूड ढूटाड ड रिक्के डिन्ले की ?

केही मगर शब्दको खस नेपाली र अंग्रेजीमा अर्थ (Magar Dhut-Khas-English Dictionary)

मगर ढूट सिकाउने अभियानको लागि यहाँ केही मगर ढूट शब्दहरूको अर्थ खस नेपाली र अंग्रेजीमा दिईएको छ । यसबाट पाठक वर्गमा मगर ढूटका शब्द ज्ञानको लागि केही सहयोग पुग्ने आशा गरेका छौं । विस्तृत शब्दज्ञानको लागि हेर्नुहोस् हिरासिड थापामगरको “मगर (ढूट)-खस-अंग्रेजी शब्दकोश” (सम्पर्क फोन नं.०१-२१९००४५ वा ९८४९५७८८६९ वा नेपाल मगर संघ, केन्द्रीय समिती, कलंकी, काठमाडौं) । Here Dictionary of few words of Magar dhut is given, which is useful to learn Magar dhut Language.

अ (a)

अईया /**aiyā**/ – ऐया, अईया, expression of pain
अक्खारीका /**akkhārikā**/ – बर्णमाला, लीपी, alphabet, script
अघेर /**agher**/ – अगाडि, पूर्व, भुतपूर्व; before, in front of,
अडीस्काल /**adiskāl**/ – अलि-अलि, अलिकति; less, few, little
अडीजा/चीकूजा /**adijā**/ – अलिकति, थोरै ; few, a littele
अर्नी/रईसी /**arni**/ – खाजा ,नास्ता; break-fast, snack, tiffin

आ (ā)

आखर /**ākhar**/ – अक्षर, वर्ण, alphabet, a letter
आङ्डी /**āngdi**/ – खोला, आँधीखोला, शरीरको पानी ; steam, small river, water of the body
आडीक/आरीक /**ādik**/– धेरै, थुप्रै ; many, to much
आन्के /**ānke**/ – जानु; to go
आर /**āra**/– फलाम, लोहा; iron
आरुम्के/आरुङ्के /**ārumke**/– भुटनु; to fry (in ghee, oil) to parch
आरुकाल्हके/आरुकाहाके /**ārkaalhke**/– बिभ्र(उनु, असजिलो हुनु, to pierce slightly, to prick, to cut one to the quick

आरुखीस्के /**ārkhiske**/– नमीठो गन्ध आउनु, to be bad smell

आरुगामा /**ārgāmā**/ – रज बाम माछा, a kind of fish

आरुगान /**ārgān**/ – अरिडगाल, hornet

आरुगी /**ārgi**/ – सल्लाको रुख, pine tree

आइहेरे /**ānghere**/ – रिसाउला to be anger

आरुचीके /**ārchike**/– लुक्नु, to hide, to lurk

आरुचा /**ārchā**/– सियो, needle

आरुछाके /**ārchhāke**/ – चराउनु, गाईवस्तु चराउनु, to graze, to tend cattle

आरुज्याक्के /**ārjyākke**/ – बटार्ने; to twist, to make rope

आरुजूके /**ārjūke**/ – माड्नु, मालिस, मसाज; massage

आरुन्हाम/आरुम्हान /**ārnhām**/ – तरुनी, युवती; adolescence, young girl

आरुपूटके /**ārputke**/ – साहानुभुती दिनु, to give sympathy, to give encourage

आरुफू/लरफू /**ārphu**/ - रुमाल, पछ्यौरी, मजे त्रो handkerchief

आरुभा /**ār bhā**/– आँगन; yard, inner country yard

आरुभेटके /**ār bhetke**/– चिप्लीनु, चिप्लो हुनु; to slip, to slink, to slide, to be sloperly

आरुमूस्के /**ārmuske**/– सुँघनु, बास्ना लिनु, to take smell

आरुमीट /**ārmita**/– सम्भना, हेका, remem-

brance, memory

आरम्ह्याके /**ārmhyāke**/ - पौडी खेलु ; to
sweem

आर्याक /**āryāk**/ - लसुन ; garlic

आर्या /**āryā**/ - थार; a kind of wild deer

आर्याक /**āryāk**/ - लसुन; garlic

आर्याके /**āryāke**/ - सेक्नु, सेकाउनु; to
apply warmth and moisture to (a part of body)
to lessen pain or discomfort, to bake, to cook
in oven

आर्य/आले /**ārya**/ - सर्वश्रेष्ठ, सबभन्दा ठूलो;
superior man,

आर्लाके /**ārlāke**/ - बिक्री गर्नु, बिक्रीवितरण
गर्नु, to sell

आरसाल्के /**ārsālke**/ - छान्ने, चयन गर्नु,
निर्वाचन गर्नु, to select, to elect

आरहूम /**ārhum**/ - ओढान, अगेना, fire place

आँसी /**ānsi**/ - हँसिया, a kind of knife, grass
cutting knife

आस को/होसको /**āsa ko**/ - उनीहरु, they
(third person)

आहान /**āhān**/ - कथा, story

ई (i)

ईकूजा/अडीजा /**ikujā**/ - अलिकती, सानो,
few, small

ईक्वीस्च /**ikchischa**/ - शोषित, पीडीत ex-
ploited, victim

ईक्चको /**ikchako**/ - शोषक, सामान्त, ex-
ploiter, feudal

ईडीकूजा/ईकूजा /**idikujā**/ - सानो, थोरै,
few, small

ईडीको/ईड्स्व /**idiko**/ - यत्रो, so big, so
great (in comparision)

ईडीक /**idik**/ - यत्ती मात्र, as many this, this
much

ईन्हाड/चाहाँ /**innhāng**/ - अहिले, वर्तमान,
now, present

ईन /**in**/ - मार्चा (जाँड
बनाउने), a kind of yeast ot make alcohol

ईन्च/ईठीन्च /**incha**/ - यस्तो, यसरी, यस तर

ईकाले such, of this kind, in this way

ईम /**im**/ - घर, house, bulding

ईमनाम /**imnām**/ - घरबार, घरजम, married
life, household

ईलाड /**ilāng**/ - यहाँ, here

ईस /**isa**/ - यो, this

ईसको /**isako**/ - यीनीहरु, they

ऊ (u)

ऊक्के /**ukke**/ - कन्याउनु, to scratch

ऊकी/मूके /**unki**/ - बस्नु, to seat

ऊङ्के /**ungke**/ - आउने (तलतिरबाट), to
come

ऊङ्ग्या /**unggyā**/ - आत्मा, हँस, Soul

ऊपटी/काजूस /**upati**/ - काम, व्यवसाय, रो
जगार, work, job, business

उमरा /**umarā** / - किल्लाको रक्षक, कोटमा
बली दिने पुजारी boarder security gaurd, prist

ऊर /**ura**/ - हीउँ, snow उर साहा /

usāhā/ - औषधी, दवाई, उपचार, medicine,
drug, treatment

ए (e)

ए /**e**/ - ए, एई (बोलाउँदा प्रयोग हुने), hi, hello

एट्के /**etke**/ - निमन्त्रणा गर्नु, बोलाउनु, to
invite, to call

एन्के /**enke**/ - भगडा गर्नु, to quarrel

एल्हके /**elhke**/ - पस्कनु, प्रस्तुती, to deal out
(meal), to do presentation

एस्के /**eske**/ - साट्नु, सट्टीपट्टी गर्नु, to
exchange,

एहे /**ehe**/ - माफ माग्दा प्रयोग गरिने शब्द,
sorry,

ओ (o)

ओ/कूड /**o**/ - को (सर्ग, विभक्ती), of
(preposition),

ओस्के/डोस्के /**onske**/ - हेरनु, to look

ओसाक्के /**onsākke**/ - देखाउने, हेराउने,
to show

ओई /**oi**/ - समान नाता वा सानालाई बोलाउँदा

प्रयोग गरिने शब्द, oh, hi, hello (applied in equal or small kinship or friend)

ओजास/ओभास /ojās/ – यौन, सम्भोग, sex, sexual

ओन्हके /onhke/ – ल्याउनु, to bring

ओल्के/वोल्के /olke/ – पुगनु, भरिपुर्ण हुनु, सन्तुष्ट हुनु, to be sufficient, to fulfil one's will

ओलोकके /olokke/ – पुन्याउनु, to be make sufficient

ओरहालो /orhālo/ – ओरालो, downward, slope, descent

क (ka)

कईरन /kairan/ – थर, गोत्र, clan, race, offspring, noun

कठा/कठई /kathā/ – सँगै, all together, in company

कठार डी /kathār di/ – पानीको धारा, tape water

कलन /Kalan/ – बैजनी, violet, brinjal colour, purple

करा /karā/ – लाज, shame, humilliation, modesty

करहाङ्च /karhāngcha/ – ठूलो, महान, big, superior, great, large

कासेऊ /kāseu/ – बराबर, समानता, एकै रुपमा, equeal, equity, equally

काकूट /kākut/ – बयान, interpretation, explanation

काङ्को/कान/काङ /kāngko/ – हामी, we

काङ्कुड/कानुड /kāngkung/ – हाम्रो, our

काट /kāṭ/ – एउटा, एक, one का या क / kāyāk/ – एकदिन, one day, once day

काल्हके /kālhke/ – चढ्नु, उक्लनु, to ride, to climb, go to up

कीम्के/कीम्हके /kimke/ – अस्ताउनु, sun set

कीमफेन/कीम /kimaphen/ – पश्चिम, पश्चिम दिशा, west

कीस्या /kisyā/ – हरीण, deer

कून्च /kuncha/ – कस्तो, what kind, what like

कूट /kuta/ – कसरी, how

कूडीक/कूडीस /kudik/ – कती/कत्तिको, how, how much

कूटार/कूट ड /kuttār/ – जसरी भए पनि, any how, whatsoever

कूँडा /kundā/ – घैंटो, a kind of pot made from mud (earthen pot), 2. mind, heart

कूबा /kubā/ – मामा, आमाको दाई, maternal uncle, mother's elder brother

कूरा /kura/ – बाट, विषय, बोलचाल, subject, conversation topic, language

कूरहके /kurhke/ – प्रतिक्षा गर्नु, पर्खनु, to wait

कूरहूके /kurhuke/ – लड्नु हे. खोरहोके, see khorhoke

कूल्हके /kulhke/ – ढीँकी कुट्टा धानलाई मुसल नजीक पारी दिनु, आगो अगेनामा चलाईदिनु वा ठोस्नु, आदि । to cause to move near, to take to task, to poke (as of fire brand)

कूलाक/कूलाँ /kulāk/ – कता, where

कूल्हूम्के /kulhumke/ – बेर्नु, to roll, to wrap up, to twist round

कूसके /kus ke/ – कसलाई, for whom

कूस/कूसी /kusa/ – को, कसले, who

कूहाड (कूहू+आड) /kuhāng/ – काखमा, in the lap कूहू /kuhu/ – काख, lap

कूहूके /kuhuke/ – काखमा लिनु, काखी च्याँप्नु, to take in lap, to do favour

के/की /ke/ki/ – १. लाई (सर्ग, विभक्ति), to, for (used as preposition), २. धातु लाई क्रियामुल बनाउने प्रत्यय, suffix to make verb root

केक्च/च्योक्च/क्योक्च /kekcha/ – चीसो, cold, freeze item

केप/मेकेप /kep/ – कान, ear

कोक्के /kokke/ – पालन पोषण गर्नु, हे रचाह गर्न, to feed, to nurse, to bring up

कोहोके /kohoke/ – खन्नु, to dig

क्याम्के /kyāmke/ – फाँड्नु, फाँडानी गर्नु, to cut, to clear (trees or jungle), to trample on crop

क्यापीड /kyāping/ – छेउको प्वालबाट, साँगु रो ठाउँ forked place, narrow passage

बरीस्टा /**kristā**/ – बोक्सी, witch, witch knowledge

क्ली /**klhi**/ – काउकुती, tickling, stimulation

क्लीक्के /**klhikke**/ – काउकुती लाग्नु, to tickling, to stimulation

क्लीआक्के /**klhiākke**/ – काउकुती लगाउनु, to cause to tickle, stimulation

क्वाट्के /**kwātke**/ – पट्ट्याउनु, विश्वासमा लिनु, to make in for, to win belief

ख (**kha**)

खर्हा /**kharhā**/ – खरायो, rabbit, hare

खर्हाके /**kharhāke**/ – टकटकाउनु, to shake in order to throw out dust, to brush

खाङ्के /**khāngke**/ – नाघ्नु, to leap, to jump over

खाच /**khācha**/ – तीतो, bitter

खाट्के /**khātke**/ – मिल्नु, दोस्ती गर्नु, to be adjusted, to meet, to join, to suitable, friendship, to be pair, to merge, to unite

खान्च/खान्च/जाल्च /**khāncha**/ – ताप, तातो, न्यानो, warm, hot

खान्हाक्के /**khānhākke**/ – तातो बनाउनु, to make warm or hot

खान्हेके /**khānhke**/ – घाम लाग्नु, गर्मी हुनु, to be hot or warm

खाम /**khām**/ – भाषा, कुरा (मगरखाम), language

खायाक/खईनीड /**khāyāk**/ – अस्ती, विगत, the day before yesterday, in past

खालीक /**khālik**/ – जति त, यति जति (तुलना गर्दा), word used in comparison of goods or subject

खास-खासटी /**khās-khasti**/ – असजिलो महशुस गर्दा प्रयोग हुने शब्द, unusual feeling, odd feeling

खास्के /**khāske**/ – बनाउनु, to be make, to be manage

खीन/खीड /**khin**/ – पटक, फेरी, again, once more, still

खू /**khu**/ – धूवाँ, smoke खू क /

khuke / – धूवाँ निस्कनु, to be smoke

खून्के /**khunke**/ – मसीनो हुने गरी टुक्रिनु, टुक्रा-टुक्रा हुनु, मसिनो हुनु, to be broken in to small pieces

खूस /**khus**/ – चोर, thief, robber

खूसके /**khuske**/ – चोर्नु, to do robbery, to theft

खूरपा /**khurpā**/ – ठूलो हंसीया, big hansiyā (kind of knife)

खूसपालक /**khusapālak**/ – पेशेवार चोर, professional theft, robber

खेउके/खेहूके /**kheuke**/ – निस्कनु, to go out, to produce, to emerge

खेर /**kher**/ – दौड, running

खेरके /**kherke**/ – दौडनु, to run

खेरमा /**khermā**/ – बिस्कनु, grain spread out to dry (in the sun), disorder, disarrangement

खेरेप /**kherrep**/ – नजीक, near

खेहवाक्के /**khehwākke**/ – निकाल्नु, to make go out, to make produce, to make emerge

खोप्या /**khopyā**/ – टाउलो खड्कुँलो, large cooking copper-vessel with rings (to used as handle) on two sides at the rim,

खोयाँ /**khoyān**/ – नानी सुताउने झलुङ्गो, a kind of bamboo basket where baby is kept for asleep

खोर्ली/खोर्ली /**khorli**/ – गुलेली, pellet bow

खोर्होके /**khorhoke**/ – लड्नु, पल्टनु, गुल्टीनु, to fall down, to lie down, to get stumbled, to be fail

खोसीक /**khosik**/ – तावा वा कराहीमा लागेको कालो ध्वाँसो, ध्वाँसो, fum black carbon, lamp black

ख्याङ्के /**khyāngke**/ – हलुको हुनु to be light, to be low weight

ख्याम्सा /**khyāmsā**/ – घाटा, नोक्सानी, loss, deficit, diminution,

ख्वाक्के /**khwākke**/ – प्वाल पार्नु, to making hole,

ख्वाहाच /**khwāhācha**/ – प्वाल परेको, be-

ing hole, hole

ग (ga)

गराङ्के /**garāngke**/ – उचाल्नु, to rise, to lift,

गडाम /**gadām**/ – हिलो, mud

गलामफेट /**galāmaphet**/ – दुलही भित्र्याउने संस्कार, a ritual culture of marriage in magar

गलाम /**galām**/ – ढोका, door

गाके /**gāke**/ – पिउनु, तरल पदार्थ खानु, to drink

गाङ्च /**gāngcha**/ – शीतल, चीसो, शान्त, cool, peace

गाङ /**gāng**/ – शान्ती, peace

गान्के /**gānke**/ – तर्सनु, भस्कीनु, to get frighten, to be taken aback to be startled

गान /**gān**/ – साग, साग-सब्जी, तरकारी, green leafy vegetables, curry

गास्या /**gāsyā**/ – भतुवा, servant employed on the basis of food not salary, sponger; one taking meals without any work; idler

गीजन/गीजान /**gijan, gijān**/ – खर, thatch, hay

गीट्के /**gitke**/ – उम्रिनु, to germinate, to reproduce

गीटाक्के /**gitākke**/ – उमानु, to cause to germinate, to cause to emerge, to cause to reproduce

गीन /**gin**/ – मुटु, मन, चित्त, heart, desire, mind, soul

गीर्रा/गर्रा /**girrā**/ – सदस्य (संगठनको) पात्र, member of organization, executive member, actor

गीरीङ्के /**giringke**/ – गारो लगाउनु to make wall

गूठली /**guthali**/ – औंठी, finger ring

गूप्के /**gupke**/ – ताप्नु, to warm, to bask in the sun or heat or fire

गूमस्था /**gumasthā**/ – संगठन, संघ, organization, forum

गुह्या /**guhya**/ – सहायक निर्देशक, मारुनी/सोरठीमा रौरा पछिको व्यक्ति, Asst director,

गेट्के /**getke**/ – खेलाउनु, भुलाउनु, to make playing, wasting time

गेप्के /**gepke**/ – निको (स्वस्थ्य) हुनु, to be fine, to be cure,

गेप्के/भेर्के /**gepke**/ – आरामै हुनु, स्वस्थ्य हुनु to be fine,

गेप/गेप्म /**gep**/ – स्वास्थ्य, health

गेर/ग्योर /**ger**/ – सुन, gold गे र के / **geske**/ – खेल्ने, to play

गेस/मीगेस /**ges** – खेल, game

गोहके /**gohake**/ – उठाउनु वा पट्ट्याउनु to roll back, to pick up

गोम्होक/गोमोक /**gomhok**/ – संग्रह collection

ग्याक्के /**gyākke**/ – भाँच्नु to break

ग्याच /**gyāch**/ – रातो, red

ग्याचीस/पट्टीका /**gyāchis**/ – पत्रपत्रिका, newspaper

ग्याहोंट /**gyāhont**/ – चन्द्रमा, जून, moon

ग्याहाके /**gyāhāke**/ – भाँचिनु to be making break

ग्वामान/ग्वऊमान /**gwāmān**/ – पोथी, कुखुरी, hen

ग्वारहू/मीरहू /**gwārhu**/ – अण्डा, डीम्ब, egg, overy

घ (gha)

घनीङ /**ghaning**/ – पनि, also, too;

घा /**ghā**/ – स्थान, ठाउँ (लहोको मुच घा-लाङ्घा), place, location

घाङ्च /**ghāngcha**/ – अग्लो, height

घाङ /**ghāng**/ – उच्च, supreme, highness, high, paramount

घाङ्के /**ghāngke**/ – अग्लो हुनु, to be height

घीरीम्म /**ghirimma**/ – घेरेको, भुम्म जम्मा भएको हुनु, be in circle, collected in circle

घीरीम्टई /**ghirimtai**/ – घेरीएको, आक्रान्त, चक्रव्युहमा फसेको in circle, closed in circle, attack in circle

घेउ /**gheu**/ – सिस्नो, nettle, giardinia

heterophylla

घेरेल्के /**gherelke**/ – कुहिन, सड्नु, to decay, to rot

घेरेस /**gheres**/ – शरीरको जुम्रा, body louse

घेल्के /**ghelke**/ – घेल्नु, पिछ्छा गर्नु, आक्रमण गर्नु, to surrounding, to attack, to encircle

घूम्च /**ghumch**/ – घुमेको, नुहेको, bent, bow down, crooked or curved stoop

घूम्के /**ghumke**/ – निहुरीनु, to be bent, to be bow down, to be crooked or curved, to be stoop

घोके /**ghoke**/ – समाउनु, पक्रनु, to catch

घोएँके /**ghoenke**/ – जोल्नु, to plough

घोट /**ghot**/ – श्रद्धान्जली, मरेको उम्कने कार्य, mourn ritual, condolence,

घोंस /**ghons**/ – मौरी, bee घोडसीडबार /**ghongsingbār**/ – काभ्रोको रुख, a kind of tree

घोर्ली /**ghorli**/ – आरु, peach

घोर्प्याक /**ghorpyāk**/ – खुर्पेटो, a kind of wooden made where sickle (knife) is kept

घोर्हा /**ghorhā**/ – घोडा, horse

घोसोक्के /**ghosokke**/ – रगड्नु, घर्षण गर्नु, to do friction

घ्याडसीड /**ghyāngsing**/ – चिलाउनेको रुख, a kind of tree

घ्याके /घ्याप्के /**ghyāke**/ – यौन सम्बन्ध र ल्नु, to be sexual intercourse or relationship

घ्वाट्के /**ghwātke**/ – ओडल्ने (ढींढो), बेस्सरी घोट्नु, to move tightly, to cook dish of flour

ङ (**nga**)

ङई /**ngai**/ – मैले, by I, by me

ङऊ /**ngau**/ – मे रो, my

ङा /**ngā**/ – म, I

ङाक /**ngāk**/ – बोली, भनाई, प्रतिउत्तर, भाषण, statment, speech, lecture

ङाके /**ngāke**/ – मलाई, me डाक /**ngākke**/ – बोल्नु, प्रतिउत्तर दिनु, to speak, to do complain

ङाहाक्के /**ngāhākke**/ – बोलाउनु, निमन्त्रण

गर्नु, डाक्नु, to call, to invite

ङार /**ngār**/ – मेलापातको काम, मेलापात, field of agriculture, field of work

ङाप्के /**ngāpke**/ – हान्नु, कुट्नु, to beat, to hit, to hammer

ङीहीके /**ngihike**/ – माग्नु, to demand

ङूके /मूके /**nguke**/ – बस्नु, to sit, to stay

ङे /**nge**/ – काँक्रो, cucumber

ङेट्के /**ngetke**/ – पिलो घाउ निचोर्नु, pus drain out from boil, abscess

ङेर /मेङ्गेर /**nger**/ – मुख, mouth, face

ङेस /**nges**/ – पीप, pus

ङोस्के /**ngoske**/ – हेर्नु, to look, to watch, to care, to look after

ङ्ह /ङ् (**ngħa**)

ङ्ह्याँ /**ngħyān**/ – विर्य, शुक्रकिट, परागकण, sperm, semen, pollengrain

ङ्हराप्के /**ngħarāpke**/ – कोपर्नु, to scatch (with teeth), to scrape

ङ्हूर्के /**ngħurke**/ – घुर्नु, to snore

ङ्हैर्के /**ngħerke**/ – रिस उठ्नु, रिसाउनु to be anger, to be temper, to be unpleasant

ङ्हैरेक /**ngħerek**/ – रिस, आवेग, anger, temper, wrath, resentment

ङ्ह्हास /**ngħās**/ – अघि, अगाडि, सामुन्ने, in front of, ahead, before in front

ङ्होस्के /**ngħoske**/ – बताउनु, to tell, to say, to disclose, to inform

च (**cha**)

चमचम /**chamcham**/ – भरखर, अहिले, just now,

चन /**chan**/ – बिजुली, चट्टयाड, electricity, thunderbolt, lightning

चन्डी /**chandi**/ – मेघको देवता, god of thunderbolt, god of cloud or rain, a festival

चाक्के /**chakke**/ – जोड्नु, to plus, to aid

चाक /**chak**/ – जोड, plus, add, addition

चाबार्या /**chābāryā**/ – तित्रा, a kind of wild bird

चारडी/मीचारडी /**chārdi**/ – शरीर, body
 चाहँ/चीहीं/ईन्हाड /**chāhān**/ – अहिले, now
 चाङ्के/चाङ्के /**chāngke**/ – (१) खापैखाप
 गरी राख्नु, (२) बल गरी कन्नु, 1. to make heap,
 to make mass 2. to emit to low cry, to groan, to
 strain (as at stool)

चिउ /**chiu**/ – कुकुर, dog

चिक्लीमच /चीक्च/चीहीच /**chikhlhim-
 cha**/ – कालो, black

चिकूजा/अडीकूजा /**chikujā**/ – थोरै, सानो,
 अलिकति, a few, a little, small (thing),

चीक्च/चीछ /**chikcha**/ – कालो, black

चीघ्वाड/चीभाड/डीघाँसी /**chighwāng**/ –
 ऐंसेलु, raspberry

चीप्के /**chipke**/ – गाई भैसी दुहुनु, भिजे
 को कपडा निचोर्नु, milking, draining wet
 clothes

चीबर (चीरहाट्च बढेन) /**chibar**/ – गाढा
 रातो कपडा, dark red clothes

चीरहाट्च /**chirhātcha**/ – रातो, गाढा र
 रातो, red, dark red

चीरहाट्के /**chirhātke**/ – रातो हुनु, गाढा र
 रातो हुनु, to be red, to be dark red

चूहूके/चूहूके /**chuhuke**/ – खोकनु, to
 cough

चेके /**cheke**/ – काट्नु, to cut

चेक्क /**chekka**/ – अलिकति, a little bit,
 more than (comparison)

चू/डाड /**chu**/ – दश, ten

चे-चेस/चेस /**che-ches**/ – अलिकति, अलि
 अलि, a little bit, a few, small amount

चेलोस्के /**cheloske**/ – झुन्डीनु, to hange,
 to be suspend

चेलोक्के /**chelokke**/ – झुण्ड्याउनु, to hang,
 to be suspend

चोक्च /**chokcha**/ – छानेको, filtered

चोङ्के/चोङ्के /**chongke**/ – हता रनु,
 to be hurry

चो मो ल्हूङ्मा / चो मो लूङ्मा /
chomolhungmā/ – सगरमाथा, Mt.
 Everest

च्याक्के /**chyākke**/ – १. ठूलो स्वरले कर
 राउनु, २. च्यातिनु, to shout, make noise, to be
 rag, to be tear

च्याट /**chyāt**/ – टुक्रा, piece

च्योङ/चोङ /**chyong**/ – जुरुक्क, उत्साह,
 enthusiasm, encourage

च्योक्च/क्योक्च/केक्च /**chyokcha**/ – चीसो,
 cold

चहई/ढार्नी /**chhai**/ – धार्नी, weight of
 2.5 kg

छ (chha)

छरह्याके /**chharhyāke**/ – डुल्लु, भ्रमण गर्नु,
 to touring, to visit, tour

छान /**chhān**/ – ज्वरो, fever

छाके /**chhāke**/ – बिरामी हुनु, to be sick
 or ill

छाच /**chhācha**/ – बिरामी, sick or ill per-
 son, patient

छाहाच /**chhāhācha**/ – गडेको, विजेको/विभे
 ञ्को, penetration, to be burried

छाक्के /**chhākke**/ – गाड्नु, to penetrate,
 to burry to inter

छारन-छीरीन /**chhāran-chhirin**/ – धुजा-
 धुजा, piece by piece, scraps

छाम/मीछाम /**chhām**/ – रौं, केश, hair

छा /**chha**/ – नुन, salt

छीक्के/छ्यूके /**chhikke**/ – निकाल्नु, प्रकाशन
 गर्नु, to publish, to explore, to give birth

छाँट /**chhānt**/ – संकेत, नमुना, Signal,
 model, example

छीस्के /**chhiske**/ – हाछिउँ गर्नु, to sneeze

छीम /**chhim**/ – ढींकी, wooden machine
 for husking rice, a kind liver

छीनीड/छीनीक /**chhining**/ – आज, वर्तमान,
 today, present

छूके /**chhuke**/ – छुनु, to touch, to contact

छूमच/छूम /**chhumcha**/ – अँध्यारो, dark

छूरू /**chhuru**/ – चामल, rice

छूरूगन /**churugan**/ – बाँसको तामा वा मुना,
 young bamboo shoot

छूसके /**chhuske**/ – छोईनु, to be touch, to be contact

छेन्हं/छेन्ट(ई) /**chhenhan**/ – कुन्नी, कुन्तै the word used to denote ignorance

छेरीस्के /**chheriske**/ – पखाला लाग्नु, डर ।उनु, diarrhoea, to be fear

छेस्के /**cheske**/ – नून चर्को हुन, salty, over salt

छो /**chho**/ – भात, rice, food

छोप /**chhop**/ – अचार, चटनी, pickle, sauce

छोसान /**chhosān**/ – धान, unhusked rice, rice-plant, paddy

छ्याक्के /**chhyākke**/ – बाँध्नु, to tie, to restriction, to confine, to construct (eg, dam) छे

याप /**chhyāp**/ – चलन, custom, practice

छ्याम्म/छ्याम्मह /**chhyāmma**/ – नून नलागे को, बिलिनो, low salt (in food)

छ्याल /**chhyāl**/ – संस्करण, लट, पाली, edition

छ्याहाच /**chhyāhācha**/ – बाँधिएको, परि बन्ध, to be tied, hindrance, obstacle

छवाहाक्के /**chwāhākke**/ – सुकाउनु, to make dry, dry

ज (ja)

जजा (जऊ+जा) /**jajā**/ – नाती, grand son
जडऊ/मीभोर /**jadau**/ – नमस्कार, अविवा(द)न, greetings

जडऊरी/बढेन /**jadauri**/ – लत्ता कपडा, clothes

जा/बाऊजा /**jā**/ – छोरा, son

जाको/जाहाको /**jāko**/ – बच्चा-बच्ची, child

जाक्के(ी) /**jākke**/ – मन पराउनु, रुचाउनु, to love, to like, to prefer

जाप्के /**jāpke**/ – (१) नाप्नु, to measure (२) मिठो वा स्वादिलो हुनु, to be tasty, sweet

जाप /**jāp**/ – नाप, नापो, मीठो, measurement, sweat or testy

जाम/जामा /**jām**/ – ड्रेस, पोशाक, dress, uniform

जाम्छोस्के /**jāmchoske**/ – रिसाउनु, to be

anger, to be iritate, to be unpleasent

जाम्छो/मीजाम्छो /**jāmchho**/ – रीस, आवेग, anger, wrath, resentment

जारके /**jārke**/ – साह्रो हुनु, कठिन हुनु, to hard, to be concrete, to be difficult

जार्म /**jārma**/ – साह्रो, कठिन भएको, hard, difficult

जीगा /**jigā**/ – भ्याल, window

जीच/जीस्च /**jicha**/ – गुलीयो, sweet

जीप्म/जीप्च /**jipma**/ – छाएको, roofed, covered

जीप्के(ी) /**jipke**/ – छाउनु, to roof, to cover

जीप /**jip**/ – श्रेणीबद्ध, क्रम, in order, in series

जीमाक्के /**jimākke**/ – टाँसो लाईदिनु, जिम्मामा दिनु, हस्तान्तरण गर्नु, to give handover, to give take hold

जीम्के /**jimke**/ – समाउनु, पक्रनु, to catch, to take hold, to grasp

जीम्मा /**jimmā**/ – जिम्मेबारी, responsibility, duty,

जीलऊ /**jilau**/ – हवस्, धन्यवाद, thanks, O.K.

जीवाक /**jiwāk**/ – जीन्दगी, जीवन, life, living, livelihood

जीवाट /**jiwāt**/ – सजीब, जीव, life, living being,

जीवाटाक /**jiwātāk**/ – चिकित्सक, doctor, medic

जू /**ju**/ – काँडा, thorn

जूडकूट /**jungkut**/ – प्रयाश, try, effort

जूरके /**jurke**/ – चुहुनु, to leak, to drip

जूरूक्के /**jurukke**/ – चुहाउने, to make leak, to make drip

जूहार /**juhār**/ – बिन्ती, माफी, request, excuse

जेउली/ज्यूली /**jeuli**/ – जोडी, pair

जेस्के(ी) /**jeske**/ – सुहाउनु, मिलेको हुनु, to be suit or suitable, to match

जोके /**joke**/ – पोल्नु, to burn जोस्च /**joscha**/ – तातो, न्यानो, पोलीएको, warm, burn, hot

जोस्के /joske/ – पोलिनु, to burn, to burst
in to flame

जोके /joke/ – पोल्नु, to burn to fire, to
inflamm

जोड/जूड /jong/ – किल्ला, गढ, मोर्चा,
boarder post, fort, fortress, frontier,

जोमक्के /jomakke/ – आगो सल्काउने, to
lit fire, to cause to burn, to light

जोहा /johā/ – भाग्यो, to run away eloped,
escaped,

जोहो /joho/ – व्यवस्था, योजना, manage-
ment, monitoring, planning

जोहोके /johoke/ – भागनु, to escape, to
elope, to run away

ज्याके /jyāke/ – खानु, to eat

ज्याक्के/आर्ज्याक्के /jyākke/ – बाटनु, to make
rope, to plaing (hair, string)

ज्याट /jyāt/ – खानेकुरा, food

ज्याहाके /jyāhāke/ – कुँदनु, बुट्टा खोप्नु,
काष्ठकला गर्नु, to decorate or make art
in wood

भ (jha)

भवा /jhabā/ – ठूलो बा, elder uncle

भा /jhā/ – माटो, भूमी, soil, land

भाँक्रा /jhānkrā/ – थाँग्रा, wooden support
for climbing creepers

भाँटा /jhāntā/ – जाँतो, grinding machine
made from stone

भाल्के /jhālke/ – भरनु, to go down, to
be downward

भास्के /jhāske/ – धुलो हुनु, धुलो-मैलो हुनु,
to be dsty, to be rubbish

भरीरू /jhiru/ – कटुस, chesnut, castanopsis
hystrix

भुरूप /jhurup/ – समुह, संगठन, group,
collection

भेँजा/भेँजा /jhenjā/ – भेँजा दाउरा,
small pieces of dried wooden

भेरके/गेप्के /jherke/ – सचेत, स्वस्थ हुनु,
सन्चै हुन, to be healthy, fine, well health

भेरके/गेप्के /jherke/ – सचेत, स्वस्थ,
healthy, fine, well health

भेरलूड/भेरलूड /jherlung/ – असिना,
hailstone

भोर/मीभोर /jhor/ – नमस्ते, ढोग, greeting,
good mornig /afternoon /evening etc

भोरके /jhorke/ – ढोग गर्नु, to do greeting

भोरमीन /jhormin/ – नमस्कार, greeting,
good mornig /afternoon /evening etc

भोड्के /jhongke/ – सफा हुनु, स्पष्ट हुनु,
to be clear, to be crean

भोरहोके/भोररोके /jhorhoke/ – जम्मा हुनु,
भेट हुनु, to be meet, to be gathering

भोस्के /jhoske/ – हतार हुनु, to hurry, to
make haste

भोस/मीभोस/भोस्च /jhos/ – हतार, hurry,
haste, rashness

भयामोई /jhyāmoi/ – ठूली आमा, elder
aunti

ञ (ña)

मगर भाषा तथा भोट बर्मेली भाषाको व्यञ्जन
वर्ण जुन यँ जस्तो सुनिन्छ तर फरक छ । यो
व्यञ्जन मगर ढुटको वर्ण पहिचान गोष्ठीमा छुटे
को पाईएको छ । this consonant is purely
related to Magar dhut language & other
tibeto-bermin language. This is missed in
magar alphabet.

जाँभु /ñānbhu/ – ईन्द्रेनी rainbow

जाँङ्नास /ñānngnās/ – कुहो, लुगाफाटामा
टाँसिने कुहो, a kind of sharp pointed grass
fruit or flower which be sticky in clothes

जाँबीर /ñābir/ – सुन्तला, (हेर्नुहोस यामबीर)
orange

जन्के /ñnke/ – विवाद गर्नु to quarreling,
to do debeting,

जनाजन /ñanāñan/ – बादविवाद, debate

जाक्के /ñākke/ – दाब्नु, कुल्चनु to press
down, rub

ट (ta)

टक्के /takke/ – सहनु, खप्नु, खट्न सक्नु, to
tolerate, to bear, to endure, to work hard

टडीन्च /ढीन्च /**tadincha**/ – उस्तै, जस्तो (तुलना गर्दा), as like, looks like, same, such as

टनाक्के /**tanākke**/ – देखाउनु, निर्देशन दिनु, to show, to direct, to expose

टमास न /**tamās na**/ – एकदमै, एकोहोरो, ढिपी, obstinacy, persistence, stubbornness, to be partial

टा /**tā**/ – रे, expression of uncertainty

टाक्के /**tākke**/ – १. पुगनु, २. सहनु, खप्नु, खट्न सक्नु, to reach, to arrive, to fulfill one's wish, to tolerate,

टाङ्मा /**tāngmā**/ – ओछ्याउने कुरा, डसना, bed foam, mattress

टार /**tār**/ – जति (प्रत्यय, जस्तो: सकेजति-हे क्टार), the suffix word used to denote 'as possible as'

टालू/मीटालू/लू /**tālu**/ – टाउको, खप्पर, head, skull, face

टाहाँ/मीटाहाँ /**tāhān**/ – निधार, अनुहार, fore head, face

टाहाके /**tāhāke**/ – पुऱ्याउनु, to deliver, to convey, to carry out

टाहूट /**tāhut**/ – भार, बोभ, burden, unnecessary

टी/की /**ti**/ – कि, or, either, word used to denote interrogation or doubt

टीस्यानीड/टीस्याम /**tisyāning**/ – हिंजो, yesterday

टूक/मीटूक /**tuk**/ – पेट, abdomen, stomach

टूगा /**tugā**/ – तारा, star

टून/साड /**tun**/ – सात, seven

टून्च /**tuncha**/ – छोटो, short

टेछो /**techho**/ – मास, मासको दाल, a kind of black or brown lentil, pulse

टेसर/ग्वाही /**tesar**/ – साक्षी, ग्वाही, witness

टोङ्के /**tonghke**/ – अडीनु, उभिनु, भौँक्रिनु, to halt, to stop to stand till, to depress

टोरोस्के /**toroske**/ – उभिनु, to stand up, to erect

टोको /**toko**/ – रुपमा, गरेर (अनुकरण), as this way, as like

ट्याङ्च /**tyāngcha**/ – उज्यालो, bright, clear, cheerful, light

ट्याङ्लूड /**tyānglung**/ – हसीया वा धार लो हतियार उधाउने ढुङ्गा, a kind of stone to blade or shine for knife etc

ठ (tha)

ठकन/ठगान /**thakan**/ – ठाउँ, place, address

ठाक्के /**thakke**/ – गाडनु, ढुबाउनु, to bury, to penetrate, to inter, to make sink, to be drowned

ठाप्के /**thāpke**/ – पाइला राख्नु, टेक्नु, to take support on, to rest on, to keep feet on,

ठाप /**thāpa**/ – भऱ्याड, लिस्नु, पाईला, ladder, staircase, footstep

ठूट्के /**thutke**/ – सफा गर्ने, माभने to clean
ठूरी /**thuri**/ – चिठ्ठीपत्र, letter, corresponding letters

ठूरुके/ठूरुक्के /**thurke**/ – सामान समाउनु, पुऱ्याउनु, पुग्न दिनु, to give catch, to give hold

ठूवा /**thuwa**/ – दोहोरी, deut song sung in question and answer, a culture of intertainment

ठोक/मेठोक /**thok**/ – थूक, saliva, spittle, spit

ठोक्के /**thokke**/ – थुक्नु, to spit, to throw spital

ठोन्के /**thonke**/ – आडेस लाग्नु, to take support of something,

ठूवा /**thwā**/ – ओछ्यान, बिस्तारा, सुत्ने ठाउँ, bed, bed room

ड (da)

डमाली /**damāli**/ – सहपाठी, preer group, collabeous

डाङ्गा /**dānggā**/ – लौरो, stick

डाठूप्के/डाडूप्के /**dāthupke**/ – पिट्नु, कुट्नु, to beat, to hit

डाप्के /**dāpke**/ – जुध्ने, to fight, to strike together

डापाक्के /**dāpākke**/ – ठोक्काउनु, जुधाउनु, to make fight, to make strike together

डाबरोङ्के /**dābarongke**/ – संघर्ष गर्नु, to do struggle, to facing challenge
 डाबरोङ /**dābarong**/ – संघर्ष , struggle
 डी /**di**/ – पानी, खानेपानी, water, drinking water
 डीघाँसी/चीभाङ /**dighānsi**/ – ऐंसेलु, raspberry
 डीन्हके/डीन्के /**dinhke**/ – पाउँनु, पत्ता लाग्नु, उपलब्धी हुनु to get, to achieve, to find out
 डीपलाम /**dipalām**/ – मूलबाटो, highway, main road or way
 डीबू /**dibu**/ – बादल, cloud
 डीस्के /**diske**/ – पातलो हुनु (तरल), to become watery. to become low concentration
 डीस्च /**discha**/ – पातलो (तरल), watery, low concentration (liquid)
 डीस्या /**disyā**/ – माछा, fish
 डीहीके /**dihike**/ – विश्वास गर्नु, पत्याउनु, to believe, to trust, to have faith
 डू /**du**/ – की रा, insect, microbes
 डूके /**duke**/ – कीरा पर्नु, infection, to being insect
 डूङ्के /**dungke**/ – कुट्नु, to beat
 डूङ्गा/मीडूङ्गा /**dunggā**/ – घाँटी, neck, throat
 डूट्चई /**dutchai**/ – पछ्याएर, following,
 डूट्के /**dutke**/ – पछ्याउनु, to follow,
 डून्च /**duncha**/ – धमीलो, muddy, dim, misty
 डून्के /**dunke**/ – धमीलो हुनु, to be muddy or dirt , to be dim, to be misty
 डूनूक्के /**dunukke**/ – धमील्याउनु, to make muddy or dirt, to dim, to misty
 डूमपाक /**dumpāk**/ – कंगाल, poor, very poor
 डूमके /**dumke**/ – सकिनु, to finish, to be end
 डूमहाक्के /**dumhākke**/ – सक्याउनु, तुर्नु, to be finish, to make end
 डूस /**du**/ – सहयोग, help, aid,
 डूसके /**duske**/ – सहयोग गर्नु, to help, to give aid
 डूहूच /**duhucha**/ – हानेको, घोंचेको, to hit,

to smite, to give blow (by thorn & horn)
 डूहूके /**duhuke**/ – हान्नु, घोंच्नु, to hit, to smite, to give blow (by thorn & horn)
 डेके/टेके /**deke**/ – भन्नु, to say, to speak
 डेहाक/ड्या /**dehāk**/ – भने, the word used in if clause
 डो /**do**/ – लिङ्ग, penis
 डोकाहा /**dokāhā**/ – अभागी, unfurtune, unlucky
 डोर /**dor**/ – दाहीने, right
 ड्याम्बू /**dyāmbu**/ – कुहीरो, fog, mist, haze

ढ (dha)

ढम्म /**dhamma**/ - धर्म, religion
 ढम्सूट /**dhamsut**/ – गीठा, a kind of edible yam (usually found in jungle)
 ढरी /**dhari**/ – पनि, too
 ढरी /**dhari**/ – छेऊ, किनारा, बिट, edge, margin
 ढाकर /**dhākar**/ – ढोको, a kind of basket made from bamboo, wicker basket
 ढाकरे /**dhākre**/ – भरीया, विदेशी सेनामा भर्ती नभएको लोग्ने मानिस, porter, a man who is not joined in army (in Magar & Gurung culture)
 ढाके /**dhāke**/ – जल्नु, to lit, to light, to be burn
 ढाँचा /**dhānchā**/ – नमुना, नक्कल, model, copy, perspective
 ढी /**dhi**/ – विश्वास, belief, trust
 ढीके /**dhike**/ – गाली गर्नु, to blame, to do infame, to do mistreatment, to abuse
 ढीन्च /**dhincha**/ – उस्तै, जस्तै, as like, as it is, same
 ढूक /**dhuk**/ – कुरा, विचार, बात, conversation, subject, subject matter, opinion
 ढूट /**dhut**/ – भाषा, language
 ढूप पाहाके /**dhup pāhāke**/ – सीको/नक्कल गर्नु, to copy, to do duplicate, to to imitation
 ढूमके /**dhumke**/ – टिप्नु, to pick, to pluck
 ढूसके /**dhuske**/ – धकेल्नु, to push, push up,
 ढेनाम /**dhenām**/ – उकालो, माथी, uphill,

upward slope, up

ढेमफेन/ढेम /**dhemphen**/ – उत्तर, north, north direction

ढेस्च /**dhescha**/ – मोटो, fatty, obecity

ढेस्के /**dheske**/ – मोटो हुनु, मोटाउनु, to be fatty, to be obese

ढोके /**doke**/ – मक्कीनु, गलनु, to waste way, to wear out, to decay

ढोली /**doli**/ – दमै, सिलाउने मानिस, tailor, a caste of nepal

ढोच /**docha**/ – मक्कीएको, गलेको, to waste way, to wear out, to decay

ढ्याङ्ग /**dhyāng da**/ – तर, तर पनि, but, however, although

न (na)

नडी/नाङ्डी /**nadi**/ – नदी, river

नम /**nam**/ – आकाश, ब्रम्हाण्ड sky, space, the heavens

नमखान/नाङ्खन /**namakhān**/ – सूर्य, घाम, the sun

नमचन/**namachan**/ – चट्याङ्ग, thundring, lightning

नमस /**namas**/ – पानी (आकाशे) , वर्षा, rain, raining water

नम्सू/नाम्सू /**namsu**/ – हावा, हुरी, air, wind

नमसोस/नमचोस /**namasos**/ – पसिना, sweat

नाक्को/नाको /**nākko**/ – हजूर, तपाईं, you (in respect)

नाङ /**nāng**/ – तँ, you

नाङ्काट्या /**nāngkātyā**/ – नाङ्गै, naked, without clothe

नाना/डई /**nānā**/ – दिदि, elder sister

नाम्या /**nāmyā**/ – तरुल, yam

नाम्व /**namcha**/ – गन्ध चलेको, गन्हाएको, smelled

नाम्के(ी) /**namke**/ – गन्ध चल्नु, बसाउनु, गन्हाउनु, to smell

नार्के/ढीके /**narke**/ – गाली दिनु, सराप्नु, to blame, to do infame, to do mistreatment,

नीखासी /**nikhāsi**/ – डरपोक, डरछेरुवा, tim-

id, cowardly, man with with always fear
नीङ्गारई /**ninggārai**/ – क्रमशः, cronological order, in series

नीचन्न /**nichanna**/ – शून्य समय, आनन्द, empty, vaccant, nothing, zero or pleasure

नीबा/पूसाई /**nibā**/ – फूपाजु, पुसाजु, father's sister's husband

नीमाहा /**nimāhā**/ – अवला, असक्त, गरीब, handicap, dispassionate, poor

नीम्याक/निमेक /**nimyāk**/ – ज्याला, तलब, wages, salary, remuneration, daily wages

नीमा/नीनी /**nimā/nini**/ – फूपू, father's sister

नीरन्डी /**nirandi**/ – निर्मल पानी, नारायणी, clean water, narayani river

नूङ्के/नूहूके /**nungke**/ – जानु, to go, to go (up or upward or higher place)

नु/न्ह (nha)

न्हङ्गली /**nhanggali**/ – नाङ्लो, सुपो, winnowing-tray (made from bamboo)

न्हाँ/मीन्हाँ /**nhān**/ – नाक, nose

न्हाल्के /**nhālke**/ – खाली हुनु (भाँडाकुँडा), रीक्त हुनु, to empty, to be vaccant

न्हीस /**nhis**/ – दुई , two

न्हूक्के /**nhukke**/ – पिस्नु, to grind, to powder

न्हून-न्हून /**nhun-nhun**/ – पछि पछि, following, backward

न्हून /**nhun**/ – पछि backward, backside, behind

न्हेट/हँट /**nhet**/ – गाई, cow

प (pa)

पल्भ-पल्भई /**paljha-paljhai**/ – बारम्बार, recurrent, frequently, repeatdly

परीस्के /**pariske**/ – पर्नु, संगलग्नता हुनु, to occur, to join, to combine, to happen

परीस्ले/पईडीस्ले /**parisle**/ – पर्छ, see pariske

पाके /**pāke**/ – खोज्नु, to search, to find out,

पाक्च /**pākcha**/ – टर्रो, tasteless, bitter,
 पाड/पाँ/**pāng**/ – कुरा, भाषा (मगरखाम),
 language
 पारम/**pārma**/ – कितान गरेर, दक्ष, सन्तुलित,
 balanced, qualified, fixation specification,
 detrmation,
 पारके /**pārke**/ – सन्तुलित हुनु, दक्ष, to
 be balance
 पार/टूलो /**pār**/ – किलोकाँटा, जोख्ने मेसीन,
 weighing machine
 पारलाक /**pārlāk**/ – पारी, पारीपट्टी, the
 opposit side, next side, across, the side
 beyond
 पाल्हीपा /**pālhipā**/ – बर्तमान पाल्पा, palpa
 district
 पाल्ही /**pālhi**/ – स्कूल, शैक्षिक सम्प्रदाय,
 मगर ढूटको सम्प्रदाय, school, university,
 educating place
 पाहान्के /**pāhānke**/ – खोज्न जानु, to go
 search, to go find out,
 पाहाक्के /**pāhākke**/ – सिकाउनु, to
 teach
 पाहाली /**pāhāli**/ – छानो, पाली the roof,
 lower part of thached roof
 पाहाके /**pāhāke**/ – सिक्नु, to learn, to be
 trainee
 पाहूर /**pāhur**/ – उपहार present, gift
 पाङ्दूर/राङ्क्वा/मरामछो /**pāngdur**/ – को
 दो, millate
 पीङ्ठार/पीङ्ठार /**pingtār**/ – भरी, भर(जस्तै:
 देशभर), whole over, full, all over,
 पीङ्के /**pingke**/ – भरीनु, to be fullfill, to
 be full
 पीनीक्के /**pinikke**/ – भराउनु, to cause
 to full
 पील्याप /**pilyāp**/ – पुर्लुक्क, a kind of look-
 ing style, or looking once or looking by
 opening and covering eye lid
 पीहीन /**pihin**/ – भोली, tomorrow
 पून्के /**punke**/ – लड्नु, to fight, to be
 conflict, bto be battle
 पूङ्ग /**pung**/ – भाग, हिस्सा, share, division,

portion,
 पूङ्के /**pungke**/ – बाँड्नु, to divide
 पूरुङ्के /**purungke**/ – कोपिला हाल्नु, to
 budding
 पूरुट्के /**purutke**/ – चिथर्नु, कोतर्नु, to
 scratch, to lacirate
 पूहूके /**puhuke**/ – लगाउनु, ओढनु (टोपी वा
 टाउकोमा कुनै कपडा ओढनु), to wear (cap
 or any clothe on head), to wrap, to cover
 पेउलाक/पीउँराक /**peulāk**/ – पीहीन गोर
 ाक (पू.म.), भोली बिहान, tomorrow mornig
 पेचेक्के /**pechekke**/ – च्याँप्नु, दमन गर्नु, to
 dominate, to press
 पेच्चेके /**pechheke**/ – च्याँपीनु, दबिनु, to be
 in press, be in exploitation,
 पेचेट्के /**pechetke**/ – च्याँप्नु, अँठ्याउनु, to
 press, to squeezenze
 पेलीस/फोलीस /**pelis**/ – बिदेश, foreign,
 foreign country
 पोडा /**podā**/ – अगेना, fire place
 पोहोनी /**pohoni**/ – दलित, अछुत जात,
 untouchable caste or lower caste people

फ (pha)

फट्टूर /**phattur**/ – आरोप, नभएको आरो
 प, blame, acuse,
 फलाक्के /**phalākke**/ – भाषण गर्नु, प्रवचन
 दिनु, to give lecture
 फस्के /**phaske**/ – फुक्नु, चोखिनु, स्वतन्त्र
 हुनु, to be free,
 to be unfasted, to be let loose
 फसाक्के /**phasākke**/ – फुकाउनु, to make
 free, to make openness, to let loose
 फाटफुट्या/फाटफुट /**phātphutyā**/ –
 फुटकर, retail
 फाप्के /**phāpke**/ – लाभ हुनु, फाप्नु, to be
 benifit, to be furtune
 फाल्के /**phālke**/ – लामाधामी बस्नु, नहुने
 फतु र बोल्नु, a lāmā-dhāmi culture, speak-
 ing false in high voice or souting
 फालकाके /**phālkāke**/ – हाम फाल्नु, हुर्

ीनु to jumping down, believing in blankly
 फाल /**phāl**/ – हाम act of jumping down,
 फास /**phās**/ – सिरक, ओढ्ने, quilt, blanket
 फीच /**phicha**/ – हरीयो, green
 फीस्च /**phischa**/ – हरीयो, green
 फीटा /**phitā**/ – नाप्ने टेप, measuring
 tape (length)
 फीफीच /**phiphicha**/ – हराभरा, हरियाली,
 greenery
 फीन्हके /**phinhke**/ – पकाउनु, to cook
 फूक्का /**phukkā**/ – स्वतन्त्र, उदा र, free,
 liberal, let loose,
 फूके /**phuke**/ – मिच्छीनु, दिक्क हुनु, to be
 irritated, to be vexed
 फूच /**phucha**/ – मिच्छीएको, दिक्क भएको,
 sadness, agitation, to be irritated, to be
 vexed
 फूटाक्के /**phutākke**/ – मीच्छ्याउनु, to make
 irritation,
 फूट्च /**phutcha**/ – पल्टेको, ढलेको, laid
 down, fall down, decline
 फूट्के /**phutke**/ – पल्टनु, ढल्नु, to lie down,
 to fall down, decline, to pass way
 फून्के /**phunke**/ – जन्मीनु, उत्पत्ती हुनु, to be
 beginning, to be birth, to production
 फून्च याक /**phuncha-yāk**/ – जन्म दिन,
 birth-day
 फूसके /**phuske**/ – ढाल्नु, रुख काट्नु, ढलाउनु,
 to fell, to hew, to cut tree
 फूरम्हास /**phurmhās**/ – खर्च, अनावस्यक
 खर्च, expenditure
 फूहूके /**phuhuke**/ – मूल फूट्नु, पानी उम्रीनु,
 to discharge of water from source or origin
 फेन /**phen**/ – दिशा (जस्तै पूर्व), direction
 (eg. north, east etc)
 फेर/फेरफेन /**phe**/ – पूर्व, east, east direc-
 tion
 फेन्नाम /**phennāma**/ – तेर्सो, सिधा, plain,
 not steep, slanting, diagonal, straight
 फेरके /**pherke**/ – उदाउनु, to rise
 फोके /**phoke**/ – खोल्नु, to open

फोक्सीड /**phoksing**/ – सालको रुख, सखुवा,
 shorea rubusta
 फोको /**phoko**/ – अरु, अरु मान्छे वा
 असम्बन्धीत मान्छे, not related man or other
 man
 फोन्होके/फोन्भोके /**phonrhoke**/ –
 उफ्रनु, to jump, to leap
 फोरलोक /**phorlok**/ – टुक्रा, चोईटा, big
 pieces of something like fire wood etc.
 फोस्च /**phoscha**/ – फुलेको, फुलेको, flower-
 ing, blossom, open
 फोस्के /**phoscha**/ – फकिनु, फुल्नु, to
 flower, to blossom, to be open
 फोरलोकके /**phorlokke**/ – चीरा पार्नु, make
 small pieces
 फोरलोक /**phorlokke**/ – चीरा, भाग a
 portion, a part of pieces
 फ्याक्के /**phyākke**/ – चल्ला काढ्ने, बोक्रा
 उक्काउनु, to hatched, to out cover, to open
 cover of vegetables
 फ्याहके /**phyāhake**/ – लाम्चो गरी चिरीनु,
 चिरीनु, to be splitted or cleaved, to be torn

ब (ba)

बडाप /**badāp**/ – खरानी, ashes,
 बडापहान /**badāp-hān**/ – सगुन, omen,
 portent
 बढनी /**badhani**/ – कुचो, , broom, mop,
 sweeper
 बढेन/बढीन /**badhen**/ – लुगाफाटा, कपडा,
 clothes, clothing, dress
 बाउजा/जा /**bāujā**/ – छोरा मान्छे, male,
 male child
 बाङ /**bāng**/ – टार, खोला वा नदी किनार
 को सम्म जमीन, बस्ती, plane land of river
 bank, village
 बाटके /**bātke**/ – बसाल्नु, to cause to sit,
 to cause to settle , to arrange rule or order
 बाहाच /**bāhāch**/ – बसेको, अडीएको, स्थीर,
 stopped, permanennt, halt, stand till
 बाहाके /**bahake**/ – अडीनु, to stop, to halt,

to be permanent, to stand till
 बीमलीक/भौबली /**bimlik/** – जूनकीरी,
 glow-worm, fire fly or butterfly
 बीभाड /**bijhāng/** – बँगैचा, garden
 बीरबल /**birabal/** – लोग्ने छोराले कान छेंडेर
 लगाउने सुन वा चाँदीको कुण्डल, a kind of ear
 ring used by male
 बीर /**bir/** – निबुवा, अमिलो, big lemon
 बीरच /**bircha/** – अमीलो, acidic, sour
 बीरी /**biri/** – नाम्लो, band (made from jute
 tread) used to place one's round forehead when
 carrying loads on the back
 बीरहीच /**birhicha/** – डराएको, afraid, fear
 बीरहीके /**birhike/** – डराउनु, to be afraid,
 to be fear
 बीरीट्के /**biritke/** – डराउन दिनु, to cause
 to fear, to cause to afraid
 बीरीचोट /**birichot/** – डरपोक, timid
 crowdly
 बीरहीन्के /**birhinke/** – पठाउनु, to send,
 to despatch
 बूल /**bul/** – सर्प, snake बूलूङ्गा /
bulunggā/ – बाम माछा, a kind of fish
 (looking like snake)
 बूके /**buke/** – बोक्नु, लगाउनु
 (टीकाटालोको सन्दर्भमा), to carry, to lift
 बूसाक्के /**busākke/** – बोकाउनु, to casue to
 carry, to cause to lift
 बूरूक्के /**burukke/** – काम्नु, to be convul-
 sion, to be chills, , to shiver, to tremble
 बेन /**ben/** – दिसा, गुहु, टट्टी, faeces, stool,
 excreta
 बेस्काम/बेस्काड /**beskāṃ/** – रोटी, bread
 बोई /**boi/** – बुबा, (कुनै कुनै मगर गाउँमा
 आमालाई भनिन्छ) Father, Dady, (In some vil-
 lage Mother)
 बोके /**boke/** – सेतो हुनु, to be white
 बोक्के /**bokke/** – फापु, भाग्य हुनु, to be luck
 बोक्च /**bokcha/** – फापेको, to bring good
 luck, to be aspicious
 बोच /**bocha/** – सेतो, white
 बोचे /**boche/** – सेते (पू.म.), white male

बोपरा /**boparā/** – कठै, बरा, बिचरा, word
 used to express sympathy pity, kindness, help-
 less, poor, pitiable
 बोमस्या /**bomasyā/** – कुभिण्डो , kind of
 white ground-melon, benincasa cerifera
 बोमी /**bomi/** – सेती (पू.म.), white fe-
 male ब्यास्के /**byāske/** –
 सृजीत हुनु, उम्रनु, पानीको मुल उम्रनु, to be
 creation, to be germination, to spring up, to
 bubble up (water)

भ (bha)

भड्कोस /**bhadkos/** – मनोकाँक्षा, आकाँक्षा
 ambition, wish, desire, expectation, hope
 भड/मीभड /**bhad/** – मन, ईच्छा, आकाँक्षा,
 mind heart, soul, desire, wish, opinion, intention
 भर /**bhar/** – मात्र, विश्वास, पुरै, believe,
 trust, faith
 भराक्के /**bharākke/** – चुड्न, चुडीनु, to
 break (rope), to snap
 भसूरा /**bhasurā/** – जेठाजू, husband's elder
 brother
 भाके /**bhāke/** – छुट्टीनु, to be separate, to
 be devision,
 भाक्के /**bhākke/** – छुट्टयाउनु, to separate,
 to devide,
 भाट्के /**bhātke/** – फुट्नु, to crash, to break,
 to crake, to have dispute, to be perforate
 भीन्टा /**bhintā/** – संसार, the wold,
 universe
 भीस्के /**bhiske/** – छोड्नु, खुस्काउनु, प्रक्षेपण
 गर्नु, to release, to miss, to messile
 भूरूके /**bhurke/** – उड्नु, to fly
 भेसलोट /**bhesalot/** – चिप्लेटी, flat sloping
 stoneor wood on which children enjoy sliding
 down
 भेजा /**bhejā/** – सहकारी संस्था, गुठी, सामुहीक
 हीतको आर्थिक, धार्मिक वा सामाजीक व्यवस्था,
 co-operative, group or community work
 भेरूके /**bherke/** – चप्पल वा जुता लगाउनु,
 भिर्नु to wear shoe or sandle, to keep up
 hanging in the body, to grid on, to put on,
 to accept unwillingly

भेर्हा /**bherhā**/ – भेंडा sheep, ram, lamb
 भेरेक्के /**bherekke**/ – भिराउनु, लगाईदिनु
 (खुट्टामा), to make wear, to make put on,
 to compel to except
 भोरोम्के /**bhoromke**/ – घोल्नु, मिसाउनु, to
 make solution or mixture,
 भ्याके/भ्याट्के /**bhyāke**/ – सकीसक्नु, to
 finish, to end, to complete
 भ्वारी/भूमरी /**bhwāri**/ – चक्रब्यूह, भुमरी,
 whirl, whirl wind, whirlpool, swirl, whorl
 (of hair)

म (**ma**)

म /**ma**/ – नाई, होइन, न (नकरात्मक), no,
 negative
 मचा/मोचा /**machā**/ – के रा, banana
 मड्डा /**maddā**/ – रक्सी, जाँड, alcohol, wine
 etc (used in tanahun district)
 मढूस /**madhus**/ – काठको बाकस, boxes
 made from wood (wooden handi craft)
 मढी /**madhi**/ – सम्म वा समतल जमीन (मढेस
 – मढी+लीस), मढेस, तराई, plain land, terai
 मढ्यो /**madhyo**/ – साँच्चै (निपातको रुपमा
 प्रयोग गर्दा) a kind of preposition to denote
 is true or not
 मन्द्रु /**mandru**/ – बिरामी, रोगी मानिस,
 sick, patient, ill person
 मा /**mā**/ – नाई, होइन, न (शब्द वा क्रियालाई
 नकरात्मक बनाउने उपसर्ग जस्तै : माजाट्के
 मारुङ्के आदि), no, negative making prefix e.g.
 mājātke, mārungke,
 माजाक्के /**mājākke**/ – नरुचाउनु, घृणा गर्नु,
 to hate, to dislike, not to prefer
 माठा /**māthā**/ – पटुका, पेटी, belt, cloth tied
 round the waist
 मानाम/माङ्नाम /**mānām/ māngnām**/
 – सपना, dream
 मानमान /**mānmān**/ – आईमाई, woman,
 adult female
 मारुके/मारुहके /**mārheke/ mārheke**/ –
 सानो हुनु, to be small, to be polite
 मार्च /**mārch**/ – सानो, small

मा-मार्च /**mā-mārch**/ – स-सानो-सानो,
 स-सानो, smaller
 माल्के /**mālke**/ – गोडमेल गर्नु, फारपात
 हटाउनु (खेतीबाट), to take out weeds from
 the ground to weed and dig round plants
 मासटाप /**māstāp**/ – पुरुष, पुरुषत्व, भद्रभलाद्
 मी, male, masculine, gentle man
 मास्टो /**māto**/ – नारी, female, ladies,
 woman
 मासवार /**māsabār**/ – कार्यक्रम, pro-
 gramme, project, scheduled activity,
 timetable
 मासवार्या /**māsabāryā**/ – (१) उद्घोषक,
 प्रस्तोता (२) कार्यक्रम आयोजक, announcer,
 organiser
 माहाभा/मीमाहाभा /**māhājhā**/ – श्रीमती,
 स्वास्नी, wife, spouse
 माह्योक/म्हायोक /**māhyok**/ – नामर्द, डर
 पोक, effeminate, cowardly, impotent
 माहाभा जा/नान्जा /**māhājhā- jā**/ – छोरी,
 daughter
 माहारे /**māhāre**/ – गोठाला, cowherd,
 shepherd
 मीक/मीमीक /**mik**/ – आँखा, निद्रा, eye,
 sleep, slumber
 मीगूर /**migur**/ – सभापती, अध्यक्ष, प्रमुख,
 president, chairman, chairperson
 मीघ्या /**mighyā**/ – माझ, बीच, in between,
 in center, middle, interval, intermediate
 मीङ्गक/ङ्गक /**mingānk**/ – शब्द बोली,
 speech, word, statment, dialect, language
 मीभार /**mijhār**/ – ठूलो, बरीष्ठ, मुखिया,
 elder, senior, chiefdom
 मीटगाड/मागाड /**mitgāng**/ – अशान्ती,
 disterbance, restlessness, no peace
 मीढीर /**midhir**/ – किरण, ray, light ray
 मीनाम /**minām**/ – नयाँ, new
 मीनाप /**mināp**/ – सिङ्गान, mucus pro-
 duced from nose
 मीन्हाम /**minhām**/ – समथल, समतल जमीन,
 plane land,
 मीपूरुड/पूरुड /**mipurung**/ – कोपीला, bud-
 ding, bud, newly born baby

मीबा/मीबू /**mibā**/ – नाईके, नेता, नायक, chieftom, president, chief
मीभड/मन/**mibhad**/ – मन, बिचार, mind, heart, soul, desire, wish, intention, opinion
मीम /**mim**/ – चराको गुँड, nest
मीर्कीन /**mirkin**/ – नड, नडग्रा, nail
मीरटूम /**mirtum**/ – जरा, फेंद, root, base, bottom, fot of mauntain
मीर्का/म्यार्का/स्यार्का /**mirkā**/ – जरा, root (of tree)
मीराड /**mirāng**/ – मुल्य, भाउ, price, value, rate
मीर्हाड /**mirhāng**/ – सिङ्ग, सिङ (गाई, भैसी, जनावर आदिको), horn
मीर्हू/ग्वार्हू /**gwārhu**/ – अण्डा, डीम्ब, egg, overy
मील्हा/ल्हा /**milhā**/ – पात, leaf
मील्हूम /**milhum**/ – खोया, कोया, बीयाँ, inner hard part of fruits or seed of fruits
मीवाट /**miwāt**/ – फुलारु, फुल्दै गरेको, to be flowering, to be bloom, to be ripen, to be grey (hair)
मीसी/मासीच /**misi**/ – अमर, undying, immortal, deathless, eternal
मीसाक्के /**misākke**/ – सुताउनु, छलकपट गर्नु वा धोका दिनु, to cause sleep, to cause to asleep, to do lie
मीस्के /**miske**/ – सुत्नु, निदाउनु, जागरुक नहुनु, to sleep, to fall asleep, to be numb (muscles of limbs), not to aware
मीस्या /**misyā**/ – फल, fruit, result, gain, profit, testicles
मीही/हीउ /**mihi**/ – रगत, खुन, blood
मूके /**muke**/ – बस्नु, रहनु, to sit, to stay, to laid down
मूठाहार्या /**muthāhāryā**/ – ज्ञानी, ध्यानी लामा, तपस्वी, ascetic, engaged in penance, devotee, anchorite
मूसेटी /**museti**/ – काकी (आमाको दिदि बहिनी) वा क्षमातिरबाट लाग्ने साईनो, a kinship ralating from aunti
मूसी/मसी/क्षमा /**musi**/ – काकी, aunti,

mother's sister

मूल्हीन /**mulhin**/ – भोकै, भोकमरी, being hunger, feminine, desire for food, hunger
मेखे /**mekhe**/ – आन्द्रा, intestine
मेङ्गेर /**mengger**/ – मुख, mouth, face
मेजे /**meje**/ – कान्छो, सानो (पू.म.), younger
मेट /**met**/ – तरकारी, curry, green leafy vegetable
मेठरलक /**metharalak**/ – अर्थ, माने, meaning, dictionary, in other woprds
मेमेरेक/मेम्हेरेक /**memerek**/ – पालुवा, newly grown leaf, sprout, shoot
मेरेट/रेट /**meret**/ – हाँसो, laugh, laughing mirth, joke
मेलीस (मेल्लहो+लीस) /**melis**/ – स्वदेश, own country, nation
मेल्लहा/लाहा /**mellhā/lāhā**/ – आफु, self, oneself
मेल्लहो /**mellho** / – आफ्नो, belongs to self or oneself
मेल्लहो /**melho** / – खिल, माहुरी वा अरिङ्गाल आदिको खिल, sting of hornet or bee
मोई /**moi**/ – आमा, माता, मुमा, mother, mummy
मोइ-भ्ना /**moi-jhā**/ – मातृभूमी, birth-place, nation, mother-land
मोखर्या /**mokharyā**/ – हास्य ब्यँडग्यकार, नाटक वा चलचित्र आदिमा हँसाउने पात्र, co-median
म्याँ /**myān**/ – तीर (धनुषकाँडको), धनुकाँड arrow
म्याङ्के /**myāngke**/ – चाख्नु, स्वाद लिनु to take taste

म्ह/म्ह (mha)

म्हाँ /**mhān**/ – घाउ, चोट, wound, injuy, injured wound
म्हाक /**mhāk**/ – पातल, तल, below, down, under, under world, hell
म्हाकाड /**mhākāng**/ – तल, मुनी, below, down, under,
म्हाड /**mhāng**/ – रिंगटा, टाउको घुमाएको,

dizziness

म्हाङ्के /**mhāngke**/ – रिंगटा लाग्नु, to dizziness

म्हान /**mhān**/ – भोला, bag

म्हार /**mhār**/ – कमिला, ant

म्हाट्के/म्हाके /**mhātke**/ **mhāke**/ – हर उनु, to be loss, to be missed

म्हास्के /**mhāske**/ – सिध्याउनु, सक्नु, खर्च गर्नु, to finish, to give end, to give last or final touch, to empty, to destroy, to kill, to expence, to debit (in account)

म्हूगान/युगान /**mhugān**/ – च्याउ, mushroom

म्हूङ/मीम्हूङ /**mhung**/ – थकाई, tiredness, weariness

म्हूङ्के /**mhungke**/ – थकाई लाग्नु, to become tired

म्हूट्के /**mhutke**/ – फुक्नु (आगो), हावा भर्न फुक्नु, to blow, to kindle by burning, to fly something with the puff of breath

म्हे /**mhe**/ – आगो, fire

म्हेग्रीट /**mhegrit**/ – अँगार, अगुल्लो, coal, burning faggot, firebrand

म्हेर्के /**mherke**/ – पलाउनु, मुना आउनु, to sprout, to fill vacant pit (caused by wound or cut etc), to rise from adversity, to budding

म्हेरेक्के /**mherekke**/ – मसीनो बनाउनु, धुलो पीठो बनाउनु to cut or to make in smaller than smaller pieces, to flouring

म्हेल म्हेल.. /**mhel mhel...**/ – अल्प अल्प, कुनै कार्य हुन लागेको अवस्था, कुनै कुरा गल्ल लागेको वा पाक्न लागेको अवस्था, a kind of word using in expression of interjection or imitating expression

म्हेलाप /**mhelāp**/ – आगोको ज्वाला, मुस्लो, flame, blaze, burning, inflammation, heat

म्होर्के /**mhork**/ – नशा लाग्नु, मात्नु, intoxicating object, innoxious (like wine alcohol, spirit etc), insanity caused by drug

म्ह्याक्के /**mhyaḅke**/ – बिर्सनु, to forget,

य (ya)

यस्के/योस्के /**yaske**/ – साट्ने, साटासाट गर्नु, to exchange, to change

याँभू /**yānbhu**/ – इन्द्रेनी, सप्तरङ्गी इन्द्रेनी, rainbow

याक /**yāk**/ – दिन, day

याकनाम/याङ्नाम /**yaknām**/ – बिपना, state of being awake, opposite of dream

याङ्नास /**yangnās**/ – कुहुरो, कुहुरो लाग्ने एक किसिमको झार, a kind of shrub

याट्के /**yātke**/ – पोख्नु, to spill, to flow over

याम /**yām**/ – समय, मौसम, ऋतु, time, season

यामबीर /**yāmabir**/ – सुन्तला, orange

यास्के /**yāske**/ – पोखिनु, to be spill, to be flow over

यास्च /**yāscha**/ – पोखिएको, being spill, being flow over

याहाके/याके /**yāhāke**/ – दिनु, प्रदान गर्नु, to give, to grant, to allow

यो /**yo**/ – लेउ, लिनुहोस् (आज्ञार्थक), take it,

योट्के/यट्के/एट्के /**yotke**/ – बोलाउने, निमन्त्रणा गर्नु, to call, to invite, to attract

यह/य (yha)

मगरी बर्णमालाको चौबीसौं बर्ण, तालब्य अन्तःस्थ सघोस महाप्राण अर्धस्वर (twenty fourth consonant of the magari alphabet, यो बर्णहरुबाट शुरु हुने शब्दहरु कमै मात्रामा पाईने र यसको उच्चारण सजिलो तर्फ बगी रहेको छ । जस्तो : यहाके /याके = याहाके आदि ।

र (ra)

रऊरा /**raurā**/ – निर्देशक, director

रईसी/अर्नी /**raisi**/ – खाजा, नास्ता; breakfast, snack, tiffin

रन्छीके/रईसीके /**ranchhike**/ – भोक लाग्नु, to be hungry

रह /**raha**/ – ताल, रह, पानीको भुमरी, lake, small lake

राक /**rāk**/ – कुखुरा बास्ने कार्य, to crow (cock) to make a noise (of a bird)

राक्के /**rākke**/ – (१) ल्याउनु, (२) कुखुराको भाले बास्नु to bring, to carry in, 2. to crow,

to make noise (of a bird)

राङ्के /**rāngke**/ – छिप्पीनु, come to perfection, to be mature

राङ्घान /**rānghān**/ – एक किसिमको बाथ, gouty /rheumatic arthritis, arthritis

राङ्च /**rāngcha**/ – छिप्पीएको, प्रौढ, perfection, mature

राङ्क्वा/पाङ्दूर /**rāngkwā**/ – कोदो, millet

राङ्सीला /**rāngsilā**/ – स्याल, jackle

राट्के /**rātke**/ – छितर्नु, फिँजाउनु, to make scatter

राप्के /**rāpke**/ – रुनु, to weep, to cry

राहाके /**rāhāke**/ – आउनु, to come, to arrive

राहान /**rāhāna**/ – आईज, come

राहानीस/ राहानी /**rāhānis**/ –आउनुहोस, come (in respect)

री /**ri**/ – शरीरको मैला, काई, मयल, dirt of body

रीक्के /**rikke**/ – लेख्नु, to write

रीक /**rik**/ – लेख, रचना, articles, creation

रीक्मा /**rikmā**/ – कलम, लेख्ने चीज, pen, writing instrument

रीट्के /**ritke**/ – उछिन्नु, to overtake, to go in front, to run faster

रीन्ट्के /**rinhke**/ – बिउँभन्नु, सचेत हुनु, to wake up, to awake, to be vigilant, to come in sence

रीमई /**rimai**/ – मायालु, lover, beloved, darling, loving

रीस्च /**rischa**/ – मैलो, dirty, foul, unclean

रीस्के /**riske**/ – मैलो हुनु, to be dirty, to be foul, to be unclean

रुकस्याक /**ruksyāk**/ – एक प्रकारको भोला, bag

रुङ्के /**rungke**/ – पर्खनु, रँगनु, to wait, to take care

रुहूके /**ruhuke**/ –खुम्चनु, चाउरीनु, साँगुरीनु, to wrinkle, to be contracture, to be narrow

रुहूच /**ruhucha**/ – खुम्चेको, खुम्चिएको, चाउरीएको, wrinkle, narrow, contracture

रुट्के /**rutke**/ – डुब्लो हुनु, to be thin, to be lean and thin

रुट्च /**rutcha**/ – डुब्लो, पातलो thin, lean & thin

रुप्के /**rupke**/ – सिलाउनु, उन्न, to stich, to cause to sew

रें /**ren**/ – गंगटा, crab

रेट्के /**retke**/ – हाँनु, खुसी हुनु, to be laugh, to be glad

रेस्के /**reske**/ – नुहाउनु, to bath, to sour

रेन्भा /**renjhā**/ – युवा, तन्नेरी, youth, young, adolescence

रेन्भास्के /**renjhāske**/ – वैस हाल्नु, to be young,

रेवस/रीवस /**riwas**/ – चलन, संस्कार, custom, ritual

रोढूमके/रोके /**ro dhumke**/ – माया गाँस्नु, माया गर्नु, to love, to be affection, to be sympathy

रोके /**roke**/ – माया गर्न, दया गर्नु, to love, to be affection, to be sympathy

रो/रोह /**ro**/ – माया, दया love affection, sympathy

रोकट्याक /**rokyāk**/ – भ्यागुतो, frog

रोट्के /**rotkke**/ – लोभिनु, लालच हुनु, to be greedy, to be lured, to be tempted

रोट/मीरोट /**rot**/ – लोभ, लालचा, greed, covetousness

रोन्के/रहोन्के /**rhoneke**/ – छान्ने (जाँड), निचोरनु वा मिश्रण गर्नु, to make mixture (local wine)

रोस /**ros**/ – चालचलन, संस्कृती, प्रथा, रीती(थिती, culture, custom

रु/रह (rha)

रहा /**rhā**/ – बाखा, बोका, खसी, goat

रहा /**rhā**/ – चारखुट्टे जनावर, चौपाया, जस्तै, घोरहा, भेरहा आदि, animal with four footed

रहाजा /**rhājā**/ – बाखाको बच्चा वा पाठापाठी, goat's child

रहास्के /**rhāske**/ – अघाउनु, to feed to full, to be satiated, to grow tired

रहूके /**rhuke**/ – अण्डा पार्नु, फुल पार्नु, to give egg (by hen or bird)

रहूस/मीरहूस /**rhus**/ – हाड, हड्डी, bone
रहेट्के /**rhetke**/ – धारीलो हुनु, धार लाग्नु, to be sharp

रहोस /**rhos**/ – पिसाब, मुत्रजल, urine
रहोस्के/रहोट्के /**rhoske**/ – पिसाब गर्नु, मुत्रजल त्याग्नु, to urinate

ल (la)

लईस्के /**laiske**/ – लाग्नु, पच्छयाउनु, to set off, to begin, to be engaged, to strike (bullet), to process

लर्फू/लोरफू /**larphu**/ – पछ्यौरी, रुमाल, handkerchief, wrapper (cloth)

लहो /**laho**/ – आफ्नो, own, private

लहोको/लहको /**lahoko**/ – आफन्त, नातेदार, relatives, kinship

लाके /**lake**/ – लिनु, किन्नु, ग्रहण गर्नु, to accept, to take, to buy

लाक्के /**lake**/ – लिपपोत गर्नु, लिप्नु, रंग पोत्नु, to smear, to smudge smooth mud over walls and floor, to make filthy writing

लाखू /**lakhū**/ – बाँदर, monkey

लाङ्घा/घा /**lāngghā**/ – गाउँ, बस्ती, village, collection of houses, abode

लाम /**lām**/ – बाटो, मार्ग, दर्शन, way, philosophy, way direction, path, rout, method, course

लामी /**lami**/ – अनुयायी, बादी, followers, adherent

लावट /**lāwāt**/ – पाखे जुगा, common leech

लारहाके /**lārha**/ – लिन आउनु, come to take, come to get, come to hold of, come to accept, come to adopt

लाहा/मेल्लहा /**lāhā**/ – आफु, self, oneself

लीन /**lin**/ – पानी जुगा, leech found in water

लीस /**lis**/ – देश, country, nation, state

लीस्च /**lischa**/ – गह्रौं, भा री, वजन भएको, heavy, weighty

लीस्के /**liske**/ – गह्रौं हुनु, भारी हुनु, वजन

हुनु, to be heavy, to be weighty

लीसरा /**lisarā**/ – राष्ट्रिय, national, concern to country

लास्सो/जीलऊ /**lasso**/ – धन्यवाद, thanks, thank you

लीट /**lit**/ – दक्षिण, south

लीट्टीम /**littim**/ – ओराली, तल, downward, slope

लूहूप/लूहूप्मा /**luhup**/ – मजेत्रो, cloth wrap worn over the head and shoulder by women, wrapper

लू/मीलू/मीटालू /**lu**/ – टाउको, head

लूच /**lupcha**/ – गहीरो, depth

लूके /**lupke**/ – गहीरो हुनु, to be deep or depth

लेके/लेस्के /**leke**/ – हुनु, रहनु (लेनाड), to be, to occur, to become, to happen, to take place

लेन्जा /**lenjā**/ – श्रीमान, लोग्नेमान्छे, मर्द, male, husband

लोके /**loke**/ – किन्नु, to buy

लोकके /**lokke**/ – आ रोप लगाउनु, शंका गर्नु, to accuse, to blame, to suspect

लोट्च /**lotcha**/ – लामो, तन्केको, long, stretched

लोट्के /**lotke**/ – लामो हुनु, तन्कनु, to be long, to be stretched

लोयाट /**loyāt**/ – अधिकार, right

लोहोके /**loho**/ – फ्याँक्ने, हुत्याउने, to throw, to cast, to throw away, to give up, to abandon

लोस /**los**/ – टाढा, far, far away

ल्ल/ल्लह (lha)

ल्ला/मील्ला /**lhā**/ – पात, leaf

ल्लाक्के /**lhākke**/ – चाट्नु, to lick, to lap

ल्लूड/ल्लूम /**lhung**/ – ढुङ्गा, चट्टान, stone, concrete, hard

ल्लेट्के /**lhetke**/ – फर्काउनु, to cause to return, to cause to turn back, to cause to come back, to make retire

ल्लेस्के /**lheske**/ – फर्किनु, to return, to turn back, to come back, to retire

लहेस /lhes/ – वर्ष, year

लहेसान /lhesān/ – परिवर्तन, क्रान्ती, change, revolution

लह्यास्के /lhyāske/ – गीलो हुनु, चिप्लो हुनु, नरम हुनु, to be soft,

व (wa)

वल्यासच /walyāscha/ – अल्छीलाग्दो, feeling lazyness, tiredness

वाट्के /wātke/ – फुल्नु, फकिनु, to flower, to bloom, to go grey (hair), to get white streaks (of finger-nail) to become worth marrying

वाक /wāk/ – सुँगु र/बँगु र, pig

वान /wān/ – पोको, कुम्लो, भारी, package, pack, bundle,

वामा /wāmā/ – बारुलो, wasp

वारह्के /wārḥke/ – जान्नु, परिचित हुनु, बुझ्नु, to know, to introduce, to understand

वार्लाक /wārlāk/ – वारीपट्टी, वारी, this side, this bank, near side, not crossed

वालीम्टई/वोलीम्टई /wālimtai/ – आक्रान्त, घेराबन्दी गरेर, गोलो गरेर, चक्रब्युह, in circle, closed in circle, attack in circle

वोक्के /wokke/ – वमन गर्नु, वाक्नु, to vomit
वोरके/बोरह्के /worke/ worhke/ – पहेंले हुनु, to be yellow

वोङ्हके /wonghke/ – भुपुभुपु निद्रा लाग्नु, tends to sleep, hurry condition to asleep

वोलोक्के /wolakke/ – पुच्याउनु, निर्वाह गर्नु, to maintain, to means of sport

वोसोट्के /wosotke/ – चिलाउनु, एलर्जी हुनु, to itch

व्र/व्ह (wha)

मगर वर्णमालाको व्यञ्जन वर्ण मध्ये तीसौं वर्ण, ओष्ठ्य अन्तस्थ सघोस माहाप्राण अर्धस्वर वर्ण, thirtieth consonant sound of Magar dhut language

स (sa)

सई /sai/ – बथान, flock, herd, group

सई-सई /sai-sai/ – जय जय, celebration of victory conquest, singing slogan

सटाक /satāk/ – आँप, mango

सरडस्या /sarngsyā/ – जरायो, stag, deer, antelope

सर्घ /sargha/ – स्वर्ग, heaven, space

सराङ/सर्घ /sarāng/ – आकाश, sky, space

साट /sāt/ – काईयो, comb

सावट /sāwat/ – आवाज, हल्ला, sound, noise

सार /sār/ – फूल, flower

साहाक /sāhāk/ – महिना, month

सापगासङ /sāpagāsang/ – साथमा, साथै, together with, in addition to, associate

साट्के /sātke/ – मार्नु, to kill, to counteract (against the effect of poison), to win (money in gambling)

साना /sānā/ – थैलो, थैली, बोरा, sack, bag, wallet, haversack,

साप्के /sāpke/ – साप्नु, आडेस लिनु, to take support

सारट्या /sāratyā/ – सहयोगी, बिरामी कुरुवा, helping man, caring man for patient

सीङ /sing/ – काठ, दाउ रा, लकडी, wood, firewood, furniture

सीङ्ज्या/सीञ्जा /singjyā/ – काष्ठमण्डप, वर्तमान जुम्ला वा सिञ्जा क्षेत्र, wooden shed or art of wood, place for worship made from wood

सीक /sik/ – जुम्रा, टाउकोको जुम्रा, head louse

सीकाक्के /sikākke/ – डढाउनु, cause to burn, to make burn

सीके /sike/ – मर्नु, म्याद सकिनु, to die, to expire, to be deceased

सीक्के /sikke/ – डढ्नु, जल्नु to burn

सीट्के /sitke/ – पुछ्नु, बढार्नु, 1. to wipe, to erage, to cleanse, 2. to cleanse with broom, to sweep

सीठरा/सीठ्रा /sithara/ – आगो बाल्न तयार पारीएको मसिना भिँजा, मसाल dry twigs for fencing or torch

सीन्हके /**sinhke**/ – अटाउनु, to be contained, to hold
 सीन्हाक्के /**sinhākke**/ – अटाउन लगाउनु, to cause to to be contained, to caused to hold
 सीप्के /**sipke**/ – सुक्नु (भोल वा पानी, तरल), थाक्नु (गाईभैसीको दुध) to dry, to dry up, to wither
 सीरा /**sirā**/ – नेता, समहुको प्रमुख, नाईके leader, chief of group or organization
 सीरीप /**sirip**/ – केवल, बाहेक, only
 सील्हके /**silhke**/ – चिर्नु चिरफार गर्नु, to split, to rip up, to cleave, to saw (with a saw), to operate
 सिल्हसाल /**silhsāl**/ – चिरफार, tearing, surgery
 सीरहान /**sirhān**/ – माथी, सबभन्दा माथी, खोला नालाको शीर, related to head, source or origin of stream /river etc
 सीवा /**siwā**/ – मृत्यु, death, expire, deceased
 सीवाक /**siwāk**/ – लाश, death body
 सीवाट /**siwāt**/ – बुर्की, parched rice in the husk strewn (or scattered) throught the way along which the bier (with death body) is carried to the burning palce, rice placed on the breast of the death body
 सू /**su**/ – को, who
 सू ए /**su e**/ – कसले, who, by whom
 सूके /**suke**/ – १. कसलाई, २. हावा बहनु, to whom, to blow (air)
 सूटा /**sutā**/ – धागो, thread
 सूटके /**sutke**/ – सिउरनु, to insert, to let in entangle, to thrust
 सूठ् /**suthu**/ – बिरालो, cat
 सूल /**sul**/ – पेटमा पर्ने जुका, worm, helminth
 सूल्हूके /**sulhūke**/ – घुस्नु, पस्नु, छिर्नु, to inter, to pass through
 सूस्ट /**susta**/ – बिस्तारै, नरमका साथ, slowly, gently, carefully, softly
 सूहूके /**suhūke**/ – छाम्नु, to feel, to touch, to grope
 सेटमीन /**setmin** / – खबर, news, news-

paper
 सेके /**seke**/ – मान्नु, सुन्नु, 1.to assume, to as like, 2. to hear
 सेन /**sen**/ – कहिले, when
 से-सेन /**se-sen**/ – कहिलेकाहीं, some times, rarely, not always
 सेन्हके /**senhke**/ – बढ्नु, फैनलु, प्रसारण वा फैलावट हुनु, to expand, to increase, to growth,
 सेप्के /**sepke**/ – पातलो हुनु, become thin as like leaf, thin
 सेप्च /**sepcha**/ – पातलो, thin
 सेही /**sehi**/ – मसी, ink (सीङ्+हीउ)
 सोक्के /**sokke**/ – सुन्नीनु, फुल्लिनु, to swell up, to dilate, to show anger in pride
 सोके /**soke**/ – उठ्नु, ठडीनु, to rise, to stand up, to wake, to accumulate as profit, to erect
 सोट्के /**sotke**/ – उठाउनु, ठड्याउनु, to erect, to wake, to lift
 सोम /**som**/ – तीनु, three
 सोन्हके /**sonhke**/ – प्यास लाग्नु, पानी तिर्खा लाग्नु, to thirst,
 सोर्के /**sorke**/ – भ्रान्तु, to fry in oil or ghee using spices
 सोस/मेसोस /**sos**/ – बोसो, fat, fat from meat or animal
 स्यास्के /**syāske**/ – चर्नु, to graze
 स्या /**syā**/ – मासु, meat, flesh
 स्याक/मीस्याक /**syāk**/ – दाँत, tooth, complete set of teeth
 स्याट्के /**syātke**/ – खोस्नु, to snatch, to dismiss
 स्याबास /**syābās**/ – बधाई, congratulation
 स्याहाके /**sāhāke**/ – नाच्नु, to dance, to frisk
 स्याहाटाक्के /**syāhātākke**/ – नचाउनु, to cause to dance, to harass, to put someone to work
 स्वाढ्या/सेहेच /**swādhyā**/ – राम्रो, असल, सुन्दर, good, well, excellent, beautiful

ह (ha)

हयाके /**hayāke**/ – हल्ला गर्नु, छिल्लीनु, to do noise, to pass the limit of decorum (as talking with a woman), stimulate (specially sexual)

हार /**hār**/ – हलो, plough

हाके /**hāke**/ – अड्किनु, रोकिनु, to be stoped, to be jam, to be stick, to be obstruct

हाक्के /**hākke**/ – अड्काउनु, to cause to stop, to cause to jam, to cause to stick, to postpone, to obstruct

हाट्के /**hātke**/ – उम्लिनु, तातेर उम्लिनु, to boil

हाल्के /**hālke**/ – बोलीको पुग्नु, to be correct future expression or prediction or forecast

ही /**hi**/ – के, what

हीके /**hike**/ – किन, why

हीउ/मीही /**hiu**/ – रगत, blood

हीन्टी /**hinti**/ – हेपेको, हीन गराएको, insult, neglect, oppress, disobey, domineer

हीडमास् /**hidamās**/ – जे पायो त्यै, जे सुकै negligence, insult,

हील/मीहील /**hila**/ – खुट्टा, leg, lower limb

हील्के /**hilke**/ – गन्नु, to count

हील्मा /**hilmā**/ – गणित/अंक गणित, mathematics, arithmetics

हूँई/ह्वानी /**huni**/ – हिड, walk, go

हूँक /**hunka**/ – बाँस, बेटबाँस, bamboo

हूँडा/हूँड /**hundā**/ – देखि, from, since (preposition)

हूँके /**huke**/ – भुक्नु, to bark

हूँच /**hucha**/ – भुकेको, barking, barked, clamour

हूँट/मीहूँट /**huta**/ – हात, hand, upper limb

हूँट्के /**hutke**/ – उखेल्लु, to pull up, to tear up by the roots, to uproot

हूँके /**hunke**/ – आश गर्नु, to expect,

हूँके /**hunke**/ – जप्नु, भनी रहनु, गुनगुन गर्नु, mutter repeatedly, to grumble, saying repeatedly

हूँच /**huncha**/ – आश ग रेको, expectation,

हूर /**hur**/ – कोदालो, spade

हूरके /**hurke**/ – धुनु, सफा गर्नु, to wash, to clean

हूँक्या /**huksyā**/ – मृग, deer

हूरके /**hurke**/ – धुनु, to wash, to do clean

हूँके /**hupke**/ – ढाक्नु, to cover, to protect

हूँच /**hupcha**/ – ढाकेको, covered, protected

हूँके /**hulke**/ – पहिरो जानु, भत्कनु, to be land slide, to be damage, to be collapse

हूलूँके /**hulukke**/ – भत्काउनु, उखेल्लु जरैदे खि (बोटबिरुवा) to cause to damage, to cause to collapse, to cause to fall in small pieces

हूँट/न्हेट/इहेट /**henta**/ – गाई, cow

हेक्टर /**hektār**/ – सकेसम्म, सक्दो, as much as possible, within ability

हेक्के/ह्योक्के /**hekke**/ – सक्नु, क्षमता हुनु, सक्षम हुनु, to be able to do, to be capable, to be competent

हूँस्के/इहोस्के /**honske**/ – बताउनु, सुनाउनु, भन्नु, to tell, to say, to cause to hear

होँके /**hoenke**/ – हल्लिनु, काँप्नु, कम्पन आउनु, to move, to quake, to shake,

होँके /**hoenkke**/ – हल्लाउनु, कँपाउनु, कम्पन ल्याउनु, to move, to quake, to shake, to vibrate, to oscillate

होटबाटी /**hotbāti**/ – त्यसो भए र, so, in that cause, in that way,

होडीको /**hodiko**/ – त्यत्रो (तुलना गर्दा), as that like, such that (in comparison)

होडीक/होरीक /**hodik**/ – त्यती पनि, मात्र (तुलना गर्दा), like that, that much, so much

होड्कई/होडीकई /**hodkai**/ – त्यसै, बिनाकारण, मुफ्त, निशुल्क, without reason, free of cost, without payment, for nothing

होन्नाड/होन्नीड/होस्नीड /**honnāng**/ – त्यसबेला (देखी), त्यतीबेला, तत्कालीन, तोकिएको समयमा (भूतकालमा), contemporary, in that moment or situation, in that time, from that time

होन्च/हूँचो /**honcha**/ – त्यो जस्तो, त्यस्तो,

like that, that much

होम्के /**homke**/ – फकाउनु, to lure, to convince, to tempt, to flatter, to persuade,

होर्के /**horke**/ – बृद्धी हुने, बढ्ने (सजीव बस्तु), to growth, to be mature, to be develop

होरेक /**horek**/ – सामुहीक पर्म, mutual exchange of labour

होरोक्के /**horokke**/ – बढाउनु, हुर्काउनु, to grow, to bring up

होलाङ/होलाक /**holāng**/ – त्यहाँ, त्यस ठाउँमा, in that palce, there

होस/होसी /**hosa**/ – त्यो, उ, उनी, he, she

होसके /**hosake**/ – त्यसलाई, to or for him / her

होसको /**hosako**/ – उहाँ, he /she (in respect)

ह्याक /**hyāk**/ – पीँडालु, a kind of arum the root of which is eaten, calladium arumaciae

ह्याखा/हेक्का /**hyākhā**/ – सम्झना, ख्याल, होस, memory, rememberance, recollection

ह्याङ /**hyāng**/ – मेलापात, कार्य, place of work, succession of work

ह्याङ्ङार /**hyāngngār**/ – कार्य क्षेत्र, field work

ह्वाके /**hwāke**/ – हिँड्नु, to walk, to run, to move, to be locomotion

ह्वास्के /**hwāske**/ – हिँडाउनु, to cause to go, to cause to walk, to make walk, to cause to move or travel

Proposal for Audio-Visual of “Conversation In Magar (Dhut) Language”

1. Introduction

Nepal is a multi-lingual, multi-religious, multi-cultural and multi-racial Nation. From the perspectives of human origin, Nepal has habitant of mainly four families as Mongol, Arya, Astriak and Drabid. In same way more than 60 languages are spoken in these four language family, Bhot-Barmeli, Indo-Aryan, Aastriak and drabid. Here is 59 registered indigionous nationalities. Among them Magar is highest population according population census 2001. Magar is history of Gurkha and they have own language & culture.

Magars speaks three types of languaes i.e. Magar Dhut, Magar Kham/pang and Magar Kaike. Majority of Magars speaks (Dhut) language. But, there are not any policies to preservation and development from government, so these dialects are going to die in this society. The Mother tongue of Magar is going to die in near futere due to excluding in main stream by the government. In history, Magars were dominated by the higher caste and state, so they loose their mother tongue due to discriminatory law & policy of government. In Present, only 47.51% Magar people are speaking their own mother tongue and 52.49% are forgotten their own mother tongue (CBS 2001). This means it is going to die in near future, which is needed to revive as preserve culture.

2. Context of project proposal

Magar is a backwarded Gurkha community in Nepalese society. Their main occupation is military service, however the context in changed. But, due to low presence of government and bureaucracy, low education & awareness; they are compel to go gulf countries and other such countries to do labour. Government is not giving attention to preserve and develop indigenous mother tongues. That’s why the Magar language is in risk to disappear & tends to die. So, here is necessary to preserve this. Magar & Magar language is a cultural property of Nepal and history, so it is needed to preserve and develop.

In past, domination of bramanism; Magar languages & cultures were suffered from their exploitation. The rulers were giving

compel to stop speak magar dialect in baglung, myagdi, western palpa, gulmi, northern tanahun districts by giving punishment. But, now a days most of magars are interested to learn Magar language who are not able to speak this dialect. So, here is necessary to develop such type materials to teach them e.g. text books, Audio Visuals.

3. Rationale of the project

Many Magars who do not know magar languages, they are interested to learn this language in their community and themselves and here is necessary to develop such materials to help them. We have no governmental support to this, however we have to develop such material to help them and preserve magar language & their nationalities.

4. Objectives

- (a) Develop the audio visual teaching/learning materials for about Magar (dhut) language.
- (b) Preserve the Magar (dhut) language.
- (c) Develop the Magar (dhut) language.
- (d) Help to those peoples who are interested to learn Magar (dhut) language.

5. Activities of proposed proposal

- (a) Preparing script from the text book “conversation in Magar (Dhut) language” written by Bishnukumar Sinjali.
- (b) Selection of models and directors.
- (c) Shooting Audio-Visual.
- (d) Editing & recording of Audio-visual and production of CD/ DVD.
- (e) Distribution of CD/DVD.

6. Duration & Location of project

- Duration of the project will be six to nine months.
- The location of the project will be Tanahun, Syangja, Palpa, Nawalaparasi districts, pokhara and Kathmandu.

7. Estimation of Cost

SN	Topics	Rate	Total Cost (In Rs.)
			<u>Remarks</u>
1.	Script	20,000.00	20,000.00
2.	Camera	1,500*20 days	30,000.00
3.	Cameraman	1,000*20 days	20,000.00
4.	Lights	3,000*10 days	30,000.00
5.	Transportaion	6,000*20 days	1,20,000.00
6.	Artists	2,000*5*20 days	2,00,000.00
7.	Make up	7,000.00	7,000.00
8.	Cassettes	200*30	6,000.00
9.	Food for Unit	300*10*20 days	60,000.00
10.	Editing	40,000.00	40,000.00
Total			5,33,000.00

This cost estimation is done in 2067 BS. The cost may varies quality of audio-visual and changing time.

8. Summary

Magar (dhut) language is waiting for preservation and development. Most of the Magar community people and researchers are interested to learn Magar (dhut) language. So, it is necessary to develop audio-visual materials to learn materials like English or other developed languages. It would be better any organization or individual helps this project. If the project is provided, task will be completed honestly in time frame.

Thank you/Jilau.

Proposal Author

Bishnukumar Sinjali

I.Sc, MA (Sociology), MPA, MPH, B.Ed, LLB, Ph.D (Student)

Senior Vice- president,

Nepal Magar Writers' Association, Central committee Kathamandu

bishnusinjali@hotmail.com or bishnusinjali@yahoo.com

Contact Tel. Number : 00977-9841291022 (mobile), 01-4289963 (res.)

सन्दर्भ सामग्रीहरू (Bibliography)

- (१) T.R. Kansakar, 1998, — A Course in English Phonetics, Publisher: Orient Longman limited, India.
- (२) Yadab, Dr. Yogendra, — Theory of Grammer, Kathmandu
- (३) Yadab, Dr. Yogendra/Kansakar Tej R. 1998 AD — Lexicography in Nepal, Royal Nepal Academy ,Kathmandu
- (४) Larry H. Hyman — Phonology theory and Analysis, New York/London
- (६) Rai, Vishnu S. 2060 BS — Psycholinguistics & sociolinguistics, Kathmandu
- (७) R.H. Robins 1997 AD — A Short History of Linguistic (4th edition) USA
- (८) F.R. Palmer/S.C. Levinson/Geoffrey Leech, — Semantics & Pragmatics USA
- (९) Ronald Wardhaugh, 2000AD — An introduction to sociolinguistics (third edition)
Blackwell Publisher Ltd, UK
- (१०) Bas Aats, — English Syntax and Argumentation, UK
- (११) Sinjali, B K 2007- Health awareness among the rural Magars towards communicable diseases, (A Dissertation to TU for MPA degree)
- (१२) Gurung, Dr. Harka 1998 - Nepal Social Demography and Expectations, New Era KTM.
- (१३) Gurung, Dr. Harka 2001 - Social Demography of Nepal census 2001, Himal books, KTM
- (१४) Ukyab, Tamil & Adhikari, Shyam 2000 - The nationalities of Nepal, published by HMGN Ministry of Local development, National
- (१५) Hamilton, F.B., 1815 - An Account of the Kingdom of Nepal, 1815 AD UK, Reprint 1997, Delhi India
- (१६) Chemjong, Imansing, 1967 - History & culture of Kirat people, KTM
- (१७) Central Bureau of Statistics 2001, - Population Census 2001 (different series), HMGN, National planning commission Secretariat, CBS, Nov 2003
- (१८) Dixit, Dr. Hemang 2005, - Nepal's quest for health (The health service of Nepal), Kathmandu, Nepal
- (१९) Gautam, Choodamani 20065 BS - English Grammer, Composition and pronunciation (..... edition), Gautam Prkashan, kathmandu
- (२०) Gautam, Choodamani, 2062 BS — Nepali-English Dictionary, KTM
- (२१) 2005 AD — Rapidex English Speaking Course, India
- (२२) Gautam, Choodamani 2065 BS — Lovely English Conversation Practice, KTM
- (२३) थापामगर, लोक बहादुर (भुस्या मगर) २०५१, — जजाबखत, प्रकाशक : पाहुन प्रकाशन
- (२४) थापामगर, लोकबहादुर २०६५ — आखीरीआड भगुमान मालेलेसा, ने. म. संघ, मीचुट कमीटी ।
- (२५) थापामगर, लोकबहादुर २०५७ — बूढा ईम (रीलहीड गोमहोक)
- (२६) थापामगर, लोकबहादुर/तारुडमगर, नारायण २०६४ — Standard Transcription of Magar (Dhut) Language, प्रकाशक : मगर राष्ट्रिय मुक्ति मोर्चा, नेपाल ।
- (२७) बराल, डा. केशरजंग २०५० — पाल्या, तनहूँ र स्याङ्जाका मगरहरूको संस्कृति, ने.रा. प्र.प्र. ।
- (२८) बराल, डा. केशरजंग, २०३७ — मगर ढूट कुट जाटमो डाक्के, प्रकाशक सुरेश आले, काठमाडौं
- (२९) थापामगर, एम.एस, २०४९ — प्राचिन मगर र अक्खारीका, काठमाडौं ।
- (३०) सिङ्गीमगर, विष्णुकुमार २०५४ — शुन्यताको आकाश (कथा, कविता संग्रह), काठमाडौं
- (३१) " २०६४ — लूहूड (आहान गोमहोक) काठमाडौं ।
- (३२) तारुडमगर, नारायण (बईरागी नाटामगर), २०६४ — फेरफेन ड नामखान (आहान गोमहोक)

- (३३)", २०६१ – लीस (रील्हीड गोम्होक)
- (३४)", २०५५ – खीस्सा डेराहान ड पीहीनी (उखान, लोककथा र गाउँखाने कथा)
- (३५) रानामगर, उजीर २०६४ – ए डाजे डईको (रील्हीड गोमक)
- (३६)", २०६५ – मोई भाओं रोहआड (आहान गोरहोम)
- (३७) रानामगर, मेकबहादुर २०६४ – वीक्च गीन (गजल गोम्होक)
- (३८) ठाडामगर, मनु "मीगीन" २०६४ – काट लीसार (रील्हीड गोम्होक)
- (३९) थापामगर, पूर्ण (सुगा) २०६४ – अक्खा-रीक् (वर्णमाला), प्रकाशक : क्या. देउ बहादुर रानामगर
- (४०) आदिकवि रेखबहादुर थापामगर स्मारीका २०६२ – (ढुटओरीक/रील्हीड गोमोक)
- (४१) नेपाल मगर संघ, तनहूँ (प्रकाशक), २०६३ – मगर ढुटओं आहान गोम्होक
- (४२) आलेमगर, खड्कबहादुर २०५० – सेट टाहाके (कहिले पुग्ने), रील्हीड गोम्होक
- (४३) बुढामगर, कर्णबहादुर, २०६४ – मगर (अठार मगर भाषा) - नेपाली शब्दकोष, नेपाल मगर संघ
- (४४)", २०६५ – बहुभाषीय नेपाली-मगर शब्दकोष, नेपाल मगर विद्यार्थी संघ
- (४५) थापा (सोमेसेनमगर), हिरासिड, २०६६ – मगर ढुट-खस-अंग्रेजी शब्दकोष (ने.म.संघ, काठमाडौं)
- (४६) "..... – मगर थु द एज (अप्रकासित मगर ईतिहास)
- (४७) पोखरेल, प्रा. बालकृष्ण (रुपावासी) २००९ – कानुङ् लाम, नयाँ जनवादी प्रकाशन, काँशी ।
- (४८) शर्मा, कमलप्रसाद २०३१ – पूर्ण नेपाली-अंग्रेजी कोष (दोस्रो संस्करण), काठमाडौं ।
- (५०) पराजुली, कृष्णप्रसाद २०६१ – राम्रो रचना : मीठो नेपाली (पच्चीसौं संस्करण), काठमाडौं ।
- (५१) न्यौपाने, भविश्वर २०६२ – स्याङ्जा जिल्लाको ईलाका नं. १३ का ६ गा.वि.स.मा प्रचलित मगर भाषाका उखानहरुको विश्लेषणात्मक अध्ययन, त्रि.वि.वि स्नाकोत्तर तहको लागि प्रस्तुत अध्ययन पत्र
- (५२) प्रपन्नाचार्य, स्वामी २०५० – बेदमा के छ ? प्रकाशक : साभा प्रकाशन, काठमाडौं ।
- (५३) माहास्थबिर, डा. अमृतानन्द महानायक, २०५७ – पाली-नेपाली-नेपाल भाषा शब्दकोष, अन्तराष्ट्रि बौद्ध समाज
- (५४) यादव, डा. योगेन्द्र/रेग्मी भीमनारायण २०५९ – भाषा विज्ञान (तेस्रो संस्करण), किर्तिपुर
- (५५) शर्मा, मोहनराज २०५९ – शैली विज्ञान, प्रकाशक : ने.रा.प्र. काठमाडौं
- (५६) सुब्बा, भरतराज/साम्वादेन, तुतुगेन हस्तलाल, २०४९ – नेपाली-लिम्बु-अंग्रेजी शब्दकोष
- (५७) कोइरेन, रामकाजी/विश्वकाजी, २०६३ – याक्खा-नेपाली-अंग्रेजी शब्दकोष
- (५८) राई, टंकबहादुर, २०६० – चामलीड बोल्न सिकाउने पुस्तक, प्रकाशक उत्तरकुमार राई, काठमाडौं
- (५९) थापा (गुरुडछानमगर), शिवलाल २०६५ – लूपूच रह (आहान गोम्होक), काठमाडौं
- (६०) नेपाल मगर संघ, कास्की, २०५८, – मगराँटी ढुट
- (६१) थापा, लोक बहादुर, २०५२, – मगराँती भाषाको व्याकरण (ने.रा.प्र.मा बुभाएको प्रतिवेदन)
- (६२) सिंजाली, बिष्णुकुमार, २०६७, - बडाप (खरानी/मगर ढुटमा कविता संग्रह)
- (६३) बगाले, मन बहादुर र अरु २०६४, – मगर ढुट लवजगोम्होक्मा (सुर्खेत बाट प्रकाशित)
- (६४) बगाले, मन बहादुर २०६१, – मगर ढुट लवजखाट (सुर्खेतबाट प्रकाशित)
- (६५) सिंजाली, जित बहादुर (.....), – गमन (मगर ढुटमा कविता संग्रह), प्रकाशक : बैदेही प्रिन्टीड प्रेस बुटवल
- (६६) थापा, एम.एस, २०५९ – प्राचिन मगर र अक्खा लिपि, बृज प्रकाशन ललितपुर
- (६७) थापा (गाहा), मनबहादुर र अरु, २०६७ – ट्याङ्च लाम, प्रकाशक : नेपाल सरकार जर्नल/पत्रपत्रिकाहरु
- मास्टर मित्रसेन स्मृति प्रतिस्थान, काठमाडौं – स्मारीका (विभिन्न अंकहरु)
 - श्रीस, मीन (सम्पादक) २०६३ अंक १ – हाम्रो भार्स
 - जील्ला विकास समिति, स्याङ्जा (प्रकाशक) २०६४ – स्याङ्जा जिल्ला पार्श्वचित्र
 - बीमलीक का केही अंकहरु
 - लाफा पत्रिकाका केही अंकहरु
 - पूनहील पत्रिकाका केही अंकहरु
 - सोनी (तनहूँबाट प्रकाशित) पत्रिकाका केही अंकहरु
 - गोरखापत्र (मगर ढुटमा प्रकाशित भएका) केही अंकहरु
 - शोधमाला (मगर अध्ययन केन्द्रको जर्नल) का केही अंकहरु
 - भेराक (मगर संघ रुपन्देहीको मुखपत्र) केही अंकहरु

सुझाव पत्र (Suggestion/Complain Letter)

यो पुस्तकलाई अझ परिमार्जित, उपयोगी बनाउनको लागि यहाँहरूको सुझाव अमूल्य रहन्छ। हजूरहरूले अनुभव गरेका, देखे, सुनेका र यसमा भए गरेका कमीकमजोरीहरूको सुझाव लेखेर अधिल्ला पृष्ठमा दिईएको पत्राचार गर्ने ठेगानामा पठाउनु हुनु अनुरोध छ। मगर ढूट जो गाउन, संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न सबैले लागि परौं। भावी पुस्ताको लागि मगर ढूट हस्तान्तरण गरेर साँस्कृतिक र भाषिक विविधतालाई बचाऔं। साँस्कृतिक र भाषिक विविधताले अनेकतामा एकता कायम गर्न सक्दछ र हाम्रो पहिचानलाई पनि जोगाउन मद्दत गर्दछ। यहाँहरूले पठाउनु भएको समसामयिक सुझावहरूलाई आउँदो संस्करणमा स्थान दिईनेछ।

✂ ✂ -----

सुझाव कर्ताको नाम : उमेर : लिङ्ग :

अस्थायी ठेगाना :

स्थायी ठेगाना :

फोन नं./ई-मेल :

शिक्षा/योग्यता : पेशा/व्यवसाय.....

अनुभव:

सुझाव/जिज्ञासा :

✂

सुभाब/जिज्ञासा :

हस्ताक्षर

मगर भाषा सिक्ने र सिकाउने अभियानमा यो किताब पढी

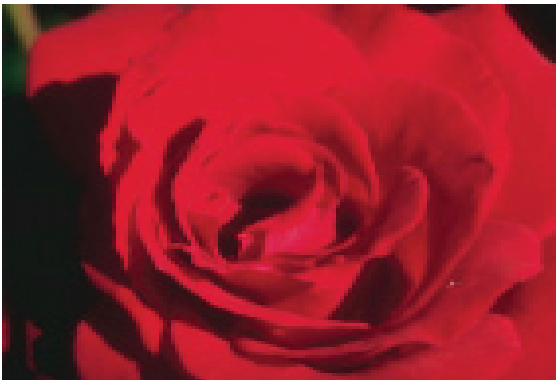
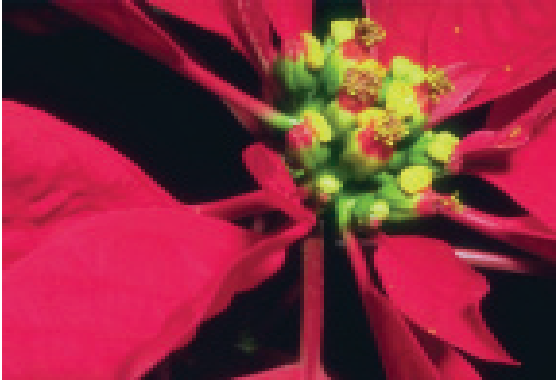
सहभागी हुनुभएकोमा यहाँलाई

Jilau !

जिलौ !

Thank you !

धन्यवाद !

समाप्त

